

אספקלריא לקלריא

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ב

חינוך

חידות

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם



אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ב.....ב.....ו

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ו
“ובתורתו יהגה יומם ולילה” – ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא

נוטל מן היום.....ו
“ובתורתו יהגה יומם ולילה” – ליקוט דברי חז"ל בעניין חשיבות לימוד

התורה בלילה.....ו
ביאור דברי ריש לקיש מפסוק והגית בו יומם ולילה – “כאשר הייתי יגע

בתורה ביום, בלילה היתה מאירה לי”.....ז
אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים....ט

“לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל”, ביאור שם והנהגת “יעקב” ושם
והנהגת “ישראל”,.....ט

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת תורת רפאל,
עיה"ק ירושלים..... יט

אתם קרויים אדם..... יט
באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים.....כה

“ויקרא יעקב מאד ויצר לו”.....כה
“וישב ביום ההוא עשו לדרך שיערה: ויעקב נסע ספתה”.....כח

בענין בן שלש עשרה למצות וחיוב סעודה בו ביום.....לב
“ודשון ואצר ודישן - ואלה בני דישן”.....לו

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ'
בב"ב, מח"ס באר צבי מ

באיסור לסמוך על הנס.....מ
הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר.....מו

התפילה מטה עוז ביד כל אדם.....מו
הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק.....מח

בהלכות לא תחנם.....מח
השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'. נב

פניני עיון בפרשת השבוע.....נב
ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון

מרוגוטשוב..... נו
מנין שאדם מתחייב במצוות בגיל י"ג שנה.....נו

- ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן
מלכים וש"ס.....נט
- בעלי מומים ששלח יעקב לעשו.....נט
- חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב
'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה.....ס
- בענין מ'משקה ישראל' בגיד הנשה.....ס
- חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת
סופרים.....סב
- ישמעאל ועשיו שניהם עשו תשובה, מדוע מבין שניהם דווקא ישמעאל זכה
למות כצדיק.....סב
- כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב.....סו
- יעקב ועשו 'שונא מתנות'.....סו
- להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב.....עב
- ויהי לי - 'שור וחמור'.....עב
- לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער). עה
בידינו לעשות חנוכה השנה, אחרת מכל חנוכה שזכינו לה עד עכשיו!... עה
- למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו',
'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג'.....פ
- קניית פרחים בשנת השמיטה.....פ
- קבורה בקומות.....פא
- מאור שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך',
פד.....פד
- מזיגה של השתדלות ותפילה.....פד
- מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד.....פט
- יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות.....פט
- מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד.....צז
- בענין האופן לקיים כל התורה כולה.....צז
- מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה
בהתיישבות.....ק
- פדיון מעשר שני על בקר.....ק
- קריאת שם במעשר.....קא

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית קג

שיחות עם הנפש..... קג

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית קי

ע"ד שבני יעקב לא הרגו את הנשים..... קי

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל קיא

והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש. ההבדל שבין יעקב לעשו- יעקב תורה ועשו חכמה..... קיא

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס קטו..... קטו

שמיטה - שיעור פתיחה..... קטו

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קכב

הרחק משכן רע..... קכב

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית קכז

עניני שנת השמיטה, פרחים בשמיטה (קדושת שביעית, ספיחין ואיסורים נוספים)..... קכז

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר קלה

מאבק הטוב והרע..... קלה

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער..... קלח

למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות..... קלח

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק ... קמא

האם יהיה איסור גיד הנשה לעתיד לבוא..... קמא

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד..... קמד

כיצד זוכים להיות 'איש ימיני' | ביאור שורשי: 'און' 'ימן' 'חוש' 'חש'.... קמד

חינוך..... קמט

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי קמט..... קמט

ישראל יהיה שמך!..... קמט

חידות..... קנא

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ..... קנא

[שאלות בפרשת וישלח..... קנא](#)

[חידותא דאפטרטא וישלח \(עובדיה א\)..... קנא](#)

[תשובות לפרשת ויצא..... קנא](#)

[חידותא דאפטרטא ויצא למנהג אשכנז \(הושע יב - יד\)..... קנא](#)

[חידותא דאפטרטא ויצא לעדות המזרח \(הושע יא - יב\)..... קנא](#)

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ..... קנה

[כתב חידה לפרשת וישלח..... קנה](#)

[פיתרון כתב החידה לפרשת תולדות: 'עור'..... קנה](#)

מלה צפונה / הרב יוסף שפר..... קנז

[חידה לפרשת וישלח..... קנז](#)

[פתרון חידת 'מלה צפונה'..... קנח](#)

אספקלריא לדף היומי..... קנט

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת הנלמדת..... קנט

[הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים..... קנט](#)

[הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבת מישראל',](#)

[מאנשעסטער - למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות..... קסא](#)

[הרב שמואל דוד בערקאוויטש..... קסג](#)

סיפור..... קסד

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב..... קסד

[וכי ידיו של משה עושות מלחמה?!..... קסד](#)

"מתוך ההפיכה" – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים

וינשטוק..... קסו

[פרק פ"ח "הצלופחים"..... קסו](#)

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא..... קעו

[איזהו עשיר..... קעו](#)

אספקלריא לפרשת וישלח תשפ"ב

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"ובתורתו יהגה יומם ולילה" – ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום

"יומם ולילה". במדרש שוחר טוב נאמר, כי ה'אבות הראשונים' "היו יושבים [ללמוד] ביום שהוא נוטל מן הלילה ובלילה שהוא נוטל מן היום".

למה הכוונה?

המפרשים מבארים (מהרי"ב, רמ"ג, ר"ש בובר):

הכוונה לקיץ וחורף, שכשהיה לילה או יום ארוך הם נצלו אותו ללימוד.

עיין עירובין סה, א.

*

והרא"מ ביאר:

הכוונה שקבעו ללמוד בהתחלת היום קודם שיאיר היום וכן בהתחלת הלילה מעט קודם הלילה.

מהר"ח פלאג'י בספרו "חיים טובים", צועד גם בדרך זו, ומבאר עניינו על פי הזוהר הקדוש, "לקשר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום" (ראה זוה"ק בשלח מו, א).

*

"ובתורתו יהגה יומם ולילה" – ליקוט דברי חז"ל בעניין חשיבות לימוד התורה בלילה

חז"ל מרחיבים בכמה מקומות בעניין חשיבות לימוד התורה בלילה. ואלו דברי חז"ל בש"ס (רובם מרבי יוחנן וריש לקיש, בשמונה מקומות חלוקים, והכל מדרשות הפסוקים):

"לא איברי סיהרא אלא לגירסא" (עירובין סה, א).

תרגום: לא נברא ירח אלא ללימוד. יא"ק: ונראה שכוונה על דרך המליצה, ללמוד לאור הירח. ובזה מבואר מדוע שינה הלשון ולא אמר "ליליא" כמו שם לעיל מיניה.

"כל העוסק בתורה בלילה שכינה כנגדו" (תמיד לב, ב).

"כל העוסק בתורה בלילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ביום" (חגיגה יב, ב עי"ש; ע"ז ג, ב; וע"ע תדא"ז יט).

"העוסקים בתורה בלילה מעלה עליהם הכתוב כאילו עוסקים בעבודה" (מנחות קי, א).

"כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה שוב אינו נחרב" (עירובין יח, ב).

"כל בית שאין דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו" (שם, וע"ע ברכות ג, ב; ד, א; וירושלמי שם).

"הניעור בלילה מתוך דברי תורה סימן יפה לו" (אבות דרבי נתן כט, ג, עיש"ע).

"ר' יוחנן אמר, אין רנה של תורה אלא בלילה וכו', ריש לקיש וכו', חזר ואמר (תרגום): אין אתם רואים תלמודי כמה מאירי?! ולמה – שהוא של לילה ושל יום". (ויקרא רבה פרשת מצורע פרשה יט, ב)

"כאשר הייתי יגע בתורה ביום, בלילה היתה מאירה לי" (ריש לקיש בשיר השירים רבה פרק ה פסוק יא, אות א).

*

ברמב"ם (בהלכות תלמוד תורה, פרק ג הלכה יג): "אף על פי שמצוה ללמוד תורה ביום ובלילה, מכל מקום אין אדם לומד את רוב חכמתו אלא בלילה, ולפיכך מי שרצה לזכות בכתר התורה יזהר בכל לילותיו ולא יאבד אפילו אחד מהן בשינה ואכילה ושתייה ושיחה וכיוצא בהן אלא בתלמוד תורה ודברי חכמה וכו'".

ובשבט מוסר (ר"א הכהן האתמרי, פרק מב (טו)) בשם ספר "ברית אברהם" (ר' אברהם הורוויץ, אבי השל"ה, פרק ב דף ה, ב), שהביא ממדרש: "תכלית הימים – הלילות", וכו'.

*

ביאור דברי ריש לקיש מפסוק והגית בו יומם ולילה – "כאשר הייתי יגע בתורה ביום, בלילה היתה מאירה לי"

הבאנו דברי ריש לקיש בשיר השירים רבה "כאשר הייתי יגע בתורה ביום, בלילה היתה מאירה לי".

שם מסיים ריש לקיש במלים "שנאמר והגית בו יומם ולילה", ואף בויקרא רבה הנ"ל הביא פסוק זה.

ונראה לבאר זאת, על פי דברי "שלטי הגיבורים" (על ה"מרדכי", מסכת שבת, פרק שני) שפירש את "והגית" שה' מאיר את עיני מי שלומד לשמה (עי"ש), ולפי דבריו נראה שריש לקיש סמך לכך מפסוק זה, שסובר ש"והגית" מתפרש מלשון אור, כמו "יגיה חשכי" (ש"ב כב, כט ותהלים יח, כט), ודו"ק. (ובדומה ייאמר לגבי פסוק "ובתורתו יהגה", אלא שהזכיר רק את הפסוק שביהושע כי רק שם נזכר זאת בדרך ציווי.)

ואף על גב שמלת והגית שורשה "הגה" ויגיה שורשו "גהה", מכל מקום שרשים אלו מתקשרים, וכפי שמשמע בערוך השלם [ומעט סמך לכך תמצא בנוסח מוסף ליום ב' של ראש השנה "חקר מפקד לילה יגיה בלהב לילה, חק הגה יומם ולילה לגיהם יזכור"].

*

עד כה השכלנו להבין מהי המשמעות ב'והגית' על 'היתה מאירה', אך עדיין צריכים אנו למודעי, שגם אם הפסוק מתפרש 'ובתורתו יאיר יומם ולילה' מנין שהכוונה שהלימוד של יום מאיר את הלילה ולא ששניהם מאירים כאחד?

אכן, יובנו הדברים שפיר על פי דברי המלבי"ם (בהרבה מקומות) ש"יגיה" שייך ל"הגה", ומבאר שענין שניהם הוא "הוצאה", ויגיה עניינו דבר המקבל את אורו מדבר אחר, כגון הירח מהשמש, שנראה 'כאילו מוציא נצוצי האור מהעצם המאיר אליו', ככתוב ביחזקאל (ב, כח) "כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם (אור החוזר) כן מראה הנוגה סביב", ומעתה מיושב היטב, שדרש ריש לקיש את 'והגית בו יומם ולילה' שבלימודו גרם לעסק 'העברת אור' בין היום ללילה: "כאשר הייתי יגע בתורה ביום, בלילה היתה מאירה לי".

וכנראה זו גם כוונת התנחומא (נח ג) "תורה שבעל פה לפי שיש בה צער גדול ונדוד שינה ויש מבלה ומנבל עצמו עליה, לפיכך מתן שכרה לעולם הבא שנאמר העם ההולכים בחושך ראו אור גדול, אור גדול שנברא ביום ראשון שגנזו הקדוש ברוך הוא לעמלי תורה שבעל פה ביום ובלילה שבזכותן העולם עומד וכו', ואומר כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה", שמפני יגיעתו ביום ובלילה זוכה ל'יהגה', לאור הגנוז.

והאדמו"ר האמצעי מליובאוויטש קישר בין המלים הנ"ל באופן אחר, שכתב בכמה מקומות (אמרי בינה שער התפילין עמ' 310, ומאמרים נ"ך עמ' שנ, ומאמרים חקת א'שפו, ונר מצוה שער היחוד קמא, א) ש'יהגה' ו'יגיה' שניהם עניין "בליטה לחוץ הניכר יותר מתוך היפכו" הגיון המחשבה ועיון עמוק, שאור השכל נעשה יותר בולט, וכתב שהגה הוא "אותיות המחשבה" (יא"ק: והוא על דרך שפירשו המפרשים את "הגה" – "הוצאה")

אבניה ברזל / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', ישיבת מיר ירושלים

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל",

וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹקִים שְׁמֶךָ יַעֲקֹב לֹא יִקְרָא שְׁמֶךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא
אֶת שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל (לה, י)

שם 'יעקב' טפל לשם 'ישראל'

א] בפרשת השבוע פר' וישלח (לה, י) הקב"ה אומר ליעקב "לא יקרא שמך עוד יעקב כי
אם ישראל יהיה שמך ויקרא את שמו ישראל".

א. והקשה הרמב"ן שהרי להלן בפרשת ויגש (שם מו, ב) נאמר "ויאמר אלהים לישראל
במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב ויאמר הנני" – ומדוע הקב"ה משתמש בשם "יעקב".

וכבר מובא בסוגית הגמ' בברכות (יג, א) שהקורא לאברהם "אברם" עובר בלאו ועשה
ממש"נ (שם יז, ה) "ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כו". ומקש' הגמ' –
אלא מעתה הקורא ליעקב יעקב הכי נמי?! ומשני שאני התם דהדר אהדריה קרא דכתיב
"ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב".

ומכיון שמוכח שלא התבטל השם "יעקב" א"כ מהו עומק הענין שנתווסף לו השם
"ישראל". ומדוע לפעמים הביטוי בתורה הוא "יעקב" ולפעמים "ישראל".

ב. יסוד הדבר מבואר בסוגיא שם שאמרו: תניא אמר להם בן זומא לחכמים וכי מזכירין
יציאת מצרים לימות המשיח והלא כבר נאמר (ירמיה כג, ז) "הנה ימים באים נאם ה' ולא
יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים כי אם חי ה' אשר העלה כו"?
אמרו לו, לא שתעקר יציאת מצרים ממקומה אלא שתהא שעבוד מלכיות עיקר ויציאת
מצרים טפל לו. כיוצא בו אתה אומר "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך"
– לא שיעקר יעקב ממקומו אלא ישראל עיקר ויעקב טפל לו ע"כ.

וצריך להבין מהו הענין ש"ישראל" הוא השם העיקר ויש עוד שם בשם "יעקב" שהוא
טפל אליו. ובשלמא לגבי יציאת מצרים והעתיד לבוא מובן שנסי יציאת מצרים יהיו
טפלים לנסים של העתיד לבוא, ומה השייכות והצד השווה לעיקר וטפל של "יעקב"
ו"ישראל".

ג. עוד דבר תמוה אנו מוצאים בענין השמות של "יעקב" ו"ישראל". אחרי המלחמה של
יעקב עם שרו של עשו, אומר המלאך ליעקב "ויאמר שלחני כי עלה השחר" ועונה לו
יעקב "לא אשלחך כי אם ברכתני". ושאלו המלאך "מה שמך ויאמר יעקב". ואז עונה לו
המלאך "לא יעקב יאמר עוד שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלהים ועם אנשים ותוכל".

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל"

והנה מה שיעקב אמר למלאך "ברכתני" פירש רש"י שביקש שיודה לו על הברכות שברכו יצחק אביו כי עשו מערער עליהם. וע"ז באה תשובת המלאך "לא יעקב יאמר שמך כי אם ישראל" ופרש"י "לא יאמר עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים".

וצריך להבין מדוע השם "ישראל" טומן בו הודאה על הברכות.

ד. עוד מקום התבוננות יש בדברי רש"י (כו, כח) שכותב לבאר מה שאמר יצחק ליעקב "ויתן לך האלהים", מהו האלהים? בדין, אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך. אבל לעשו אמר (שם, לט) "משמני הארץ יהיה מושבך" בין צדיק בין רשע יתן לך.

וצריך להבין מדוע עם ישראל זוכים בברכות רק אם הם ראויים, לעומת עשו שזוכה גם אם אינו ראוי.

*

"כה תאמר לבית יעקב (הנשים) ותגיד לבני ישראל (הגברים)"

בן בפרשת יתרו מובא שהקב"ה אומר למשה רבנו (שמות יט, ג) "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל" ופרש"י ש"בית יעקב" הם הנשים ולהן תאמר בלשון רכה. ו"בני ישראל" הם הזכרים ולהם תגיד דברים הקשים כגידין שהם העונשין והדקדוקין.

אך מבואר שהנשים מיוחסות לשם "יעקב" ואילו הגברים מיוחסים לשם "ישראל". וכיוצ"ב נאמר בתהלים (קמז, יט) "מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל". והרי עיקר מהות החילוק בין נשים לגברים הוא לימוד התורה (וא"ש מה דמבואר בגמ' בב"מ (לג, ב) ש"בית יעקב" מיוחס לע"ה לעומת ת"ח) – וא"כ מבואר שהשם "ישראל" שייך במיוחד ללומדי התורה, והענין טעון ביאור.

ואת יסוד ושורש מהות החילוק בין השם "יעקב" ל"ישראל", כתב הרמב"ן עה"פ (בראשית מו, ב) שנא' "ויאמר אלהים לישראל במראת הלילה ויאמר יעקב יעקב כו' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה", כתב הרמב"ן זה לשונו: אחר שאמר לו השם "לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך" היה ראוי שיקראנו בשם הנכבד ההוא, וכן הוא נזכר בפרשה הזאת שלשה פעמים. אבל קראו יעקב לרמוז כי עתה לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה, כי מעתה הגלות תתחיל בו. וזה טעם "ואלה שמות בני ישראל הבאים מצרימה יעקב ובניו" (שם,

^א מקורו בזהר (בראשית קמד, ב) שאמרו "כי אם תברכני" מבעי ליה מאי "כי אם ברכתני"? אם אודית על אינן ברכאן דברכני אבא ולא תהא מקטרגא לי בגינייהו כו'. מה כתיב "ויברך אותו שם" מאי ויברך אותו שם? דאודי ליה על כלהו ברכאן דברכיה אבוי.

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל",

(ח) כי בשם "בני ישראל" יבואו שמה כי יפרו הבנים וירבו ויגדל שמם וכבודם, אבל יעקב הוא עתה ברדתו שם ע"כ.

מבואר מדברי הרמב"ן שהשם "ישראל" מבטא את עם ישראל בתפארתו לעומת השם "יעקב" שמבטא את עם ישראל בגלותם ובשפלותם.^ב

*

"והיה העקוב למישור"

ונתבארו הדברים ביתר ביאור בכלי יקר (בראשית לה, י) שכתב ששני השמות הללו מורים על שני עניני גאולות. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות יב, ב) לא שתעקר יציאת מצרים לגמרי אלא שזכירת נסי יציאת מצרים יהיו טפלים לעומת הנסים שיהיו לעתיד לבוא ולכן הם יהיו העיקר, וסמכה הגמ' לזה גם לגבי שמותיו של יעקב שהשם "יעקב" טפל לעומת השם "ישראל" וא"כ שניהם ענין אחד להם שגאולת מצרים מיוחסת לשם "יעקב" ואילו הגאולה לעתיד לבוא מיוחסת לשם "ישראל". וביאר שזהו מש"נ (ישעיה מ, ד) בגאולה אחרונה "והיה העקוב למישור" – "עקב" נגזר מלשון יעקב ו"מישור" נגזר מלשון "ישראל" (ישר אל).

והוסיף לבאר דהנה נאמר (מיכה ז, טו) "כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות" והיינו שהניסים שיהיו לעתיד לבוא לא יהיו גדולים מן ניסי מצרים, וא"כ קשה מדוע ניסי מצרים יהיו טפלים. אלא הטעם הוא לפי שבגאולה של מצרים באמת לא היה זכותם מספיק לצאת ממצרים ולכן הוצרכו לצאת ולילך בעקבה ורמיה (שאמרו לפרעה שרצונם לילך רק לזבוח וכדו') ויצאו בחפזון כמש"נ "ואכלתם אותו בחפזון" וגם בגאולת בבל נאמר (ישעיה מח, כ) "צאו מבבל ברחו מכשדים". אבל בגאולה אחרונה אחר כל הגלות הארוך יתמרק העוון מכל וכל ויספיק זכותם לצאת מהגלות ביד רמה במישור ולא בעקבה ולא בחפזון כמש"נ (שם נב, יד) "כי לא בחפזון תצאו ובמנוסה לא תלכו". וזהו מש"נ "והיה העקוב למישור".

אך מ"מ לא יעקר שם "יעקב" לגמרי כמו שלא תיעקר זכרון יציאת מצרים לגמרי כדי שיזכרו שני הגאולות יחד וידעו ויכירו ההבדל שביניהם. אולם מאחר שהגאולה היתה בצורת "עקב" לכן תהיה טפילה לעומת הגאולה לעתיד לבוא שתהיה עיקרית עכ"ד.

*

^ב וכע"ז כתב המלבי"ם (בראשית לה, י) שהשם "יעקב" הוא שם הטבעי מצד הנהגתו הטבעית לעומת השם "ישראל" שהוא מצד ההנהגה הנסית שיחול עליו הענין האלהי עד שמפניו יגורו אלים ובני אלהים ישרתוהו. וע"ע בדבריו בנחום (ב, ג) שכתב שבכל מקום שהיו נרדפים נקראים עשרת השבטים בשם "יעקב" ואילו שבט יהודה נקרא בשם "ישראל" מפני שהם נכבדים מהם כי שם ישראל נכבד משם יעקב. וכדאי גם לציין מש"כ בספר "מנוחה וקדושה" (פתיחת הספר) שח"ו להאמין שיעקב יקרא ע"י הקב"ה בשם המורה שאין עושה רצונו, ומבאר שודאי גם "יעקב" מורה על גודל קדושת ישראל רק שהשם "ישראל" קדוש ממנו ע"ש.

"יעקב חבל נחלתו"

והנה באמת כל תחילת השורש של עם ישראל היה בדרך של "יעקב". שהרי מאחר שיעקב ועשו היו שניהם בעיבור אחד אצל רבקה א"כ הטוב שנטל יעקב הוא רק בגדר "גורל", וכמש"כ המשך חכמה (דברים שם) שמה שאומרים "מה טוב חלקינו" זה יצחק לעומת ישמעאל – כי זהו באמת החלק הנבחר בן שרה לעומת ישמעאל בן האמה, אבל "מה נעים גורלנו" – זה יעקב כנגד שעו שהיו יחד בעיבור יחד, ובעצם זה היה שוה לזה. וזהו המושג של "גורל" שזה שהיה יכול להיות להיפך.^ג

ולכן המצב הזה מיוחס לשם "יעקב" כיון שזה היה בגדר גורל ולא מצד עבודה עצמית. וזה ע"ש הלידה "וידו אוחות בעקב עשו ויקרא שמו יעקב" (בראשית כה, כו) שיעקב אוחו בו ומעכבו לזכות בבכורה. וכמו שאמר עשו בעצמו אחר נטילת הברכות "ויאמר הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי" (שם כז, לו).

וזהו מש"נ (ישעיה מא, ח) "ואתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי". וביאר המלבי"ם (שם), זה לשונו: עת בחרתי בך אז נקראת בשם יעקב ואז בחרתיך מצד הבחירה לבד (כי אתה זרע אברהם) ולא מצד עבודתך ומעלתך. וכמו"כ מה שנא' בתהלים (קלה, ד) "כי יעקב בחר לו יה ישראל לסגלתו" – ביאר המלבי"ם (דברים יד, ב) כי בעוד שבחרם היו בשם "יעקב" שמורה על שם ההמון, ואז נתעלו להיקרא בשם "ישראל" מצד שנעשו לו סגולה וזהו "ישראל לסגלתו".

*

"כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"

ג] ועלינו לבאר מה טומן הענין של הגורל "יעקב חלק נחלתו" שהקב"ה בחר בנו. וכבר האריך בזה הרמב"ן (ויקרא יח, כה) זה לשונו: כי השם הנכבד ברא הכל ושם כח התחתונים בעליונים ונתן על כל עם ועם בארצותם לגוייהם כוכב ומזל ידוע כאשר נודע באצטגנינות. וזהו שנאמר (דברים ד, יט) "אשר חלקה' אלהיך אותם לכל העמים" כי חלק לכולם מזלות בשמים וגבוהים עליהם מלאכי עליון נתנם להיותם שרים עליהם כו'. והנה השם הנכבד הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים לכל העולם, אבל ארץ ישראל אמצעות הישוב היא נחלת ה' מיוחדת לשמו לא נתן עליה מן המלאכים קצין שוטר ומושל בהנחילו אותה לעמו המיוחד שמו זרע אוהביו. וזהו שאמר "והייתם לי סגולה מכל

^ג בפרקי דרבי אליעזר (סוף פרק כד) מובא שבדור הפלגה קרא הקב"ה לשבעים מלאכים הסובבים את כסא מלכותו ואמר להם בואו ונרד ונבלל את שבעים גוים ואת שבעים לשונות והפילו גורלות ביניהם ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם ועל זרעו שנאמר "כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו" ואמר הקב"ה חבל וגורל שנפל עלי שרתה נפשי בו שנאמר "חבלים נפלו לי בנעמיים". והוסיף רבי שלמה קלוגר (חכמת שלמה' או"ח סי' תקפא) שבכל שנה בר"ה כשהקב"ה מחדש את עולמו יש גורל זה ואומות העולם נכנסין ומקטרגין שישליך הקב"ה את ישראל ויבחר בהם.

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל",

העמים כי לי כל הארץ", וכתוב "והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאלהים", לא שתהיו אתם אל אלהים אחרים כלל עכ"ד.

והיינו שעם ישראל יש לו הנהגה מיוחדת עם הקב"ה שלא נמסרו לשום שר או מושל אלא מונהגים רק על ידו יתברך. ובמאמרים ל'בין המצרים' הבאנו מש"כ הכוזרי שיש ה' ענינים בעולם: דומם, צומח, חי (בע"ח), מדבר (אדם), ישראל. ונתבאר שזהו המאפיין של ישראל במה שאינם מסורים להנהגת שר ומזל ולא מקבלים מאומה מהם אלא מונהגים רק תחת ידו יתברך ומקבלים רק ממנו. ויעו"ש שנתבאר דלכן כשאין עושין רצונו של מקום וגורמים לחבול בהנהגת "חלק ה' עמו" גרועים הם משאר כל האומות שיש להם שרים ומזלות שדואגים להם גם אם אין להן זכויות.

וזהו יסוד הברכות שבירך יצחק את יעקב. וכמש"כ הרבינו בחיי (בראשית כז, לט) שהנה לא תמצא בברכת עשו זכרון השי"ת אבל בברכת יעקב הזכיר "ויתן לך האלהים" וזה יורה כי נתן לעשו משמנים וטל ולא במתת אלהים כמו ביעקב אלא בדרך מסלות הכוכבים ומזלות אשר זרעו של עשו מסורין להם ע"כ.

וזהו שאמר יצחק לעשו (בראשית כז, מ) "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל צוארך" ופרש"י כשיעברו ישראל את התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל ופרקת עלו וגו'. והכונה כמש"נ לעיל דכשאין ישראל עושין רצונו של מקום הם פוגמים בהנהגה של "חלק ה' עמו" ונכנסים לכלל הנהגת המזלות שגורם להם להיות מושפלים תחת האומות.

ולכן פרש"י (בראשית כז, כח) שיש חילוק בין הברכות של יעקב לעשו, שליעקב נאמר "ויתן לך האלהים" בדין – שאם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך. אבל לעשו נאמר (שם, לט) "משמני הארץ יהיה מושבך" בין צדיק בין רשע יתן לך. והביאור כנ"ל שיעקב זוכה לברכות מכח הנהגת "חלק ה' עמו" שתלוי אם עושין רצונו של מקום, אבל עשו מקבל ברכות מהשר והמזל שלו שנותן לו גם אם אין לו זכויות.¹

ולכן לחכמי ישראל אומרים "אשר חלק מחכמתו" – כי הם חלק ממנו ולא מתפרדים, ואילו אומות העולם זה "אשר נתן" שמקבלים ומתפרדים מאת הנותן.

¹ נציין בקצרה דוגמה לזה מש"כ הערוך לנר (סוכה נה, ב) דהנה בחג הסוכות מקריבים ע' פרים כנגד שבעים אוה"ע. והטעם פרש"י (שם נה, ב ד"ה שבעים) שהמטרה בזה הוא כדי לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שבחג נידונין על המים. וצ"ב מדוע לא מקריבים קרבנות גם בחג הפסח ובחג השבועות עבור אומות העולם שהרי גם אז נידונין על התבואה ופרות האילן כדתנן במשנה בר"ה (טז, א). וכתב הערול"ג שדוקא מים אשר לא נמסר המפתח לידי שליח (עי' תענית ב, א) צריך להקריב בעדם. דכיון שאומות העולם נמסרו לממשלת השרים ממילא תבואה ופירות האילן הם מקבלים על ידי השרים גם בלא שיהיה להם זכויות, אבל גשמים שהוא רק בידו של הקב"ה לזה צריכים כפרה לזכות. ולכן רק בעבור "מים" מקריבים קרבנות בעדם. אך הוסיף שישראל שנתונים תחת ממשלתו של הקב"ה אינם זוכים אפילו בתבואה ובפירות האילן רק לפי מעשיהן. ולכן רק כלל ישראל נידונין בפסח ובעצרת ולא שאר האומות.

"כי שרית עם אלוקים ותוכל"

דן אך יש דרגה נוספת בהנהגה זו – לא רק להיות מונהגים על ידי הקב"ה ולא ע"י שרים ומזלות, יש דרגה נוספת בזה לשלוט על השרים והמזלות. ודבר זה מבואר במלחמתו של יעקב עם שרו של עשו.

וכמבואר בחינוך (מצוה תקי) שכתב, זה לשונו: וידוע שאנחנו עם הקודש אין אנו תחת כוכב ומזל ה' הוא נחלתנו כאשר דבר אלינו, וכענין שמצינו באבות ששם האל מעלתם למעלה משרי מעלה כענין שכתוב ביעקב "כי אם ישראל יהיה שמך כי שרית עם אלהים וגו'" כלומר שעשאו האל שר על השרים כו'. וזהו אומרו במקום ההוא (מלכים יח, לא) "כמספר שבטי בני יעקב אשר היה דבר ה' אליו לאמר ישראל יהיה שמך" כלומר שעשאו שר על שרים לשנות מערכתם וכחם בזכותו, כלומר וישראל שהם בני יעקב גם הם שרים על שרי מעלה ועל כן היה ראוי להם שלא לעבוד בלתי ה' לבדו. וכן מצינו ביהושע שגזר על השמש והירח לעמוד כמש"כ (יהושע י, ב) "שמש בגבעון דום וירח בעמק אילון" ועמדו. וכן כמה חסידים מישראל שנשתנו מערכת המזלות וכוחם בזכותם, יארך הענין להביא כמה מעשים שנעשו בישראל בענין זה ע"כ.

ומבואר שיעקב אבינו במלחמתו עם שרו של עשו זכה לעלות במדרגה "כי שרית עם אלוקים ותוכל" לשלוט על שרי מעלה. והגם שכל עם ישראל מונהגים תחת הנהגת "חלק ה' עמו" אבל לא כל אחד יכול לשלוט על השרים והמזלות כי אם גדולי האומה דוגמת יהושע וכיוצ"ב שראינו שהיה להם כח שכזה.

וראה באוה"ח (שמות יד, כז) שכתב שהקב"ה התנה עם כל מעשה בראשית להיות כפופים לתורה ועמליה ולעשות כל אשר יגזרו עליהם וממשלתם עליהם כממשלת הבורא ב"ה, ולכן הצדיקים שלטו על ממשלת השמים והארץ כגון רבי פנחס בן יאיר שנחלק הנהר מפניו (עי' חולין ז, א). וביאר שהחידוש בקריעת ים סוף היה כי זה היה קודם מתן תורה ע"ש.^ה

^ה הדברים מפורשים בזה (רעיא מהימנא פנחס רטז, ב) שאמרו שם "תא חזי כל בריין דעלמא קודם דאתייהיבת אורייתא לישראל הוה תליין במזלא כו' אבל בתר דאתייהיבת אורייתא לישראל אפיק לון מחיובא דככביא ומזליו כו'. ובגין דא כל המשתדל באורייתא בטיל מניה חיובא דככביא ומזלי אי אוליקף לה כדי לקיימא פקודהא, ואם לאו כאילו לא אשתדל בה ולא בטיל מיניה חיובא דככביא ומזלי ע"כ. וביאר הנפה"ח (ד, יח) שהאדם המקבל על עצמו עול התורה הקדושה לשמה לאמיתה כו' הוא נעלה מעל כל עניני העולם ומושגח מאתו יתברך השגחה פרטית למעלה מהוראת כוחות הטבעיים והמזלות כולם כיון שהוא דבוק בתורה ובהקב"ה ממש כביכול כו'. והיא הנותנת החיות והקיום לכולם ולכל הכוחות הטבעיים כו' ואיך אפשר שתהא הנהגתו מאתו יתברך ע"י הכוחות הטבעיים כו'. אדרבה הכוחות הטבעיים מסורים אליו כאשר יגזור אומר עליהם ולכל אשר יחפוץ יטם ואימתו מוטלת על כולם עכ"ד. מבואר שע"י כח התורה הקד' כדבעי אין אנו מסורים לידי המזלות וגם שיש שליטה עליהם.

נמצא שדבר זה שיוכל אדם לשלוט על ממשלת השרים וטבע העולם הוא מכח התורה וזהו עמוד העבודה של יעקב "איש תם יושב אהלים" ולכן רק הוא זכה לנצח ולשלוט על שרו של עשו. וזהו הביטוי של השם "ישראל" מלשון "כי שרית עם אלוקים ותוכל" (שר-א'ל).¹

*

ישׁוב הדברים

הן ועפ"ז מתיישבים כל ההערות שהעמדנו בתחילת הדברים.

דמאחר שהנהגה של "ישראל" לשלוט על שרי מעלה הוא אמור מכח התורה, על כן הנשים (וכן ע"ה) שאינם לומדים מיוחסים רק לשם "יעקב" לעומת הגברים שחלקם בתורה שמיוחסים לשם "ישראל" (וע"ע בתרגום ירושלמי בראשית מט, ז). וכ"כ המלבי"ם (שמות ט, ג) שהשם יעקב מורה ע"ש הלידה והמון העם נקראים בשם זה, ואילו השם ישראל מורה ע"ש המשרה והמעלה שזכה בו יעקב אחרי מלחמתו עם המלאך וגדולי האומה כשהם במעלה עליונה נקראים בשם זה. ולכן ל"בית יעקב" שהם נשים והמון העם צוה שיאמר להם דברים קלים פשוטים ואילו ל"בני ישראל" שהם הגדולים והזקנים צוה שיאמר להם גם חוקים ומשפטים ודברים הקשים כגידין.

ולכן כלל האומה נכללים תחת השם "יעקב" שזהו ביטוי למה שבחר בנו ה' להיות לו לעם סגולה "חלק ה' עמו", אבל בתוך הנהגה זו יש דרגה נוספת שזהו ביטוי בשם "ישראל". וזהו הביאור בדברי הגמ' שהשם "יעקב" טפל לעומת השם "ישראל".

והשם "יעקב" לא בטל רק נתווסף לו השם "ישראל" להיות לדרגה נוספת. וזהו שנא' (ישעיה מח, א) "שמעו זאת בית יעקב הנקראים בשם ישראל" – כי "יעקב בחר לו י"ה" ונקראים בשם ישראל כשעולים לדרגה הגבוהה. אך לא נעקר השם "יעקב" וכמש"כ המלבי"ם (בראשית לה, י) שהשם "יעקב" הוא שם הטבעי ולפעמים הקב"ה מתנהג בדרך הטבע כי הנס אינו מתמיד ולכן השם הזה לא בטל.

¹ גם ברמב"ם אנו מוצאים דבר זה שיש דרגה נוספת בתוך הנהגה של "חלק ה' עמו" ע"י כח התורה והעבודה. דהנה על שבת לוי אנו מוצאים בפרט שנאמר עליהם (במדבר יח, כ) "אני חלקך ונחלתך" וכתב הרמב"ם (פי"ג מהל' שמיטה ויובל הי"ב) ז"ל ולמה לא זכה לוי בנחלת ארץ ישראל ובביותה עם אחיו? מפני שהובדל לעבוד את ה' לשרתו ולהורות דרכיו הישרים ומשפטיו הצדיקים לרבים שנאמר "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", לפיכך הובדלו מדרכי העולם לא עורכין מלחמה כשאר ישראל ולא נוחלין ולא זוכין לעצמן בכח גופן, אלא הם חיל השם שנאמר "ברך ה' חילו" והוא ברוך הוא זוכה להם שנאמר "אני חלקך ונחלתך". והוסיף עלה הרמב"ם (שם הי"ג) ז"ל ולא שבת לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו לדעה את ה' כו' הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים, הרי דוד ע"ה אומר (תהלים טז, ה) "ה' מגנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי" ע"כ. וא"ש עם המבואר בפנים דתוספת המעלה של "ישראל" לשלוט על שרי מעלה ומערכות הטבע הוא ע"י התדבקות מוחלטת לעבודת ה'.

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל",

ובזמן שכלל ישראל אין עושין רצונו של מקום שזהו סיבה שיהיו נמצאים בגלות או בשפלות, אז הביטוי הוא "יעקב". ולכן כשנגלה הקב"ה ליעקב לפני רדתו למצרים נגלה לו הקב"ה בשם יעקב ואמר לו (בראשית מו, א-ד) "ויאמר אלהים לישראל במראות הלילה ויאמר יעקב יעקב כו' אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה" – פתח המקרא שה' נגלה ל"ישראל" ואמר לו "יעקב יעקב" ורימוז בזה, כי עתה בעת הגלות לא ישור עם אלהים ועם אנשים ויוכל אבל יהיה בבית עבדים עד שיעלנו גם עלה כי מעתה הגלות תתחיל בו (רמב"ן שם).

והענין הוא שכל זמן שישראל בגלות ואין עושין רצונו של מקום – אז בהכרח צריך להפעיל את הנהגת "יעקב חבל נחלתו" מה שבחר בנו בלא זכויות בגדר של גורל. וזה מרמוז השם "יעקב" שהכל בעקבה ורמיה (וכמו שאמר עשו "ויעקבני זה פעמים כו'"). ולכן ביציאת מצרים שבעצם לא היה זכות בידינו (הללו עובדי ע"ז כו') היינו אז תחת הנהגת "יעקב חבל נחלתו" לעומת הזמן לעתיד לבוא שנגיע לידי התיקון שנהיה תחת הנהגת "ישראל" (כי שרית עם אלוקים ותוכל). וזהו מש"כ הכלי יקר שמרמוז המקרא של "והיה העקוב למישור".

ולכן מה שאמר המלאך ליעקב "לא יעקב יקרא שמך כי אם ישראל כי שרית עם אלוקים ותוכל" – ופרש"י שלא יאמרו עוד שהברכות באו לך בעקבה וברמיה כי אם בשררה ובגלוי פנים – מורה הודאה על הברכות. כי כל הערעור של עשו תופס מקום רק על בחינת הגורל, אבל ממה ששלט יעקב על שרו של עשו הרי זה מוכיח שהוא זוכה לזה מצד העבודה העצמית שלו וממילא אין יותר מה לערער.

*

יעקב אבינו בבית לבן הנהגת ר' ישמעאל – מעשה אבות סימן לבנים

ו] וראה בספר מנוחה וקדושה (בפתיחה לספר) שכותב, שידוע שאם ישראל עושין רצונו של מקום נקראים בשם "ישראל", ואם אינם עושים רצונו של מקום נקראים בשם "יעקב".

והמחלוקת של ר' ישמעאל ורשב"י בגמ' בברכות (לה, ב) האם "הנהג בהן מדת דרך ארץ", הם ב' השמות של "יעקב" ו"ישראל", הדרגה הנמוכה להיות עוסק גם בהשתדלות העולם הזה, והדרגה הגבוהה להיות שקוע רק בעבודת ה'.

ומבאר שם שלא זכה יעקב לשם "ישראל" רק אחרי כל הנסיונות בבית לבן, אבל כ"ב השנים בבית לבן שעבד לפרנסתו היה זה בחינת ר' ישמעאל שהנהיג יחד עם כל שקיעותו בתורה ועבודה דרך ארץ. וכפי שכותב השל"ה (סוכה נר מצוה אות נד): "לפי שלא מצינו באבות הקדושים ע"ה מי שנטרד ונטפל כל כך בענייני קנייני הגוף כיעקב כו', ואמנם היה זה כן לרוב צרכי בניו ונשיו, לא כן אברהם ויצחק שלא היה להם כל כך הוצאה. ולפי שהיה נראה, שהשיג ליעקב חסרון מה מזה חס ושלו, כי אולי מצד זה לא

"לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל", ביאור שם והנהגת "יעקב" ושם והנהגת "ישראל",

היה מתבודד ומעיין כשאר האבות, על כן הזכיר זה הענין אצל יעקב לומר שגם יעקב אבינו ע"ה היה מתבודד ומעיין בלימוד עם היותו מטפל בענייני הגוף. כמו שאמרו רז"ל (ב"ר סח, יא) "וישכב במקום ההוא" כו' רבי נחמיה אמר, כאן שכב אבל כל עשרים שנה שעמד בבית לבן לא שכב וכו'. רצונם לומר, שהכתוב בא להשמיענו, שאפילו בהיותו בבית לבן שלפי הנראה בעמדו שם היה רוב עסקו ושביתו וקימתו בענייני קנייני החומר במרעה הצאן ובנשואי שתי נשיו ואחד עשר ילדיו, הנה גם שם היה דבק בו יתברך ובתורתו יומם ולילה, כי לא שכב כל זמן שהיה בבית לבן כלל, ולא נתן שינה לעיניו ותנומה לעפעפיו, וכל שכן בבית עבר שלא שכב כלל".

וזהו דרגת ר' ישמעאל – "הנהג בהן מדת הארץ" וכמש"כ הנפש החיים (א, ח): "כי ודאי שאין דעת רבי ישמעאל שיהא הרשות נתונה לאדם לפרוש ח"ו אף זמן מועט מעסק התורה ולעסוק בפרנסה ויהיה בטל אותו העת מעסק התורה לגמרי ח"ו, אמנם רמזו רבי ישמעאל בלשונו הקדוש "הנהג בהן מנהג דרך ארץ" רוצה לומר "עמהן" עם הדברי תורה, היינו שגם באותו העת ושעה מועטת שאתה עוסק בפרנסה כדי הצורך וההכרח לחיות נפש על כל פנים ברעיוני מחשבתך תהא מהרהר רק בדברי תורה".

וראה בספר תכלת מרדכי למהרש"ם זיע"א שכותב דבר נפלא, שמאחר שיעקב אבינו היה זה שהעמיד את עמוד התורה בעולם, ממילא היה מוכרח להעמיד יכולת של אפיק ונתיב של ר' ישמעאל, בכדי שיהיה יכולת לרוב בני אדם להצליח לכה"פ באופן זה, ואילו לא היה מעמיד אפיק זה – לא היה מהלך של "הנהג בהן מדת דרך ארץ", וכל מי שהיה עובד לפרנסתו לא היה יכולת להצליח בעבודת ה'! ולכן היה הכרח של "מעשה אבות סימן לבנים" לעשות כן.

*

ששת ימי המעשה וששת שנות הארץ לעומת השבת ושנת השמיטה – כאילו כל מלאכתך עשויה'

[ז] ובעצם בהתבוננות בששת ימי המעשה למול שבת קודש, וכן בששת שנים של עבודת הקרקע למול שנת השמיטה, הרי זה בחינת "הנהג בהן מדת דרך ארץ" למול השביעי שהוא שביתה ממלאכה "כאילו כל מלאכתך עשויה", ונמצא שה"שביעי" הוא יום מיוחד ושנה מיוחדת להנהגה הגבוהה של "ישראל"!

¹ מרן רבי ירוחם זצ"ל (דע"ת שמות עמ' קצז) כותב ש"מעשה אבות סימן לבנים" אין הכונה כפי שחושבים שזה רק סימן בעלמא, שאם כזה או כזה ארע לאבות סימן לנו כי כן יארע לבנים. לא כן הוא הדבר, אלא דבאמת סוד הדבר הוא דהאבות הם חרשו, עבדו, תיקנו, והשלימו עד סוף כל הדורות. היינו כי הם במחשבתם ובציורם כבר עברו ובקעו ועמדו בכל נסיון העתיד להיות להם ולזרעם עד העולם. ובמה שהאבות בקעו ועמדו הם אשר עמדו להם ולזרעם לדורות הבאים. ובמה שהם האבות לא עמדו בהם נעדרו מהם גם הבנים.

ונסיים בדברי הגר"א (חומש הגר"א פר' יתרו) עה"פ "לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך עבדך ואמתך וכו'", ודקדק הגר"א מדוע נאמר וא"ו בכל חוץ מ"עבדך". וביאר שכוונת הכתוב "זכור את יום השבת לקדשו" שמי שהשבת אצלו בזכירה בעלמא, אזי "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" היינו שהוא בעצמו יעשה מלאכתו, אבל אם "ויום השביעי שבת לה' אלקיך" היינו ששומר שבת כהלכתו, אז ההנהגה עמו לא תעשה כל מלאכה אתה ובנך ובתך" אלא "עבדך ואמתך וכו'", היינו שמלאכתו נעשית ע"י אחרים. וכמו שאמר רשב"י "בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים".

ומבואר היטב בזה לשון המכילתא (פר' כי תשא) שאמרו: "ששת ימים תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" וכתוב אחד אומר "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך", כיצד יתקיימו שני כתובים הללו? אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר "תַעֲשֶׂה מְלָאכָה" וכה"א "ועמדו זרים ורעו צאנכם כו'", וכשאינן עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר "ועשית כל מלאכתך" ולא עוד אלא "ועבדת את אויביך אשר ישלחנו ה'".

לתגובות: 5322906@gmail.com

להאזנה לשיעור: 0733718134 (שלוחה 211)

אדמה לעליון - רום מעלות האדם / הרב חיים שולביץ, ר"מ בישיבת תורת רפאל, עיה"ק ירושלים

אתם קרויים אדם

תואר 'אדם' תלוי בהסרת הערלה

'לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה, כי חרפה היא לנו, ענין החרפה בערלה, היא כי אמרו (סנהדרין לח:): אדם הראשון מושך בערלתו היה, וכתב השל"ה (פסחים ו) שחטא זה נתקן ע"י יוסף הצדיק, ולכן נאמר בלידתו (ל כג) 'כי אסף אלקים את חרפתי, כמובא במורה נבוכים (ח"ה לו) בשם הפילוסופים שחוש המישוש חרפה היא לנו, ותיקונו להעמיד את ה'אדם' כקודם החטא, הוא בהסרת הערלה, בה נעוצה שורש חרפה ז"ח.

נמצא איפה, שהגויים שהם ערלים חסרי תואר אדם, ואכן כך כתב הרוקח (סודי רו"י ח"א אות א' שם אלעזר) שהכתוב 'ויברא אלקים את האדם, בצלם אלקים ברא אותו, נאמר רק על ישראל ולא בערלים, שהרי הכתוב אומר (יחזקאל לד לא) 'ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם אני אלוקיכם' וממנו דרשו (יבמות סא.) 'אתם קרויין אדם, ואין עכו"ם קרויין אדם', ואמנם הברית שנקבעה עם אברהם בציווי על המילה, היתה על קביעת 'אני אלוקיכם', שנאמר בה (בראשית יז ז) 'והקמותי את בריתי ביני וביניך ובין זרעך לדורותם לברית עולם, להיות לך לאלקים ולזרעך אחריך', הרי שרק אלו שנאמר בהם 'אדם אתם', נאמר להם 'אני אלוקיכם'.

ותוספת דברים מצאנו בחדש לאברהם (מעין ב נהר נב) שתואר 'אדם' חל רק ע"י מצות מילה ופריעה, וקודם להם יקרא 'שד', כי כדי לקבל תואר אדם, צריך שיהיה בצלם אלקים, כאמור 'אך בצלם יתהלך איש', וה'צלם' כולל נפש ורוח ונשמה, וע"י מילה ופריעה ומלבוש משתמר נר"ן מהחיצונים ומזיקים ושדים. אך עכו"ם אין להם נשמה, כי ע"י מעשה תושלם הנפש, וע"י דיבור התורה תושלם הרוח, וע"י כוונה בתורה ובמצות תושלם הנשמה, ולכן אמרו 'אתם קרויים אדם, ואין אומות העולם קרויים אדם' ט.

*

^ח וראה תקט"ו תפילות לרמח"ל (תפלה קצב) שענין החרפה הוא אחיות הקלי' בקדושה, שנחשבת כגילוי עריות, כאמור 'זכור זאת אויב חרף ה' ועם נבל נאצו שמך', אבל במקום שמתגלה הייחוד, הרי הוא זיווג מתוקן, ואין פירוד בערוה, אלא קיום תכלית הייחוד.

^ט וכתב שלכן אין קוראים שם קודם המילה, לפי שכל עוד שיש לו אחיזה בערלה, אין הנשמה חלה, ואינו נקרא בשם 'ישראל', ולזה נהגו שלא לקרא אלא אחר שהסתלקה הערלה ותחול עליו הנשמה, ויקרא אדם ישראלי ראובן שמעון כו'.

שלשת חרפות הערלה

והנה ענין הערלה ותיקונה בברית מילה, התבאר בתיקוני זהר (לז, פו:), שצריך לעשות מילה ופריעה והטפת דם, כדי לסלק שלש ערלות [והרביעית בקדושה], ומבואר שם שהם ג' קלי' קשות הנאחזים במלכות, זו לפניו מזו, ועתיד הקב"ה להעבירם בעת הגאולה.¹

וכתבו הרמח"ל (אדיר במרום עמ' י) והגר"א (ח"א ברכות נד:) שקלי' אלו הן כנגד עשו וישמעאל וערב רבי"א, וביאר הגרי"א חבר (אפיקי ים נדרים לב.) שעשו הוא נגד הערלה, והוא חימה, וישמעאל נגד פריעה², וערב רב כנגד אטיפו דדמא.

ומדברי הגר"א (תיקו"ז נח קז:) עולה, ששרשן של שלשת ערלות אלו, הוא בחטא אדם הראשון, שחקר ודרש בקליפות הערלה המכסות על הפנימיות, שעליהם שנינו (חגיגה יא:): 'אין דורשים בעריות בשלשה', הרי שעומק משמעות 'מושך בערלתו' הוא³, שהאדם נולד מהול (תנחומא בראשית ה, אדר"נ פ"ב, זהר ח"ב קיא.) וקודם החטא היתה נשמתו מאירה את גופו ומזככתו בהארה שלימה, אך ברצון האדם להעצים את נקודת בחירתו,

¹ ובשערי אורה (ש"ה ש"י) ביאר שלכך עושים א. כריתת הערלה והיא מילה, ב. פריעה, ג. מציצה, ו'אלו הארבע קליפות הן מפסיקות בין ישראל ובין יהו"ה. ואלו הן הנקראים ערלה, ולפיכך אמר הכתוב כי כל הגוים ערלים (ירמיהו ט כה). מה עשה השי"ת, אמר לאברהם: אברהם בני, התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז א). אמר לפניו, ריבון העולמים, והיאך אעמוד לפניך תמים. אמר לו, בשעה שתכרות הערלה שבגופך, שהיא חלק הגוים הנקראים ערלים. וראה שם ובביאור הגר"א (ספד"צ פ"א ד"ה מלך השמיני) שכנגד קלי' אלו נאמר (תהלים קיז) ד' פעמים 'סבוני', אך רק נגד ג' אמר 'כי אמילם', כי כל ארבעת הקלי' הם מהגויים, ושלש מהם כורת האדם במילה, והרביעית אין לה הכרתה, כי היא דבוקה לשם הוי"ה, והיינו קלי' נגה, שהיא מצטרפת לטוב וחוזרת לקדושה, ועל שורש עניינם נאמר (יחזקאל א ז) 'והנה רוח סערה באה מן הצפון, ענן גדול, ואש מתלקחת, ונגה סביב לו', שהם שלש קלי', ונגה סביב לקדושה מורה על האומות שתיקונם הוא בהיותם טפלים לישראל. ולביאור הענין ראה באור החיים (ויקרא יב, ג) שבכריתת הערלה מסיר הערלה, היא הקלי' המרה, ובפריעה שובר את הקלי' הקשה, וביציאת הדם יוצאת הקלי' המחלקת בין חלקיו, ועדיין נותרת הקלי' הדבוקה בו, והיא מוסרת בקבלת יצר טוב בגיל י"ג (זהר ח"א עח.).

² חלק מלשון הרמח"ל 'עשו וישמעאל באים מיצחק ואברהם, וערב רב נתערב בזרעו של יעקב, וזה שנאמר, עד מתי אלהים יחרף צר (תהלים עד י), כנגד הערלה. ינאץ אויב שמך לנצח, כנגד הפריעה. למה תשיב ירך, כנגד אטיפו דדמא. והערלה עצמה נקראת חרפ"ה, בסוד, גלותי את חרפת מצרים מעליכם (יהושע ה ט), וכן וחרפת עמו יסיר (ישעיה כה ח). ונמצא שהצר מחרף. ויש עוד בחינת ישמעאל, שיש לו מילה ולא פריעה. ונמצא שהוא מנאץ את השם, עי"ש.

³ ראה לשון הגר"א שם 'וישמעאל רחוק ממנו מאד, שלא היה בקדושה כלל'. והרמח"ל (קנאת ה' צבאות עמ' קיג) כתב 'דע כי ישמעאל קרוב יותר לקדושה, שהוא אינו נוגע באלקות כלל, אלא מניח האחדות, רק שמשנה הנבואה. אבל עשו הגיע לשלוח יד באלקות עצמו'. ולא נחלק בזה הגר"א, אלא שמצד אחד ישמעאל קרוב, כי אינו מתנגד לאמונת הייחוד, ואילו דברי הגר"א הם על היותו שורש הרע, אך אינו נגד צד הקדושה. וכמו שכתב רמח"ל שם בביאור הכתוב (מלאכי א, ב) 'הלא אח עשו ליעקב', כי באמת במדריגה אחת היו בתחלה, מה שאין יצחק וישמעאל, ויבואר עוד בסמוך.

⁴ וראה בזהר (ח"א לה:): 'רבי יהודה שאיל לרבי שמעון, הא דתנינן אדם הראשון מושך בערלתו הוה, מאי הוא, א"ל דפריש ברית קדש מאתריה ומחולקיה, ודאי מושך בערלה הוה, ושבק ברית קדש ודבק בערלה ואתפתה במלה דנחש', וביאר בעבודת הקדש (ד יג) ש'הפריש ברית קדש ממקומו שהוא ייחוד הכל, ועזבו, שלא נמשך אחריו. ונמשך אחר ערלת הברית', והיינו שבמקום ייחוד אין מקום לחקירה, באשר בו מתאחדים כל הצדדים, והכל שב לשרשו, ואין בו שום צד אחר לחקור בו.

אתם קרויים אדם

המשיך עליו מחיצות האוטמות את הארת הנשמה על גופו^ד, והתיקון לכך הוא בהסרת הערלה ושמירת הברית מצד בחירתו.

עומק הענין, כפי מיעוט ערכנו, הוא, כי שני העצים שבתוך הגן, מהותם היא שתי דרכי ההנהגה, האחת, היא הארת כבודו מצד גאותו, ובה הגילוי השלם של הנהגת הייחוד, שאין בה חילוק לטוב ורע, ונקראת 'עץ החיים', והדרך השניה היא הנהגת המשפט, בה מתנהלת ההנהגה הטבעית, המשתנה לטוב ולרע לפי מעשי בני אדם, והיא המכונה 'עץ הדעת טוב ורע'.

ואמנם מראשית בריאת האדם, נברא מהול בהכנה לשלימות ההשגה, שיהיה כדרגת ישראל אחר מתן תורה, אשר 'אני אמרתי אלקים כלכם', ולכן בקשו מלאכי השרת לומר לפניו 'קדוש', ובדרגה זו היה ראוי להמשיך את הנהגת הייחוד אל העולם, אבל כיון שחפץ בכח הבחירה, והמשיך לעולם את הנהגת המשפט, אזי אכל מעץ הדעת, ונמשך אחר הטבע, ולכך נדבקו כל חלקי הערלה בברית קודש, והם האוטמים את הארת הנשמה, ומונעים את יכולת ההשגה, עד שהסירום זרעו בבחירתם בדם פסח ודם מילה, ובאו לפני הר סיני, ופסקה זוהמתן.

סדר תיקון הערלה בעולם

והנה תחילת תיקון החטא של חקירה ודרישה בשלשת הקלי', היה על ידי שהאבות רצו לפני הקב"ה כסוסים בבצעי המים (סנהדרין צו.), והיינו שחששו לשקוע בביצת הטעות, ולכך לא עצרו כלל בריצתם, ונמלטו מכל צד חקירה ודרישה^{טו}.

וכתב הגר"א (יהל אור שלח קסא.) ששלשה שלבי תיקון לערלה היו בדרכי האבות, 'אברהם אצטריך פסולת של נוק' ויצא ישמעאל ונולד יצחק, אז נתתקן נוק' והוא הראשון שנימול לשמונה, קדש ידיד מבטן, ואח"כ נצטרף יצחק, ונפק מיניה עשו דכורא, ונולד יעקב, אז נתתקן פריעה, ולכן נולד מהול כמו שנאמר איש תם, שנולד מהול במילה ופריעה^{טז}.

^ד כמש"כ רמח"ל (אדיר במרום עמ' ח) בביאור מה שאמרו שבתחילה נולד מהול, כי עבודתו היתה להיות ביותר רוחה ובנקלה ממה שהיא עתה. אך כיון שחטא אז נמצאת הערלה, והוא סוד, מושך בערלתו היה, כי לא הוכן עוד לקבל עליו עול מצות.

^{טו} וראה במעשי ה' (ח"ב פי"ג) שלכך נאמר במצוות המילה 'והיה תמים', שאין הכונה רק על שלימות הגוף, אלא שרצה השי"ת שלא יכחיש דבר שאין מופת על סותרו, וראה שם (פי"ד) שם לאשתו נעשו ערלות, שהרי נאמר 'ויעש להם כתנות עור', ומבואר ש'עור' הערלה חל גם על האשה.

^{טז} ובכל שלב של התיקון נמצאו שלשה צדדים, והרביעי שעליהם, והיינו, כי מיד אחר שנימול אברהם, באו אליו ג' מלאכים, מיכאל גבריאל רפאל, ואברהם הוא הרביעי ביחס אליהם, וכיון שנכנס לברית, הרי בכך עלה על ההנהגה הטבעית, ושלשת המלאכים מקבלים שפעם דרכו, וביאר הגר"א חבר, שעל כך נאמר 'והוא עומד עליהם תחת העץ', דהיינו עץ החיים, וממנו 'ויאכלו', דהיינו שכל צדדי ההנהגה קבלו שפעם בזכות אברהם.

ורמח"ל (אדיר במרום עמ' ט) כתב ש'תשלום תיקון הערלה היה במתן תורה, ואומות העולם נשארו ערלים, שהוא מציאות מה שנהיה אחר חטא אדם¹⁷, הרי שתיקון הערלה השיבה את ישראל לדרגת אדם הראשון כלפני החטא, קודם שנמשכה ערלתו, וחצצה בהשגתו, ואילו האומות נשארו בחסרונם, ולכך אין הם קרויים 'אדם'.

תיקון הערלה בשכם

והנה אחר תיקון האבות לערלה, כאשר גילה שרו של עשו ליעקב שיזכה לשם 'ישראל', אזי בא יעקב לשכם, ושם נלחמו בניו עם אנשי המקום אודות חרפת הערלה, ומשם הלכו לבית אל, ושם קרא לו הקב"ה 'ישראל'. ויש לברר עניין המחלמה באנשי שכם ותכליתה.

המתבונן יראה, כי בכל עת שנכנסו ישראל לארץ, היתה כניסתם בעיר שכם, כי באברהם נאמר (יב ו) 'ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם, ויצחק לא יצא מהארץ, ואילו יעקב כששב מחרן נאמר בו (לג יח) 'ויבא יעקב שלם עיר שכם¹⁸, ואף בדור המדבר, ביום כניסתן לארץ באו עד שכם, ושם נכרתה ברית על התורה, כמבואר במשנה (סוטה לב.), הרי ששכם היא המפתח לארץ ישראל.

אכן לאידך גיסא, מצינו (סנהדרין קב.) ששכם הוא 'מקום מזומן לפורענות. בשכם עינו את דינה, בשכם מכרו אחיו את יוסף, בשכם נחלקה מלכות בית דוד¹⁹, ובוזה נוסף עוד עומק למתבונן, לידע מפני מה מקום הכניסה לארץ הקדש מזומן הוא לפורענות.

ובאוצרות הרמח"ל (מלכים ב' ט ה) כתוב, שכ"ם ראשי תיבות ש"ם כ'בוד מ'לכותו²⁰, ויש בזה רמז לפנימיות ענין המקום, שהוא מוכן לקבלת עול מלכות שמים, באופן הראוי להגלות בארץ²¹, ולכך נקבע עניינו בין גילוי שרו של עשו ליעקב שיזכה לשם 'ישראל', לבין הליכתו לבית אל, שם קרא לו הקב"ה 'ישראל', כי שם 'ישראל' מורה על הייחוד (כמבואר לעיל פר' ויצא), ואין הנבראים יכולים להכיר בייחודו ית' עד אשר יכירו בכבוד שם מלכותו, ולאידך אין להם יכולת להשיג את שם כבוד מלכותו עד אשר יגיעו

¹⁷ וראה בקנאת ה' צבאות לרמח"ל (עמ' קו) שכח יניקת האומות הוא ע"י זוהמת הנחש אשר הטיל בחוה, ומכח הזוהמה הזאת נמשכה הערלה באדם, בסוד 'מושך בערלתו'. וכאשר החלו התיקונים ליתקן, בהגיע הדברים אל שנת צ"ט לאברהם, אז היה זמן להתחזק בענין זה, להעביר הערלה הזאת הנמשכת מן הזוהמא, ואז ניתנה לאברהם מצות המילה, שנאמר (יז א) 'זיהיה תמים', להעביר כל שייכות סט"א. ומהלך תיקון זה נמשך עד מתן תורה.

¹⁸ וכשם שאברהם הלך משכם לבית אל (יב ח), כך יעקב הלך משכם לבית אל (לז א).

¹⁹ וכן הוא בפע"ח (חנוכה פ"ג). וראה בקהלת יעקב (ערך שך) שכ"ם ראשי תיבות מ'פתחא כ'ליל שיית, כאמור (ספד"צ קעז). 'אתא מפתחא דכליל בשית ומכסיא פתחא', לאמור כי מקום שכם הוא כנגד ראשית יציאת ז"א מאמו בינה, שהוא כולל שש קצוות, ובהיותו פטר רחם, הרי ביציאתו הוא סותם פתחה, כמבואר בפע"ח (ק"ש על המטה ו) דנה"י שלה נעשין מוחין בראשו, ונמצא שמקורה גנוז וסתום תוך רישיה דז"א. והיינו ששם גנוז שרש הגילוי של כח הבינה, המהווה את פנימיות שם הוי"ה.

²⁰ והוא יחודא תתאה, הבא לגלות את יחודא עילאה שבשמע ישראל.

אתם קרויים אדם

לשלימותם, ולכך רק אחר שגבר יעקב על שרו של עשו המונע את שלימותו, אזי יכל להשיג את שם כבוד מלכותו, ולקבל שם ישראל בפועל.^{כא}

ואמנם לעתיד לבא נאמר (צפניה ג ט) 'אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד', והיינו כי ב'שכם' מתגלה נשיאת עול, כאמור בברכת יששכר (מט טו) 'ויט שכמו לסבול', שהרי השכם הוא מקום יציאת כח הגוף אל הזרוע המבצעת, כדלהלן. ולכך לעתיד לבא, אחר גילוי הייחוד העליון ד'שמע ישראל', אזי יצטרפו כל האומות כ'שכם' להגלות בהם שם כבוד מלכותו ביחודא תתאה.

חלקו נחלתו וקבורתו של יוסף נקבעו בשכם (יהושע יז ז, כ ז, כב לד), וכבר בברכת יעקב אמר לו (מח כב) 'ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך', ואמרו במדרש (ב"ר צז) 'שכם זו הבכורה, ולבושו של אדם הראשון, והיינו, שראשית התעוררות כח המעשה של האדם הוא בשכם, כי שם חיבור הזרוע הפועלת אל מקור כוחה בגוף, ומשם יוצא כח הגוף אל הפועל במעשי ידיו, והראשית היא ה'בכורה', ואילו עצם יציאת הכח מפנימיותו אל הפועל החיצוני, הוא ענין 'לבוש אדם הראשון'.^{כב}

ובמדרש שם נאמרו טעם לנתינת שכם ליוסף, 'בן שהשכים ולא עשית כמעשיהן, לפיכך תהא השכם בחלקך', והיינו כמבואר, שההשכמה היא התעוררות הכח למעשה, וכיון שהעמידו יוסף מראשיתו לצד הטוב, לפיכך זכה ב'שכם' לחלקו, שעניינו לאחד את כל העולם 'לעבדו שכם אחד'.

לאידך חלה התעוררות כח המעשה בשכם גם על בני יעקב, להוציא לאלתר את נקמתם באנשי שכם, ומלחמתם היתה אודות חרפת הערלה, יען כי כל זכות הישיבה בארץ תלויה בתיקון היסוד המשפיע להי^{כג}, וזו גם סיבת התעוררות מלכות ישראל בשכם וחלוקתה ממלכות בית דוד, כיון שמקום זה מזומן להוציא לאלתר מן הכח אל הפועל,

^{כא} וכעין זה מבואר בתיקו"ז (יב, כט). 'יומי דחנוכה, לארבעה ועשרין יומין, דאינון ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, ומיד דעלה זית טרף בפיה, שריא כ"ה על ישראל בכ"ה בכסלו, ואלין אינון כ"ה אתון דיהודא, דאינון שמע ישראל', והיינו שתחילה בא סדר העבודה עד כ"ד כסליו, המכונה 'עלה זית טרף בפיה', והוא ענין בשכמל"ו, להמליך את הקב"ה ביחודא תתאה, שהוא ההכרה בהנהגתו את הטבע בהשגחה פרטית, וגילוי השגה זו מתבטא בקיום מעשי המצוות, שהיא ההמלכה בפועל. ורק אחר שלימות עבודה זו בא מהלך החנוכה, מיום כ"ה כסלו, שעניינו הוא 'שמע ישראל', ומהותו הוא לחיות בכל עת ובכל מצב בהכרת הייחוד השלם של ה' אחד ושמו אחד'. אמנם לעומת זאת, בברכת יעקב לא אמר בשכמל"ו אלא אחר שאמרו בניו 'שמע ישראל', והיינו שלמדם את סדר העבודה, כי אחר שנקרא עליהם שם 'ישראל' בגילוי ייחודו, אזי מוטל עליהם להמשיכו בכל רבדי העולם.

^{כב} כמובא לעיל (פר' תולדות) בשם מהר"ל (נצח ישראל טז) שיעקב ירש מאדם הראשון את מעלת הצלם שהוא אלקי, והוא העיקר, כי הוא פנימי, בעוד עשו ירש את מעלת הלבוש, שאינה אלקית, אלא רק כבוד ויקר כלפי אחרים.

^{כג} ולכך מיד בכניסת ישראל לארץ, מל יהושע את כולם בגבעת הערלות (יהושע ה), כי לא ניתנת זכות ישיבת הארץ אלא לראוי לזיווג עמה. וראה גם לשון השל"ה (פר' לך לך) ש'אין אנו יכולין לזכות לארץ ישראל אם לא בהסרת ערלה שהיא הקליפה. ואם חס ושלום לא, אזי ערות הארץ היא. כי נודע לבאים בסוד ה', כי ארץ ישראל שלמעלה, דהיינו יסוד ומלכות סוד ציון וירושלים, הקליפות סובבות והם נקראים ערלים. כי סביב הר ציון והר המוריה הוא הר עשו, ועמלק שיצא ממנו חתך המילות וזרקן וכו'.

אתם קרויים אדם

וכיון שמקום זה הוא שורש ההוצאה לפועל, כמין ימא לטיגנא, לפיכך הוא מזומן לפורענות על כל חטא.

כח ההתעוררות להוציא את הכח אל הפועל, הוא מהות מדתו של יוסף הצדיק, ביסוד הממשיך את הדעת אל עולם המעשה, ונותן לה יכולת לפרות ולהתפשט, והוא עצם ענין כניסת ישראל לארץ הקדש, בה הם מגלים במעשיהם את מלכות השי"ת בארץ, ובה חל שם כנסת ישראל.

שלימות צורת 'אדם' תלויה בזיווג

במשך חכמה (ה ב) על הכתוב 'זכר ונקבה בראם, ויקרא שמם אדם', הביא דרשת רעיא מהימנא (ח"ב כה:): 'אתם קרוין אדם ואין אומות העולם קרוין אדם, ודא רזא דאדם', וכתב שמהות 'רזא דאדם' מבוארת בזוהר (ח"א רל"ט, ח"ג רסה.) שהוא שלימו דכר ונוקבא, ולכך אמרו (יבמות סג.) 'כל אדם שאין לו אשה, אינו אדם, שנאמר זכר ונקבה בראם, ויקרא שמם אדם', והיינו כי חסר בשלימות צורת אדם שלו. אך היינו דווקא בישראל, ששניהן מכוונים להוציא תולדות לקיום האומה, ומצווין בפריה ורבייה, אבל אומות העולם אינן מצווין על פריה ורבייה, וכל ענין הולדה שלהם רק לקיום ישוב העולם, ולמלאות רצון הטבע הדורש תפקידו כמו כל הברואים, והנקיבה אינה מתייחסת אל הזכר כלל^{כד}, וכן מבואר בבעלי הנפש להראב"ד (שער הקדושה) שלכך אומות העולם אינן קרואים 'אדם', עכ"ד.

דברי קדשו עומדים בהמשך הקו דלעיל, כי היכולת לפרות ולהתפשט תלויה בקדושת המילה, בה ממשיך האדם את הטוב העליון אל הארץ, ובוה נשלמת צורת אדם בארץ, אך כאשר הוא עטוי באוטם הערלה המונע את ההשגה, הרי אינו 'אדם' מצד עצמו, וממילא אינו בר זיווג, והוא אשר אמרו בני יעקב 'לא נוכל לעשות הדבר הזה לתת את אחותנו לאיש אשר לו ערלה^{כה}'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

^{כד} ואכן עליהם אמרו (יבמות צח.) 'רחמנא אפקריה לזרעיה'.
^{כה} ואמנם כל שלימותו של האדם בזיווגו מורה על רובד נוסף, בו שורש ענין הערלה והסרתה נאמר על החיבור אל דרכי החכמה, כאמור 'אמור לחכמה אחותי את', ועליה נאמר 'העבר חרפתי אשר יגורתי כי משפטיך טובים', וכאמור, כי חרפת הערלה מונעת את ההשגה, אכן כל מניעת הערלה היא רק לגבי תפיסה חיצונית, עליה נאמר 'עד מתי אלהים יחרף צר', אך אין לה אחיזה בפנימיות, כי היא תלויה בשם הוי"ה. וראה תקט"ו תפילות לרמח"ל (תפי' קצב, תכו).

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"ס, ירושלים

"וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרָ לּוֹ"

וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרָ לּוֹ וְגו' (לב, ח)

בפ'י רש"י (שם) בד"ה ויירא ויצר, ויירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג הוא את אחרים, עכ"ל.

-א-

הנה לגבי ויירא כתוב מאוד ואילו לגבי ויצר לא כתיב מאוד, ועי' בתורת משה להאלישיך (שם) מש"כ בזה.

גם מה שפירש רש"י תיבות "ויירא - ויצר" בדיבור אחד, צ"ב דהא לכאורה הוי שני ענינים, הא' "ויירא - שמא יהרג", והב' "ויצר - אם יהרוג", וא"כ היה צריך להיות בשני דיבורים נפרדים, וצ"ע.

גם במה שפ'י ויצר לו, אם יהרוג הוא את אחרים, דלכאורה קאי על עשו, א"כ קשה אמאי היה לו להיות מיצר על כך, הרי מדינא ראוי להורגו דהוא רודף.^כ

וגם מה שכתב 'אחרים' בלשון רבים צריך ביאור, דהא קאי על עשו, ואמאי נקט לשון רבים, עי' במפרשי רש"י מש"כ בזה.^כ

גם צריך ביאור דגבי "ויירא" כתב "שמא יהרג", ואילו גבי "ויצר" כתב "אם יהרוג", ולא "שמא יהרוג".^{כח}

-ב-

"עד שוב אף אחיך ממך וכו' למה אשכל גם שניכם יום אחד" ע"כ (תולדת כז מה).

בפ'י רש"י (שם) בד"ה גם שניכם, אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך, ורוח הקודש נזרקה בה, ונתנבאה שביום אחד ימותו, כמו שמפורש בפרק המקנא לאשתו (סוטה יג א) עכ"ל.

ומבואר דנבואתה של רבקה היתה שאם ימות עשו, ע"כ גם יעקב ימות באותו יום. וכמו כן אם ימות יעקב גם עשו ימות באותו יום. ולכן אמרה "למה אשכל גם שניכם יום אחד".

^כ עי' מש"כ בזה בשפתי חכמים (שם אות ח).

^{כז} גם תיבת 'אחרים' לכאורה מיותרת, דסגי לומר אם יהרוג, וכמו שכתב שמא יהרג.

^{כח} בבאר בשדה (שם) שמא יהרג וכו', מה שלא פי' בהיפך שמא יהרוג ושמא יהרג וכו', עכ"ל. עי"ש ובצדה לדרך מש"כ בזה.

-ג-

"וַיִּאמֶר אִם יָבֹא עֲשׂו אֶל הַמַּחֲנֶה הָאֶחָד וְהִכּוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלִיטָה" ע"כ (וישלח לב ט).

בפי' רש"י (שם) בד"ה והיה המחנה הנשאר לפליטה, על כרחו כי אלחם עמו וכו', עכ"ל. **ובספר חנוכת התורה** (שם אות לד) ברש"י והיה המחנה הנשאר לפליטה, על כרחו לפליטה וכו'. וקשה דילמא לא ישאיר חס ושלום שריד ופליט משני המחנות. ויש לתרץ דהנה איתא במדרש שמחנה אחת היתה רחוקה ממחנה השניה מהלך יום, וידוע שיעקב הלך בהמחנה הראשונה, [רש"י לקמן (לג ג) בד"ה עבר לפנייהם, אמר אם יבוא אותו רשע להלחם ילחם בי תחילה, עכ"ל] והנה רבקה אמרה "למה אשכל שניכם יום אחד" (תולדות כז מה), שיעקב ועשו ימותו ביום אחד, א"כ לפי"ז אם יהרוג עשו המחנה ראשונה ויעקב בתוכם, א"כ ימות עשו גם הוא קודם שיבוא להמחנה השניה, דהא עד המחנה השניה היה דרך מהלך יום, והא הוא עלול שימות ביום אחד כנזכר לעיל, א"כ יהיה המחנה השניה על כרחו לפליטה, עכ"ל. וכ"ה **בספר עמודי יהונתן**, **ובספר דברי מהרי"א עה"ת** (שם).

ומבואר דיעקב ידע נבואה זו, ולכן אמר "והיה המחנה הנשאר לפליטה", על כרחו לפליטה, והוא משום שהיתה נבואה ששניהם ימותו ביום אחד, וכיון שהיה מרחק של יום בין המחנות ועשו ימות באותו יום ולא יוכל להכות המחנה השני.

-ד-

ולמתבאר יש לפרש מה שפי' רש"י ויצר לו- אם יהרוג הוא את אחרים, אין הכוונה שהיה מיצר על עצם הריגתו של עשו [דהוא רודף ומן הדין ראוי להורגו], אלא הטעם שהיה מיצר הוא לפי שאם יהרוג את עשו א"כ גם הוא ימות באותו יום. [פי' ואינו יכול להתגונן מפניו ע"י שיהרגו]. ולפי"ז גם וירא וגם ויצר הוא מאותה סיבה פי' שלא יהרג, ולכן שפיר כלל רש"י פירוש ב' התיבות בד"ה אחד.

גם אתי שפיר מש"כ רש"י "אם יהרוג" ולא "שמא יהרוג", משום דלא איכפת ליה על הריגתו של עשו דהא בא להרגו והוה רודף, אלא עיקר כוונתו שאם יהרוג אותו אז ע"כ גם הוא יהרג, ולכן שייך לשון "אם", ודו"ק.^{כט}

גם מכיון דכוונתו במה שאמר ויצר לו, היינו שחשש שמא יהרג לבסוף, א"כ כבר כתוב לגבי חשש זה תיבת מאד.

^{כט} ומה שנתקשו בבאר בשדה ובצדה לדרך, אמאי לא פי' רש"י להיפך "שמא יהרוג ושמא יהרג", י"ל משום שעיקר הטעם הוא "שמא יהרג", פי' דגם מה שחשש "שמא יהרוג" הוא ג"כ משום שע"כ גם הוא יהרג וכמשנ"ת. **גם תיבת 'מצר'** שהוא מלשון מקום צר שייך יותר לפרש על הריגתו של עשו, שע"י הוא מצר שהוא ג"כ יהרג. **ואפשר** דלכן נקט רש"י "אחרים" לשון רבים דקאי על שניהם [או כאדם התולה קללתו באחרים אף שעיקר כוונתו על עצמו].

-ה-

סוטה (יג א) חושים בריה דדן תמן הוה [פי', בשעת קבורתו של יעקב] ויקרן ליה אודניה [כברו אזניו משמוע. רש"י] אמר להן מאי האי [למה אינכם קוברין אותו. רש"י] ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי וכו', אמר וכו', שקל קולפא מחייה ארישיה, נתרן עיניה ונפלו אכרעא דיעקב וכו', באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה, דכתיב "למה אשכל שניכם יום אחד" (תולדות כז מה), ואע"ג דמיתתן לא הוה ביום אחד, קבורתן מיהא ביום אחד הואי וכו', ע"כ.

ומבואר דכיון שמיתתו של עשו היה ביום הקבורה נחשב שמיתתם ביום אחד. והנה לפי המתבאר צ"ב מה שאמר יעקב דע"כ המחנה הנשאר יהיה לפליטה, וטעמו משום דביום שימות יעקב גם עשו ימות קודם שיבוא להמחנה השניה, וכמו שביאר בחנוכת התורה. והא אפשר שימות יעקב ועשו ישאר חי עד הקבורה, ותתקיים בזה נבואתה של רבקה, וכמו שאמרו ואע"ג דמיתתן לא הוה ביום אחד קבורתן מיהא ביום אחד הואי, וא"כ מה ההכרח שהמחנה השניה תהיה לפליטה.^ל

-ו-

ונראה דהא דאמרו בגמ' דמכיון דקבורתן מיהא ביום אחד הואי נתקיימה שפיר נביאותה של רבקה, מתבאר לפי מאי דאיתא בתענית (ה ב) הכי א"ר יוחנן יעקב אבינו לא מת, ובפרש"י לא מת אלא חי הוא לעולם, עכ"ל.

וכ"ה במדרש רבה (ויחי צו ד) אמר ריש לקיש חייך אתה שוכב ואין אתה מת,^{לא} שנאמר "ויקרבו ימי ישראל למות" (ויחי מז כט), וכו', ע"כ.

ובמדרש תנחומא (שם אות ב) אמר רשב"ל א"ל הקב"ה חייך אתה נטמן ואין אתה מת ע"כ.

אבל אם היה יעקב נהרג ע"י עשו והיה מת כפשוטו, ודאי היה מוכרח שיתקיים נבואתה של רבקה שגם עשו היה לו למות.

-ז-

ביערות דבש (ח"ב עמוד רלו) בד"ה ואמרו בגמרא וכו', כתב: ואיך נתנבאה רבקה שימותו שניהם ביום אחד, דהא יעקב מת במצרים, וזמן רב לאחר כך כשהגיע למערת המכפלה נהרג עשו, ואיך היה ביום אחד. וצריך לומר דבאמת לא מת, רק מיתה נקרא הסתלקות שנעלם ומכוסה מן הבריות, וזהו היה בעת הקבורה ואז נהרג עשו והיה הכל ביום אחד, עכ"ל.

^ל ועי' מש"כ בזה בפענח רזא וברזא דמאיר (שם).

^{לא} עי' בחנוכת התורה (ויחי מז ל) בד"ה בפסוק "ושכבתי עם אבותי" מה שכתב לבאר שם עוד על פי דברי המדרש.

והוא על דרך שנתבאר, דרך מאחר שיעקב לא מת אז ע"י הקבורה נחשב כמיתה, לב אבל אם היה נהרג יעקב כפשוטו, בודאי שתתקיים נבואתה של רבקה צריך שגם עשו ימות באותו יום וכמבואר בחנוכת התורה.

* * *

בהערות בסוף היערות דבש (לעמוד רלו) בד"ה ואמרו וכו', א"ה יפלא על המחבר שכל זה הוא גמרא מפורשת (סוטה יג א) וכך איתא שם, באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה דכתיב וכו', ואע"ג שמיתתן לא ביום אחד הואי, קבורתן מיהא ביום אחד הואי וכו', וצע"ג עכ"ל.

כוונתו להעיר דמאי חידש לנו היערות דבש [דמיתה נקרא הסתלקות וכו', וזה היה בעת הקבורה], דהא גמרא מפורשת הוא.

ולהמתבאר נראה דלא בא לחדש לן מה שמבואר להדיא בגמ', אלא דמאחר דבגמרא מבואר דבמה שקבורתן היה ביום אחד נתקיימה שפיר נבואתה של רבקה, א"כ קשה האיך יתפרש מה שאמר יעקב "והיה המחנה הנשאר לפליטה" דהיינו שיהיה ע"כ לפליטה, פי' דמכיון שיהרג יעקב ע"כ גם עשו ימות באותו היום, וכמש"כ בחנוכת התורה ובעמודי יהונתן, והא גם אי תהיה קבורתן ביום אחד ג"כ תתקיים נבואתה.

ולזה שפיר כתב דהא דאמרינן בגמ' דבאותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה וכו', קבורתן מיהא ביום אחד הואי, היינו משום דיעקב לא מת, רק נקרא מיתה על שם ההסתלקות שנעלם ומכוסה מן הבריות, וזה היה בעת הקבורה, ולכן נחשב שנתקיימה נביאותה, משא"כ אם יעקב או עשו יהרג וימות ממש ע"כ שגם השני ימות. ומתפרש שפיר מש"א "והיה המחנה הנשאר לפליטה".

*

"וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סַפְתָּה"

"וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עָשׂוּ לְדַרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נָסַע סַפְתָּה וַיָּבֵן לוֹ בַּיִת וּלְמַקְנָהוּ עָשָׂה סַפְתָּה עַל בֵּן קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סְכוּת" ע"כ (וישלח לג טז-יז).

הנה מדכתיב "ויעקב נסע סכתה" א"כ משמע שהמקום נקרא כבר סכות קודם שהגיע לשם, וא"כ צ"ב מה הכוונה על כן קרא שם המקום סוכות.

גם אמאי קרא המקום על שם הסכות שעשה למקנה ולא על שם הבית שבנה עבורו.

גם צריך ביאור עצם קריאת השם למקום על שם שעשה סכות למקנהו, מה הכוונה בזה.

^{לב} וכ"ה במשכיל לדוד (תולדות כז מה), עיי"ש שכתב להוכיח מלשון הגמ' סוטה (שם) פתחינהו יעקב לעיניה ואחיק. ויעויין עוד בחכמת מנוח (תענית ה ב) מה שכתב בזה.

-א-

והנראה בזה בהקדם ביאור הכתובים מה דבתיבת סכתה וסכת קמא חסר וא"ו כתיב, ותיבת סכות תניינא מלא וא"ו כתיב.

בספר קול אליהו (שלח יג כג-כד) "ויבואו עד נחל אשכל וגו' למקום ההוא קרא נחל אשכול על אודות האשכול אשר כרתו משם בני ישראל". **ויש לדקדק** הלא מתחלה לא היה נקרא נחל אשכול ואיך נאמר שבאו להמקום נחל אשכול.

ויש לבאר דבאמת גם מתחלה היה נקרא נחל אשכל על שם איש שהיה נקרא אשכול כמו "ענר אשכל וממרא" (לך לך יד כד), והנה אשכל שם האיש הוא חסר בלא וא"ו, לכן אחר כריתת האשכול ענבים קראו נחל אשכול מלא וא"ו שמורה עי"ז לשון רבים, ומלה שהוא חסר מורה לשון יחיד.

ולכן אמרו חז"ל במס' סוכה (ו ב) בסכת בסכת בסכות (אמור כג מב-מג) הרי כאן ארבע, כי בסכת חסר משמע רק אחת, וכן (זבחים לז ב) "קרנת קרנת קרנות" ארבע, שרק המלא מורה על לשון רבים, ונראה שהיה הבדל גם במבטא בין מלא לבין חסר.

וכן כאן גם כן י"ל כן, דמקודם היה נקרא שם המקום נחל אשכל חסר וא"ו כמ"ש בתורה, על שם איש שהיה נקרא אשכל, וכאשר כרתו משם אשכול ענבים קרא שם המקום נחל אשכול מלא, שמורה על שתי פעמים אשכל על שם האיש אשכל, ועל שם האשכול ענבים אשר כרתו משם, משו"ה נכתב "ויבואו עד נחל אשכל" חסר, למקום ההוא קרא נחל אשכול מלא.

וכמו כן יש לפרש הפסוקים בפרשת וישלח (לג יז) "ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות", דשם קשה גם כן קושיא הנו"ל [דמשמע דמתחילה היה נקרא סכות] וצריכין גם כן לפרש ע"ז האופן, ומשום הכי כתיב "ויעקב נסע סכתה" חסר וא"ו, ואח"כ כתיב על כן קרא שם המקום סכות מלא, להורות על שני ענינים, [פי' על שם המקום שנקרא סכת ועל שם הסכת שעשה למקנהו] עכ"ל.

-ב-

ומבואר שפיר מה שתיבת סכתה וסכת קמא חסר וא"ו כתיב [לפי שהוא מורה על דבר אחד], ותיבת סכות תניינא מלא וא"ו כתיב [לפי שמורה על ב' עניינים].

ומיושב שפיר גם מה שלא קרא שם המקום על שם הבית שבנה עבורו, משום דכבר נקרא המקום בשם סכת כבר מקודם.

באור החיים (שם יז) בד"ה נסע סוכתה וכו', ואם תאמר וכי בשביל שעשה שם יעקב סוכה יקרא למקום כן, אולי כי עשה דבר חדש בחמלתו על המקנה מה שלא עשה כן אדם קודם שיכין סוכה לבהמות ולשינוי חדש קרא המקום עליו, עכ"ל.^{לג}

ומתבאר שפיר כוונתו של יעקב אבינו מה שקרא למקום סכות על שם עשיית הסכות למקנה, להשמיע לנו דבר חדש לחמול על המקנה ולעשות עבורם מקום הראוי.

-ג-

בליקוטי מהרי"ל (דברים לחג הסכות) ותיבת סוכה יש לו שלשה פירושים, שמייעה והאזנה, מלשון "הסכת ושמע ישראל" (כי תבא כו ט). גם **סובל הפירוש ראייה**, מלשון יסכה הנאמר אצל שרה (נח יא כט), שסכתה ברוח הקודש (מגילה יד א). וגם **כיסוי**, מלשון סכך, כשמה.

ועל זה בא הרמז בתורה ב' פעמים בסוכת חסר, כי זה מרמז על האדם שצריך לתקן עצמו השמייעה והראיה כנ"ל. והאדם אינו יכול לעשות בשלימות, אבל אם האדם עושה את כל כפי יכולתו, אף שהוא בחסרונות, הקדוש ברוך הוא מקבל באהבה ושולח להאדם שפע וברכה מכל העולמות, וממלא לו כל חסרונותיו וחופף ומגין עליו.^{לד}

ועל זה בא הרמז בקרא בפעם שלישית בסוכות מלא, להורות שהקב"ה מגין ומחסה על האדם החפץ בבריתו בשלימות בלי שום מחסור, כפי מתנת ידו הרחבה והמלאה. והוא הענין הכתוב אצל יעקב אבינו "ויעקב נסע סכתה" (וישלח לג יז), חסר, "ולמקנהו עשה סכת", כתיב גם כן חסר בלא וא"ו, "על כן קרא שם המקום סכות", מלא בוא"ו, והמבין יבין, עכ"ל.

-ד-

בספר קב הישר (פרק צה) "ויעקב נסע סכותה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות על כן קרא שם המקום סכות", מנהגן של ישראל תורה היא מה שאנו נוהגים בבואינו לבתינו תיכף אחר יציאתנו מבית הכנסת אחר יום כיפור אנו עוסקין במצות סוכה, דווקא תיכף ומיד (שו"ע או"ח סי' תרכד סעי' ה בהגה). מצאתי טעם הגון בדרשות של הרב ר' שלמה מולכו ז"ל שכתב טעם הגון למה ישראל עוסקים דווקא במצוה זו תיכף אחר יום כיפור ולא במצוה אחרת.

ופי' הרב הנ"ל דהענין הוא כך: "לפי שצוה הקב"ה ליקח שני שעירים ביום הכיפורים שעיר אחד לה' ושעיר אחד לעזאזל, והכהן הגדול היה מתוודה על השעיר ששלח לעזאזל את כל עונותם ופשעיהם כמש"ה, "ונשא השעיר עליו את כל עונותם" (אחרי מות טז כב) ובזה היה כפרה גדולה לישראל, וכמעשה שארעו לאבותינו ירשו הבנים כנגדן איזה

^{לג} ועי' עוד מש"כ בזה בשם משמואל (מועדים סוכות, שנת תרע"ג).

^{לד} עי' בספר קול אליהו (סוכה נב ב) מה שכתב על דרך זה.

מצוה, כי האבות הקדושים היו סימן לבניהם ומה כתיב למעלה מהענין "וישב עשו לדרכו שעירה" (וישלח לג טז) ואח"כ כתיב "ויעקב נסע סכותה" (שם יז) באה תורה לרמוז מאחר שעשו שהוא היה איש שעיר נסע לדרכו לשעיר ליטול חלקו מקרבן השעיר שנשלח לעזאזל ויעקב נסע לסכות ועסק במצוה, אף אנחנו אחר יום הכיפורים ששלחנו שעיר לעזאזל אנו עוסקים במצו' סוכה דווקא ולא בשום מצוה אחרת", ודברי פי חכם חן. לה

ואני אוסיף בה טעם לשבח כי זה הוא ידוע שהשטן וליליית והאומות ששולטין עכשיו בעולם הזה ומקטריגים תמיד על ישראל עם קדוש ומבקשים תמיד להרע ולהצר לישראל ולילית שהיא גימטריא ת"פ באשר שיש לה ת"פ מחנות שהן מקטריגים על ישראל, וידוע לכל שביום הכיפור אין לשטן (ולילית) שום שליטה על ישראל, כמו שאמרו ז"ל (יומא כ א) השטן גי' (שס"ד) ובשנה הוא (שס"ה) ימים הוא רמוז שהשטן אין לו שליטה ביום הכיפורים כי אם שס"ד יום שהוא שאר ימות השנה.

וכנגד זה צוה לנו הקב"ה מצות סוכה ולכן כתיב "בט"ו יום לחודש השביעי הוא חג הסוכת שבעת ימים לה" (אמור כג לד) סכ"ת כתיב חסר וי"ו, ל"ו כי סכ"ת הוא גימטריא ת"פ שהוא בקדושה, כי סכ"ת הוא מכניע לקליפת לילית שהיא גימטריא ת"פ, וכל המקיים מצות סוכה כראוי הוא מבטל כח וממשלה של ליליית הרשעה.

ולכן נ"ל כיון דביום כיפור אין להשטן ולילית שום שליטה על ישראל, תיכף אחר יום כיפור מתחילין לקטרג מחדש על ישראל. לכן ישראל קדושים הם עוסקים במצות סכ"ת שהוא גימטריא ת"פ תיכף אחר יום כיפור כדי לבטל הקטרוג של לילית הרשעה, כי כל מצוה שהוא גימטריא ת"פ מבטל הקליפות ליליית וכו', ל"ו עכ"ל.

-ה-

"חג הסוכת תעשה לך שבועת ימים באספך מגרונך ומיקבך" ע"כ (ראה טז יג).

"שלוש פעמים בשנה יראה כל זכורך את פני ה' אלהיך במקום אשר יבחר בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות וגו'" ע"כ (שם טז).

הנה תיבת הסכת בפסוק יג חסר וא"ו כתיב, ואילו תיבת הסכות בפסוק טז מלא וא"ו כתיב.

^{לה} וע"ע בח"א מהרש"א (יומא סז א) בד"ה כשנים כשלג ילבינו. מש"כ בזה בארוכה. [מש"כ "דעשו נקרא שעיר", ע"י זוהר, הובא בקול אליהו (פינחס כח טז-לא)].

^{לז} א.ה. צ"ב דבספרים שלפנינו מלא וא"ו כתיב.

^{לח} שם: כמ"ש הרב גלאנטי על הפסוק בישעיה (א כא) "מלאתי משפט ועתה מרצחים" דע שהיו בירושלים ת"פ בתי כנסיות ועם הבית המקדש היו תפ"א כמנין (מלאתי") ואח"כ כשחרב ירושלים נתגברה הלילי' ומחנותיה והיתה הורגת בישראל עם כחול הים ולכן נתקיים ועתה מרצחים בעו"ה, על כן מצות סוכה אל יהא קל בעיניך כי סוכה כולל שני שמות ה"ס כ"ו ה"ס גימ' אדנ"י וכ"ו גימטריה שם הו"ה ובמצות סוכה שמקיימין ישראל כראוי וכהלכותיה הם נותנים כח וגבורה לפמליא של מעלה, כי סוכה גימטריא צ"א כמנין מלא"ך. ולכן אנו מתפללים "ופרוס עלינו סוכת שלומיך" כי בזכות הסוכה שאנו מקיימין אותה יהיה השם שלם וכסא הכבוד יהיה שלם, עכ"ל.

ויש לפרש המקראות, והוא משום דמצות ישיבת הסוכה מבטלת את הלילי, ולכן במקום שקאי על קיום המצוה כתיב תיבת "סכת" חסר "וי"ו", שהיא "ארבע מאות ושמונים" [כי בא לרמוז על הגימטריא], משא"כ במקום שמדובר על החג דלא שייך הטעם הזה, כתיב תיבת "סכות" מלא "וי"ו" ודו"ק.

* * *

בספר שפתי כהן (אמור כג מב) בד"ה עוד בסוכות תשבו וגו'. בא לרמוז על קבלת חז"ל שאמרו (סוכה ב א) סוכה גבוהה למעלה מעשרים אמה פסולה, לזה בא הרמז בסכת בת"פ כמנין סכת, והב' שימוש.

והענין הוא כי האמה ששה טפחים והטפח ארבע אצבעות, עשרים אמה הם מאה ועשרים טפחים ומאה ועשרים טפחים הם ת"פ אצבעות כמנין סכת, אם כן בגובה סכת תשבו וגו', עכ"ל. והוא רמז נוסף על מנין ת"פ.

*

בענין בן שלש עשרה למצות וחיוב סעודה בו ביום

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיוֹתָם פְּאֵבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׂמֵעוֹן וְלוֹי אָחִי דִינָה אִישׁ חֲרָבוֹ
וְגו' (לד, כה)

-א-

במסכת אבות (פ"ה מכ"א) הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות וכו' ע"כ.

במאירי (שם) בן י"ג למצות כלומר שאז הוא גדול וחיוב במצות וסמכוהו במדרש מדכתיב "עם זו יצרתי לי" (ישעיה מג כא) ז"ו בגימטריא י"ג, עכ"ל.

בפני הרע"ב (שם) בן שלש עשרה למצות, דכתיב "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" (נשא ה ו), וגבי שכם כתיב "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו" (וישלח לד כה), ולוי באותו פרק בן שלשה עשר שנה היה, וקרי ליה איש, עכ"ל.

הרי שהתורה חייבה בעונשים את מי שנקרא 'איש', ובכלל זה גם הוא מחויב במצוות. ומה ששנינו שבן שלש עשרה למצוות, והיינו שהוא בכלל 'איש', נלמד ממה שכתוב בתורה "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו", שקרא הכתוב ללוי 'איש' והיה אז בן יג שנה.

בשו"ת הרא"ש (כלל טז סי' א) וששאלת מאין לנו דבן י"ג שנה ויום אחד הוא בר עונשין אבל פחות מכן לא, דע כי הלכה למשה מסיני הוא והוא בכלל שיעורין חציצין ומחיצין שהן הלכה למשה מסיני, דשיעור וקצבה לכל דבר נתן למשה בעל פה, עכ"ל.^{לח}

-ב-

בספר ילקוט חדש (ליקוטים אות כט) חובה על האדם לעשות סעודה בבר מצוה כיום שנכנס לחופה, וגודל השכר, עכ"ל.

ובמגן אברהם (או"ח סי' רכ"ה ס"ק ד) כתב בי"ח בליקוטים (סי' כט) שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשו בנו בר מצוה כיום שנכנס לחופה, ומשמע דהיינו ביום שנכנס לשנת י"ד וכו', עכ"ל.

ובמשנה ברורה (שם ס"ק ו) מצוה על האדם לעשות סעודה וכו', וטעם הסעודה משום דעכשיו נעשה איש ישראל שנצטוה במצות התורה. וכו' עכ"ל.

בשער הציון (אות ט) כנ"ל. ובאליה רבה בשם ים של שלמה (פרק ז סי' לז) כתב הטעם, משום דגדול המצוה ועושה, וכמו שאמרו (פז א) לגבי רב יוסף דהוי עביד יומא טבא בשביל זה, עכ"ל.

-ג-

ביום של שלמה (בבא קמא פרק ז סי' לז) וסעודת בר מצוה שעושין האשכנזים, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו ושמה מוכיח עליה, ועושים שמחה ונותנים למקום שבח והודיה שזכה הנער להיות בר מצוה "וגדול המצווה ועושה", והאב זכה שגדלו עד עתה להכניסו בברית התורה בכללה. וראיה להדיא מפ"ק דקידושין(לא א) שאמר רב יוסף לבסוף השתא דאמר רבי חנינא גדול המצוה וכו', מאן דאמר לי שאין הלכה כר' יהודא, דאמר סומא פטור מן המצות, עבידנא יומא טבא לרבנן, אף על פי שהיה כבר חייב. אלא אבשורה שלא היה נודע לו עד עתה רצה לעשות י"ט. כ"ש על הגעת העת והזמן שראוי לעשות י"ט וכו', עכ"ל.

-ד-

והנה מה שאמר רב יוסף עבידנא יומא טבא לרבנן, הוא לתת שבח למקום על שנתבשר שהוא מצווה ועושה, אף על פי שכבר היה חייב כבר קודם מכל מקום רצה לעשות יום טוב על בשורה זו.

בגמרא בב"ק (פז א) איתא: מאי טעמא, דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי, ע"כ. וצריך ביאור דנראה לכאורה מדברי הגמרא שעשה את המצוות על מנת לקבל שכר.

^{לח} ש"י זו הובאה בתוס' חדשים (שם) ובמשנה ברורה (סי' נה ס"ק מ), וכ"ה בחיי אדם (ח"א כלל טו סעי' א).

ובאבות (פ"א מ"ג) שנינו: אנטיגנוס איש סוכו, קיבל משמעון הצדיק, הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס וכו', ע"כ.

ובספר פנים יפות (לך לריד כב) סוד"ה והנה, ולפי שדרך היצה"ר, שרואה אדם רוצה לעשות מצוה או ליתן צדקה, הוא מסיתו שיעשה על מנת לקבל פרס, או בצדקה על מנת שיתעשר, והוא הפסד גדול בשכר המצוה וכו', וזהו שתקנו בתפילה (עי' ברכות ס ב) המעביר שנה וכו', וכוף את יצרנו להשתעבד לך וכו', שיכוף את היצה"ר שלא להסית אותנו שיעשה זה על מנת לקבל פרס, עכ"ל.^ט

ומבואר דקיום המצוות צריך שיהיה באופן שלא על מנת לקבל פרס, וגם תקנו שיתפלל אדם על זה בכל יום, וא"כ צריך ביאור מה שאמר רב יוסף.

-ה-

ונראה עפ"י מש"כ בספר פנים יפות במקום אחר (וירא יח יט) בד"ה כי ידעתיו וגו' למען הביא ה' על אברהם וגו'. צריך להבין דזה הוא ע"מ לקבל פרס כדקאמר למען הביא, ולפי פשוטו יש לפרש, כי אמרו במשנה (אבות פ"ד מ"ב) מצוה גוררת מצוה וכו' ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה.

ענינו שמדת הקדוש ברוך הוא ברצונו להטיב לבריותיו, וקבלת השכר היא מצוה שעושה נחת רוח לקונו בתיקון מידותיו של השי"ת להשפיע אליו טוב, וכן להיפוך ח"ו הרשע שמהפך מדת הרחמים למדת הדין היא עצמה עבירה, כמ"ש הכתוב "עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא ישמעו בקולי" (שלח יד יא) שהניאוץ יותר עבירה מן העבירה עצמה שפוגם ממדת טובו של השי"ת. ולפ"ז אם כוונתו בקיבול שכרו לא להנאת עצמו, כי אם לעשות נחת רוח לקונו שישפיע טובו במדת הרחמים, הוי כעושה מצות לשמה, עכ"ל.^מ

^ט מש"כ או בצדקה וכו', עי' מש"כ בזה בח"א מהרש"א (כתובות סז א) בד"ה איבעית אימא לכבודו הוא דעבד כו'. להאי תירוצא משמע דאפילו הוה עביד כדבעי למיעבד כיון דלא עשה כן משום מצוה אלא לכבודו ה"ל שלא לשמה ונענש עליה ואין להקשות הא אמרינן גבי צדקה אפילו שלא לשמה יש לו שכר עליה, כדאמרי' (פסחים ח א) כדי שיחיה בני וכו' ודרשו (עי' תענית ט א) "ובחנוני נא בזאת" (מלאכי ג י) וגו'. די"ל האי שלא לשמה לכבוד הוא גרע טפי, כמו שמחלקין התוספות בפסחים (נ ב בד"ה וכאן בעושים) אהא דאמרינן לעולם יעסוק אדם בתורה אפילו שלא לשמה כו' ובעלמא (ברכות יז א) אמרינן טוב לו שלא נברא ע"ש, ורבים בדור הזה שמקבצין עושר שלהם שלא באמונה ובחילול השם כגזלת עובד כוכבים, ואח"כ מתנדבים מאותו ממון להיות להם כבוד בכל שנה ולתת להם ברכת מי שבירך להיות להם שם ותפארת, ואין זה אלא מצוה הבאה בעבירה ואין לעושר הזה מלח וקיום כדאמר הכא, עכ"ל.

^מ וכן הוא על דרך זה בספר בית הלוי (וישלח לב יג) בד"ה כי ירא. ובשפת אמת (בחקתי תרנ"ה) בד"ה אם וכו'. ומש"כ בזה בארוכה בספר ערבי נחל (שופטים דרוש א מאמר ה).

ולהמתבאר יש לפרש על דרך זה גם הא דאמר רב יוסף דכי מפקדינא אית לי אגרא טפי, דכוונתו דאז מתקיים שכר מצוה מצוה ומתקיים בזה רצונו יתברך שהוא רוצה להיטיב עם בריותיו, ואינו נחשב כעושה על מנת לקבל שכר.

-ו-

גם יש לבאר הא דכתב בילקוט חדש שמצוה לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה. והוא בהקדם פירוש הפסוק "וַתִּכַּל כָּל עֲבֹדַת מִשְׁכַּן אֹהֶל מוֹעֵד וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה בְּן עֶשְׂרִים" (פקודי טל לב).

ובאור החיים (שם) בד"ה עוד נראה כי כאן עשה הכתוב מחברת הכללות בקיום התורה והראה כי בני ישראל יזכו זה לזה, והתורה נתנה להתקיים בכללות ישראל כל אחד יעשה היכולת שבידו ויזכו זה לזה. ואולי כי לזה רמז באומרו "ואהבת לרעך כמוך" (קדושים יט יח), פירוש לצד שהוא כמותך כי בשלומנו ייטיב לך ובאמצעותו אתה משלים שלימותך ואם כן אינו אחר אלא אתה עצמך וכאחד מחלקיך.

ובזה מצאנו נחת רוח כי ה' צוה תרי"ג מצות ומן הנמנע שימצא אדם אחד שישנו בקיום כולם וזה לך האות כהן ולוי וישראל ונשים, יש מצות עשה בכהנים שאין מציאות לישראל לעשותם, ויש מצות לישראל שאינם בכהנים, וכן בלויים, וכן בנשים.

ומה מציאות יש ליחיד לקיימם להשלים תיקון לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו אשר יכונו להם, אלא ודאי שתתקיים התורה במחברת הכללות ויזכו זה מזה, והוא מה שאמר הכתוב כאן "ויעשו בני ישראל ככל אשר צוה ה'", כינה לכולם יחד מעשה כולם, הגם שמהם הביאו הנדבה מהם עשו מלאכה יאמר על כללותם שעשו הכל. וסמך מאמר זה למלאכת הבגדים אשר עשאו יחידים מישראל, להעירך כי על פרט זה יאמר שעשאוהו בני ישראל באין הבדל, ומעתה כל אחד מישראל הביא כל הי"ג מינים שבנדבה ועשה כל המלאכות האמורות, עכ"ל.

ומבואר בדבריו דכיון דכל מצוה המתקיימת על ידי אחד מישראל נזקפת לכל הכלל כולו, ונחשב כאילו קיימו אותה, לכן כתיב ויעשו.

-ז-

ולהמתבאר יש לפרש הא דכתב בילקוט חדש, שמצוה על האדם לעשות סעודה ביום שנעשה בנו בר מצוה וכו', פי' דאף שקודם היותו בר מצוה ג"כ שייך אצלו קיום המצות, מ"מ היינו רק המצות ששייך אצלו לקיימם, משא"כ המצות שאין שייך אצלו לקיימם, אין לו חלק בקיומם, משא"כ עכשיו שנעשה גדול ונכנס בכלל ישראל, שייך עכשיו בכל המצות כולם. נז"ל פ' לפי"ז מש"כ בילקוט חדש שמצוה וכו', "כיום שנכנס לחופה", פי' שגם ביום החופה י"ל דענין הסעודה שנעשה עכשיו שותף במצות יותר מקודם, ודו"ק].

*

בספר אמרי אמת ליקוטים (עמ' צז ענייני בר מצוה) אדוני אבי [השפת אמת] ז"ל אמר שהשמחה של בר מצוה כי ניתוסף עוד ערב כדאיתא (סנהדרין כז ב) כל ישראל ערבים זה לזה, עכ"ל. והוא כסימוכין לדברינו.

*

"וְדִשׁוֹן וְאַצָּר וְדִישׁוֹן - וְאַלֶּה בְּנֵי דִישׁוֹן"

אַלֶּה בְּנֵי שְׁעִיר הַחֲרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ וְגו' (לו, כ)

בפני רש"י (שם) בד"ה יושבי הארץ, שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. ורבותינו דרשו (שבת פה א) שהיו בקיאים בישובה של ארץ, מלא קנה זה לזיתים, מלא קנה זה לגפנים, שהיו טועמין העפר ויודעין אי זו נטיעה ראויה לה, עכ"ל.

-א-

ובפני רבי אליהו מזרחי (שם) יושבי הארץ שהיו יושביה קודם שבא עשו לשם. כאלו אמר אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ מתחלה, דהיינו קודם שבא עשו בארץ ההיא לכבשה, דאם לא כן מאי "יושבי הארץ" דקאמר, בני עשו נמי יושבי הארץ היו, דכתיב "אלה אלופי אדום למושבותם בארץ אחוזתם" (שם מג), עכ"ל.

ברד"ק (שם) בד"ה אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ - שהיו יושבי הארץ מתחלה קודם שבאו בני עשו ותולדותיו, והיה הספור הזה להודיע "כי לה' הארץ ומלואה" (תהלים כד א) נוטלה מזה ונותנה לזה, כי אלה היו יושבי הארץ מתחלה, והאל הורישם מפני עשו ובניו, וכו', עכ"ל.

באור החיים (שם כ) בד"ה אלה בני שעיר וגו'. טעם הודעת ענין זה, להודיע שיעור מה שנתן ה' בזכות האבות לעשו הגם היותו רשע. ורו"ל גם כן דרשו במס' שבת פרק ר' עקיבא (פה א) וז"ל ר' אחא בר יעקב אמר חורי שנעשו בני חורין מנכסיהם ע"כ, הרי שיספר הכתוב בנתינתם לעשו, עכ"ל.

והוא עפ"י מה שכתוב "כַּאֲשֶׁר עָשָׂה לְבְנֵי עֶשָׂו הַיֹּשְׁבִים בְּשְׁעֵיר אֲשֶׁר הִשְׁמִיד אֶת הַחֲרִי מִפְּנֵיהֶם וַיִּירָשׁוּם וַיֵּשְׁבוּ תַּחְתָּם עַד הַיּוֹם הַזֶּה" (דברים ב כב).

-ב-

"אַלֶּה בְּנֵי שְׁעִיר הַחֲרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטֵן וְשׁוֹבֵל וְצִבְעוֹן וְעֵנָה: וְדִשׁוֹן וְאַצָּר וְדִישׁוֹן אֶלֶה אֲלוֹפֵי הַחֲרִי בְּנֵי שְׁעִיר בְּאֶרֶץ אֲדוּם" ע"כ (וישלה לו כ-כא).

"וְאַלֶּה בְּנֵי עֵנָה דִישׁוֹן וְאַהֲלִיבְמָה בַת עֵנָה: וְאַלֶּה בְּנֵי דִישׁוֹן חֲמֵדָן וְאַשְׁבֵּן וַיִּתְּרֵן וַיִּכְרְּן: אֶלֶה בְּנֵי אֲצָר בְּלָהֵן וְזַעֲוֹן וְעֵקָן: אֶלֶה בְּנֵי דִישׁוֹן עוֹץ וְאַרְן" ע"כ (שם כה-כח).

"אַלֶּה אֱלוֹפֵי הַחֲרִי אֱלוֹף לֹטֵן אֱלוֹף שׁוֹבֵל אֱלוֹף צְבָעוֹן אֱלוֹף עֲנָה: אֱלוֹף דִישׁוֹן אֱלוֹף אֶצָּר אֱלוֹף דִישׁוֹן אֶלֶה אֱלוֹפֵי הַחֲרִי לְאַלְפֵיהֶם בְּאַרְץ שְׁעִיר" ע"כמא (שם כט-ל).

הנה בפסוק כא כתיב "ודשון ואצר ודישון", פי' הבן החמישי של שעיר נקרא דשון [עם וא"ו נקוד בחיריק], והבן השביעי נקרא דישון [עם יו"ד ונקוד בקמץ]. ואילו בפסוק כו קורא לבן החמישי בשם דישון, וצ"ב.

בפסיקתא זוטרתיא (לקח טוב, וישלח לו כו) "ואלה בני דישון חמדן", הוא דישון הזכור למעלה בן שעיר החורי, וקראו הכתוב דישון בשם אחיו הקטן, מלמד שמת אחיו וקראו על שמו, כי למטה כתב דישון שהוא אביו של עוץ וארן, ע"כ.

במדרש שכל טוב (וישלח פרק לו סימן כו) ואלה בני דישון. פעם קוראו דישון במלאפום ופעמים קוראו דישון השי"ן נפתחת. ועוד יש דישון אחר שאינה משתנה שנאמר "ודישון ואצר ודישון" (שם כא).

והכרת אותותם, דישון שהוא משתנה כתיב ביה ואלה, ושאינו משתנה כתיב ביה אלה, ע"כ.

ברמב"ן (שם כו) בד"ה ואלה בני דישון חמדן ואשבן, הוא דישון הבן החמישי לשעיר, כי אין קפידא שיקראנו דישון או דישון, רק כשהם בפסוק אחד להבדיל בין שניהם, וכן "ויעש חירום את הכיורות, ויכל חירם" (מלכים א' ז מ). והוצרך הכתוב בכאן לקראו דישון שלא יחשב שהוא דישון בן ענה הנזכר בסמוך ליחס לו תולדות, כי כן יהיה במשמע, עכ"ל. וכ"כ רבנו בחיי (שם).

-ג-

"בְּנֵי עֲנָה דִישׁוֹן וּבְנֵי דִישׁוֹן חֲמָרָן וְאַשְׁבָּן וְיִתְרָן וְכַרְן" ע"כ (דברי הימים א' א מא).

ברד"ק (שם) בד"ה ובני דישון, ובתורה ואלה בני דישון בקמץ ואמר כי בני דישון היו כי דישון בחולם היה החמישי מבני שעיר ודישון בקמץ היה הבן השביעי מבני שעיר וכן הזכירם, ודישון ואצר ודישון אבל כשנזכר תולדותם קראם שניהם דישון בקמץ ואלה בני דישון חמדן וכו' ואחר כן בני אצר ואחר כן בני דישון עוץ וארן, ועזרא כתב שניהם דישון, נראה כי לא היו מקפידים בשמותן בין דישון לדישון, עכ"ל.

בחזקוני (שם כא) בד"ה ודישון ואצר ודישון לפי הניקוד והמסורת של ספרים מדוייקים כך סדר קריאתם דישון דישון דישון דישון דישון דישון והם יומא דמפקי בהו ספרא דאורייתא דישון. ומתחיל בשבת דישון ביום ז' דישון ביום א' דישון ביום ב' דישון ביום ג' דישון ביום ד' דישון ביום ה' דישון ביום ו', ואל תתמה על "ואלה בני דישון חמדן" וגו' דקאי הוא אדישון קמא לומר שהיה לינקד דישון.

^{מא} הנה צ"ב אמאי כפל הכתוב "אלה אלופי החורי", הלא כבר הזכיר הכתוב תואר זה (לעיל כא), ובמדרש שכל טוב (וישלח לו כט) "אלה אלופי החרי". פסל את בנים מאלופיהם שהרי גלו, ע"כ. ומיושב שפיר.

התבונן שבכל המקומות שבמקרא כששנה הכתוב מה שהזכיר כבר הוא משנה כתיבתו או נקודתו, כגון דברי הימים שהוא משנה ממה שהוא כתוב בתורה. ושירת וידבר דוד לה' משונה ממה שכתובה היא בתהלים וכן פנואל פניאל מחויאל מחייאל, ובחלום פרעה דקות דקות ועוד הרבה אין מספר, אף כאן "ואלה בני דישון חמדן" היינו בני דישון קמא, עכ"ל.

-ד-

בספר קול אליהו (שם כ-כא) "אלה בני שעיר וגו' ודישון ואצר ודישון" וגו', הנה מכאן נראה שהבן החמישי של שעיר היה נקרא דישון והבן השביעי דישון, וכן הוא ג"כ בפסוק ל'. אמנם כאשר חשב את בני בניו של שעיר אמר בפסוק כ"ו "ואלה בני דישון" והוא הבן החמישי, ובפסוק כ"ח "אלה בני דישון" והוא הבן השביעי, וקראם שניהם דישון, הלא דבר הוא שהזכיר שתי פעמים את בני דישון, ואת בני דישון (הבן החמישי) לא הזכיר כלל.

אמנם י"ל כי דישון שבפסוק כ"א הוא עצמו דישון שבפסוק כ"ו. רק באשר שבפסוק כ"ו הוא באתנחתא ע"כ נקוד שם בקמ"ץ כמו שמים שמים, מים מים. דבאתנחתא או בסוף פסוק נשתנה לקמ"ץ, ע"כ נקוד שם בקמ"ץ. והעד על זה בדברי הימים (א' א) כי שם נכתב יחוס בני בניהם של שעיר, כתיב שם בפסוק מ"א בשניהם דישון, והיינו באשר הוא שם לא בטעם אתנחתא, והעולה מהדברים הללו כי הבן החמישי והשביעי של שעיר היו שמותם שוים וליכא קפידה לקרותם דישון או דישון, ובהפסק הענין או באתנחתא נקוד דישון, וע"כ בדה"י שם נקראו שניהם בשם דישון וזה הכלל מספיק לבני שעיר, אבל בן ענה שהוא בן בנו של שעיר היה נקרא תמיד דישון, מש"ה נכתב גבי' כאן בפסוק כ"ה דישון אף שבא באתנחתא, וכן ג"כ בדברי הימים בפסוק מ"א נכתב ג"כ דישון אף שהוא באתנחתא כי בן ענה היה נקרא תמיד דישון, עכ"ל.^{מב}

*

בפי' שערי רחמים (לר' שבתאי ליפשיטץ) **על ספר שערי אפרים** (שער ו ס"ק ח) בפרשת וישלח "ודישון ואצר ודישון" (שם כא) נראה בעליל שהם ב' אנשים משונים בשמותיהם, ויש ז"פ וענין הסימן במס"ג. עכ"פ נראה שאם שינה וכתב דשון במקום דישון שצריך להוציא אחרת, כיון שהוא איש אחר הוי שינוי בענין ובקריאה. אמנם בפסוק כו "אלה בני דישון חמדן" שבודאי קאי על זה שנכתב כאן ראשון, שהרי חושב אחריו את בני אצר ואחריו חושב את בני דישון עוד הפעם. א"כ נראה שהך דישון עצמו שכותב עתה דשון קורא אותו שם דישון, שאף שהוא איש אחד קורא אותו פעם כן ופעם כן. ולפי"ז אם נכתב

^{מב} **בספר אדרת אליהו** (דה"י א' א מא) ובני דישון ובתורה "ואלה בני דישון" בלא וא"ו ובקמץ, ואינו אלא מפני שבא באתנחתא. אע"פ ד"ואלה בני ענה דשון" נמי בהפסק מאמר ובא בחולם, היינו להכיר שהוא דישון הראשון ואף באתנחתא לא זו ממקומו וכו', עכ"ל.

בטעות אפשר לומר שאין צריך להוציא אחרת שאינו שנוי בענין שגם בשינוי קאי על האיש ההוא בעצמו.

אך לפי הכלל שכשיש שינוי בקריאה במבטא צריך להוציא אחרת יצטרך גם הכא להוציא אחרת, כגון שכ' אלה בני דישהן חמדן חסר יו"ד ומלא וא"ו שנקרא דשון אף שאדרבא בזה משתנה שיזכור כמו שנכתב בראשונה צריך להוציא אחרת, דאין זה גרוע מתומים שגבי עשו שנכתב בא' שאף לפי פשטות הלשון עדיף יותר בא' אעפ"כ פסקו בדרה"ח ובשע"א שצריך להוציא אחרת כיון שיש שינוי במבטא, מכ"ש הכא שיש שינוי גדול במבטא בין דישהן בחולם ובין דישהן בקמץ, ומכ"ש לאותן המדקדקים שמשנים בקריאה גם בין חירק בלא יו"ד לחירק ביו"ד שנקרא חירק גדול וכן ראוי לעשות, א"כ יש בזה שני שנויים שדשון הוא בלא יו"ד ובחולם ודישהן בקמץ הוא גם ביו"ד (ספר ז"ט פ' וישלח) ועיין ברמב"ן ז"ל עה"כ "ואלה בני דישהן חמדן" (שם כו) ע"ש וצע"ק ודו"ק. עכ"ל.

לתגובות: a0527677650@gmail.com

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נור אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

באיסור לסמוך על הנס

קטנתי מפל החסדים ומפל האמת אשר עשית את עבדך פי במקלי עברתי את הירדן הזה (לב, יא)

כתב רש"י: נתמעטו זכיותי על ידי החסדים והאמת שעשית עמי.

הקשה בספר 'פרשת דרכים' (סוף דרוש ג'), מדוע חשש יעקב שנתמעטו זכיותיו, והרי תנן במשנה (פאה פ"א מ"א) "אלו דברים שאדם אוכל פירותיהן בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא" וכו', ויעקב הרי קיים את כל התורה כולה, נוכפי שהביא רש"י לעיל "עם לבן גרתי - ותרי"ג מצוות שמרתי", וגם עסק בתלמוד תורה שהיא כנגד כולם], ואם כן החסדים שנעשו עמו בודאי היו מן רק הפירות שאוכל בעולם הזה, ומדוע אפוא חשש יעקב שנתמעטו זכיותיו?

ותירץ, שמה שכתוב במשנה שהאדם אוכל מפירותיהן בעולם הזה, זהו דוקא כהשמדובר על הנאה טבעית, וכדרך מנהגו של עולם, אבל כאשר האדם זקוק לנס היוצא מוץ לגדרי הטבע, אזי מנכין לו גם מן הקרן, וכמו ששנינו במסכת שבת (לב.) "לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס, שמא אין עושין לו נס, ואם עושין לו נס - מנכין לו מזכיותיו, אמר רב חנין מאי קראה 'קטונתי מכל החסדים ומכל האמת'.

ומעתה מובן חששו של יעקב, שהרי ממשיך ואומר "כי במקלי עברתי את הירדן הזה", ופירשו חז"ל (הובא ברש"י) שקרע את הירדן במקלו, וזהו נס גמור שבודאי אינו מן הפירות אלא מן הקרן, ולכן חשש שמא ניכו לו מזכיותיו.

והנה מקור האיסור לסמוך על הנס, מבואר בירושלמי (יומא פ"א ה"ד) שהוא מהפסוק 'לא תנסו את ה' אלוהיכם' (דברים ו, טז), וכן פסק הרמ"א (יו"ד סי' קט"ז ס"ה). ועיין עוד בשו"ע חו"מ סי' תכ"ז ס"י, ובסמ"ע שם ס"ק י"ב, ובבאר הגולה שם אות ס', ובחינוך מצוה תקמ"ו.

ומעתה לפי זה יש להקשות, כיון שאיסור הוא לסמוך על הנס, כיצד זה שמצינו בכמה מקומות שגדולי עולם סמכו על הנס, וכגון:

א. בברכות (לג.) במעשה עם רבי חנינא בן דוסא והערוד, שהראו לו את חורו, ורבי חנינא בן דוסא הניח את עקבו על פי החור, והערוד יצא ונשכו ומת אותו ערוד. ופירש רש"י שנעשה נס לרבי חנינא ונבקע מעיין מתחת עקבו ולכן מת הערוד, כי כאשר האדם קודם למים מת הערוד.

באיסור לסמוך על הנס

ב. בתענית (כ:): מסופר על רב הונא שהיה לו יין בבית ישן והיה ירא לקחתו שמא יפול הבית עליו, לקח עמו את רב אדא בר אהבה ופלפל עמו בדברי תורה עד שפינו משם את היין, ומיד לאחר מכן נפל הבית. הרי שסמך רב הונא על הנס.

ג. בתענית (כא:): במעשה עם נחום איש גם זו שאמר לפנות תחילה את הכלים ורק לאחר מכן לפנות אותו, ומיד לאחר שפינוהו נפל הבית.

ד. בקידושין (כט:): במעשה עם רב אחא בר יעקב שהלך ללמוד תורה אצל אביי, והיה שם בבית המדרש מזיק כה גדול שאפילו כשהיו שני אנשים ביום היה מזיקם, ואביי הורה ששום אדם לא יתן לרב אחא ללון אצלו, כך שייאלץ ללון בבית המדרש. ואכן לן רב אחא באותו בית המדרש, והמזיק היה נראה לו כנחש בעל שבעה ראשים, רב אחא התפלל ובכל כריעה וכריעה שכרע - הצליח להפיל ראש אחד מן המזיק.

ה. בראש השנה (יח:): מסופר שמלכון יון גזרה גזירה על ישראל שלא יזכירו שם שמים, וכשגברה מלכות חשמונאי ונצחום, תיקנו שיהיו מזכירים שם שמים אפילו בשטרות, והיו כותבים בשנת כך וכך ליוחנן כהן גדול לא-ל עליון, וכששמעו חכמים בדבר אמרו למחר זה פורע את חובו ונמצא שטר מוטל באשפה וביטלום. ואותו היום שהצליחו לבטל את הזכרת שם שמים בשטרות, עשאוהו יום טוב. וביאר המהרש"א מהו הנס, כי יוחנן כהן גדול הוא ינאי המלך, שהרג תלמידי חכמים על שאמרו לו 'הנח כתר כהונה לזרעו של אהרן' (קידושין סו.). ולפיכך היו יראין עתה שינאי יחשוב שביטלום חכמים מאחר ולדעתם הוא פסול לכהונה, ונעשה נס שלא כעס.

ויש ליישב כל המעשיות הנ"ל כיצד סמכו על הנס. ואביא בזה כמה מהלכים ביישוב הענין:

צדיק גמור, וכן המלומד בניסים, שאני

בתענית (כ.). גבי עובדא דרב הונא ורב אדא בר אהבה, וכן שם (כא.). גבי נחום איש גמזו, כתב המהרש"א דבצדיק גמור אין חשש זה, דתו לא שייך החשש ד'שמא יגרום החטא', וממילא רב הונא החזיק את רב אדא בר אהבה לצדיק גמור, וכן החזיק עצמו נחום איש גמזו. והעיון יעקב שם כתב דגבי נחום איש גמזו הוי דוחק [שבעצמו יחזיק אותו בכך], ועל כן תירץ, שנחום איש גמזו סמך עצמו על זכות יסורים גדולים שסבל.

ובזה יש ליישב נמי בברכות (ס.). כיצד התפללה לאה על עוברה שיהא זכר, והרי לאחר ארבעים יום הוי מעשה ניסים. ויש לומר דהמלומד בניסים שאני. ועיין בספר חיי עולם (להגרי"י קניבסקי זצ"ל ח"א ריש פ"ל) שכתב ודבריהם הקדושים (של חז"ל) נשמעין בשמים כמו שאמרו חז"ל (מו"ק טז.). צדיק גוזר והקב"ה מקיים. ואמנם חז"ל הקפידו שלא להתפלל על שינוי הטבע ומעשה ניסים כמבואר וכו', ומכל מקום על דרך יוצא מן הכלל אשכחן זה שעשו בגדר צדיק גוזר או בתפילתם דברים נוראים מאוד (בשביל איזה הכרח שהי' להם), מהם בחולין (ז.). מרבי פנחס בן יאיר שחלק נהרא וכו'. ועיין שם שמנה מעשים רבים כאלו מחז"ל.

באיסור לסמוך על הנס

על ידי תפילה אינו בגדר נס

בקידושין בעובדא דר' אחא בר יעקב, ביאר המהרש"א ביסוד גדול, שנס שבא על ידי תפילה - לא הוי בגדר נס שמנכין לו מזכויותיו, וממילא זה היה ברור לו לאביי שרבי אחא בר יעקב יוכל להמית את המזיק על ידי תפילה, וזה לא נקרא נס, וכל הספק שלו היה שמא יתרחש לו נס קודם שיספיק להתפלל, עיי"ש.

ומבואר בדבריו שמה שהאדם פועל על ידי תפילה, שוב אין איסור לסמוך על הנס.

ובזה יישב הגאון רבי מיכל יהודה ליפקוביץ זצ"ל את הגמרא בנדריים (לב). הדורשת את הפסוק בפרשת לך לך 'וירק את חניכיו ילידי ביתו' (בראשית יד, יד), אמר רב אמי בר אבא שהיה זה אליעזר לבד. ואם כן על כרחך שסמך על הנס, ולכאורה איך הותר לו זאת, ותירץ על פי המהרש"א הנ"ל שמאחר ואברהם אבינו התפלל שיצליח שפיר היה מותר לו לסמוך על הנס.

ובביאור דברי המהרש"א נראה, כי הנה מצאנו כבר בדברי הראשונים, שבכח התפילה לפעול את הדבר עד שזה נחשב שנעשה במקום התפילה, וכמו שמצאנו בהמשך הפרשה, שלאחר שמונה הכתוב את כל שנים עשר בני יעקב, כתוב (בראשית לה, כו) "אלה בני יעקב אשר יולד לו בפדן ארם", והקשו הריב"א (מבעלי התוס') והחזקוני, דהרי בנימין כבר נולד בארץ ישראל, כמבואר בקרא דלעיל (לה, טז) בעוד כברת הארץ לבא אפרתה, ואיך כתוב שכולם נולדו בפדן ארם. ותירצו, דמאחר ורחל אמנו התפללה על לידת בנימין עוד בפדן ארם, והיינו כשילדה את יוסף, וכדכתיב (ל, כד) ותקרא את שמו יוסף לאמר יוסף ה' לי בן אחר, ממילא נחשב שנולד שם.

וכיסוד זה מציינו גם ברמב"ן בפרשת ויחי על הפסוק 'אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי' (בראשית מח, כב), שמפרש שמאז שהתפלל יעקב כבר נחשב שזה היה כבוש לבניו. עיי"ש. והוא על פי הגמרא בבבא בתרא (קכג, ו) "וכ"ה בת"א כאן) ד'חרבי' זו תפילה, ו'קשתי' זו בקשה. ומבואר, דזמן התפילה נחשב כהכבישה בפועל, וזהו כהיסוד הנ"ל שמקום התפילה נחשב לעשיית המעשה בפועל.

ומבואר שהתפילה יוצרת את המציאות, ולפיכך גם מקום התפילה הוא הקובע את התוצאה, וע"כ הוא נחשב למקום בו התרחש המעשה. ומעתה מובן שמכאן גם הוציא המהרש"א שמה שנפעל על ידי תפילה אינו בגדר 'נס', כי התפילה של האדם היא זו שפעלה את הענין.

החולקים על המהרש"א

אולם יש לציין כי בספר 'בן יהוידע' בקידושין שם פליג על המהרש"א, וכתב 'לא ידעתי טעם בדברים אלו' [דאם מתוך תפילה יהרוג את המזיק אין זה מיקרי נס], ועיי"ש מה שיישב קושיית המהרש"א באופן אחר.

באיסור לסמוך על הנס

כמו כן גם בספר 'מושב זקנים' לבעלי התוספות בפרשת שלח מבואר לכאורה דלא כהמהרש"א הנ"ל, שכתב (בסוף פסוק ט"ז) בזה הלשון: וקצת קשה למה לא הלך יהושע להשתטח בקרבי אבות כמו שעשה כלב, וי"ל לפי שסמך על תפילת משה וסמך על הנס. עכ"ל. הרי מבואר בדבריו, שאע"פ שסמך יהושע על תפילתו של משה, עדיין מיקרי שסמך על הנס.

גם להמהרש"א לענין הודאה הוי בגדר נס

וצריך להוסיף, דגם להמהרש"א, דוקא לענין זה דמנכין לו מזכויותיו אמרינן דמה שבא על ידי תפילה לא חשיב נס, אולם לענין ההודאה על הנס, שפיר חשיב נס שיהא מחוייב להודות עליו, וכדמוכח מדברי המהרש"א גופיה בברכות (נד). גבי הרואה אבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, שצריך ליתן שבח והודאה לפני המקום, והיינו לברך ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה. וכתב שם המהרש"א (נד: בח"א), דלפי מה שמבואר שם לעיל שמברך במקום הנס, הכי נמי מקום ראש הגבעה אשר שם האבן הוא מקום הנס בנצחון המלחמה, שע"ז הרים משה ידיו וגבר ישראל. עכ"ד.

ומבואר בדבריו, כמו שכבר הבאנו לעיל מדברי הראשונים, דמקום הנס לא נחשב אלא המקום של התפילה, משום דהתפילה עשתה את הנצחון בפועל, ולא המלחמה. ולכאורה, לפי מה שכתב המהרש"א בקידושין הנ"ל דמה שבא על ידי תפילה לא הוי כלל בגדר נס, א"כ איך יתכן שמקום ראש הגבעה ששם היה מקום התפילה לנצחון המלחמה, ייחשב למקום שנעשה בו נס, ואיך איתא בברכות (נד). דהרואה אבן שישב עליה משה צריך לברך ברוך שעשה נס לאבותינו במקום הזה, וכדנתבאר דזהו משום דשם היתה תפילת משה, והרי מה שבא על ידי תפילה אי"ז בגדר נס.

ועל כרחק צריך לומר, שהפשט במהרש"א בקידושין הוא, שדוקא לגבי איסור לסמוך על נס, וכן שינכו לו מזכויותיו, לגבי זה אין חסרון אם זה בא על ידי תפילה, משום שזהו בתוך מסגרת הטבע שאפשר לפעול על ידי תפילה, אולם מכל מקום ברור שעל ידי תפילה נעשה שינוי ונס, ועל כן לענין ברכה על שעשה נס במקום הזה, שפיר אפשר לומר על מקום התפילה, כי סוף סוף התפילה פעלה את הנהגת הקב"ה שעשה הנס.

לכבוד שמים שאני

וביישוב הגמרא בראש השנה (יח:) גבי מלכות יון, יש לומר על פי מה שכתב הישועות יעקב' (או"ח סי' תרפ"ב) אהא דאיתא בשו"ע דבשכח להזכיר על הניסים בברכת המזון אזי כשיגיע ל"הרחמן" יאמר "הרחמן הוא יעשה לנו ניסים ונפלאות כמו שעשה לאבותינו", והקשה הישועות יעקב, דהא אין להתפלל על הנס, והעושין לו נס מנכין לו מזכויותיו. ותירץ, דכאשר כל המטרה היא להרבות כבוד שמים, אז אדרבה, לא רק שאסור אלא שזה אף מוסיף זכות, וכמו שמצינו אצל אברהם אבינו ע"ה שפחד לאחר מלחמת המלכים שמא נתמעטו זכויותיו, ואמר לו הקב"ה "אנכי מגן לך שכרך הרבה

באיסור לסמוך על הנס

מאוד" (בראשית טו, א), ואמרו חז"ל שזה בשכר שכולם מכירים שאני מגן עליך, ונתרבה כבוד שמים בבריאה. עכ"ד.

וכיסוד זה ביאר גם ב'פתחא זעירא' לספר 'צרור החיים' (לרבי שמעלקא קליין זי"ע) את סמיכות מאמרי רבי נתן בר מניומי משמיה דרב תנחום בשבת (כב.). נר חנוכה שהניחו למעלה מעשרים אמה פסול, וכן הדרשה על הפסוק 'והבור ריק אין בו מים' (בראשית לו, כד), מים אין בו אבל נחשים ועקרבים יש בו, דהא כל הטעם שיש ענין ב'פרסומי ניסא' הוא למען הרבות כבוד שמים שמשום כך אין מנכין מזכויותיו, ממילא היינו טעמא נמי שכתבה התורה מה היה בבור, דלכאורה מאי נפ"מ, אלא, כי מאחר ויוסף הצדיק ניצול על ידי נס, ויש חסרון דמנכין מזכויותיו, על כן פירסמתו התורה"ק ויהיה קידוש ה' ותו לא יהיה ניכוי מזכויותיו]. ומעתה הוא הדין מה שנעשה הנס היה בעיקרו על ידי כך שביטלו משום בזיון השם שלא יתגלגל באשפה, ואף שמזה נתגלגל שהמלך לא כעס, מכל מקום עיקרו לכבוד שמים.

חילוק בין יחיד לרבים

עוד יש לומר בפשיטות, שכל האיסור לסמוך על נס שייך דוקא כשהנס נצרך לאדם יחיד לתועלתו או להצילו וכדו', שזה יכול להיות על חשבון זכויותיו, אולם כאשר הנס נעשה לרבים לא שייך לומר שינכו לרבים מזכויותיהם, דזהו כח הרבים. ואם כן מיושב הגמרא בראש השנה שנעשה נס שביטלו את הזכרת שם שמים בשטרות.

חילוק במהות הנס

עוד י"ל, דהגם שכתב המהרש"א שם דהיה זה נס, מכל מקום חלוק מהותו של נס זה ביסודו, דכל מה דאמרינן דאין לסמוך על הנס שמנכין מזכויותיו, הוי דוקא באופן שיוצא לגמרי מדרך הטבע, ובגדר שינוי מעשה בראשית, [וכגון בההיא דשבת (נג:)] כמה גרוע אדם זה שנשתנו לו סדרי בראשית], אבל התם מה שהמלך לא כעס, הוי נס שהוא בתוך מסגרת הטבע, ואין זה נחשב לשינוי סדרי בראשית, ממילא לא הוי בגדר נס כזה שמנכין מזכויותיו.

לא סמך על הנס

בברכות (לג.) גבי רבי חנינא בן דוסא שהמית את הערוד, הביא המהרש"א את המפורש בירושלמי שעמד רחב"ד בתפילה ובא חברבר דהיינו הערוד והכישו ולא הפסיק תפילתו ומצאו אותו חברבר מת. עכ"ד. ולפי זה נמצא שהוא כלל לא סמך על הנס.

באיסור לסמוך על הנס

עוד ביאורים על פי הנ"ל

ונראה, דעל פי כל הנ"ל, יש לבאר גם לפי גירסת הבבלי, שבאו והודיעו לרבי חנינא בן דוסא והראוהו את חורו והניח עקבו על פתחו וכו', עדיין יש לומר בחד מהני אנפי, או שעשה כן על ידי תפילה, או דמאחר ונתכוין לקדש בזה שם שמים, וכפי שאמר להם 'ראו שאין הערוד ממית אלא חטא ממית', ממילא אין בזה גריעותא, או שיתכן לומר עוד, שמאחר והיה צדיק גמור לא חש להא. נוכמש"כ המהרש"א גבי נחום איש גמזו, אלא דזה דוחק שיעמיד עצמו בכך, וכנ"ל].

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

התפילה מטה עוז ביד כל אדם

וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנִי לְמִצַּא חֵן בְּעֵינֶיךָ. (בראשית
לב ו')

כשיעקב אבינו מדריך את השליחים שלו לעשיו, הוא אומר שיאמרו לו "ויהי לי שור
וחמור צאן", שואל רבינו בחיי למה הוא לא הקדים את ה"צאן" הרי הוא יותר נכבד
ונבחר מכל הבהמות? והוא מסביר שיעקב לא רצה להזכיר לעשיו את ה"צאן" שעל ידו
הוא זכה בברכות של יצחק, לכן הוא הבליע אותם בשאר הבהמות. אלא שלמעשה
כשיעקב אבינו מסדר את המתנה שהוא שולח לעשיו הוא התחיל ב"צאן", למה בביצוע
המעשי הוא לא חושש שעשיו ייזכר שעל ידם נלקחו ממנו הברכות?

מייסד רבינו בחיי דבר עצום ונורא! את השליחים לעשיו הוא שלח לפני שהוא התפלל!
ולפני שהוא התפלל הוא לא רצה שיפתחו ב"צאן", אבל אחרי שהוא התפלל לא היה לו
שום פחד מעשיו!

ואדרבה הוא בא להפחיד את עשיו –

הוא פתח בצאן לאיים עליו ברמז: אם דעתך להילחם איתי לא תוכל! אני קבלתי את
הברכות על ידי שני גדיי העזים, ואבא בירך אותי ואמר לי "הוי גביר לאחיך", ולך הוא
אמר "ואת אחיך תעבוד!"

זה הכוח של תפילה, היא עושה שינוי מצב. לפני תפילה ואחרי תפילה אלו שני
מציאויות שונות!!

עוד נמצא בפרשה "אלה בני יעקב אשר יולד לו בפדן אָרָם" (לה כו), והמפרשים
שואלים שבנימין לא נולד בפדן ארם אלא בבית לחם, כשנפטרה רחל אמנו? מתרץ
ה'חזקוני', שכשיוסף נולד בפדן ארם רחל התפללה 'יוסף לי ה' בן אחר', היא ביקשה ילד
נוסף, לכן נחשב שגם בנימין נולד שם! באותו מקום שאמא שלו התחננה שתזכה לעוד
בן!!

עד כדי כך הכוח של תפילה, שכבר לא משנה המקום שזה קרה בפועל, והיכן היתה
ההתרחשות הפיזית, אלא מתי התפללו על זה!! כי תפילה היא כוח יוצר, היא יכולה
לברוא מציאות חדשה, ולכן מחשבנים את התוצאה מהרגע שהתפילה התקבלה.

ובמסכת ברכות (נד ע"ב) נפסק שמי שרואה את האבן שישב עליה משה רבינו במלחמת
עמלק, צריך לברך "ברוך שעשה ניסים לאבותינו במקום הזה". ושואלים כולם מה הקשר
לאבן? הרי משה רק התפלל עליה, אבל לא שם התחוללה המלחמה והניצחון? ומתרץ

המהרש"א שהוא כן מקום הנס ונצחון המלחמה!!! כי בגלל התפילה שהיתה על אותה אבן נצחו ישראל במקום המלחמה.

ועל משה רבינו אומרת הגמרא (סוטה יד.) שחלק מהשכר העצום שלו הוא בגלל "שביקש רחמים על פושעי ישראל שיחזרו בתשובה", בקשת רחמים על פושעי ישראל אינה מצוה הנמנית בכלל התרי"ג, ואף על פי כן הוא פרט שמודגש בשכר של משה רבינו, בחיר המין האנושי, והנה נתח נכבד מהגן-עדן שלו, נתח המקבל ציון והדגשה בפסוק, הוא מתפילה על נושרים! [תינוקות שנשבו לא היו אז...]. שכרו לא נאמד ונמדד רק כמוציא ממצרים, כמקבל התורה מסיני, בפה אל פה אדבר בו, אלא גם בתפילה על פושעי ישראל...

ידוע ומפורסם המשפט המעורר שטבע החזו"א, כי "התפילה היא מטה עוז ביד כל אדם" (קובץ אגרות ח"א ב), אכן מצאנו לו עוד בענין זה (שם ח"ג סב), "ומי שמתפלל ומרבה תחנונים על ההצלה הוא פועל יותר מהמשתדל", ושם הדברים כבר ממש חידוש, כי הם נכתבו לגבי הצלת ילד מהמיסיון! ואף על פי כן, ועם כל זה, המתפלל יותר מהמשתדל!!

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

בהלכות לא תחנם

וַיִּלֶן שָׁם בְּלִילָהּ הָהוּא וַיִּקַּח מִן הַבָּא בְּיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשׂוֹ אָחִיו (לב, יד)

ופירש"י הבא מידו, ברשוו, וכן ויקח את כל ארצו מידו, ומדרש אגדה מן הבא בידו אבנים טובות ומרגליות, שאדם צר בצרור ונושאם בידו, דבר אחר מן הבא בידו מן החולין, שנטל מעשר כמה דאת אמר עשר אעשרנו לך והדר לקח מנחה. עכ"ד רש"י, ומבואר דכיון דהיה לצורך ממילא אין איסור לתת לנכרי, וגם י"ל דהוה צורך השעה. וגם י"ל דהוה קודם מתן תורה.

הנה בעיקר הלאו של לא תחונם, האם האיסור הוא דוקא בגוי שעובד ע"ז, הנה בתוס' בע"ז דף כ' ע"א, כתבו שבהאי איסורא אין חילוק בין שאר עכו"ם לז' עממין, וכן כתב בספר דינא דחיי (לאוין מח' דף נח ע"ג) שכתב שגם שדעת הרמב"ם שאיסור לא תחנם נוהג בכל האומות שאם נאמר שאזרה זו אינה אלא בז' אומות לא היה לו להרמב"ם להביא דין זה בהלכות עכו"ם אלא בהלכות מלכים כמו שהביא בפ"ה מהלכות מלכים ה"ד הדין דלא תחיה כל נשמה שמדבר רק בז' עממין, אבל מה שמביא בהלכות עכו"ם הוא אפילו בשאר אומות, יעו"ש, וכן ראה במהר"ם שיר (סימן תכז) שכתב להוכיח שאיסור לא תחנם שייך בכל האומות, וכן כתב בספר האשכול (ח"ג עמ' קכג) וכן כתב בש"ך (יו"ד סימן קנא סקי"ח).

ואולם בספר מזבח אדמה (דף יב ע"ב) כתב עמש"כ בשו"ע יו"ד סימן קנא ס"ח שאין מוכרים להם בתים ושדות בארץ ישראל וכתב ע"ז והאדינא ראינו שגדולי ישראל מורנו הרב מהרש"א ומהרמ"ם ועוד כמה וכמה גדולים שמכרו להם חצרות ובתים וכיוצא ונראה ודאי דהיינו משום שהכתוב לא ישבו בארצך לענין חניה בקרקע הוא דוקא על גוים שעובדים ע"ז משא"כ ישמעלים שאינם עובדים ע"ז יעו"ש, וכן כתב בספר זכרונות אליהו (יו"ד מערכה כ' אות ד) שכן כתב רבי ראובן רבו של הגאון רבי אברהם אלקעלי בתשובה בכת"י, והו"ד בשו"ת יביע אומר (ח"י חיו"ד סימן מא אות ב), ושם כתב שבשו"ע חו"מ סימן רמט ס"ב כתב שעכו"ם שאינו גר תושב אסור לתת לו מתנה, ואולם בשו"ת הרשב"א ח"א סימן ח' כתב שגוי שאינו עובד ע"ז אינו בכלל, וכתב שאילו היה השו"ע רואה את דברי הרשב"א והמאירי לא היה פוסק להחמיר וכמו שכתב כיוצא בזה מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סימן נו.

לתת לנכרי מאכל שלא כשר, הנה איתא בגמ' בפסחים דף כא ע"ב, נחלקו התנאים האם מותר לתת נבילה למכרי, ומותר רק במכירה, או לא, ופסק הרמב"ם בהלכות ע"ז פ"י ה"ד שמותר רק במכירה, ואמנם בטור (יו"ד סימן קיז) כתב שמי שמזדמן לו נבילה וטריפה יכול למוכרה לנכרי או ליתנה לו במתנה, ומשמע שמותר ליתן מאכלות אסורות

בהלכות לא תחנם

במתנה לנכרי, ובפרישה שם הקשה עליו שהרי בטור חו"מ סימן רמ"ט כתב שאסור לתת מתנה לנכרי, וכתב בפרישה שבע"כ שמייר בנכרי המכירו שמותר, וכן ראה בשו"ת נשמת כל חי יו"ד סימן נד למרן החבי"ף שדוקא במכירו שרי יעו"ש, אבל מבואר דבלאו הכי אסור, וכן מבואר בשו"ת חוות יאיר סימן טו יעו"ש, ומ"מ בעובד זר נראה דשרי דהאי סו"ס יש לו בהא טובת הנאה, וכמו"כ הרי כיון שחייב לתת לו אוכל, הרי יכול לתת לו אוכל כזה, מאשר שיתן לו אוכל כשר.

וע"ע בשו"ת מנחת חן ח"א יו"ד סימן ח' שנשאל האם מותר יהודי שנוסע במטוס ויושב לידו הגוי והיהודי מקבל מנה לא כשרה האם יכול להביא לגוי וכתב שמותר ע"פ דברי החק יעקב או"ח סימן תמ"ח סקי"ב שפסק לגבי נתינת חמץ לנכרי מדוע אין בזה איסור שלא תחונם, וכתב ב' תירוצים או דמיירי במכירו או כיון מאחר דחמץ אסור בהנאה ואין לו שוויות מזה בכלל ולא הוי שום הפסד ולא נכלל באיסור של לא תחנם במקום שאין הפסד לישראל, ולכן בנ"ד שאין הפסד דבלאו כהי לא יאכלנו ואין בכך איבוד אין איסור, ועוד כתב שם שאפילו להחת"ס שחולק על החק יעקב היינו דוקא לגבי שחרור עבד יעו"ש, ושכן הוא דעת הגר"י בלעסקי זצ"ל

ויש לומר עוד שבכה"ג הישראל לא זכה בזה, כי הוא לא רוצה את זה, וכן ראה בשו"ת שבט הקהתי (ח"ד סימן רט) שנשאל בכע"ז האם עדיף שיזרוק את האוכל כיון שזה בל תשחית, או לתת לגוי וכתב שאסור לתת מתנה לגוי ואפילו אם המתנה אינו ראוי לישראל ואינו צריך לאבדו אם אינו נותנו לעכו"ם, ולכן כתב שם דלא כמנחת חן שאסור ליתן לגוי שאינו מכירו אלא יניחנו עד שירקב יעו"ש.

והנה בשו"ת מענה דבר (ח"א יו"ד סימן צא) נשאל באוכל שהולך ליורק וכתב שנראה מדברי ספר החינוך מצוה תכו שכל האיסור שלא יבוא להתקרב עמהם, אבל היכא שיש חשש איבה כגון שיראה אותו זורק האוכל לפח ולא נותן מותר לתת לו מפני דרכי שלום כמ"ש בשו"ע סעיף יב יעו"ש, וא"כ כ"ש במטוס שלכאורה זה מצוי שהגוי יראה את זה ואז יבוא לידי איבה. וע"ע בחשוקי חמד זרעים פ"ג מ"א ובמש"כ בספר אהל יעקב הלכות יין נסך עבודה זרה עמ' תמו במש"כ בזה.

עוד בענין זה נשאלתי ע"י הגאון רבי יעקב אהרן סקוצילס שליט"א בזה"ל: הגיע פועל לבית ישראל ועשה שם תיקון ביום גשום-הפועל לא אמור לחזור לבית ישראל בכלל היה ביקור חד פעמי-כעת הבעל הבית ראה בחוץ יורד גשם חזק רוצה כעת לתת לו מטריה במתנה האם יש בזה משום לא תחנם כיון שהוא מקבל מתנה בסוף עבודה וממילא אין בזה כל כך תועלת, וצ"ע ע"כ לשון שאלתו.

הנה בעיקר ויסוד הדין דאסור לתת לגוים מתנת חנם איתא בגמ' במס' ע"ז סד. ובגמ' בדף כ. נדרש כך, דמבעי ליה להא דאמר רחמנא לא תתן להם מתנות של חנם, וא"כ נימא קרא לא תחונם, מאי לא תחונם ש"מ כולוהו תניא נמי הכי וכו', ומבואר שם בגמ' שזה דאסור לתת לגוי מתנה תלוי במח' של ר"מ ור"י, דלשיטת ר"י יש איסור לא תחנם

בהלכות לא תחנם

ולר"מ לית ביה איסור לא תחנם, והנה להלכה איפסיק כשיטת ר"י, בשו"ע יו"ד סי' קנא סעי' יא, אסור לתן מתנת חנם לעובד כוכבים שאינו מכירו, והנה בתוס' בע"ז שם בד"ה רבי יהודה אומר דברים ככתבן, בשם ריב"א דהכא אסור מתנת חנם לעכו"ם ובפסחים בדף כב. מקומינן ההיא דשולח אדם ירך לנכרי, כרבי יהודה וכתבו התוס', ותירץ רבי דבתוספתא תניא גבי מילתיה דרבי יהודה דהכא בעובד כוכבים המכירו מותר מפני שהוא כמוכרו לו, וכן כתבו בתוס' בעירובין סד: וד"ה ולמדנו, ובחולין קיג: בד"ה חי, וכ"כ בתוס' הרא"ש, ובתוספתים, והיינו דכל מה שיש להתיר רק בעכו"ם שמכירו, והוא כמכירה שאח"כ יעשה לו טובה אחרת, והכאב נ"ד ולא יעשה לו טובה אחרת ושוב לא יראנו, אז אסור, ולא חשיב כמכירה, אפ' אם ע"י כן יש קידוש שם שמים, והנה בתוס' בעירובין סד: שם איתא, מעשה ברבן גמליאל שהיה רוכב על החמור והיה מהלך מעכו לכזיב והיה רבי אילעאי מהלך אחריו מצא גלסוקין בדרך, א"ל אילעאי א"ל גלסוקין מן הדרך, מצא נכרי אחד א"ל וכו' טול גלסוקין הללו וכו', והקשו בתוס' הרי לא היה מכירו, וא"כ מוכח דשרי לתן מתנת חנם וכתב דשאני התם שהיה מתלוה עמו בדרך עי"ש, [ולענ"ד אולי התם שאני משום שאין מעבירין על האוכלין כמבואר בהמשך הגמ' שם, ומוכח דאין מעבירין על האוכלין אינו חיוב גמור, וכן מוכח מירושלמי דמאי ריש פרק ב' שאם יש כשפים אין חיוב להרים, ורבינו רה"י בעל המשנת אברהם שליט"א שאלני בזה די' להסתפק אם זה איסור דאורייתא או דרבנן, ובתוס' בע"ז כתבו להקשות דהכא לא היה מכירו רבן גמליאל מעולם, וכתבו התוס' לתרץ, וי"ל דשמא לא סבר לה לר"י להא דר"י ואח"כ כתבו לתרץ התירוץ שכתבו התוס' בע"ז, וכ"כ בעוד תוספתים, מ"מ אי"ז הלכה כי ההלכה כר"י, ויצא נפק"מ היכא דמתלוה עמו, אי אמרינן להאי תירוץ או לא.

עוד מבואר בתוספתים ובע"ז ובעירובין ובגדה שכתבו להקשות מהא דאיתא בגיטין דף סא. מפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל מפני דרכי שלום, וכתבו התוס' בהא נמי שרי משום דרכי שלום, והיינו דאי"ז מתנת חנם וא"כ אפשר הכא דאם לא יביא לו מטריה, א"כ יש בזה מפני דרכי שלום, אז י"ל דאי"ז מחמת דרכי שלום, כי אפשר שבד"כ עובדים יש להם רכב ואז ליכא בהא משום דרכי שלום ודו"ק.

ובתוס' בע"ז הקשו דלמאן דשרי לתת מתנות לעכו"ם וכי לית ליה לההיא דאיתתא בע"ז כ. שעכו"ם ורעי בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין ותרצו התוס' בזה"ל: וי"ל דקרא מיירי שאינו מחיה באותה מתנה כי אף אם לא יתן לו כלום לא ימות, והיינו דאף למ"ד דשרי כי זה לא מחיה אותו, וא"כ אפשר שבכה"ג שיורד ברוז חזק או שלג ואם יביא לו מטריה ועי"ז יחיה ולא יפול עליו שלג או ברד ויתקרר ויחלה ויבוא לידי סכנה לכו"ע יהיה אסור.

וגם היה נראה לומר שהכא לתת לו מטריה יש בזה לרחם ולחמול על הנכרי ובוה איכא איסור, והגם שהנכרי יכול להסתדר בלא זה, דהנה איתא בתרגום אונקלוס (דברים ז' כט) "ולא תחנם" ולא תרחם עליהון, וכע"ז איתא בתרגום יונתן והיינו דאיכא איור לרחם עליהם, על עובדי ע"ז, וכן מבואר מדברי רבינו הרמב"ם הנשר הגדול בפ"י מהל' עבודת

בהלכות לא תחנם

כוכבים ה"א, וז"ל: ואסור לרחם עליהם שנאמר ולא תחנם לפיכך אם ראה מהם אובד או טובע בנהר לא יעלנו ראהו נטוי למות לא יצילנו עכ"ל, וכן כתב הרמב"ם בס' המצוות (לח ג'), ובתוס' רבינו אלחנן (ע"ז שם ד"ה א"כ) הקשה מדוע דרשו בגמ' ג' דרשות מהפסוק לא תחנם, ולא דרשו מהמשמעות של הפסוק, והיינו משמעות של חנינה ורחמים, וכמו שנאמר בתורה "לא תחוס עינך עליהם" ותירץ שהוא בכל חן, וא"כ אסור גם לחמול ולרחם עליהם, וכן מבואר גם בס' החינוך (צוה תכו) שכתב בזה"ל: שלא נחמול על עובדי ע"ז, ולא ישר בעינינו דבר מהם וכו' ולא יהי מעלה חן בעינינו בשום ענין, עד שאמרו רבותינו ז"ל שאסור לומר כמה נאה גוי זה, או מה נחמד ונעים הוא וע"ז נאמר "ולא תחנם" ובא הפירוש ע"ז לא תתן להם חן עכ"ל, ומדברי הסמ"ג (לאוין מח) משמע שהוא סובר שאיסור חנינה נכלל באיסור של מתנת חינם, וברבינו בחיי (שם) משמע שהוא נדרש מפשוטו של מקרא שאסור לרחם ולחמול עליהם ומ"מ משמע שלכו"ע איכא דין שלא לחוס ולרחם עליהם, ולאכ"כ יהיה אסור לתת לו את המטריה, כי זה נקרא לחוס עליו, כי בדרך כלל אפשר להסתדר בלא מטריה, וכמאמר העולם שהאדם לא עשוי מסוכר ולכן אין מה לפחד מן המים, וע"כ נראה דאין לתת לו את המטריה, ואם נתן לו יחושב לו כאילו המטריה היא חלק מהשכר, או דהוה כהטבות שדרך העולם לתת הטבות לפועלים שלהם, ויל"ע אם מהני אח"כ לחשב כן ומסתמא לא מהני, ואם יודע שע"כ ינצור לו הגוי איבה כגון שלאותו יהודי יש חנות של מטריות, והרי יכול לתת לו איזה מטריה זולה, ובכה"ג שרואה אותו הולך כך בגשם יכול לתת לו את המטריה ועי"כ יתקדש שם שמים, וצ"ע להלכה למעשה.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

לב, ד: וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשיו אחיו ארצה שעיר שדה אדום.

בב"ר [עה, ג] מבואר שהיתה טענה על יעקב אבינו ע"ה מחזיק באוזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו... אמר לו הקב"ה, [עשיו] לדרכו היה מהלך ואתה משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב עב"ל.

ולהיכן היה עשיו מהלך? יתבאר עפ"מ ש"כ במושב זקנים זו"ל קשה למה שלח יעקב אליו לשעיר, והלא עיקר ישיבתו בארץ כנען היתה דכתיב לקמן [לו, ו] ויקח עשיו את נשיו ואת בניו וכו' אשר רכש בארץ כנען, א"כ משמע שעד עתה ישב בארץ כנען, ולאחר שבא יעקב מארם לארץ כנען וקברו שניהם את יצחק אז עלה בדעתו של עשיו ללכת אל הר שעיר מפני שהיה רכושם רב. ותירץ דודאי עיקר ישובו בארץ כנען אבל נשיו היו בשעיר, ואמר יעקב מסתמא לא ימצאו אותו כי אם אצל נשיו שלבו נמשך אחריהם, אי נמי הלך לשעיר לכבוש הממלכות להיות כפופים לפניו כמו שמוכיח בפרשה וד' מאות איש עמו ואמר רב שכולם היו בני מלכים עב"ל. א"כ עשיו הלך לכבוש הממלכות להיות כפופין לפניו ולא להלחם עם יעקב בא.

*

לב, יא: כי במקלי עברתי את הירדן הזה.

עיין רש"י דאיתא במדרש אגדה נתן מקלו בירדן ונבקע הירדן.

אותו המקל הוא המטה שנברא בערב שבת בין השמשות כמבואר בפרקי דר"א פרק מ' ובמדרש ויושע ד"ה אף, ועיין שם שהיה חקוק עליו שם המפורש, א"כ אין פלא איך בכח שם הקדוש כשנתן מקלו בירדן נבקע הירדן.

*

לב, כג: ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבוק.

פירש"י ודינה היכן היתה, נתנה בתיבה ונעל בפניה שלא יתן בה עשיו עיניו, ולכך נענש יעקב שמנעה מאחיו שמא תחזרנו למוטב ונפלה ביד שכם. קשה מאי שנא דינה מלאה שהיו מעשי עשיו שנואין בעיניה והכתוב מזכירה לשבח ולא נענשה, אע"פ שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, ולמה נענש יעקב.

ובמשכיל לדוד תירץ דאין הכי נמי שגם לאה אילו היה מבקש עשיו לינשא עמה לא היתה נמנעת מלהנשא לו מהאי טעמא גופא שמא תחזרנו למוטב, ותדע דאם לא כן אמאי היו עיניה רכות והא בדידה קיימא אם לא תרצה להנשא לו דאין משיאין את

האשה אלא מדעתה, ואמאי בכיא לא תבכה ולא תנשא, אלא ודאי על דא ודאי קא בכיא לפי שהיו אומרים הגדולה לגדול וכו' ואם עשיו היה מבקש אותה היתה צריכה להודות לו שמא תחזירנו למוטב וכדאיתא הכא שלכך נענש יעקב, ולכך היתה בוכה דטפי היה נוחא לה לעלות בגורלו של צדיק טפי מלינשא לעשיו על הספק דשמא לא תוכל להחזירו למוטב.

עוד ראיתי מובא בשם מרן החזו"א דקמי שמיא גליא דאילו דינה היתה נישאת לעשיו היתה מחזירתו למוטב, והתביעה על יעקב אבינו היא שלא ראה זאת ברוח הקודש, אבל לשאר אדם אסור להשיא בתו לאדם רשע שמא תחזירנו למוטב, שהרי אינו יכול לדעת אם אכן יעלה הדבר ביד בתו להחזיר את בעלה למוטב או שתגרר אחר מעשיו הרעים.

והגאון רבי הלל זקס זצ"ל בספרו הרופא לשבורי לב עמ' שצ"ג כתב בזה"ל אדם מחוייב לשמור בתו הכשרה והצנועה שלא תינשא לרשע, וצריך לבקש עבורה שידוך כשר והגון, וגם צריך לשמרה שלא יראנה רשע ויחפוץ בה, אבל בשביל זה די שיכניסנה לאוהל ויסגור הדלת בעדה, ואם חושש שהרשע יכנס שם לאיזה דבר צנוע יכניסנה אף לפניו מן המחיצה ודי לו בזה, וזו ההשתדלות אשר הוא מחוייב בה כשם שהוא מחוייב בשמירת המצוות, ואולי זה שייך לחובתו בשמירת ממונו, אבל להכניסה לתיבה ולנעול בפניה בזה הוא כבר נכנס להתערב במעשיו של הקב"ה ולהשליט את דעתו על דעת המקום, ולקבוע את הדברים כרצונו וזה אסור, ואולי רצונו יתברך שעשיו ימצאנה על ידי גלגול מסיבות וישאנה והיא תחזירנו למוטב, ואם היה כך כל המשך הבריאה עד היום הזה היה ביתר תיקון וביתר שלימות, ומי שמקלקל את הדברים יתבע על כל מה שנתגלגל במעשיו, ועל זה יעקב נתבע ונענש בזה שדינה נלקחה לבית שכם, ואף שגם המעשה עם שכם היה מסיבה ממנו יתברך להשלים ענין כל שהוא בתיקון הבריאה שהיה צריך להוציא משם את נשמת רבי חנינא בן תרדיון [לקוטי תורה פרשת וישלח עמ' צז], אבל כל זה אינו מחשבונו של יעקב וגם החשבון של דינה עצמה עלה כאן שנתבעה על יציאתה, ודבר זה אינו שייך לכל הבריאה אלא לחשבונם הפרטי, ויעקב נתבע על שמנעה מעשיו לא ביקשתה להשיאה למהול נישאת לערל, שהדבר התייחס אליו ונחשב שהוא לא ביקש עכ"ל.

*

לג, טז: וישב ביום ההוא עשיו לדרכו שעירה.

פירש"י עשיו לבדו, וד' מאות איש שהלכו עמו נשמטו מאצלו אחד אחד, והיכן פרע להם [שכר], בימי דוד שנאמר כי אם ד' מאות איש נער אשר רכבו על הגמלים.

בבראשית זוטא אמרו שלא נכווה בגחלתו של יעקב. ובמדרש אגדה מבואר יותר וז"ל מלמד כיון שראו המלאכים שהיה אומר להם מי אתם ואמרו המלאכים אנו שלוחים של יעקב והיו מכים אותם וכל אחד הולך לדרכו, אמרו שלא נכווה בגחלת של יעקב.

חזינן מהכא דאע"ג דנשמטו לא מבחירתם החופשית אלא מחמת המלאכים של יעקב שהיו מכים אותם, עם כל זה היה מגיע להן על זה שכר בימי דוד.

*

לד, יח: וייטבו דבריהם בעיני חמור ובעיני שכם בן חמור.

העירוני אמאי חלקינהו הפסוק לתרתי, היה לו לכתוב בקיצור בעיני חמור ושכם בן חמור.

ואולי יש לומר דבאמת היו כאן שני סוגי הטבות שונות, שאם הוטב בעיני אביו כל שכן בעיני שכם, הזכיר הכתוב שהוטב גם בעיניו, משום שבעיני אביו הוטבו עצם דבריהם שאם כל בני העיר ימולו יהיו כעם אחד, ובעיני שכם הוטב דבר אחר ששכר שאם הוא ימול את עצמו אף על פי שכל בני העיר לא יסכימו למול את עצמם זה יספיק לפייס אותם, ותהיה בזה כפרה על העדר כבודם ויתנו לו אותה לאשה. וכעין זה כתב בהעמק דבר כאן, ועל פי זה ביאר הפסוק שאחר זה "ולא אחר הנער לעשות הדבר", שהכוונה למעשה המילה שמל את עצמו קודם שדיבר עם בני עירו.

*

לה, ג: ונקומה ונעלה בית אל ואעשה שם מזבח לאל העונה אותי ביום צרתי.

בשו"ת משכנות יעקב או"ח סימן ק' נשאל אניסא דיחיד אי חייב בנו ובני ביתו לברך, והשיב דהפוסקים נסתפקו בזה, וזה תלוי בגירסאות בגמ' ריש פרק הרוואה אי גרסינן הוא ובריה ובר בריה או לא, ועיין ברא"ש שם שהביא מירושלמי דבעי שם מהו שיברך על ניסי אביו, וראה זה מצאתי בזוהר הקדוש על הפסוק הסירו וכו' ונקומה ונעלה וכו' ואעשה שם וכו' מבואר להדיא שהוא לבד צריך לברך ודייק שם מדכתיב "ואעשה" ולא כתיב ונעשה, ואיתא שם מאן דאיתעבד ליה איהו בעי לאודאה מאן דאכיל פתורא איהו בעי ברוכי ולא אחרא, הרי שפטרו בני יעקב מלברך ולהודות על נס אביהם על פי ראייה מהכתוב עכ"ל.

והנה בפסוק א' כתוב "ועשה שם מזבח לא-ל הנראה אליך בברחך מפני עשו אחיך", וביאר הספורנו שאתה היית בורח וה' נראה אליך בבית אל והבטיחך להטיב לך לשמרך בכל אשר תלך וקיים הבטחתו, עליך להודות באותו המקום של ההבטחה כמו שנאמר ברוך שעשה לי נס במקום הזה.

והנה הבטחה זו נאמרה ליעקב בדרך קודם שנולדו בני יעקב ואפילו הכי פטרם הזוהר מלהודות על נס אביהם. אולם בשו"ע [ריח, ד] פסק וכל יוצאי יריכו מברכין שעשה נס לאבי במקום הזה. ובמשנה ברורה ובשערי תשובה הביאו דבא"ר הכריע דבנו ונכדו אפילו נולדו קודם, ושאר יוצאי יריכו רק אם נולד אביהם אח"כ, וצ"ע לדבריהם אמאי בני יעקב לא הוצרכו להודות על נס אביהם.

*

לה, י: שמך יעקב לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל.

בחיזוקי פירש לא יקרא עוד שמך יעקב לבד, כי שני השמות יהיו לך יעקב וישראל, שאם אעקור מכל וכל את יעקב שמך יאמרו כי בשביל עקיבה נקרא שמך יעקב כדכתיב הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, וְיִקְרָא פעמים כך ופעמים כך.

ובבית אלקים להמבי"ט [שער היסודות פרק כח ד"ה והיעוד הל'] כתב ולכן שני השמות קיימים כי בא שם ישראל וגילה על שם יעקב, כי לא בעוקבה ועורמה לקחם כי חלקו ונחלתו היא מן שמים, ומה שנקרא יעקב אינו מגזירת עקיבה, אלא מגזירת עקב, כי ידו היתה אוחזת בעקבו שהיה מעכבו מלצאת ראשון כי הוא היה הבכור.

לה, ז: כי שם נגלו אליו האלקים.

פירש"י במקומות הרבה יש שם אלוקות ואדנות בלשון רבים כמו אדוני יוסף, אם בעליו עמו, ולא נאמר בעלו עמו, וכן אלוקות שהוא לשון שופט ומרות נזכר בלשון רבים, אבל אחד מכל שאר השמות [של הקב"ה] לא תמצא בלשון רבים.

והרא"ם כתב לבאר דשם אלוקות נאמר בלשון רבים מפני שמורה על המרות ומנהג השמות המורים על המרות שיהיו בלשון רבים, שהרי אין שום אחד מכל שאר השמות של הקב"ה בלשון רבים חוץ מזה שמורה על המרות עכ"ל.

אמנם לא ביאר טעם אמאי דוקא מרות נכתב בלשון רבים. שוב ראיתי בפרדס יוסף בשם העיון יעקב כיון שדרכם בכל מעשיהם לימלך בפמליא שלהם.

לה, ח: מתחת האלון ויקרא שמו אלון בכות.

עיינ רש"י שהביא מדרש אגדה נתבשר שם באבל שני שהוגד לו על אמו שמתה [ב"ר] ואלון בלשון יוני אב"ל. ובחומש העמק דבר הגיהו שצריך לומר "ואלון בלשון יוני אחר" וכן איתא ברש"י תהילים קט, יד ד"ה חטאת [וזה] בלשון יוני קורין לאחר אלון, שאבל אחר היה ליעקב עם של דבורה שמתה אמו והעלימו מיתתה] עכ"ד.

וטעם שלא פירש הכתוב שבכו על רבקה אלא ברמוז, אבל הענין דלא נזכר בכתוב אלא מה שהדין כך, ומש"ה באברהם אבינו כתיב שהלך לספוד לשרה ולבכותה, שכך הדין לבכות על שבעה קרובים, וכן כאן במות דבורה שהיא כדין אדם כשר שהחובה לבכות עליו בפניו, מש"ה כתיב שבכו על דבורה, אבל על רבקה שהיה שלא בפני המת, ולא היה מחויב לבכות עליה אלא יעקב בנה ולא כולם, על כן לא כתיב בכיה זו.

והנה רש"י כתב "דבשביל שלא יקללה כרס שיצא ממנו עשו העלימו מיתתה", אמנם מצאתי רמוז בפסוק ויקרא שמו אלון בכות ראשי תיבות בגימטריא זה "רבקה".

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

מנין שאדם מתחייב במצוות בגיל י"ג שנה

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בָנֵי יַעֲקֹב שְׂמֵעוֹן וְלוֹי אֶחָי דִּינָה אִישׁ חָרְבוּ וַיָּבֵאוּ עַל הָעִיר בְּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר
(לד, כה)

נחלקו רבותינו הראשונים מנין למדו חז"ל שזמן הגדלות לענין חיוב במצוות ושאר
עניינים הוא כאשר מלאו לאדם י"ג שנים:

ברש"י נזיר כ"ט ע"ב ד"ה ור' יוסי כתב: "איש הוי מבן י"ג שנה ולא בפחות, שלא מצינו
בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י"ג, אבל בבן י"ג מצינו שקראו הכתוב איש
כדכתיב ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו וגמירי שמעון ולוי בההיא שעתא בני
י"ג שנה הוו והרוצה לחשוב יצא ויחשוב".

וכ"כ רש"י ורע"ב באבות פ"ה משנה כ"א, וכ"כ בפ"י המחזור ויטרי שם, וכ"כ השכל טוב
בפ' וישלח (לד, כה) "איש חרבו. זה בנין אב לכל איש שבמקרא דאמר ר' שמעון בן
אליעזר כל מי שנאמר בו איש אינו פחות משלש עשרה שנה, שהרי לוי בן י"ג שנה ויום
אחד", וכ"כ הלקח טוב שם: "מיכן אמרו רבותינו שכל מקום שנאמר איש אינו פחות
משלשה עשר שנה" (ושניהם ביארו את החשבון, ע"ש).

ובשו"ת הרא"ש כלל ט"ז סי' א' ושו"ת מהרי"ל סי' נ"א כתבו דהא דרק בן י"ג הוי גדול
הוא הלכה למשה מסיני, ע"ש.

ובספר רביד הזהב פ' וישלח כתב שגם אחר דברי רש"י צריכים אנו לדברי הרא"ש,
שהרי ממה שכתוב איש אצל שמעון ולוי עדיין לא למדנו שפחות מזה לא נקרא איש, וכן
עדיין לא למדנו לאשה שגדלותה בגיל י"ב שנה, וכן לא למדנו לאיש שאחר י"ג שנה צריך
גם להביא ב' שערות.

והנה בתוס' סנהדרין ס"ט ע"א כתבו שבדורות ראשונים שהיו ממהרים לגדול זמן
הגדלות היה הרבה לפני י"ג שנה, והיינו כדאיתא בסוגיא שם שהרן הוליד בגיל שמונה,
וכן אחיתופל ואליעם ובת שבע אם שלמה, ולפ"ז נמצא שאפילו בזמן דוד המלך ע"ה היה
ה'בר מצוה' הרבה לפני י"ג שנה.

ולפי דברי התוס' לכאורה א"א לומר כמ"ש רש"י ורע"ב הנ"ל דילפינן לה משמעון ולוי,
שהרי אז גם בפחות מי"ג שנה היה נקרא איש, וגם א"א לומר כדברי הרא"ש ומהרי"ל
דהוא הלכה למשה מסיני, דהא התוס' כתבו שם להדיא שגם בצלאל היה נקרא איש
לפני י"ג שנה, אף שהיה זה אחרי מתן תורה, ולכאורה לשיטת התוס' על כרחק צ"ל שאין
לזה שום ילפותא אלא כך שיערו חכמים לפי זמנם שזהו גיל הגדלות.

שוב ראיתי בספר רביד הזהב פ' וישלח שכתב: "וע' תוס' פ' בן סורר דף ס"ט משמע דהתורה מסרה לחכמים", נראה שמפרש את כוונת התוס' שהתורה מסרה לחכמים לקבוע את שיעור הגדלות, ועד שלא קבעו את השיעור היה זה אצל כל אחד לפי גופו ושכלו, אך מאז שקבעו חכמים שהוא מגיל י"ג, כך הוא השיעור לדורות עולם.

ובדעת זקנים פ' ויחי (מג, יז) הקשה בשם הראבי"ה קושיא עצומה על דברי רש"י הנ"ל, שמצאנו במנשה שנקרא איש ולא היה יותר מבן תשע שנים, וז"ל:

"ויעש האיש כאשר אמר יוסף. אמרו רז"ל זה מנשה. ותימה דפרש"י במס' אבות ילפינן בן שלש עשרה למצות משמעון ולוי כי כשבאו על שכם לא היו כי אם בני י"ג כשתחשוב שנותיהם וכתוב בהו איש חרבו על ירכו, וכשתחשוב שנותיו של מנשה תמצא שלא היה כי אם ט' שנים לכל היותר שהרי נולד בטרם תבא שנת הרעב, ואפי' כי תאמר שנולד בתחלת שני השבע אע"פ כן לא היה כי אם בן תשעה, שבעה דשבע וב' דרעב, ואפי"ה קוראו איש, מהרב חיים שאמר משם הרב אליעזר אבי העזרי, וצ"ע, עכ"ל.

ולכאורה היא ראייה גדולה לשיטת התוס' שבזמנם גיל הגדלות היה פחות מי"ג שנה, ואפשר ליישב דכבר כתב המהרש"א שם שכל דברי התוס' הנ"ל הם רק אליבא דמ"ד קטן אינו מוליד, דלפ"ז הוצרכו התוס' לומר שדורות ראשונים היו גדלים יותר מהר, אך לרב חסדא (בסוגיא בסנהדרין שם) דס"ל קטן מוליד אין הכרח לזה, וכן אמר רב חסדא להדיא שם ס"ט סוף ע"ב: "וכי עבד בצלאל משכן בר כמה הוי בר תליסר דכתיב איש איש", א"כ י"ל דמ"ד במדרש ויעש האיש זה מנשה ס"ל דקטן מוליד.

ובב"ר פרשה פ' י' איתא: "איש חרבו. ר"א אומר בן שלש עשרה שנה היו", ומדקאמר לה אהאי קרא ודאי דדרש לה מדכתיב איש, וכמ"ש בפ"י המיוחס לרש"י שם: "איש דורש בן י"ג למצות היו", הרי דיש שיטה מפורשת במדרש שאיש שנאמר בתורה הוא דוקא בן י"ג.

ויותר מפורש הדבר בשכל טוב הנ"ל, שכתב: "דאמר ר' שמעון בן אליעזר כל מי שנאמר בו איש אינו פחות משלש עשרה שנה", וכע"ז בלקח טוב הנ"ל, ובודאי גרסו כך במדרש, ועל כרחק דמחלוקת תנאים היא.

וכן בב"ר פ' תולדות ס"ג י' מוכח דלא כהתוס', דאיתא שם (על יעקב ועשו): "ויגדלו הנערים רבי לוי אמר משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה על גבי זה וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו וזה חוחו, כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה היה הולך לבתי מדרשות וזה היה הולך לבתי עבודה זרה, א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה", משמע שגם אצל יעקב ועשו זמן הגדלות היה י"ג שנה כמו היום.

ולפי דברי התוס' נצטרך להעמיד את כל המדרשים הללו כמ"ד קטן מוליד.

ועי' דעת זקנים פרשת וישב (לח, א) שכתבו ד"כי גדל שלה" משמע שהיה בן י"ג שנה, והקשו דאין זה מתאים לחשבון השנים, ותירצו: "וי"ל דהאי כי גדל שלה לענין ביאה איתמר כי כבר היה בן ט' שנים. וכדתנן במס' נדרים בן תשעה ויום אחד שבא על יבמתו קנאה. ואמרינן בסנהדרין שהיו הראשונים מולידים בני ז' שנים", עכ"ל, מבואר דס"ל דלשאר מילי באמת גם בזמנם לא היה נחשב גדול עד י"ג שנה, ודלא כהתוס'.

ובפי' רבינו בחיי פ' שמות (ב, יד) כתב: "מי שמך לאיש. ואתה עודך נער ותרצה להיות איש, ומכאן למדנו שלא היה למשה י"ג שנה שהרי בן י"ג שנה נקרא איש, וכן אמרו במדרש אמר רבי חנינא בן י"ב שנה נתלש משה מבית אביו", הרי שגם הוא ס"ל בדורות הראשונים גיל הגדלות היה י"ג שנה.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים וש"ס בעלי מומים ששלח יעקב לעשו

"עזים מאתים ותישים עשרים רחלים מאתים ואילים עשרים" (ל"ב, ט"ו)

בעל הטורים מפרש: לכך מסיים הכל במ"ם, לפי שכל הבהמות ששלח לו היו בעלי מומים, שלא יקריב מהם קרבן, ע"כ.

ותמוה, אמאי אינו יכול להקריבם משום מום שבהם, הלא בעל מום כשר בבן נח (זבחים קט"ז, א'), ורק מחוסר אבר אסור להקרבה.

ת. כדי לתרץ זאת, נקדים את דבריו של הג"ר פנחס הכהן מגארי זצ"ל מחכמי תימן, (המובא גם בספרי שלחן מלכים על בראשית), הדין בדברי בעל הטורים הנ"ל, ואלו דבריו:

בעל הטורים ביאר, כי הטעם שישנה אותה מ"ם סופית (סתומה) בכל אחת ממנין הבהמות ששלח יעקב לעשו, הוא כדי לרמז כי יעקב שלח לעשו בעלי מומין.

והקשה הגאון רבי פנחס הכהן מגארי זצ"ל (מחכמי תימן) בספרו "אור תורה" עה"ת, כיצד יתכן לומר ששלח יעקב בהמות בעלי מום לאחיו לפייסו, והלא ביזוי הוא לו לראות שמנחת אחיו השלוחה לו, פחותה היא ומלאה מומין, ויש חשש שעשו יראה אותן ותחת להתפייס יכעס. ושייך כאן להביא את דברי הפסוק בנביא, המוכיח את המקריבים לפניו בעלי מום: "הקריבהו נא לפחתך, הירצך או הישא פניך", המבאר כי בזיון להביא בעלי מום למזבח, והכי נמי הכא להביאם לדורון.

ומבאר הרב, כי מהאות מ"ם ניתן לדרוש שהיו כולם "שלמים", ולפי"ז ניתן ליישב את השאלה גם לפי שיטת בעל הטורים, שכן אמנם נתן יעקב לעשו בעלי מומים, אבל מומים כאלה שאינם נראים לעין, ואינם מהוים פסול ופגם אצל עשו ואנשיו, כגון בהמות טריפות, או שיוצאות עם סירכא בריאות לאחר שחיטתן, והיה יעקב מעביר את כל הבהמות תחת ידו, והיה מכיר בחמתו האלוהית גם את תכונתן הפנימית של הבהמות העוברות לפניו ואיברייהן, וזהו "מן הבא בידו", שהעבירן כולן תחת ידו והכיר בהן.

לפי דבריו הנפלאים של האור תורה, ניתן ליישב את הקושיה דלעיל, דרך מחוסרי אבר פסולים לבן נח. דבאמת לא שלח יעקב לעשו בהמות בעלי מום חיצוני שמומם ניכר, שכן מחמת זה לבד לא היה נמנע עשו מלהקריבם, שכן הם אינם בעלי מומים. אלא שלח לו יעקב בהמות טריפות שלא יחיו, שאת טרפותם לא ניתן לראות מלכתחילה, ומומם הוא מום פנימי ונסתר, וידע יעקב, שכיון שלבסוף ימותו כל הבהמות בזמן קצר אחר שיפרד ממנו, שוב לא יוכל אותו רשע להשתמש בהם לקדושה כקרבן, אלא אולי יאכלם כנבילות.

חלקו של ידיד / הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד', טורונטו - קנדה

בענין מ'משקה ישראל' בגיד הנשה

על פן לא יאכלו בני ישראל את גיד הנשה. [ברא' ל"ב ל"ג] אי' בחולין צ: אמר רב הונא גיד הנשה של עולה, חולצו לתפוח [חולצו מן הירך ומשליכו לתפוח צבור האפר שבאמצע המזבח שהיו גורפין האפר תמיד וצוברין שם וכשהוא רבה מוציאים אותו לחוץ] אמר רב חסדא, מרי דיכיל! [בעל השמועה] מי כתיב על כן לא יאכל המזבח על כן לא יאכלו בני ישראל כתיב; ורב הונא ממשקה ישראל מן המותר לישראל. ע"כ. ודעת רב חסדא צ"ב לכאן וכי לית לי' הך דרשא דמשקה ישראל.

והנה מצינו פלוגתא אם יש בגידין בנותן טעם או אין וכו' ופסקינן כמ"ד אין בגידין בנו"ט והביאור בזה הוא דעץ הוא והתורה חייבה עליו. ויש לדייק שאין לשון הגמ' והתורה אסרתו [כשיגרא דלישנא בכמה אחרונים] אלא חייבה עליו, ויש כאן משמעות שהאיסור חל על הגברא שלא יעשה בגיד מעשה אכילה, שכן התורה חייבה על זה אבל עצם החפצא אינו כשאר מאכלות אסורות הואיל ועץ הוא.

ויש להוסיף לזה הא דאי' בתוס' בחולין ק"מ. הק' על הא דאי' בגמ' דבעי' לימוד מיוחד [מקרא דטהורות] למעוטי צפרי עיר הנדחת - וז"ל תימה הא נמי נפקא מדתנא דבי רבי ישמעאל [דילפי' מכשיר בחוץ צפרי מצורע - ממכפר בחוץ - שעיר המשתלח שיש לו כל דיני הקרבן לרבות ממשקה ישראל] דכיון שאסורים בהנאה לא קרינן ביה ממשקה ישראל ואפשר דלא ממעטינן ממשקה ישראל אלא דומיא דערלה וכלאי הכרם שלא היה להם שעת הכושר.

ועכ"פ חזינן מדברי התוס' דממשקה ישראל ילפי' רק דומיא דערלה וכלאי הכרם, ולפ"ז י"ל כמו כן דממשקה ישראל ילפי' רק דומיא דערלה וכלאי הכרם האסורים בעצם בחפצא דמאכ"א. ולא בדין שהתורה חייבה עליו.

וביתר ביאור, מצינו בזה ג' סוגי איסורים, א] איסור בדוגמת ערלה שיש בו טעם ונגדר בגדרי אכילה הואיל ונאמר בו אכילה.

ב] איסור כמו כלאי הכרם שנאסר בעצם אלא מכיון שלא נאמר בו אכילה חייב אף בשלא כדרך הנאתן כדאי' בפסחים כ"ד: אמר אביי הכל מודים בכלאי הכרם שלוקין עליהן אפילו שלא כדרך הנאתן מאי טעמא משום דלא כתיב בהו אכילה וה"ה בב"ח.

ג] גיד הנשה שהוא חדוש שחייבה התורה על עץ שאין בו טעם וחיובו בא רק מכח ציווי התורה. ולכך אינו דומה לא לערלה ולא לכלאי הכרם. שכן בעצמיותו אין בו איסור אלא שהתורה חייבה עליו בגדרי אכילה.

בענין מ'משקה ישראל' בגיד הנשה

ושונה הוא בזה גם מכלאי הכרם שכן הואיל ונגדר בגדרי אכילה פטור בשלא כדרך הנאתן. וכן מבואר בפמ"ג סי' ס"ב שפ"ד סק"א ובמנ"ח מצוה ג' דאי' ברמב"ם פי"ד מהל' מאכ"א ה"י דכל האוכלים האסורים אינו חייב עליהם עד שיאכל אותם דרך הנאתן חוץ מבשר בחלב וכלאי הכרם, כיצד הרי שהמחה את החלב וכו' או שעירב דברים מרים וכו' או שאכלם לאחר שנפסד ובטל מאוכל אדם פטור וכו', והוא מש"ס דפסחים כ"ד ע"ב. והנה גיד הנשה אף דעץ הוא והתורה אסרתו מ"מ הוי כדרך אכילה. ואם עירב דבר מר או שהפסידו בודאי פטור, דהר"מ לא הוציא רק בשר בחלב וכלאי הכרם עכ"ד המנ"ח.

ובזה מתבאר דעת רב חסדא דס"ל דלא אמרינן ממשקה ישראל בגיד הנשה שכן אינו איסור בעצם. [ואם כי בכלאי הכרם לוקה אפי' בשלא כדה"נ כדאי' בפסחים כ"ד: מ"מ שאני גדר גיה"נ שמעיקרא עץ הוא והתורה נתנה לו דיני אכילה, משא"כ כלאי הכרם שמעיקרא אוכל ונאסר בעצם [פן תוקדש המלאה] הוא אלא מכיון שלא נאמר בו אכילה נתרבה אף שלא כדרך הנאתן].

וכן משמע בלשון רב חסדא שאמר מי כתיב על כן לא יאכל המזבח על כן לא יאכלו בני ישראל כתיב, ואין מוכרח מזה דלא ס"ל הך דממשקה לישראל מן המותר לישראל, אלא דמדובר כאן בדבר שאינו חפצא דאיסורא בעצם, אלא שהתורה חייבה על אכילתו, ועל קאמר רב חסדא מי כתיב על כן לא יאכל המזבח, והיינו אין איסור הקרבה על המזבח כיאם על דבר שאסור בעצם ולא על דבר שנאסר שם מעשה אכילה גרידא.

ומעין זה כ' בצפנת פענח [הל' תרומות 59] כל האיסורים האיסור הוא על הדבר רק כל זמן שלא אכלו לא עבר האיסור ולכך שייך בו הך דמשקה ישראל משא"כ גבי גיד הנשה הרי עץ הוא אלא שהתורה חייבה עליו א"כ כל זמן שלא אכלו אין עליו שם איסור כלל והאיסור מתחיל בשעת האכילה א"כ איך שייך עליו לומר ממשקה ישראל דכל זמן שלא אכלו אין עליו שם איסור כלל [וכיצד יחול האיסור למזבח שהרי אין שם איסור עליו].

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

**ישמעאל ועשיו שניהם עשו תשובה, מדוע מבין שניהם
דווקא ישמעאל זכה למות כצדיק**

וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֶשָׂו וַיַּעֲקֵב בְּנָיו (לה, כט)

בדברי הכתוב הוקדם עשו ליעקב מבין שני הבנים מוקדם עשיו לבכורה, מאידך לעיל בפרשת חיי שרה נאמר (כה ט): ויקברו אתו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה ושם הוקדם יצחק לישמעאל.

ובגמרא ב"ב (טז ע"ב): הוכיחו מכך שהוקדם עשיו ליעקב ולא הוקדם ישמעאל ליצחק, הוכיחו שעשה ישמעאל תשובה בימי אברהם אבינו, ולהבדיל מעשו שלא עשה תשובה ומשום כן הואיל ולא הכיר עשיו בבכורתו של יעקב לקח הקדים את עצמו לפניו.

ולא עוד ראה בגמרא שם שהוכיחו שהואיל ונאמר ויגוע את ישמעאל, ולא נאמרה גויעה אלא אצל הצדיקים הרי שישמעאל נחשב הוא צדיק.

ובביאור הדבר ביאר באלשיך בפרשתינו, ולא אמר יעקב ועשו כמו בישמעאל שאומר ויקברו אותו יצחק וישמעאל, כי שם כיוון שעשה ישמעאל תשובה שעל כן היה חולק כבוד ליצחק. מה שאין כן בעשו שלא חלק כבוד ליעקב.

וכדבר הזה כן הוא מבואר מן הפסוק שנאמר בברית בין הבתרים שבשרו הקב"ה לאברהם אבינו שיזכה להקבר בשיבה טובה.

ושם ברש"י כתב תקבר בשיבה טובה - בשרו שיעשה ישמעאל תשובה בימיו ולא יצא עשו לתרבות רעה בימיו, ולפיכך מת חמש שנים קודם זמנו ובו ביום מרד עשו:

ומבואר ש"הבשורה" אצל עשו רק שלא ימרוד בימיו. ומבואר שלא עשה עשיו תשובה להבדיל מישמעאל שכן עשה תשובה.

עצם הדבר טעון ביארוח, עשיו לכאורה אף הוא עשה תשובה. שמקור הדין שחתן מוחלין לו כל עונותיו הוא מעשיו.

שבירושלמי (ביכורים פ"ג ה"ג) נאמר: וילך עשו אל ישמעאל ויקח את מחלת בת ישמעאל וכי מחלת שמה והלא בשמת שמה אלא שנמחלו לו כל עונותיו. וברמב"ן בראשית לו ב הביא מן המדרש ובבראשית רבה (סז יג) אמרו נתן עשו דעתו להתגייר, מחלת, שמחל לו הקדוש ברוך הוא על עונותיו, בשמת, שנתבשמה דעתו עליו.

מעתה יקשה, שמבואר שלעשיו נמחלו לו כל עונותיו, ובידוע שאין נמחלין לחתן עונותיו. אלא אם כן עשה תשובה. ומעתה עולה שעשה עשיו תשובה ולא רק ישמעאל.

ומעתה יקשה מה נשתנה ישמעאל מעשיו שהוא נחשב כצדיק בשעה שנפטר ומחמת שעשה תשובה. ומאידך עשיו שאף הוא עשה תשובה מבואר שלא עמד בתשובתו ולא עוד שבגמרא מגילה במגילה (דף יא ע"א) הוא עשו, הוא ברשעו מתחילתו ועד סופו.

וביתר יש להקשות שהבאנו במאמרינו לפרשת תולדות ש.ז. וכך נאמר, שם שברמב"ם (מלכים פ"י ה"ז): המילה נצטוה בה אברהם וזרעו בלבד, שנאמר אתה וזרעך אחריך, יצא זרעו של ישמעאל שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ובדרכו הישרה, והם המחוייבין במילה.

ומבואר בדברי הרמב"ם שעשיו נחשב כבן לאברהם אבינו, אלא שלא החזיק בדתו הישרה. ומזה מתבאר שעשיו שייך הוא בזרעו של אברהם אבינו.

וכן נראה כן מדברי הרמב"ן שכתב (דברים ב ד): וטעם אחיכם בני עשו - שיחוס ישראל מן אברהם, וכל זרעו אחים, כי כולם הם נמולים, וזה טעם לא תתעב אדומי כי אחיך הוא (להלן כג ח). רק בני הפלגשים ישמעאל ומדין וכל בני קטורה אינם באחווה, מן הכתוב כי ביצחק יקרא לך זרע (בראשית כא יב):

הרי שמבואר שעשיו מתיחס לאברהם מחמת היותו נימול. ואלא שכתב הרמב"ם שלא החזיק בדרך הישר.

וביותר יש לומר, שבגמרא (קידושין יח ב) נקרא עשיו בשם "ישראל מומר".

ומכל זה עולה שעשיו נחשב כבן יהודי ליצחק, אלא שמכל מקום סטה מן הדרך.

עוד עולה שעשיו מתיחס הוא ליצחק ולהבדיל מישמעאל שהופרש כי ביצחק יקרא לך ולא ישמעאל.

ומזה מתבאר שעשיו הוא בדרגא רוחנית יותר גבוהה מאשר ישמעאל שנצטוה על המילה ומכל מקום בסוף דרכו אין הוא עושה תשובה ורק ישמעאל הוא זה שעושה תשובה. ודברים הפוכים נשנו כאן.

וצריך להבין מה נשתנה למעליותא ישמעאל מעשיו לטובה אף שאינו בדרגה כמו עשיו. ואשר יראה בזה, שבשעה שהולכת רבקה לשאול אצל שם מה יהיה בסופה נאמר, והובא ברש"י לעיל (כה פסוק כג): מלאם יאמץ - לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר (יחזקאל כו ב) אמלאה החרבה, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים:

ומזה עולה שמלחמה תמידית לאורך כל הדורות תהיה בין עשיו ליעקב. ומלחמה זו אינו פוסקת עשיו דורש להיות הראש.

ובידוע שאין מלחמה זו מוכרעת רק בביאת המשיח. והכרעה נאמר עליו בספר עובדיה (א י): ונכרת לעולם:

ורק אחר מכן נאמר שם פסוק כא לאחר שיוכרת זרעו של עשיו נאמר בפסוק כא ועלו מושעים לשפוט את הר עשיו והיתה לה' המלוכה. רק אחר שיוכרת זרעו של עשיו בכך תהיה לה' המלוכה.

וצריך להבין מדוע הוא כך. והביאור בזה הוא, שהואיל והיה עשיו שייך כבן יצחק ונצטוו על המילה הוא חשב שהוא הממשיך ולא מגיע הבכורה, וכפי שנתבאר לעיל שנתחרט עשיו על כך שמכר את הבכורה כי הבין את חשיבותה.

והואיל וראה את עצמו כזרע יצחק, ונחשבים בני עשיו אחים לישראל וכלשון הכתוב בדברים "אחיכם בני עשיו", הוא שייך באחווה עם יעקב, ומכח זה אף שעשה עשיו תשובה, כי באמת היה בו שורש טוב,

ומכל מקום ראה עשיו את עצמו גם משום כל זה כממשיך של יצחק וראה את עצמו כבכור, וגם משום כן אין הוא מכיר בבכורתו של יעקב ונלחם ביעקב ביתר שאת.

אמנם לא רק שעשיו אינו מכיר במלכותו של יעקב, אלא עצם מלכות עשיו בעולם הינה סתירה למלכות שמים.

שזרעו של עשיו הוא עמלק, ובמדרש תהילים (שוחר טוב; בובר) מזמור צו). נאמר על הפסוק (צו, א): ה' מלך תגל הארץ. ללמדך שאין בעולם גילה כל זמן שמלכות אדום קיימת, ואין השם שלם ואין הכסא שלם, שנאמר ויאמר כי יד על כס יה (שמות יז טז), וכיון שימלוך הקדוש ברוך הוא בתוך גלות רביעית, מיד והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד

הרי שמבואר שכל עוד שמלכות עשיו קיימת אין מלכות ה' מתקיימת כי עמלק אין מכיר במלכות שמים, ומשום כן יהיה צריך לעתיד לבא להכרית את כל זרעו עמלק.

והביאור בזה, שמלכות עשיו אין היא מכירה במלכות שמים, שבידוע הוא מה שאמר הגר"א, שמלכות היא ברצון וממשלה הוא בכפיה. וז"ל: וכן מלכותך מלכות כו' וממשלתך כו' והוא כי מלך הוא שכולם יטו שכם אחד לעבדו ויתנו לו כתר מלוכה ובאמת המלך בעצמו שוה לשאר העם באיכותם אך שכולם ימליכוהו עליהם ויקבלו עול מלכותו ומושל הוא שמלכותו בא אליו בבחינת מושל שהוא גבור מכולם וכבש ארץ או אומה אחת להיות תחת ממשלתו וזהו שסידרו בתפלה כי לה' המלוכה כו' והיה ה' למלך על כל הארץ אשר יפלא לכאורה מה שכתוב אח"כ והיה ה' למלך על כל הארץ ולא מתחילה ח"ו אך הענין כמ"ש שאנחנו עמו בית ישראל קבלנו עול מלכותו עלינו אך לא כן האומות אך שהוא מושל עליהם כרצונו ורודה בהם כחפצו ולהם נקרא מושל וזהו כי לה' המלוכה זהו עלינו ומושל נקרא בגוים אף שלא קבלו עולו הוא מושל בגוים אך לעתיד יטו כולם שכם אחד לעבדו עפ"י צפניה ג ט כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם ה' לעבדו שכם אחד ויתנו לו כתר מלוכה וזהו והיה ה' למלך על כל הארץ שעל כל הארץ יקרא מלך כאשר יקבלו כל הארץ עול מלכותו עליהם.

וא"כ עולה שלהבדיל מכל אומות העולם שלעתיד לבא יקבלו עול מלכותו עליהם. אמנם זרעו של עשיו אינו מקבל את מלכותו יתברך, ולכך יש צורך להכריח את זרעו של עשיו לפי שהוא רק אינו מקבל את עול מלכותו יתברך ומשום לעתיד לבא הוא יוכרת וכפי שנאמר בכתוב, ועלו מושיעים לשפוט את הר עשיו.

אכן, כל זה הוא דווקא עשיו, אמנם ישמעאל אינו כן, שבמדרש נאמר בכך שהקדים ישמעאל את יצחק לפניו ועל זה נאמר במדרש (בראשית רבה פרשת חיי שרה פרשה סב סימן ג): **ויקברו אותו יצחק וישמעאל אל מערת המכפלה**, כאן בן האמה חולק כבוד לבן הגבירה. ומדויק היטב "בן אמה חולק כבוד לבן הגבירה".

היינו אין ישמעאל מרגיש אותו שוה ערך יצחק הוא מכיר בבכורתו של יצחק הוא מכיר שהוא יצחק הוא מעליו.

ומעתה דווקא משום כן ישמעאל עושה תשובה ונפטר כצדיק. מתוקף שהכפוף את עצמו לפני יצחק.

אכן, עשיו כאמור מאז תחילת הדרך עשיו נבנה מחורבן יעקב עד ביאת המשיח ואין הוא מכיר בבכורתו של יצחק. וסניף שיצא מזה שאין הוא מכיר במלכות ה', ולפיכך רק אחר שיוכרת זרעו של עשיו שוב תהיה מלכות ה' שלימה "והיה ה' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ה' אחד שמו אחד.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזצקוב

יעקב ועשו 'שונא מתנות'

בפרשת השבוע אנו מוצאים את יעקב מבקש מעשו לקבל את מתנותיו, ועשו אומר ליעקב 'יש לי רב, אחי, יהי לך את אשר לך'. ובפשטות עשו מסרב לקבל מתנות שהיא מידה נפלאה של 'שונא מתנות יחיה', ויעקב מנסה לשכנע אותו לקחת את המתנות, ואומר לו חמישה נימוקים הרמוזים בפסוק: א', 'ולקחת מנחתי מידי', דהיינו שבגלל שאתה לוקח את המתנה 'מידי' אתה יכול להיות רגוע מחשש 'שונא מתנות', ב', 'על כן ראיתי פניך כראות פני אלקים ותרצני', דהיינו בגלל שחשובה לי ראיית פניך אין לך בעיה לקחת את מתנתי, ג', בגלל שאני הוא זה שמשווה את פניך לפני אלוקים, לכן אתה יכול לקחת מתנות בשקט, ד', 'קח את ברכתי אשר הובאת לך', מהרגע שהודית לך שברכה של אבינו היא שלי והיא 'ברכתי' שוב אתה יכול לקחת ממני מתנות ברוגע, ה', 'וכי יש לי כל', גם את המתנות שאתה מקבל זה רק זמני ויהיה לי בעתיד גם אותן בחזרה, כך שאין זו מתנה שאתה צריך לחשוש ממנה כי זו מתנה על מנת להחזיר.

ננסה להבין מה היה החשש של עשו מצד 'שונא מתנות' ואיך חמשת התשובות שהשיב לו יעקב מרגיעות את החשש הזה.

א. נאמר בספר משלי (ט"ו, כ"ז): "עוכר ביתו שונא בצע ושונא מתנות יחיה". בטעם הדבר נחלקו המפרשים. רש"י על אתר כתב "מאחר שהוא שונא מתנות כל שכן ששונא את הגזל". היינו הגזל הוא רדיפת הבצע שבתחילת הפסוק, הגורמת לאדם לעכור את ביתו, אך הנמנע מלקבל מתנות מוכיח על עצמו כי הוא איננו רודף בצע וממילא גם לא יגזול. וכן פירש רש"י לשיטתו במסכת אבות (פ"א מ"י) "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, שמתוך שהוא טרוד במזונותיו לא יבוא לידי ליסטות, שנאמר שונא מתנות יחיה". לעומת זה הרד"ק הרלב"ג והמלבי"ם שם מפרשים את מתנת החיים לה זוכה שונא המתנות בשל בטחונו בה' ובהשגחתו עד שאינו רואה עצמו צריך למתנת בשר ודם כדי להתפרנס.

פירוש מקורי מפרש שם הגר"א, ולפי פירושו אין החסרון בעצם לקיחת המתנה אלא במה שנגזר ממנה על אורח חייו של לוקח המתנות, וזו לשונו שם, "אבל מי שנוטל מתנות אף שאינו עוכר ביתו, אך מחמת שהוא מצפה ועיניו ייחלו לעת יוקרב לפניו מנחת נדבה ומתנה טובה, וכאשר תוחלתו תמושך ופעמים שלא יובא לו, יושב בצער. וזהו שונא מתנות יחיה – שחייו חיים, היפוך המצפה למתנות שחייו אינם חיים.

ראוי לעיין בסוגיות הש"ס ומפרשיהם בהם נתקלנו במאמר זה "שונא מתנות יחיה", וללמוד מתוכם מתי נאמר דין זה ומתי לא נאמר. מאמר זה נזכר בש"ס ארבע פעמים: א. במסכת סוטה (מז, ב) "משרבו מקבלי מתנות - נתמעטו הימים ונתקצרו השנים, דכתיב ושונא מתנות יחיה". ב. במסכת קידושין (נט, א) לענין שדה שהיה מהפך לקנותה ר' גידל,

ור' זירא קנאה בעוד ר' גידל היפך בה, ובאו לקבול לפני ר' יצחק נפחא, לאחר דין ודברים מסכמת הגמ' מה עלה בגורל השדה "רב גידל לא נחית לה, דכתיב ושונא מתנות יחיה, רבי אבא לא נחית לה, משום דהפיך בה רב גידל. לא מר נחית לה, ולא מר נחית לה, ומיתקריא ארעא דרבנן". ג. בסוגית גוד או איגוד במסכת בבא בתרא (י"ג, א) סובר רשב"ג שאם אומר אחד השותפים טול אתה כשיעור ואני פחות אין שומעין לו "מ"ט דרשב"ג, משום דאמר ליה אי בדמי - לית לי דמי למיתן לך, במתנה - לא ניחא לי, דכתיב ושונא מתנות יחיה". ד. במסכת חולין (מ"ד, א) "ואמר רב חסדא איזהו שונא מתנות יחיה - זה הרואה טרפה לעצמו". ושם "ר' אלעזר כי הווי משדרי ליה מבי נשיאה מידי לא שקיל, וכי הווי מזמני ליה לא אזיל, אמר לא קא בעי מר דאיחי דכתיב ושונא מתנות יחיה, ר' זירא כי משדרי ליה לא שקיל כי הווי מזמנין ליה אזיל אמר אתייקורי קא מתייקרי בי.

ב. ראשית עלינו לחלק את הסוגיות למי נאמר הכלל של "שונא מתנות יחיה". הנה באגדה במסכת סוטה נאמר שמשרבו מקבלי המתנות נתקצרו החיים, לא מצינו בגמרא חילוק מי הם אותם מקבלי המתנות שבגינם נתקצרו החיים, האם היו אלו תלמידי חכמים או עמי הארץ, ומפשטות לשון הגמרא משמע שתוצאה זו של קיצור החיים באה בשל קבלת המתנות על ידי כל ישראל. גם בסוגיא במסכת בבא בתרא מוכח שכל אדם יכול לסרב שיתן לו שותפו יותר מחלקו בשל שנאת המתנות הראויה ואין זה מאמר שנועד לתלמידי חכמים. אכן בסוגיות במסכת קידושין ובמסכת חולין נראה שיש במדה זו של שנאת המתנות דבר המאפיין את גדולי ישראל, מורה הוראה שאינו רואה טריפה לעצמו, או שאינו הולך למקום שמזמינים אותו, וכן התנהגות יוצאת דופן של לפנים משורת הדין שמצינו אצל ר' גידל באותה ארעא דרבנן.

עוד מצינו שלדעת ר' זירא כשמזמינים את האדם להנות מן המתנה יחד עם הנותן כמו סעודה שהוא סועד אותה בבית הנותן, אין זה מוגדר כמתנה אלא כאירוח ולכן כשהיו שולחים לרבי זירא מנה הוא לא היה מקבל אבל כשהיה הנותן מזמין אותו לביתו לאכול שם את המנה היה הולך ואוכל אותה שם.

אכן, הרמב"ם בהלכות זכיה ומתנה (פי"ב הי"ז) כותב, "הצדיקים הגמורים ואנשי מעשה לא יקבלו מתנה מאדם, אלא בוטחים בה' ברוך שמו לא בנדיבים, והרי נאמר ושונא מתנות יחיה". ראשית, נראה מדבריו שלמד הפגם בקבלת המתנות כמו שפירשו הרד"ק הרלב"ג והמלבי"ם שהבאנו לעיל, והוא חוסר הביטחון בה' שיתן את פרנסתו בלא נדיבים. שנית, מוכח מן הרמב"ם שדרגת ביטחון זו לא נאמרה אלא לצדיקים גמורים ואנשי מעשה. ובטור וש"ע (חו"מ סי' רמ"ט) כתבו "מדת חסידות שלא לקבל מתנה, אלא לבטוח בהשם שיתן לו די מחסורו, שנאמר ושונא מתנות יחיה". אך בסמ"ע שם הוסיף ביאור יתר, "וכונת חז"ל דדרך בני אדם להיות להוט אחר ממון בסוברם להחיות נפשו ונפש ביתו, וקאמר דאדרבה שונא מתנות יחיה, כי הלהוט אחר מתנות צריך להחניף הבריות ואינו מוכיחן על מעשיהם הרעים שרואה בהם". ונראה כי הסמ"ע לא הסתפק בטעמו של הרמב"ם בגין מידת הבטחון העומדת בסתירה לקבלת מתנות, דאם כן מדוע

ראוי הדבר לצדיקים גמורים בלבד הרי על כל אחד להשתלם כראוי במידת הבטחון, ועל כן נתן טעם שהצורך להוכיח המוטל על ראשי העם חכמיו ומנהיגיו לא יוכל להתקיים כראוי באם הם יטלו מתנות, שכן יאלצו להחניף לעם במקום להוכיחו.

לעומת זה פרשנות אחרת נראית בפירוש הרבינו יונה והרע"ב למסכת אבות (פ"א מ"י) לפיה השוני בין תלמיד חכם לעם הארץ בענין זה הוא בהבדל ההתייחסות לממונו של האדם ביחס לחברה, וכך כותב רבינו יונה: "שלי שלך ושליך שלי עם הארץ - שנהנה ומהנה בשוה, וזהו ישובה של הארץ, אבל אינו יודע קרא דכתיב ושונא מתנות יחיה. וזהו לשון עם הארץ האמור בכל מקום, שרוצה בתקונה של הארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתקונין הראויין". לפי דבריו של הרבינו יונה מהוה ענין זה של קבלת המתנות או אי קבלתן סימן זיהוי בין חכם לעם הארץ, שכן בהסתכלות עמארציית קבלת מתנות הוא דבר חיובי שכן היום יתן הוא לי ומחר אתן אני לו וכך ירבה השלום והאחוה. אך בהסתכלות תורתית יש בזה עיוות רעיוני שכן הקב"ה נתן לכל אחד את צרכיו הוא, והשלום והאחוה אינם תלויים בהחלפת האחד את חלקו בחלקו חבירו, מה גם שאין בזה תועלת מבחינה ממונית כשהכל נקצב משמים.

ג. נמשיך ונדון האם מאמר זה נכון גם כשקבלת המתנה היא טובה לנותן לא פחות מאשר למקבל, האם גם אז נאמר כלל זה. הנה הבאנו לעיל את הסוגיא בבבא בתרא כאשר אחד השותפים מסכים לתת לשותפו יותר מחלקו והלה מסרב, וחלקו בגמרא ת"ק ורשב"ג, לת"ק שומעין לו ולרשב"ג אין שומעין לו. ובשו"ע (חו"מ קע"א ס"י) "אם אין בו דין חלוקה, ואמר האחד נעשה ב' חלקים, אחד שיהא בו כשיעור ואחד קטן, ואני אטול הקטן ואתה טול הגדול, ותן לי דמים ששוה יותר הגדול, אינו יכול לכופו. ואפילו אם אמר לו טול אתה הגדול במתנה, יכול הלה לומר אין רצוני לקבל מתנה. ויש חולקין בזו". הרי שפסק השו"ע בסתמא כדעת רשב"ג, אלא שהביא גם דעת ת"ק כיש חולקים. ובסמ"ע הוצרך לבאר דעת ת"ק, וכי איננו מסכים עם פסוק מפורש במשלי עליו נסמך רשב"ג? וכותב הסמ"ע, "סבירא להו דבהא דחבירו נותן לו לטובת עצמו דניחא ליה בחלוקה, ע"ז לא קאי הקרא".

סיוע לדברי הסמ"ע מצינו בגמ' בחולין שם בהנהגתו של ר' זירא שכשהזמינוהו לסעודה היה הולך ואמר "איתיקורי הוא דמתיקרי בי", כלומר אין זה בכלל מתנה כי אני הוא הנותן, והנותן הוא המקבל. דברי סמ"ע אלו ישמשו לנו כאבן פינה בהמשך, ולשיטתו כל מתנה שיש בה טובת הנאה לנותן איננה נכללת בפסוק זה. יצוין שהסמ"ע מתאים לשיטתו בסימן רמ"ט שהבאנו לעיל בטעם הדבר, שכן אין צורך להחניף למי שנתן מתנה לטובתו האישית, וממילא לא תהא כל מניעה להוכיחו.

על פי דברי סמ"ע אלו מבאר החיד"א בספרו "פני דוד" פרשת לך לך (בראשית יב, יג) את דברי רש"י על הפסוק "אמרי נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך וחיתה נפשי בגללך", וכתב רש"י "יתנו לי מתנות". ותמהו רבים הכיצד אברהם אבינו שאמר לאחר מכן (יד, כג) "אם מחוט ועד שרוך נעל אם אקח מכל לך" תולה עצמו במתנות. [אכן על

פי הזוהר (בראשית דף פא, ב) לא התכוין כלל אברהם אבינו לקבל מתנות מן המצרים אלא מהקב"ה. וכן בספר מגיד מישרים (פרשת לך לך) פירשו על מתנות רוחניות שיתנו לו שרי המצרים כיצד להעביר אל הקדושה את כוחות הטומאה שלהם]. ומיישב החיד"א דהואיל ונתנו הם את המתנות לטובת עצמם כדי להציל עצמם מקפידתו של אברהם ולזכות בברכתו לא נאמר על זה "שונא מתנות יחיה. הבן איש חי בספר דרשותיו "אדרת אליהו" מיישב באופן אחר דלא נתנו לו מתנות בפועל, והמתנה שקבל אברהם אבינו היתה שנכנס לגוב הרוצחים ויצא משם בשלום, כאותו המשל המובא בספר בן סירא על הציפור שנכנסה ללוע הארי להוציא משם עצם, ואמר לה הארי כי שכרה יהיה גוף הדבר שנכנסה ללועו ויצאה משם בשלום. בדרך הסמ"ע גם מבארים המהר"ל (נתיב העושר פ"א) והבאר שבע (סנהדרין ק"ז, א) את דברי הגמרא (ברכות י', ב) "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע", שאלישע נהנה ממקומות אכסניתו כדי להנות את אותם נשים צדקניות שיהנו בכך שהם ארחו איש קדוש בביתן ולא היה זה להנאת עצמו, אך גם הוא מסייג את הדברים שהכל הולך על פי הכונה. [ראה רמב"ם בפיהמ"ש (אבות פ"ד מ"ו)].

והנה יש לדון באם מקבל המתנה עני וראוי לו לקבל צדקה, האם מצב זה מסיר מעליו את "השונא מתנות יחיה" או אדרבה הוא מטיל זאת עליו ביתר תוקף. ומצינו בזה דעות סותרות מן הקצה אל הקצה. הריקנטי (סי' ס"ו) בשם הריא"ז כתב על המאמר "הרוצה ליהנות יהנה כאלישע" ומדוע לא חשש ל"שונא מתנות יחיה". "ושמא ר"ל אסור ליהנות בתורת צדקה אבל דורון דרך כבוד דלמא שרי". היינו מתנת כבוד לכבוד התורה מותר לקבל ואין בה חשש, והחשש קיים רק אם נותן לו את המתנה בתורת צדקה. את דברי הרקנטי פסק להלכה הרמ"א (יו"ד סי' רנ"ג ס"א). יתרה מזו, בשו"ת התשב"ץ (סי' קמ"ד) סובר שהרוצה ליהנות יהנה כאלישע זה אינו חידוש כלל, דודאי מצוה להנות תלמיד חכם, ועל התלמיד חכם להיות שותף במצותו של הנותן לכבוד התורה, והחידוש בגמרא בברכות הוא הצד השני "והרוצה אל יהנה כשמואל הרמתי", שהנוהג כשמואל ואיננו נהנה אין זה בכלל גסות הרוח ויוהרה.

רבי צדוק הכהן מלובלין בספרו ישראל קדושים (אות ה') תמה לפי זה מדוע הקפידו אותם האמוראים המובאים במסכת חולין הנ"ל לא לקבל מתנה ולא לבוא לסעודה שהוזמנו אליה. וכותב יסוד הדבר דודאי כל שיש טעם ראוי לנתינת המתנה כגון שהנותן כונתו להנות תלמיד חכם או לתת צדקה, ראוי גם לקבל המתנה ממנו, אך כל שנותן המתנה בלי סיבה תורתית אלא לאות ידידות או חנופה אין ראוי לקחתה. ועל פי זה מבאר את הנהגת ר' חסדא ור' זירא שלא חפצו במתנות באחד משתי אופנים, או שהנותנים לא התכונו לכבוד תורתם אלא לידידות בעלמא. דרך אחרת שהם לא החזיקו עצמם כתלמידי חכמים ואף עניים לא היו וראו זאת כמתנה בעלמא אף שלא זו היתה דעת הנותנים.

החיד"א בשו"ת חיים שאל (סי' ע"ד אות מ"ב) כותב "ונראה דאפילו לרשב"ג במצות צדקה אין לחוש לעני המקבל משום ושונא מתנות, דכיון דשכר הנותן צדקה הוא גדול

יתר מאד והוא תועלת נפשיי, אין למקבל לחוש, דהוא עושה לזכות נפשו ולקיים מצוה. ולא דמי לקרקע שמוותר לו אמה דאין התועלת גדול ואינו מקיים מצוה, משא"כ צדקה וכבר אמרו רז"ל על פסוק ושם האיש אשר עשיתי עמו, יותר משבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית". והחיד"א לשיטתו שהבאנו לעיל בביאור בפסוק למען ייטב לי בעבורך, הסובר כשיטת הסמ"ע דכל שיש תועלת לנותן אין בזה משום "שונא מתנות". על פי שיטה זו ביאר מהר"י אלגאזי בספרו שארית יעקב עה"ת (דברים ט"ו, י) את הפסוק "נתון נתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלוקיך וגו'", שעינו של הנותן תרע לתת לעני מתוך מחשבה טובה, שמא על ידי קבלת העני את הצדקה ירע מזלו ככתוב שונא מתנות יחיה, על כן אומר הכתוב אל תחשוב כן, כי בגלל הדבר הזה תתברך אתה הנותן, ועל כן אין זו מתנה לעני אלא לך הנותן, ולא נאמר בזה שונא מתנות יחיה, ועל כן לא נאמר פסוק זה במקבל צדקה. אך מדברי הרקנטי שהבאנו לעיל נראה בפירוש לא כן כשכתב דקרא דשונא מתנות נאמר בדוקא במקבל צדקה. גם רש"י באבות (פ"א מ"י) כתב "מתוך שאינו מקבל צדקה ימיו מאריכין שנאמר ושונא מתנות יחיה".

שיטה דומה לשיטתו של החיד"א מצינו בספר "אמרי שפר" עה"ת לגאון הנודע רבי שלמה קלוגר (פרשת לך לך). גם הוא מתייחס לפסוק שציטטנו לעיל "למען ייטב לי בעבורך", וחידושו הוא דכל שאינו משתמש עם המתנה לעצמו אלא פורע בה את חובותיו, אין בזה משום "שונא מתנות יחיה", ואברהם אבינו נאמר בתורה (בראשית י"ג, ג) "וילך למסעיו", וכתב רש"י "פרע הקפותיו", והואיל וידע אברהם כי במתנות אלו יפרע את חובותיו אין בזה משום שונא מתנות יחיה.

נשוב לשיחתם של יעקב ועשו. עשו טוען 'יש לי רב', ולכן אין לגביו את הטיעון של מצות צדקה שעליה לא נאמר הכלל של 'שונא מתנות', ולכן גם אין לי חובות שאותם אני צריך לפרוע שתאמר שאין זה בגדר מתנה אם זה הולך לפרעון חובותי. אומר לו יעקב אינך יודע, אבל יש עוד פטורים שתוכל להשתמש בהם כדי שתוכל לקחת את המתנה ולא לחשוש לחיך. א', 'ולקחת מנחתי מידי', אני מבין מדוע סירבת לקבל את המתנה כששלחתי אותה על ידי שליחים, אבל עכשיו הואיל ואני נמצא עמך כאן ביחד תוכל להשתמש עם הקולא של ר' זיורא שכשהיו שולחים לו למקום אחר לא היה מקבל אבל אם היו מזמינים אותו לבית הנותן, הוא ראה בזה אירוח ולא מתנה, ולכן אני מזמין אותך לקבל 'מידי', אני לא שולח לך מתנה אני מארח אותך עם המתנה. ב, עוד דבר, אני רואה בך מראה של מלאך כפני אלוקים, ולכן אני עושה את זה לכבודי ולא לכבודך כי אני מתכבד בכך שאתה לוקח ממני, וכדעת הסמ"ע שכשדבר תועלת לנותן אין בזה גדר של 'שונא מתנות'. ד', אמרו חז"ל במדרש שבאמירה זו הפחיד יעקב את עשו, ואמר לו אתה מזכיר לי את הפנים של אלוקים שאני מכיר את פניו, ועשו נבהל כי אדם שמכיר את פני אלוקים ויודע לומר שפניך דומים לפניו זה באמת מפחיד, ולפי זה אמר לו יעקב אולי אתה חושב שאתה תלמיד חכם כמו שהיית מרמה את אבינו ולכן אתה צריך לנהוג בידת

חסידות שלא לקחת מתנות כדרך התלמידי חכמים, ובכך אני מכיר את פני אלוקים, וכפי שאני רואה את ההפתעה ל פניך אתה לא מכיר אותם, אם כן אינך תלמיד חכם ואין לך להמנע מלקחת מתנות. ד', קח נא את 'ברכתי', הרי אתה הודית עתה על הברכות שהם שלי, ולכן מה שאני נותן לך עכשיו זה תמורה ותגמול לאות תודה על שהכרת בכך שהרכוש שלי הוא באמת שלי, כך שזו לא מתנה אלא תמורה על ההכרה בזכותי על הסרת התביעה הממונית נגדי וזה כשכר מחילת חוב. ה. אמרו חז"ל (מד"ר כא) 'כל אותן הדורות שנתן אבינו יעקב לעשו עתידין אומות העולם להחזירן למלך המשיח לעתיד לבא, מאי טעמיה 'מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו', יביאו אין כתיב כאן אלא 'ישיבו', ולפי זה אמר יעקב לעשו 'יש לי כל', אתה חושב שאתה לוקח ממני מתנה, והנני להודיעך שאין זו אלא השאלה לזמן קצוב, כי לעתיד לבוא תחזיר לי את המתנות הללו וגם אותם בעצם יש לי כך שלא קיבלת ממני כלום.

ואגב זאת, ראיתי בספר הדודאים לחתנו של החוות דעת (פרשת לך לך חידושי הרד"ד), שביאר מדוע באמת צריך את כל הגלגל הזה שיקח עשו את המתנות וישיב אותן לעתיד לבוא. ומבאר שבמצרים יצאו ישראל ברכוש גדול, ועל אף שכתוב בחז"ל שזה שכר פעולה, היה נראה הדבר כמתנות כי למעשה נתנו המצרים דבר זה לישראל, ולכן לא הייתה זו גאולה שלמה, כי בגאולה שלמה לא לוקחים כלום מהגויים, כי לקיחת מתנות יש בה את הפגם של 'שונא מתנות יחיה', ולכן בגאולה העתידה רצה הקדוש ברוך הוא שהיא תהיה גם ברכוש גדול אבל לא על דרך מתנה כי נאמר 'שונא מתנות יחיה' ולכן דאג שאלפי שנים קודם יקח עשו את אותו הרכוש ורק יחזיר אותו לישראל לעתיד לבוא ולא תהיה זו מתנה וממילא יחיו ישראל ולא יצאו לגלות עוד.

יצוין שמצאנו בפירוש הריב"א מבעלי התוספות שנדרש לשאלה שהוזכרה על אברהם אבינו וכתב "ומה שכתוב שונא מתנות היינו במתנה של ישראל". ולשיטתו אין כלל חשש לקבל מתנה מגוי. דבר זה מותאם לפי שיטתו של הסמ"ע לעיל בטעם הדבר כדי שלא יחניף לנותן ולא יוכיחנו, והואיל ועל גוי אין מצות הוכח תוכיח את עמיתך אין פגם בקבלת מתנה ממנו. ולפי זה נראה שאינך חסרון בקבלת המתנות מאומות העולם. אך בפירוש רבי עובדיה מברטנורא שם נראה שלא פירש כן את טעמו של הריב"א, שכתב "שאינו נוהג אלא בישראל, אבל באומות העולם אינו אלא כמציל מידם, ולכך היה אברהם אוהב לקבל מתנות". היינו שאין הטעם כטעמו של הסמ"ע אלא כדי להציל את הממון מידי הגויים שיעשו בו מעשים שליליים לידי ישראל שיעשה בהם מעשים לשם שמים.

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב

ויהי לי - 'שור וחמור'

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֶשָׂו אָחִיו.. וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
וְאֶשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנִי לְמִצְאָה חֵן בְּעֵינֶיךָ (לב, ד-ו)

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו.. עם לבן גרתי.. ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה". יש להבין מה רצה יעקב לומר לעשיו שהיה עד עתה עם לבן, וכי עשו לא ידע שהיה אצל לבן. וכן מה רצה להדגיש שיש לו שור וחמור.

ובמדרש (ב"ר עה, יב) איתא: שור זה יוסף, שנאמר: "בכור שורו הדר לו". (דברים לג, יז). חמור זה יששכר, שנאמר (להלן מט, יד). "יששכר חמור גרם". צאן, אלו ישראל, שנאמר: "ואתנה צאני צאן מרעיתי". (יחזקאל לד, לא). ועבד ושפחה, "הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם". (תהלים קכג, ב).

בגמרא (ע"ז ה:): א"ר יוחנן משום רבי בנאה, מאי דכתיב: "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור". (ישעיהו לב, כ). אשריהם ישראל, בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים, יצרם מסור בידם, ואין הם מסורים ביד יצרם, שנאמר: "אשריכם זורעי על כל מים". ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר: "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד". (הושע י, יב). ואין מים אלא תורה, שנאמר הוי כל צמא לכו למים. (ישעיהו נא, א). "משלחי רגל השור והחמור". וצריך ביאור היכן מצאו חז"ל בפסוק רמוז ליצר הרע, שאמרו בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים, יצרם מסור בידם, ואין הם מסורים ביד יצרם^{מג}.

וביאר הרב באר משה זיע"א: שהשור וחמור מסמלים לרוע וטומאה, וכמו שמבואר בחז"ל (שמות רבה פכ"ג), ד' מיני גאים נבראו בעולם, גאה שבבהמות שור. ואמרו ברכות (נו:): הרואה שור בחלום ישכים ויאמר: "בכור שורו הדר לו". (דברים לג, יז). קודם שיקדמנו פסוק אחר: "וכי יגח שור את איש". (שמות כא, כח). הרי ששור נוטה לנגיחה שהיא רציחה. ואילו החמור סמל לתאוות בשרים מחד, כדכתיב "אשר בשר חמורים בשרם". (יחזקאל כג, כ). ומאידך הוא מסמל רפיון וקרירות בעבודת ה', כמאמרם (שבת נב). חמרא אפילו בתקופת תמוז קרירא ליה. נמצא שמהותו של שור היא גאווה ורציחה. [אש ורוח] ואילו מהותו של החמור תאוה ועצלות [מים ועפר].

^{מג} ואכן בגמרא ב"ק (יז). רבי יוחנן אומר מימרא דומה לזו בשם רשב"י מבלי להזכיר יצה"ר, דאיתא התם: א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי, מאי דכתיב: "אשריכם זורעי על כל מים משלחי רגל השור והחמור". כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים, זוכה לנחלת שני שבטים, שנאמר: אשריכם זורעי, ואין זריעה אלא צדקה, שנאמר: "זרעו לכם לצדקה וקצרו לפי חסד". ואין מים אלא תורה, שנאמר: "הוי כל צמא לכו למים". וזוכה לנחלת שני שבטים, זוכה לכילה כיוסף, דכתיב: "בן פורת יוסף... בנות צעדה עלי שור". וזוכה לנחלת יששכר, דכתיב: "יששכר חמור גרם".

ולפיו יש לבאר דברי הגמ' שבזמן שעוסקים בתורה יצרם מסור בידם, כי היצר נרמז במה שאמר הכתוב "משלחי רגל השור והחמור". שהם סמל הטומאה, ונרמז במשלחי רגל, כמאמר הכתוב "רגליה יורדות מות". (משלי ה, ה). ובאו חז"ל לומר שאשריהם ישראל שיש להם כלי מלחמה נגד שתי בחינות היצר, והם תורה וגמילות חסדים, שעל ידם שמסלקים מעליהם את הבחינות הרעות שיש בשור וחמור.

ויעקב אבינו זכה להפוך את 'השור וחמור', לצד הקדושה, הן מצד עבודתו הפרטית שמידתו 'תפארת'. שזה שילוב של תורה עם גמ"ח, וכמו שביאר רבינו הרמב"ם על המשנה באבות (ב, א) "רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, כל שהיא תפארת לעושה ותפארת לו מן האדם". שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו. דהיינו שיהא שלם בתורה ובגמ"ח. ובזה מבואר מה שאמרו חז"ל (שבת לג): "ויבא יעקב שלם ויחן את פני העיר". שתיקן להם ג' דברים: מטבע, שוקים, ומרחצאות. שהם כנגד תורה וגמ"ח. **מטבע**: רמז לגמילות חסדים. **מרחצאות**: רמז לעבודה בבחינת יראה כדכתיב "רחצו הזכור". (ישעיה א, טז). **ושוקים**: רמז לתורה כדכתיב: "חכמות בחוץ תרונה ברחובות תתן קולה". (משלי א, כ).

וזכה להעמיד תולדותיו כיוצא בו (ב"ק ב). שיוסף ויששכר הם העבירו את השור והחמור לצד הקדושה, כי יששכר היה מצטיין בתורה כדכתיב "יששכר חמור גרם רובץ בין המשפתיים". (בראשית מט, ד). ועוד אמרו "ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל". (ד"ה א יב, לב). ויוסף מצטיין במדת החסד "ויכלכל יוסף את אביו ואת אחיו ואת כל בית אביו לחם לפי הטף". (שם מז, יב). ולכן יש בכוחם לדחות את היצה"ר ולהכניעו.

והנה חז"ל (ע"ז שם) הוסיפו: תנא דבי אליהו: 'לעולם ישים אדם עצמו על דברי תורה כשור לעול וכחמור למשאו'. כי הדרך לשעבד את המידות הרעות שמצויות בשור וחמור, זה ע"י הכנעה אמיתית ולישא עול ללא טרוניא, כמו החמור שאינו מבעט באדונו, ואין בו גסות רוח כשאר החיות. ולזה הוסיפו חז"ל לדרוש שצאן אלו ישראל, ועבד ושפחה "הנה כעיני עבדים אל יד אדוניהם כעיני שפחה אל יד גברתה כן עינינו אל ה' אלוהנו". כי שמקבלים עול והכנעה זוכים, לצאן ועבד ושפחה, דהיינו להיות נכנעים בשלימות לפני השי"ת ובוזה ניצולים מפיתויי היצר, כי אין היצה"ר שולט על העניו. [כמבואר בכתבי אריז"ל שענווה גימ' סמא"ל, ולכך אין מי שיש בו ענוה מכניע כח הרע].

ובזה מבאר הזוהר (ח"א קס"ו ע"א) מדוע יעקב סיפר לעשו שהיה בבית לבן, כי לבן היה גדול המכשפים, ולמרות זאת לא רק שלא נפגע על ידו, אלא אף זכה לנצח את כחות הרע שהם בבחינת שור וחמור, ולכן ציוה לומר לעשו: "ויהי לי שור וחמור צאן ועבד ושפחה". דהיינו שהוא זכה לבטל את הרע, וממילא אינו חושש מפניו, ובזוהר שם איתא שעשו ששמע זאת אחזתו רעדה ופחד מיעקב, משום שידע בבירור שלא יוכל להכשיל את יעקב בכוח הרע כיון שזכה לנצחו.

כתב הרב באר משה: שבזה יש לרמוז דברי חז"ל שיעקב שלח לעשו מלאכים ממש, כי ממש ר"ת: מטבע, מרחצאות שווקים, שיעקב רמוז לו שבשילוב תורה עם גמילות חסדים מכניע כוחו של עשיו. ושלח לו את המלאכים שנבראו מתורה ומצוות אלו כדי לנצחו.

ובתפארת שלמה כתב שהמצוה שמכניע את שרו של עשו זה ק"ש. וכמו שאמר הכתוב "והיה בית יעקב אש ובית עשו לקש". (עובדיה א, יח). ק"ש ר"ת קריאת שמע. ויש לרמוז בתיבת ממ"ש ר"ת מקבלת מלכות שמים. דהיינו שמהמלאכים היוצאים מכוונת ק"ש שלח להכניע את שרו של עשו.

ובספר ישמח משה כתב שמלאכים היו ממצות תפילין. שנאמר בהם "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו ממך". (דברים כח, י). והחקל יצחק הוסיף ע"ד: שנרמז בר"ת ממ"ש מן מקום שיער. עוד כתב החקל יצחק שיעקב שהה בסוכות בקיץ ובחורף, ואחר הפסח יצא יעקב מחרן להפגש עם עשו, וא"כ י"ל שהמלאכים ששלח לו היו ממצות אכילת מצה ונרמז: ממ"ש ר"ת מן מצת שמירה. ועוד י"ל שהיה זה אחר ספה"ע, ושלח מלאכים שנבארו ממצוה זו, ונרמז ממ"ש ממנין מחרת שבת. עוד י"ל דאיתא בזוה"ק "וישב עשו לדרכו". שהיה זה אחר הנעילה ביום הכיפורים, וא"כ י"ל ששלח יעקב את המלאכים היוצאים מתקיעת שופר שיש בכחם להפחיד המזיקים, ונרמז מתקיעת מצוות שופר.

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מאנשעסטער)

**בידינו לעשות חנוכה השנה, אחרת מכל חנוכה שזכינו לה
עד עכשיו!**

**וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֱ-ל וְשֵׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְא-ל הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ
בְּבְרַחֲךָ מִפְּנֵי עֲשׂוֹ אָחִיךָ (לה, א)**

"מצות נר חנוכה מצוה חביבה היא עד מאד!" ביטוי נדיר של הרמב"ם (פ"ד מהלכ' חנוכה ומגילה הלכה י"ב)! הנירות חנוכה הם המשך מנירות ביהמ"ק כמבואר ברמב"ן ריש פרשת בהעלתך, ומוטל על כל אחד ואחד להדליק בביתו אלו ה"נירות אלו קודש הם". וכמו כן מצינו לשונות נפלאים ברבותינו הקדמונים אודות נר חנוכה וז"ל הפנ"י (שבת כא:)"דעיקר הנס לא נעשה אלא להודיע להם חיבת המקום עליהם.. שחזרו לחיבתן הראשונה". האור תוך החושך! הרוצה שיחכים ידרים.. וסימניך מנורה בדרום" (ב"ב כה:); וכמבואר בהעמק דבר ריש פרשת תצוה איך שהמנורה השפיע תורה שבעל פה. גודל האור של חנוכה מאיר למטה מעשרה טפחים כידוע מהמאור עינים ועוד ספה"ק. ועוד הפלגות נוראות מצינו אודות מצות נא חנוכה בספה"ק – והכל סמוך ונראה בעוד ימים ספורים.

יקבל ההשפעה כפי גודל הכנתו

והנה דברי האור החיים הק' (פ' כי תשא, ל"ג, י"א) שופכים אור בגודל יקרת ימים אלו שנשארים לנו להכין לקראת חנוכה "כי כפי אשר יכין אדם עצמו להשפעת הקדושה ישיג!" והמעין בפנים בדברי האורה"ק יראה שמדבר אודות משה רבינו אדון הנביאים, ובכל זאת נאמר שאם ירבה להכין עצמו ישיג עוד יותר קדושה! וע"ע בשפת אמת (פרשת שקלים שנת תרנ"ה) "וכן הוא בכל מצוה. כפי הכנה הטובה נעשה המצוה בלי פסולת". והרי מדי שנה בשנה נתעורר שוב כל האורות והשפעת הזמן וכמש"כ להדיא בקדושת הלוי (קדושה ראשונה לחנוכה) אודות היו"ט של חנוכה. היו"ט שהרמב"ם (פ"ג ה"ג) כותב עליו "ימי שמחה והלל". וא"כ חייבים עלינו לעיין ולדעת איך להכין עצמינו לקבל האור גדול שמתקרב ובא!

הוראת התורה"ק לעשות הכנה

והנה גודל החיוב להכין ולהתיישב לפני עשיית המצוה מבואר בדברי הראשונים עה"פ בפרשת השבוע (ל"ה, א') "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵּית אֱל וְשֵׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לְא-ל הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ..". וע"ש ברמב"ן "לא ידעתי מהו "ושב שם", ובסוף דבריו בביאורו השני מבאר וז"ל "ואולי צוה "ושב שם", לפנות מחשבתו לדבקה בא-ל". ועל דרך זה ובתוספת ביאור מצינו בספורנו ואלו דבריו לבאר הכוונה באלו המילים "ושב שם" -

"לכוין דעתך קודם שתבנה המזבח, כענין אמרם ז"ל חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת ומתפללים כדי שיכוונו את לבם למקום". זאת אומרת שמצינו להדיא איך שצוה השי"ת אפי' ליעקב אבינו בחיר האבות שלא יתחיל מיד בעשיית המצוה, אלא יתיישב מקודם בהכנה "לפנות מחשבתו" ו"לכוין דעתך". ועלינו להתעורר לילך בדרכי האבות.

הדרכת החיי אדם

ואף בספרי הלכה מצינו כן, כמו שמצינו בספר חיי אדם (חלק ראשון - כלל ס"ח אות כ"ה) - "שומר מצוה לא ידע דבר רע", ר"ל שמחויב כשירצה לעשות איזו מצוה לא יעשה אותה בחפזון ובפתאום, רק שישמור וימתין (כמו ואביו שמר את הדבר) ויתיישב בדבר היטב איך יעשה, וכ"כ בפסח, כיון שהיו צריכין לאכול בחפזון משום חפזון דשכינה, בא להזהיר "וככה תאכלו אותו מתניכם חגורים" כו' (מעשרה מאמרות מאמר ח"ה ח"ג פ' י"א ע"ש). ונ"ל שזהו ג"כ מש"כ ושמרתם את המצות. וזו שיסדו לומר "הנני מוכן ומזומן לקיים" כו', ור"ל שכבר אני מוכן ומזומן. וזהו "הכון לקראת אלקיך ישראל", ר"ל שתכין עצמך מקודם ולא בפתע פתאום. וכבר בחנתי בנסיון שכאשר עשיתי מצוה בפתאום לא קיימתיה כראוי, לכן צריך ליזהר בזה - עכ"ד.

גודל מעלת ההכנה

ואין לנו הכלים לשער גודל מעלת המכין להמצוה, והא לך לשונו הזהב של הבת עין (ריש פ' בהעלותך) [יומא דהילולא י"ב כסלון], שמדריך אותנו מחשבה פשוטה וברורה של הכנה וגודל מעלתה. "דהנה בבחינת עבדות הבורא ית' בתורה ומצות ומעשים טובים צריך להיות מתחילה קודם כל דבר בחינת הכנה, היינו שראשית דבר יתחיל לחשוב במחשבתו לקיים המצוה או לעסוק בתורה ותפלה, ובאתערותא דלתתא איתער אתערותא דלעילא ויסייעו אותו מן השמים להוציא מחשבתו מכח אל הפועל לקיימה בבחינת מעשה, וזאת ההכנה יקרה וחביבה היא מאוד לפני המקום ב"ה, שעל ידי אמצעות ההכנה ממשיך אור הקדושה מאור אין סוף ב"ה על ידי מעשה המצות ומעשים טובים ונתקרב למקור הקדושה(!), עכ"ד. ויש לציין להמשך דבריו שם מה שאהרן הכהן התנחם במצות המנורה שיש לו חלק בחנוכת המשכן, מכיון שמעתה יהיה לו מצוה כבר מהכנתה, ועיקר הנקודה מה שיהיה "מדליק ומיטב את הנירות", משא"כ בקרבנות הנשיאים לא בנו המזבח בעצמם, ואילו בהמנורה יש לו חלק גם בהכנה. ע"ש.

(ובמאמר המוסגר יש לי לציין מה ששמעתי מכלי ראשון מיהודי ליטאי כבן שבעים שנה פה במאנשעסטער יצ"ו שעבר דירה והיה לו צורך לקחת משכנתא, והשתדלותיו השונים לא עלו בידו להשיג משכנתא בגיל שלו, עד שהתעורר מגודל מעלת הקובע ללמוד בספר בת עין, וסיפר לי לפני שנה (שנת תשפ"א) איך שמיד אחרי שקיבל על עצמו בלנ"ד ללמוד ביחד עם בני ביתו בסעודת ש"ק כל שבוע קטע מבת עין, הצליח לקבל משכנתא - והיה ברור לו שהישועה באה מכח קבלתו הטובה - וכידוע שזה סיפור מני אלף מישועות

שונים ברוחניות ובגשמיות בבני חיי ומזוני שזכו יהודים להיוושע מדביקותו במשנת ובהנהגת הצדיק הבת עין זי"ע ועכ"י).

השתוקקות!

והנה מצינו עוד נקודה בסוגיית "הכנה לדבר מצוה", והוא להשתוקק ולחכות מתי אזכה לקיימה – וכפי שפירש האור החיים הק' (דברים י"א, ל"ב) "עה"פ ושמרתם לעשות וגו' - פירוש לפי שהמצות שבא לצוות עליהם הם תלויים בארץ, לזה אמר להם שישמרו, על דרך אומרו (בראשית לו יא) ואביו שמר את הדבר, והכוונה שיהיו מחכים לעשותם: והכוונה בזה, שהגם שבזמן שהוא מדבר עמהם אינם בידם לעשותם, יהיו משמרים הדברים לעשות אותם כשיגיע העת. עכ"ד.

גודל מעלת המחכה ומצפה עוד קודם שבידו לקיימה מבואר באריכות בסידורו של שבת חלק שני - הדרוש הרביעי - פרק ב' ונעתיק רק מילים קצרים במאמרו שם, והמעין בפנים ישאוב מהבאר מים חיים דבריו הק' המלהיבים לבבות "אם אדם אוהב את ה' כראוי מה מאוד ישתוקק ויתאוה ויחמד בכלות הנפש ממש לומר מתי יבוא ויגיע הזמן הלז שאקיים מצות בורא כל עולמים ב"ה וב"ש. כמו אחר שמצפה לעושר מופלג ולהון רב שכל היום דוה עליו ונפשו עליו תאבל ויחפוץ שיפריח כל יום ברגע אחד כדי שיגיע היום שקוינהו להתמלא בעושר מופלג הלז. כן יכמה בשרו עד בלי שיעור והימים שבנתיים יהיו לו כתוחלת ממושכה המחלת לב ויצפה מתי יגיע זה הזמן... ועל כן מברכין בכל מצוה זמניות "שהחיינו וקימנו". כי אחרי שהיה משתוקק ומתאוה להזמן ההוא. וכשהקב"ה עזרהו והגיעו לקיים מצותו בזמנו מה מאוד ראוי לברך ולהודות לו ע"ז במה שנתקיימה מחשבתו ואת אשר קותה נפשו עזרהו ה' הטוב להגיעו למחוז חפצו" וע"ש עוד!

ודבר נפלא מגלה לנו השפת אמת (פרשת אחרי שנת תרמ"ח) אודות מעלת המשתוקק והמכין מקודם וז"ל "אשר יעשה אותם האדם ווחי בהם". ולא כתיב "ויחיה בהם". לרמוז כי המצות נותנין חיות גם לפניהם. כי יעשה הוא לשון עתיד ע"ש המחשבה. שע"י התשוקה וההכנה אל המצוה זוכין מיד להמשיך חיות!"

ללמוד סוגיות ועניני היו"ט

עוד מצינו כי הלומד חלק התורה השייכת להמצוה שעומד לעשות, יועיל שיזכה לפנימיות המצוה. וכמש"כ בספ"ק לרמו בדברי חז"ל "אין המצוה נקראת אלא על שם גומרה" אשר כפשוטו הכוונה במילת "גומרה" מלשון גמר וסיום, אולם יש שמפרשים הכוונה מלשון "גמרא" ולימוד, באופן אשר מי שזוכה ללמוד אודות המצוה יזכה להתעורר בה ביתר שאת וביתר עוז.

יסוד הדברים מפורשים בנפש החיים (שער ד' - פרק ל') וז"ל "ולא עוד אלא שגם אותה הקדושה וחיותן ואורן של המצות שמקדשים ומחיים להאדם המקיימם, הוא נלקח ונשפע רק מקדושתה ואורה של התורה"ק, כי המצוה לית לה מגרמה שום חיות וקדושה ואור כלל רק מצד קדושת אותיות התורה הכתובות בענין אותה המצוה, ויש לכיון גם זה הענין

בכתוב, "כי נר מצוה ותורה אור", כענין הנר שאין לה בעצמה שום אור כלל רק מהאור המאיר בה".

ודבר נפלא אמר בזה כ"ק אדמו"ר מבאיאן שליט"א אשר אנו מתפללין "והאר עינינו בתורתך ודבק לבנו במצותיך", והנה חז"ל אומרים "עין רואה ולב חומד", ולכן כאשר האדם מקיים ה"עין רואה" בזה שהוא מקיים ה"והאר עינינו בתורתך", הרי בזה יזכה שה"לב חומד" ע"י ו"דבק לבנו במצותיך"! זאת אומרת כי עצם הלימוד אודות היו"ט יעורר האם מא לזכות לדבק לבו בעשיית המצוה.

ודבר זה היה נוהג בקרב כלל ישראל מקדמת דנא, ללמוד סוגיות והלכות וספה"ק השייכים לעבודת השעה. וגם לרבות בבית הלוי מצינו שרשם חידושיו בסוגיית חנוכה (שבת כ"א ואילך) מכיון שראה במקומו שנהגו ללמוד סוגיות אלו בימים אלו. ולכן כאשר זוכים ללמוד "בין גברא לגברא" עכ"פ גפ"ת וכו' ודברי רבותינו הקדמונים (ובמיוחד ה"קדושות" שכתב הבערדיטשעווער רב זי"ע אודות חנוכה) יתלהב לבו מאד בהדלקת הנירות ובמשך כל הימים הבאים עלינו לטובה. ואף שאין זה נחלת הכלל כי לפעמים רצונו יתברך להעמיק ביתר שאת במסגרת הרגיל של הלימודים, וגם אז בידו ללמוד "חנוכה'דיק" להתדבק בה"אור הגנוז" של התורה"ק בכוונה טובה לדבק בנותן התורה הנעלם בתוך התורה"ק וכמבואר בב"ח בהלכ' ברכת התורה או"ח סי' מ"ז, יזכה להמשיך בזה השכינה הק'.

עצת השם משמואל

עוד רגע אדבר, בהאי ענינא של הכנה לחנוכה, להעתיק משנת השם משמואל (פרשת כי תבוא תרע"ב) עה"פ הסכת ושמע ישראל וז"ל הנפלאים – "ובספורנו פירש צייר במחשבתך כמו (עמוס ה' כ"ו) את סכות מלככם [עי' ראב"ע ורד"ק שם. המלביה"ד]. הנה זה לימוד גדול לכל הבא ליטהר, שטרם יקרב לכל דבר לעשותו, הן בתורה ובתפילה וכן אפי' בדבר הרשות, לא יהי' נבהל לעשותו טרם יצייר בעצמו היטב את הדבר ההוא ויצורתו ותועלתו. וזהו (ברכות ל' ע"ב) חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין. ואפי' כשבא לשמוע דברי מוסר, יצייר בעצמו מקודם מה הוא בא לעשות. וזהו הסכת ושמע שאפי' לשמיעה צריכין לצייר מקודם", עכ". זאת אומרת כי לפני חנוכה אם יצייר האדם היטב איך יקיין המצוה – וכמובן, לא רק הפעולה החיצונית רק בעיקר איך יגש לקיים המצוה באהבתו ויראתו ובדקדוק הלכה, וגם בכוונות טובות המבוארות בספה"ק – הרי ישתנה הדלקתו מאד מאם יהיה רק נבלה לעשותו. וע' בשערים בתפלה בסוף הספר, מה שמרחיב בזה בעניני הכנה דברי נפלאים כדרכו בקודש.

הבושה והענוה

אולם בכל זאת יש לציין לדברי הבית אהרן מקלרין זי"ע אודות מש"כ בנוגע להכנה לחנוכה, ואלו דבריו "עוד אמר אודות הכנה לנר חנוכה, אין אנו יודעים איך לעשות הכנה למצוה, וצריכים אנו לפחות להתבושש על זה שאין לנו שכל לעשות הכנה למצוה,

“אין דאש איז טאקי דיא הכנה פין דער מצוה” (וזהו עצמה גופא ההכנה להמצוה) –
עכ"ד. ובביאור דבריו למה הבושה והענוה היא גופא ההכנה לקראת חנוכה דייקא, י"ל
אולי ע"פ מה שמצינו כי בחנוכה נשפע מדת "חנוך" שמהותה היא ההבנה וההרגשה כי
הכל מתנת חנם. והנה כאשר רואים בספה"ק גודל האור הנשפע בנר חנוכה, איך
שנתגלה האור הגנוז תוך החושך, יתעורר הבושה והענוה שהיא גופא ההכנה, מתוך
השתקקות ואהבה שיהיה כבר "ימים ההם" בזמן הזה.
והאר עינינו בתורתך.. עין רואה ולב חומד

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס 'וביום השבת', 'השולחן כהלכתו', 'המועדים כהלכתם'. רב ביהכ"נ 'בני הישיבות' ו'היכל יוסף שלום' רמב"ש ג'

קניית פרחים בשנת השמיטה

כיום נמכרים פרחים שכמעט כולם נעבדו באיסור.

חשוב לדעת, שמלבד הנידון האם יש קדושת שביעית בפרחים [ויבואר בנפרד בעז"ה], יש איסור מוחלט לקנות פרחים שנעבדו באיסור בשביעית מפני איסור הנאה ממעשה שביעית הנקרא 'נעבד', וגם המקילים בנעבד בפירות שביעית, כאן המקרה חמור הרבה יותר, ולכל השיטות אסור ליהנות^מ.

גם החזו"א שקצת היקל בנעבד, קולתו רק מטעם שהאילן כבר קיים והוא רק השביחו באיסור [וכמדוייק מהלשון ניטייבה] כמש"כ בסי' י' סק"ו ובסי' י"ט סקי"ח.

וגם הרמב"ם שMIקל בנעבד כמבו' בהל' שמיטה פ"ד הט"ו, היינו משום שנלקטו בשמינית וא"כ גם ה'גמר פרי' היה בשמינית והוא טעם גדול להקל [כעין זה וזה גורם- שהוא יסוד ההבדל בין אילן קיים והשביחו באיסור לבין זרע באיסור וכנ"ל] כמש"כ התוס' בר"ה דף יג:, ומבואר כן בדברי הכס"מ ומהר"י קורקוס שם שהוסיפו וביארו את הרמב"ם ש'הולכים בו אחרי גמר פרי' כמש"כ בשלוש תשובות, וכן רמז הצ"פ בהל' מתנו"ע עמ' 65.

וגם הנאה ממראה וריח נחשב הנאה האסורה כמש"כ הפר"ח סי' תס"ז וכן הורה הגרי"ש אלישיב זצ"ל לגבי תמונות [וביום השבת סי' כ"ו הע' ל"ח].

*

^מ גם החזו"א שקצת היקל בנעבד, קולתו רק מטעם שהאילן כבר קיים והוא רק השביחו באיסור [וכמדוייק מהלשון ניטייבה] כמש"כ בסי' י' סק"ו ובסי' י"ט סקי"ח.

וגם הרמב"ם שMIקל בנעבד כמבו' בהל' שמיטה פ"ד הט"ו, היינו משום שנלקטו בשמינית וא"כ גם ה'גמר פרי' היה בשמינית והוא טעם גדול להקל [כעין זה וזה גורם- שהוא יסוד ההבדל בין אילן קיים והשביחו באיסור לבין זרע באיסור וכנ"ל] כמש"כ התוס' בר"ה דף יג:, ומבואר כן בדברי הכס"מ ומהר"י קורקוס שם שהוסיפו וביארו את הרמב"ם ש'הולכים בו אחרי גמר פרי' כמש"כ בשלוש תשובות, וכן רמז הצ"פ בהל' מתנו"ע עמ' 65.

קבורה בקומות

בתקופה האחרונה יש דיון על קבורה בקומות. וכבר יש לנו הכרעת מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בקובץ תשובות ח"ב ובהקלטות רבות ששמעתי מפיו בענין זה עם טעמי ההכרעה. ואמרנו לבאר טעמו ובעז"ה יתבררו ויתלבנו דברים נפלאים בזה.

א

תחילה יש לדון האם קבורה בקומות של אדמה מותרת או אסורה מעיקר הדין של קבורה.

ובשו"ע יו"ד סי' תס"ב, ב' מפורש שאפשר לקבור בעומק בקומות אם יש רווח אדמה בין קבר לקבר ו' טפחים, ובבי' הגר"א כתב להוכיח כן מגמ' בב"ב דף קא: במעמיק, דהיינו שאם חפר בעומק האדמה יכול לקבור גם כמה מתים זה על גבי זה.

ודבר זה ניתן לראות בבירור בבית הקברות בצפת ובעוד מקומות שעשו כן, ובודאי בחו"ל שלא היתה אפשרות להתרחב ולצאת מחוץ למקומות שהמלכות סגרה את היהודים.

אלא שיש לדון אם אפשר לקבור בקומות לגובה.

והנה, יש שהוכיחו מרש"י בסנהדרין דף מז: שפירש קבר בנין היינו קבר מעל הקרקע, וכן במו"ק דף ח: לגבי חפירת כוכין ומערות איתא בגמ' כוכין בחפירה וקברות בבנין ופי' הרמב"ם בפיה"מ דהיינו על גבי הקרקע, וכע"ז בקובץ שיטות קמאי במו"ק שם בשם שיטה לתלמיד רבינו יחיאל מפאריס, ורמז לזה השעה"צ בסי' תקמ"ז סקט"ז, עי"ש שהוציא מזה דברים להלכה.

ולכאורה אם אפשר לחפור קומות בקרקע, ה"נ אפשר להעמיד קומות בגובה על פני הקרקע.

ויש להביא ראיה אלימתא לזה, הרא"ש [שו"ת הרא"ש כלל ב' סי' ד'] כותב לענין עפר על גג שחייב בערלה ואין דינו כעציץ שאינו נקוב מפני שהוא דבר קבוע ועדיף מעציץ שאינו נקוב וכן לענין תרו"מ [אמנן הוסיף כי הדרך לזרוע שם], וכן לגבי מצע מנותק בשביעית בלי שיש גג ועוד צירופי היתרים הרי לא מקילים משום הטעם הנ"ל, ודברי הרא"ש נפסקו להלכה ביו"ד סי' רצ"ד, כ"ו, ועי' בי' הגר"א שם סקט"ג שתמה על הרא"ש ובחזו"א שביעית סי' כ' סק"י כתב שגם הגר"א מסכים שאם רצונו לזרוע שם א"כ בודאי נחשב כמו קרקע לכל דבר, ועי' גם מג"א סי' של"ו סקי"ד.

ואמנם כל דברינו באדמה מחוברת בתוך עמוד בטון וכן בכל קומה יש אדמה, ואם הכל רק מבטון הדבר צריך תלמוד אם בטון נחשב אדמה, ועי' אגרו"מ יו"ד ח"ג סי' קמ"ב שפשוט לו שבטון זה כמו קרקע, ויש דעות בזה וזה נקודה נפרדת [עי' מנח"י ח"י סי' קכ"ב

קבורה בקומות

ומכתב הגרמ"ש קליין שליט"א בשם הגר"ש ואזנר זצ"ל] אבל עכ"פ אם בכל קומה יניחו
קרקע ותהיה קרקע מחוברת יש מקום להתיר.

ב

אמנם כל זה הוא מעיקר הדין, אבל למעשה יש כאן נידון נוסף אחר לגמרי.

בקובץ תשובות הנ"ל, וכן בכמה הקלטות ששמעתי מרבינו מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל
בענין זה, רבינו מרן זצ"ל חוזר שוב ושוב שאע"פ שיש מקום להקל מעיקר הדין, אבל אין
לעשות שינוי מהמנהג המקובל כיום בארץ ישראל לקבור קבורת שדה רגילה ולא
בקומות, ומביא שו"ת דודאי השדה סי' ל' שמנהג קבורת מתים חמור יותר משאר מנהג
שינויי מנהג, ויש לבאר הדבר.

הגמ' סנהדרין דף מו: מחפשת מקור לקבורה מן התורה, ומקשה הגמ' הרי קברו צדיקים
כהאבות הקדושים והאמהות הקדושות, ומתמצת הגמ' אימא מנהגא בעלמא, כלומר,
אולי הם קברו מכח מנהג בעלמא ולא משום חיוב קבורה, ומקשה הגמ' הרי הקב"ה קבר
את משה רבינו, ומתמצת, גם זה נאמר שעשה כן כדי לשמור את המנהג. והוא דבר גדול
שהקב"ה עשה כן כדי לשמור את המנהג.

ויש להקדים שהגמ' שם מסתפקת האם קבורה משום כבוד המת ומשפחתו או משום
כפרה, וספק זה לא נפשט, וכתב הב"י [סי' שמ"ח ס"ב] בשם הרמב"ן שכיון שלא נפשט
הספק א"כ יש להחמיר בספיקו למשל בנפק"מ שהביאה הגמ' שם אם אמר שלא יקברוהו
אין שומעים לו.

והנה, יש חיוב לקבור מת ביום שהוא נפטר והוא מצות עשה מן התורה, ואעפ"כ מותר
להלינו לכבודו [סנהדרין דף מז. ושו"ע יו"ד סי' שנ"ז ואו"ח סי' ע"ב ומג"א ורעק"א
ומשנ"ב שם], ולא מצינו בשאר מצוות שבתורה שנדחים מפני כבוד הבריות, אלא מפני
שהרי הקבורה היא לכבודו ואם כבודו הוא לדחות את הקבורה א"כ אדרבה כן נכון
לעשות.

וא"כ גם למסקנת הגמ' שיש מקור לקבורה מן התורה, היינו לומר שמשום כך אי אפשר
לקבור רק לפי מנהג, וגם אם יהיה מנהג לקבור בארון נצטרך לקבור כפי חיובי התורה,
אבל גם למסקנת הגמ' נשאר המחייב לקבור כפי המנהג כדי לשמור על כבודו שלא
יתבזה, ודבר זה לא נדחה גם למסקנא, וגם אם נמצא 'פירצה' ונוכל להתיר קבורה מאיזה
דין של 'חיבור לקרקע', עדיין אסור לעשות כן מפני הבזיון של מת שמשנים ממנהג
הקבורה המקובל, וכפי שפשוט שאי אפשר לקבור ב'לבוד' אע"פ שמצד חוקי התורה
לבד נחשב כסתום לפי שעדיין ישאר הבזיון בשינוי מהמנהג, הכי נמי לענין זה.

ומצאתי בס"ד כמה ראיות לדין זה.

א. בגמ' מו"ק כז: איתא שלושה ימים לבכי ושבעה להספד ושלושים לגיהוץ ולתספורת
מכאן ואילך אמר הקדוש ברוך הוא אי אתם רחמנים בו יותר ממני. וברמב"ם אבל פי"ג

קבורה בקומות

הי"א אל יתקשה אדם על מתו יותר מדאי שנאמר אל תבכו למת כלומר יתר מדאי שזהו מנהגו של עולם, והמצער עצמו יותר על מנהגו של עולם הרי זה טיפש, והדבר תמוה שהרמב"ם הוסיף שני פעמים 'מנהגו של עולם' מה שלא נזכר בגמרא כלל, ובשו"ע לא בזכיר ענין מנהגו של עולם כלל.

וע"פ מה שנתבאר שלמסקנת הגמ' גם הטעם של מנהג נשאר להלכה, א"כ מיושב ע"פ המתבאר שטעם הקבורה הוא משום כבוד המת א"כ הדבר תלוי בזיון, א"כ הוקשה לרמב"ם אולי גם באבילות אפילו אם התורה לא מצווה אבל הוא צריך להתאבל משום מנהגו של עולם רח"ל, ולכן נדחק לכתוב שגם מנהגו של עולם הוא כך.

ב. בסי' ש"נ מובא בשם אבל רבתי מתירין שערות לכלות ומגלין פניהם של חתנים ונותנין דיו וקולמוס בצידו ואין חוששין משום דרכי האמורי, ותולין מפתחו ופנקסו של מת בארונו משום עגמת נפש ועוד תניא התם עושין חופות לחתנים וכלות. ובב"ח כתב שעכשיו אין נוהגים לעשות כן ומעכבים ביד מי שבא לשנות המנהג. וכן הוא בש"ך שם. ויש להבין למה מעכבים ביד מי שרוצה לעשות כהמנהג המוזכר בברייתא ובפרט שכיום אין בזה משום דרכי האמורי. וי"ל ששינוי המנהג הוא בזיון למת ולכן אסור לעשותו.

ג. במדרש [פרקי דר"א פכ"א] איתא כשהרג קין את הבל, היו אדם ועזרו [חוה] יושבים ומתאבלים ובוכים עליו, ולא היו יודעים מה לעשות להבל, שלא היו רגילים בקבורה, בא עורב אחד שמת לו אחד מחבריו לקח אותו וחפר בארץ וטמנו לעיניהם אמר אדם כעורב אני עושה. והיינו שגם בלי ציווי התורה היה ברור להם שצריך לקבור כדרך הנהוג והמקובל, וכיון שעדיין לא היה להם מנהג לכן הם למדו מעופות.

שוב מצאתי בספר בית לחם יהודה יו"ד סי' שנ"ב שכתב וז"ל: 'ואין לחברה קדישא לשנות מנהגן משום בזיון של שאר מתים הקודמים, ושמעתי שפעם אחת עשו מטה חדשה והיה אח"כ ב"מ מתים כמה וכמה תינוקות והיו תולין משום זה שהיה משנין וגזרו תענית ופסקו צדקה ובטלו הגזירות.

מאור שעשועי - תפילה לעני / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

מזיגה של השתדלות ותפילה

וַיֹּאמֶר אִם יָבוֹא עֲשׂוּ אֶל הַמַּחְנֶה הָאֶחָת וְהִפְּהוּ וְהָיָה הַמַּחְנֶה הַנִּשְׁאָר לְפִלִיטָה (לב, ט)
כתב רש"י שיעקב "התקין עצמו לשלשה דברים. [א] לדורון [ב] לתפלה [ג] ולמלחמה".
בספר "אוחילה לא-ל" ז"ל: "מרן המשגיח רבינו ירוחם ממיר כותב ('דעת חכמה ומוסר',
ח"א מאמר ט"ו. ויעויין עוד ב'עלי שור' ח"ב ש"ד פ"ד) כי אבותינו הקדושים ידעו את
חכמת המזיגה של ההשתדלות והתפילה. הם ידעו את הכמויות המדויקות של
השתדלות שיש למזוג ביחד עם תפילה למען ישכילו להצליח בעבודת ה'. כך היה עם
יעקב אבינו. בשעה שהתכוונן לפגישה עם עשיו התקין עצמו לדורון, לתפילה, ולמלחמה.
מחד השתדל הוא בכל כוחו על ידי אמצעים טבעיים - דורון ומלחמה, ועם זאת מזג
לתוכם את תוכנם הרוחני של החיים האמתיים - תפילה".

ובשם ה"אור יחזקאל" (רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל) מצאתי כתוב: "...התכוונן יעקב
לדורון, ולתפלה, ולמלחמה, למרות ששלש הדרכים סותרים זה את זה. אם מכין עצמו
לדורון, זאת אומרת לפייס את עשיו בממון, משתמש הוא בסיבות הטבעיות, וזה סתירה
לתפילה ובטחון בהשם, ואם למלחמה הוא עומד נגד עשיו שוב זה סותר השתדלות של
דורון ותפילה, שהרי רוצה הוא להשיג נצחון בכח הזרוע. אמנם הצדיקים שלכם
ברשותם, אין היפוך המידות מהוה סתירה בהם, כיון שמשתמשים הם בכל מידה בצורה
שלא תהיה סתירה. גם בטחון בהשם וגם השתדלות. ומשלימים זה את זה. אמנם
המלאכה קשה, וכמעט בלתי אפשרי להגיע למצב כזה לשלוט במידות ולהתאימם זה
לזה, אולם הבוטח בה' ופועל הכל למלא רצון השם, עזר השם יהיה עמו ויצליח" וכו'.

בעצם היות ויש צורך לערוך השתדלות בדרך הטבע (ואין כאן המקום לבאר על שום
מה ולמה), על כן מינייה-וביה נצרכת תפילה כדי להחדיר ולהשריש בלב שלא
ההשתדלות היא המביאה את הישועה! אלא הכל-מכל-כל הוא רק מאת הבורא יתברך
לבדו, וכפי שביאר ראש ישיבת אור אלחנן מוה"ר הגאון רבי חיים ארי' חדש שליט"א
ב"ועד" זה שהנני נותן לפניכם ברכה (עם קיצורים ודילוגים ומעט עריכה):

כתוב 'ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו.
חז"ל דרשו את התיבה 'ויעתר' מלשון ריבוי תפילות - ששפך תפילות בעושר (מדרש רבה
סג). יש לנו מקור מיצחק אבינו ע"ה לענין של ריבוי תפילות. חז"ל מלמדים בכמה
מקומות את הענין של ריבוי תפילות. אצל משה רבינו כתוב 'ואתחנן' אל ה', ודרשו חז"ל
(דברים רבה, יא, י) שהתפלל תקט"ו תפילות, עד שאמר לו הקב"ה 'רב לך אל תוסף דבר
אלי'...

מזיגה של השתדלות ותפילה

וכן אמרו חז"ל (ברכות לב, ב) 'אם ראה שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל. ואמר ר' חנין א"ר חנינא כל המאריך בתפילתו אין תפילתו חוזרת ריקם'... וביומא (דף לט, א) איתא 'צדיקים כל זמן שמרבין בתפילה תפילתן נשמעת'...

יהודי יקר זצ"ל נשאל איך זכה לנחת רוח מרובה מבניו, והשיב: הקב"ה אוהב 'נודניקים'. כלומר, מי שמטריד אותו בתפילה בלי הרף. בני-אדם אינו אוהב טרדנים, ואפילו האב שאוהב את בנו, ואם מבקש ממנו כמה וכמה פעמים עדיין מקבלו באהבה, בכל זאת אם מרבה לבקש יותר מדי אביו כועס עליו. אבל הקב"ה אוהב שבניו יבקשו ממנו פעמים רבות ללא הרף.

והראוני שכן כתב המאירי ביומא (שם): 'לעולם יהא אדם נוהר בתפילה ולהאריך בה ביותר, ואפילו רואה עצמו שאין תפילתו נשמעת אל יתייאש הימנה כי ברוב הימים ימצאנה, וכן אל יחזיק עצמו במכביד ומטריח'.

אבל צריך להבין, מהו באמת הענין של ריבוי תפילות? הרי השם יתברך שומע תפילה בפעם הראשונה, ואין צריך חלילה להזכיר או 'לשכנע' את השם יתברך. אם כן מדוע צריך לחזור ולהתפלל שוב ושוב?

בעצם ראוי להתבונן בעיקר מהותה של עבודת התפילה. חז"ל דרשו מן הפסוק 'ולעבדו בכל לבככם', 'איזוהי עבודה שבלב? זוהי תפילה'. הרמב"ם (ספר המצוות עשה ה, ובריש הלכות תפילה) מונה את התפילה כמצות עשה. בדברי חז"ל מבואר שהתפילה היא הנקראת בפשטות 'עבודה'. צריך להתבונן בזה, הרי התפילה היא בקשת צרכיו של האדם. לכאורה התפילה נעשית לתועלת האדם עצמו שרוצה לספק את צרכיו. אם כן מדוע היא נחשבת כ'עבודת הבורא'? ולא עוד, אלא שהתפילה נחשבת כביטוי העיקרי של עבודת השם יתברך!

עוד יש להבין, מהי מטרת התפילה? וכי האדם צריך להודיע להשם יתברך מה הם צרכיו? וכי צריך לספר לו יתברך מה האדם רוצה? הרי הקב"ה יודע היטב מה רצונו של האדם! מדוע צריך לבטא את רצונו וצרכיו בדיבור אל השם יתברך?

עוד צריך להבין, איך מבקש האדם מן הבורא יתברך שישנה את מצבו? הרי יסוד האמונה הוא לבטוח ולהאמין שכל דבר הנגזר על האדם הוא לטובתו, וכל מאי דעביד רחמנא לטב עביד. איך נבקש מן הבורא שישנה את הגזירה שהיא בעצם לטובתנו?

הסבא מקלם זצ"ל (חכמה ומוסר חלק ב, מאמר א) מעמיד את השאלה בנוסח זה: הקב"ה מרחם על האדם יותר ממה שהאדם מרחם על עצמו, שהרי כל מידת הרחמים והאהבה של האדם נתונה לו מאת השם יתברך, וכמו שכתוב (תהלים צד, ט) 'הַנִּטֵּעַ אֵינָן הֵלֵא יִשְׁמַע'. כמו כן הנוטע רחמים בלב האדם בודאי הוא עצמו מרחם עליו יותר. אם כן, כאשר השם יתברך בחכמתו גזר על האדם מצב של קושי וסבל, הרי זה נובע מתוך רחמים ואהבה. מהו הטעם לבקש ממנו יתברך שישנה ויבטל את הגזירה?

מזיגה של השתדלות ותפילה

ישנו דיון בנושא 'תפילה במחשבה'. המגן אברהם (סימן קא, ס"ב ב) מסתפק האם יוצא אדם ידי חובת תפילה בלב. הוא כותב שלכאורה כיון שהתפילה היא 'עבודה שבלב', אם כן העיקר תלוי בכוונת הלב, והקב"ה הרי יודע מחשבתו. אך המגן אברהם מסיק שמדברי הגמרא משמע שאין יוצא ידי חובת תפילה בלב. צריך להבין, מדוע באמת לא די בתפילה בלב? הרי עיקר עבודת התפילה היא בלב. מהו הענין להוציא את התפילה בשפתיו?

אבל בכמה מקומות מבואר שישנו גם מושג של 'תפילה במחשבה'. אמנם חיוב תפילה שתקנו אנשי כנסת הגדולה הוא דוקא בדיבור, אבל מלבד תפילה זו, יכול האדם להתפלל גם במחשבה. [בספרי גדולי החסידות ז"ל מובא שלפעמים בעת צרה ישנה מעלה לתפילה במחשבה בלי דיבור כדי שלא ישמעו המקטרגים. עיין בספר 'נועם אלימלך' ליקוטי שושנה ד"ה אמרו, וליקוטי מהרי"ל פרשת במדבר ד"ה והלויים]. גם דבר זה צריך ביאור, מדוע יש ענין שהאדם יחשוב בליבו את דברי התפילה? מדוע לא די בזה שהאדם רוצה דבר פלוני? הרי השם יתברך יודע שזהו רצונו!

שאלות יסודיות אלו דורשות התבוננות בעצם מהותה ומטרתה של התפילה. מדברי רבותינו למדנו שמטרת התפילה היא לחנך את האדם, להחדיר בליבו את ההכרה שכל הנעשה בעולם הוא מאת השם יתברך.

האדם נתון בעולם שלמראית-עין מתנהל בצורה טבעית של 'סיבה ותוצאה'. לכל תוצאה נדרשת סיבה טבעית. האדם רוצה פרנסה, ולכן עליו לעמול ולטרוח כדי להגיע לתוצאה הרצויה. אדם חולה הולך אל הרופא ונוטל תרופות, וכתוצאה מכך הוא מבריא. וכך כל פרטי ענייני העולם.

אבל מוטלת עלינו חובה להכיר את האמת הברורה, שאין דבר הנעשה בעולם על ידי מעשה האדם, אלא הכל תלוי ברצונו של הבורא יתברך לבדו. אני מאמין שהבורא יתברך 'הוא לבדו עשה עשה ויעשה לכל המעשים! לשום בריה בעולם אין כח לשנות אפילו משהו מגזירתו יתברך!

העבודה המוטלת עלינו היא עצומה וגדולה, וכמעט בלתי אפשרית. מצד אחד, עלינו להשתדל ולטרוח בענייני העולם ולעסוק בדרכי הטבע כפי ההתנהלות הרגילה של העולם. ומצד שני, להאמין באמונה שלימה שכל המעשים שלנו אינם פועלים מאומה, אלא הכל תלוי אך ורק בגזירתו יתברך. איך יכול האדם לעמוד במשימה קשה וגדולה כזו? איך אפשר להחדיר אל הלב את ההכרה הזו שכל מעשינו במשך היום סותרים ומנוגדים לה? הרי ידוע הכלל ש'האדם נפעל כפי פעולותיו', והמעשה החיצוני משפיע על המחשבה הפנימית. ואילו כאן אנו נדרשים לעשות במשך כל החיים מעשים חיצוניים הסותרים לאמונה, ולהמשיך להאמין באמונה שלמה שמעשים אלו אין בהם ממש!

זהו תפקידה ועניינה של עבודת התפילה! בשעת התפילה האדם מחזק ומחדיר בליבו את ההכרה האמיתית שאחרי כל מעשי האדם, אין דבר הנעשה בעולם על ידי שום כח

מזיגה של השתדלות ותפילה

אחר, אלא הכל רק על ידי הבורא יתברך לבדו. לכן התפילה היא 'עבודה' שבלב. זוהי עיקר עבודת השם יתברך להכיר ולהאמין שהכל ממנו יתברך ואין עוד מלבדו.

לכן יסד השם יתברך בעולמו שהתפילה מתקבלת, ועל ידי התפילה יכול להשתנות מצבו של האדם מרע לטוב. המטרה בזה, כדי שהאדם יפנה אל השם יתברך בבקשת צרכיו, וכך יחדיר בליבו את ההכרה שרק השם יתברך יכול לתת לו את צרכיו.

זוהי התשובה איך אנו מתפללים להטיב את מצבנו. הרי אנו מאמינים באמונה שלמה שכל הנעשה עמנו הוא לטובה, והשם יתברך מרחם עלינו בחסדיו יותר מכל מרחם. אלא שכך יסד השם יתברך, שעל ידי התפילה יכול האדם לזכות לטובה גדולה יותר, ואם מתחילה היה טוב עבורו לסבול קושי פלוני לטובתו בשביל איזו תועלת הגלויה לפניו יתברך, אחרי התפילה הוא יכול לזכות לאותה טובה בלי הקושי והסבל. והכל כדי שידע האדם שבשעת צרה עליו לפנות ולבקש מאת הבורא, וכך יחדיר בנפשו את האמונה השלמה בבורא...

הדברים מפורשים בחובת הלבבות (שער חשבון הנפש, חשבון יח): אחד מן הצדיקים היה אומר אחרי תפילתו לאלוקים, 'לא הודעתין בצרכי להעיר אותך עליהם, אלא שארגיש בגודל חסרוני אליך ובטחוני בך'. ה'צורה' החיצונית של התפילה היא כביכול שאנו מודיעים ומספרים לבורא יתברך מהו החסר לנו. אבל ה'תוכן' האמיתי של התפילה הוא שאנו מדברים אל עצמנו, ומזכירים לעצמנו שהיחיד שיכול להשלים את צרכינו הוא הבורא יתברך...

זהו הענין בריבוי תפילות בלי שיעור וגבול. מכיוון שהאדם מוקף כל היום במצב של השתדלות, וכך הנעשה בעולם נראה - למראית עין - כאילו מעשי האדם הם הפועלים את התוצאות, לכן צריך ריבוי עצום של פעמים שבהם יזכיר האדם לעצמו שהכל שקר וכזב, ואין שום דבר נעשה בעולם על ידי מעשי האדם, אלא הכל הם מעשי ידיו יתברך, והכל בגזירת עליון.

לכן תקנו חכמים שצריך להוציא את דברי התפילה בשפתיו, ולא די במחשבה בליבו. אף על פי שעיקר עבודת התפילה היא בלב, שהרי זהו עצם ענין התפילה - להחדיר את ההכרה אל הלב, אבל יחד עם זאת צריך גם להוציא הדברים בשפתיו, כי על ידי שמוציא את הדברים בפיו הם חודרים יותר אל הלב. וגם כשמתפלל במחשבה, לא די בכך שרוצה את התוצאה בליבו, אלא העיקר שיפנה במחשבתו אל השם יתברך ויבקש ממנו בליבו את מה שרוצה, כי זו היא תכלית התפילה: להרגיל עצמו שהכל תלוי ברצונו יתברך! עד כאן מדברי ראש ישיבת אור אלחנן מוה"ר הגאון רבי חיים ארי' חדש שליט"א.

מזיגה של השתדלות ותפילה

מעתה, היות ויעקב אבינו נצרך להתעסק בהשתדלות של דורון ומלחמה, על כן מינייה- וביה נצרך להתעסק בתפילה, כדי להחדיר ללבו ולהזכיר לעצמו "כי הגזרה אמת והחריצות שקר". זהו היסוד המבואר בדברי ראש ישיבת אור אלחנן שליט"א: "...בשעת התפילה האדם מחזק ומחדיר בליבו את ההכרה האמיתית שאחרי כל מעשי האדם, אין דבר הנעשה בעולם על ידי שום כח אחר, אלא הכל רק על ידי הבורא יתברך לבדו".

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

בראשית פרק לב (ד) וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו אָחִיו אֲרֻצָּה שְׂעִיר שָׂדֵה אָדוּם:
(ה) וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֲדֹנָי לַעֲשׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גֵּרְתִּי וְאַחַר עַד עָתָה: (ו) וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֶאֱן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאִשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֲדֹנָי לְמִצַּא חֵן בְּעֵינֶיךָ:
(ז) הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי יֵרָא אָנֹכִי אִתּוֹ פֶּן יָבֹוא וְהִפְנִי אִם עַל בָּנָיִם: וּבִפְרֹק לִג
(ח) וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל הַמַּחְנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לְמִצַּא חֵן בְּעֵינַי אֲדֹנָי: (ט) וַיֹּאמֶר עֲשׂו יֵשׁ לִי רֵב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לְךָ: (י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֵל נָא אִם נָא מִצַּאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלִקְחָתָּ מִנְּחֹתַי מִיָּדַי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָּנֶיךָ כִּרְאִת פְּנֵי אֱלֹהִים וְתִרְצָנִי: (יא) קַח נָא אֶת בְּרַכְּתִי אֲשֶׁר הִבָּאת לְךָ כִּי חֲנַנִּי אֱלֹהִים וְכִי יֵשׁ לִי כָּל וַיִּפְצַר בּוֹ וַיִּקַּח:

*

שאלות

א. וישלח יעקב מלאכים לפניו וכו' ופרש"י מלאכים ממש. מדוע? ב. ויצו אתם לאמר כה תאמרון לאדני לעשו וכו' עם לבן גרתי וכו' ויהי לי שור וחמור וכו' ואשלחה להגיד לאדוני למצא חן בעיניך. ופרש"י גרתי ותרי"ג מצוות קיימתי, ויהי לי שור וחמור דיבר כלשון בנ"א שאומרים על רבים בלשון יחיד, וכל זה כדי למצא חן בעיניו. ותימה כיצד על ידי שקיים תרי"ג מצוות ימצא חן בעיניו? ג. ועוד כיצד אומר בלשון יחיד שור וחמור בזמן שרק הדורון ששלח היה מאות בעלי חיים ואדרבא הדבר יכעיס אותו שהוא מרמה אותו? ד. מדוע כפל לשונו ואמר הצילני מיד אחי מיד עשו פעמיים מיד? ה. עוד הקשה בית הלוי הרי ידוע שליעקב יש רק אח אחד וברגע שאמר מיד אחי מובן שהוא עשו ומדוע כפל דבריו? ו. מדוע בפגישתן יעקב שינה בלשונו מעשו שאמר יש לי רב, ואילו יעקב השיבו ואמר יש לי כל?

טבע האדם להסתכל על חצי כוס הריקה

הנה כאשר נתבונן ברוח המנשבת בעולם אחד הדברים ההרסניים ביותר של אושר ושמחת החיים בבית היהודי הוא מפני שתמיד האדם מתמקד במה שחסר לו ועל כך הוא חושב כל היום כיצד ואיך להשלים את החסר בפרנסה והעסקים או לזכות לילדים או עם חינוך הילדים או עם הבריאות או עם הכבוד והמעמד וכדומא כל אחד עסוק ומוטרד יומם ולילה בחסרונו עדי אין לו טעם בחיים ומאבד את אושר החיים, בהיותו והדבר גורם לו לדאגה ועצבות תסכול וחסר סבלנות וזה בא לידי ביטוי הן בעבודת השם שלו

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

שנפגעת מכך מחוסר מוטיבציה והן בביתו בינו לרעייתו וליוצאי חלציו וכן בחברתו ועיסוקו, אולם תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שזו טעות אנושית הדרך לאושר והצלחה היא הראיה וחשיבה חיובית, משני סיבות אחת בהיות ולעולם האדם צריך לשמוח וליהנות ממה שיש לו ולא לאבד את הכל בגלל מה שאין לו מאחר ומפסיד גם מה שיש לו, ושנית בכל דבר צריך גם לצפות ולייחל לטוב המסתתר מאחרי הכל כי לעולם לא תצא הרעות מאת השם.

ג' טעמו מעין עולם הבא כיצד

ובכדי לבאר נקדים שהנה **הגמרא ב"ב דף טז ע"ב** אומרת שלשה טעמו מעין עוה"ב בעוה"ז והם אברהם יצחק ויעקב, אברהם שנאמר וה' בירך את אברהם בכל, יצחק שנאמר ואוכל מכל, יעקב שנאמר וכי יש לי כל, וצ"ב כיצד חז"ל למדו מהלשון כל שזה הרמז למעין עוה"ב? מה גם כאשר נתבונן בהיסטוריה של האבות עברו עליהם הרבה צרות רדיפות ונסיונות עליות ומורדות וכיצד למרות זאת שייך לומר שטעמו מעין עוה"ב?

ביאור מאמר חז"ל ועפ"י להבין הבדל בין יעקב לעשו

אולם כבר כתב התנא באבות הקנאה התאוה והכבוד מוציאים את האדם מן העולם, כי בעצם כל מה שאדם אינו שמח ויש לו שנאה ומחלוקת תלויה ביסוד זה, שאם האדם הולך בהשקפת התורה ומאמין ובוטח כי הכל ברצון הי"ת ואת אשר מגיע לו אף אחד בעולם לא יקח ממנו ולא יפגע בו, ומאידך אף אחד לא יועילנו נגד הנגזר עליו בשמים, נמצא ששמח בחלקו והוא העשיר כמאמר התנא, וכן זוהי כוונת התנא כך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל ומים במסורה תשתה ועל הארץ תישן אם אתה עושה כן אשריך בעוה"ז וטוב לך בעוה"ב, ללמדנו שאין האושר תלוי בעושר אלא תלוי במידת ההסתפקות בחלקו שאפילו יהיה רק פת במלח ויושן על הארץ שמח, כמאמר דורשי רשומות שיש לזה רמז בפסוק בארץ מתחת ובשמים ממעל, לרמז שעל עניני הארץ להסתכל שיש אנשים יותר מתחתיו ולשמוח במצבו, ובענייני שמים ממעל שתמיד יתבע את עצמו כל מה שהשיג ברוחניות עדיין שיש מעליו, ורק כאשר הולך בדרך זו יכול לזכות לתורה ולהגיע לתכליתו בעולמו, ולהיות שמח בחלקו, אולם כאשר האדם רודף אחרי ענייני גופו הרי אין אדם מת וחצי תאותו בידו ויש מנה רוצה מאתיים וכן הדבר עד סוף ימיו, כמ"ש שלמה המלך בקהלת פרק ה פסוק (ט) אֵהָב כֶּסֶף לֹא יִשְׁבַע כֶּסֶף וְגו'. וכמאמר חז"ל במדרש קהלת רבה (וילנא) פֵרְשָׁה אֵ אִמֵר ר' יוֹדֵן בְּשֵׁם ר' אִיבּוּ אֵינְ אָדָם יוֹצֵא מִן הָעוֹלָם וְחֻצֵי תַאוֹתוֹ בִּידוֹ אֵלֵא אֵן אֵיִת לֵיה מֵאָה בְּעֵי לְמַעַבְד יִתְהוֹן תְּרִתִּין מֵאוּוֹן, וְאֵן אֵיִת לֵיה תְּרִתִּי מֵאוּוֹן בְּעֵי לְמַעַבְד יִתְהוֹן אַרְבַּעָה מֵאָה ע"כ. ובפרט כשיש מלבד התאוה קנאה וכואב לו מדוע לשני יש ולו אין ואולי זה על חשבוננו, כמאמר לבן ליעקב אחרי שעבד אצלו עשרים שנה במסירות נפש אומר לו הבנות בנותי והצאן צאני ורק נחשתי אולי התברכתי בגללך, וכן עשו כל מהותו רדיפה אחרי הון העוה"ז ושררה וכבוד, וכאשר אדם רודף אחרי זה הרי אין לדבר סוף ולעולם אין לו חיים כי תמיד בצער על

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

החסר, וזהו ההבדל המהותי בין השקפת עולמו של עשו להשקפת התורה של יעקב, וזה בא לידי ביטוי שעשו אומר יש לי רב הכונה שיש לו הרבה אך עדיין חסר, ואילו יעקב אומר יש לי כל הכונה לא חסר לי דבר ומה שיש לו הוא הכל. **וכ"כ בפנים יפות בראשית (פרשת וישלח) פרק לג פסוק ט** ויאמר עשו יש לי רב וגו'. יש לפרש ענינו לפי מה שאמרו [קה"ר א, יג] אין אדם מת וחצי תאותו בידו, והוא ששאל שלמה ע"ה [משלי ל, ח] **רֵאשׁ וְעוֹשֵׁר אֵל תִּתֵּן לִי כִּי כֹל מֵה שֶׁהַעֲשִׂיר יוֹתֵר יִגְבֵּר יוֹתֵר כַּח הַתְּאוּהָ**, לכך אמר יש לי רב ואין זה נחשב אצלי לכלום, ואמר יהי לך אשר לך כלומר כאשר יש לך יווסף לך עוד כזה שהוא חצי תאותך, והשיב יעקב חנני אלהים וכי יש לי כל כי הוא שמח בחלקו, והענין כי כל מה שיש לו מתת אלהים הוא, לכך אמר [אבות ד, א] איזהו עשיר השמח בחלקו כאדם ששמח בקבלתו מתנה.

מהו טעם מעין עוה"ב

ובזה מובן ששלשת האבות זכו להגיע לדרגה זו ששמחו עם חלקם וזה מעין עוה"ב, כיון שבעוה"ב אין קנאה אין שנאה אין תחרות אין תאוה וכו' וכאשר אדם חיי בהרגשה כזו שאף אחד בעולם אינו מועיל או מזיק לא מקנא ולא שונא ולא רודף הרי לשמחתו אין גבול ומיצרים כעין עוה"ב, ולכן אנו בברכת המזון מתפללים הרחמן הוא יברך כל אחד מאיתנו בברכה שלימה כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק יעקב בכל מכל כל, היינו שזכו להגיע לדרגה זו שהתחושה וההרגשה שלהם שיש להם הכל ונהנו מעין עוה"ב, ולכן דרשו חז"ל מלשון כל שנאמר באבות שטעמו מעין עוה"ב. ולכן בברהמ"ז אומרים הרחמן הוא יברך כל אחד ואחד מאתנו כמו שנתברכו אבותינו אברהם יצחק ויעקב בכל מכל כל כן יברך יחד ברכה שלמה. שאין ברכה גדולה מזו לחיות בשלימות ושמחה עם מה שהקב"ה נותן לאדם.

איזהו עשיר השמח בחלקו

ועל כך כבר כתב התנא באבות פרק ד משנה א בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר (תהלים קי"ט) **מכל מלמדי השכלתי**, איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר (משלי טו /טז/) **טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר**, **איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר (תהלים קכ"ח) יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא**, איזהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר (שמואל א' ב') **כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו**: ללמדנו שהשקפת התורה היפך מחשבת בני אדם אשר חושבים שהחכם הוא אשר מלמד את כל העולם והוא אינו יכול ללמוד מאדם אחר, אלא החכם שאוהב את החכמה עד שלומד מכל אדם, וכן הגיבור אינו כוח פיזי גופני כי לעפר ישוב וברגע אחד יכול הכל להיגמר אלא הגיבור ששולט על מידותיו ויצריו, גם העשיר אינו האדם שיש לו מיליארדים בחשבון כאשר מפרסמים את עשירי העולם לפי גודל כספם בהיות ועושר אינו מתכון לאושר וחיים טובים בהיות ותמיד ממשיך לחפש את החסר לו

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

וכולו מלא דאגה ומחסור עצב ודכדוך, העשיר האמיתי ששח בחלקו זוכה לאושר בחיים
ושמחה, וכך גם הכבוד זה שיודע להעניק כבוד לאחרים ולא התובע רק כבוד לעצמו.

וכן מבואר במסכת תמיד דף לא ע"ב עשרה דברים שאל אלכסנדרוס מוקדון את זקני
הנגב, וכו' אמר להן: אידין מתקרי עשיר? אמרו ליה: איזהו עשיר השמח בחלקו. ואפשר
שזה כוונת התורה במצוות הביכורים דברים (פרשת כי תבוא) פרק כו פסוק (יא) וְשִׂמְחָתָּ
בְּכָל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לָךְ יְקֹקֶךָ אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ וְגו'. שחייב האדם לשמוח בחצי כוס המלאה
ולדעת להודות על הטוב שקיבל, ולא להתמקד במה שחסר. וכתב רבנו חיים בצלאל
אחיו של המהר"ל מפראג בספר אגרת הטיול חלק רמוז אות ע: עשיר איזהו עשיר השמח
בחלקו (אבות פ"ו) נוטריקון של עשיר "עינים" שינים "ידיים" רגלים מגיד מי שנברא שלם
באיבריו ואינו בעל מום הוא עשיר בודאי.

להנ"ל יובנו דברי יעקב לפייס עשו

ועל פי זה יובן היטב כיצד יעקב שלח לפייס עשו בזה שקיים תרי"ג מצוות ויהי לו שור
וחמור. כוונת יעקב לומר לעשו הרי כל הצער שלך והשנאה כלפי הן בגלל שלקחתי לך
את משמני הארץ, אך דע לך שאתה טועה כי השקפת עולמי אינה רדיפה אחרי התאוה
קנאה וכבוד אלא עיקר השקפת חיי קיום התורה ואפילו אם יש לי הרבה צאן בשבילי זה
כמו שור אחד וחמור אחד מאחר ולא איכפת לי כמה יש ואני שמח בחלקי בכל מצב,
ולכן אינני מתחרה ומתיימר לקחת לך את חלקך בעוה"ז ואין לך על מה לשנא אותי.

מבואר בתענית כי המצב הטוב ביותר הוא כמו שהוא

וכבר למדונו חז"ל שלעולם האדם ירגיל עצמו לראות את חצי כוס המלאה, כמסופר
במסכת תענית דף כג ע"ב תו רבי מני הוה שכיח קמיה דרבי יצחק בן אלישיב אמר ליה
עתירי דבי חמי קא מצערו לי, אמר ליענו ואיענו, אמר קא דחקו לי, אמר ליעתרו
ואיעתרו, אמר לא מיקבלי עלי אינשי ביתי, אמר ליה מה שמה חנה תתייפי חנה ונתייפת,
אמר ליה קא מגנדרא עלי, אמר ליה אי הכי תחזור חנה לשחרוריתה וחזרה חנה
לשחרוריתה: **וכתב בספר כיצד לשמוח** שהגמרא מלמדת אותנו כי בעצם לאדם נדמה
שמצב אחר יהיה יותר טוב ולכן הראה לו הצדיק כי מצב אחר רק יותר גרוע וכן הדבר
אצל כל אדם עושה השי"ת את הטוב ביותר עבורו וצריך תמיד לשמוח עם מה שיש ולא
להתמקד מה שחסר בהיות ואדם כזה מאפיל על כל האושר כמו שנספר.

מעשה של הבן איש חי

מעשה שהובא בספר עוד יוסף חי מרבי יוסף חיים זצוק"ל. מעשה בחוטב עצים שזאת
היא מלאכתו מיום שפתח עינו, לחטוב עצים מהיער בכל יום מעלות השחר עד הצהריים,
וישאם הבילות על כתפו להביאם העירה למכור אותם ומדמיהם היתה פרנסתו ופרנסת
אשתו ובניו בכל יום, וזו היתה מלאכת אבותיו ואבותיו. והנה יום מן הימים וזה
היה בתקופת תמוז שהחום קשה מנשוא, והוא היה חוטב עצים כדרכו ביער, מרוב החום

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

והעיפות רפו ידיו וכשלו ברכיו, וקודם שנשא את החבילות על כתפו ישב על הארץ לנוח מעט ליד החבילות שהיו מוכנות, כי כשל כחו. כשהביט בעמלו ויגיע כפו התחמץ לבבו, ונאנח במר רוחו באומרו, למה איש כמוני לעמל יולד לא נחתי ולא שקטתי מדי יום-יום לכרות עצים חזקים וגבוהים, ומאכלי תמיד לחם עם ירק השדה או בצלים, ומעודי לא טעמתי בשר עוף ובהמה, ומימי לא תפסתי בידי מטבע זהב, ורק פרוטות כסף ונחושת מחיר חבילותי אשר אביא ביגיע כפי, ומדוע לא ינתן לי זהב כמו העשירים והשרים והמלכים וגם מיטות יקרות לשכב ולנוח עליהם? ומדוע לא ינתן לפני שולחן מלכים ושרים מלא וגדוש קערות זהב וכסף מלאים מיני מאכלים וממתקים, וכזאת וכזאת הוא פורט והולך מכל הדברים היקרים בעולם, ועיניו זולגות דמעות, ומרוב בכייתו ואנחותיו נרדם ושכב במקומו ליד חבילת העצים. ויחלום והנה לקראתו נער נחמד ויפה עינים ופניו מאירות כמו כוכבי השמים, ובידו שרביט זהב. אמר לו שמע השם יתברך קול אנחותיך, וראה את דמעותיך, ועתה שלחני אליך לומר לך שאלה אחת תבקש ממני ואמלא שאלתך. ענה ואמר לו זאת שאלתי ואבקשנה, כל דבר אשר אגע בו בידי או בכל אבר מאברי, יהפך לזהב. ענה הנער ואמר כדברייך כן יהיה. ויגע בו בשרביט הזהב שבידו, צחק, ותיכף ומיד נעלם מעיניו. אז הבין כי מלאך שלוח מהשמים אליו. ויושט ידו ויקח עץ אחד מחבילתו אשר כרת בזיעת אפו, ויהפך העץ לזהב בכפו. וישמח שמחה גדולה. אמר בלבו עתה מלאכתי זו תהיה נחלה לאנשים אחרים לחטוב עצים ולשאת על כתפם משאות כבדים, ואני אהיה רם ועליון על כל העשירים והנכבדים, וגם על כל הנסיכים והמלכים. עתה אגע בעצים ובאבנים ואהפכם לזהב, ואמכרם ואבנה בהם ארמון גדול כמושב מלכים, ותוכו מיטות וכסאות כראוי, ואחר כך אכנס בו ואגע בו בידי ואהפכם לזהב, ואמלא אוצרותיו עפר ואשים ידי עליהם ויהיו לזהב. היש בעולם מלך יושב בארמון אשר כל עציו ואבניו ורצפתו זהב וכל אוצרותיו הגדולים מלאים זהב? אם כן לי הזהב, לי הזהב ולא לאחר, ובהיותו שמח ועליו בחלומו בכל הדברים האלה אשר צייר ברעיונו, הרגיש בחלום כי הוא צמא מחום היום, ויושט ידו בחלום ויקח את הכד שהיה מלא מים מונח מראשותיו כדי לשתות מים ממנו, ותיכף ומיד בנוגעו בו נהפך החרס לזהב, והנה כד זהב נוצץ לעומתו, ותגדל שמחתו, אך המים שבתוכו נשארו מים, כי לא נגע בשרו בהם עדיין, וכאשר הניח הכד על שפתיו כדי לשתות, גם המים נהפכו לזהב, ולא נזלו המים לפיו, כי בנוגעם בשפתיו שהם אבר מאבריו נהפכו המים ונעשו זהב. אז אותה שעה הרגיש האיש בסכלותו בתאווה אשר התאווה בשאלתו, ויצעק בחלומו בקול מר ואמר: מה עשיתי הלא שאלתי היא לרעתי, כי כל הנוגע בבשר איברי יתהפך לזהב, מה אוכל ומה אשתה, הלא כל מאבל ומשקה שיבוא לידי בנוגעו בשפתי או בלשוני יהפך לזהב, עתה הבין למה צחק הנער לשאלתי, אם כן ודאי אמות בצמא וברעב, כי איך אוכל ואשתה זהב. ויבך בחלומו ויתמרמר על רוע מזלו. אמר בלבבו: מרוב התאווה היא סיבת הרעה שבאה עלי, והנה הוא בבכייתו הקיץ משנתו והנה חלום, וכד המים מונח אצלו וחבילת העצים בשלמותה. ואז נפקחו עיניו ושכלו להתבונן במראה החלום ללמוד ממנו

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

מוסר והשכל. אמר בלבנו: הנה החלום הראני כי לא טוב כי התרעמתי על חלקי ועמלי. וגם לא טוב באשר הסתכלתי באחרים וברכושם, ולא טובה התאוה אשר הרהבתי בעצמי להתאוות אליה, ויורוני מן השמים טוב בחלומי, להיות תמיד שמח בחלקי, בי כל תאות האדם בעולם הגשמי הבל וריק המה, ומראה החלום הזהב לי לנחמה שלימה. על כן כתוב: מי הוא העשיר, השמח בחלקו.

להבין איך יתכן ברכה עד שיבלו שיאמר די

והקשה אילת השחר דברים (פרשת דברים) פרק א פסוק א – ב אמנם עדיין יל"ע מדאמרינן בשבת (ל"ב ב') עה"פ והריקותי לכם ברכה עד בלי די, עד שיבלו שפתותיכם מלומר די, וכי איך יאמרו די הרי אין אדם מת וחצי תאותו בידו? ועיין שם מה שכתב לתרץ בדוחק: ולענ"ד הברכה היא שמגיע האדם לסיפוקו ושמח בחלקו וזה היא ברכת השם, לעומת אדם שאינו מקבל ברכת השם הרי תמיד חצי תאותו ורודף להשלים החסר. וכן מצאתי שביאר בעל ההפלאה במסכת כתובות דף סז ע"ב עיי"ש. וכך כתב השל"ה שער האותיות אות סמ"ך-סיפוק א. מדה של הסתפקות היא אבן יקרה, כתר ועטרה, אשריו בעולם הזה וטוב לו לעולם הבא. בעולם הזה אשריו, כי הוא עשיר, כהא דתנן (אבות פ"ד מ"א) איזהו עשיר השמח בחלקו. מה שאין כן, הבלתי מסתפק, לעולם הוא חסר, כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קהלת רבה פ"א סי"ג, פ"ג ס"י) אין אדם מת וחצי תאותו בידו, יש לו מנה מתאוה מאתיים. ועל כן מרבה נכסים מרבה דאגה (אבות פ"ב מ"ז), כי ביותר שמרבה נכסים, ביותר מרבה דאגה. כיצד, תמיד מה שבידו הוא חצי תאותו, ומתאוה עוד כהנה, נמצא כשיש לו מנה אינו דואג אלא להמציא עוד מנה, וכשיש לו מאתים דואג לעוד מאתים, וכן לעולם. נמצא מבואר, המרבה נכסים מרבה דאגה. אבל השמח בחלקו, וממה שחננו השם יתברך יאכל, הן רב הן מעט, ומספיק לו בטוב, נמצא הוא לעולם עשיר.

מעשה שהיה עד כמה חמדת הממון קשה

כתב בספר לב אליהו (פר' צו) וז"ל, ואספר מעשה שאירע בעיר אחת באיש נכבד מאוד שהיו לו מעלות רבות, אבל כשהגיע למדה של חמדת הממון שהיה שקוע בזה היה מאבד כל הנכבדות שלו. וכלל גדול הוא שכל מדה רעה שבאדם אם אין האדם עמל לשרש אחריה הרי היא מתלווה עמו עד קברו, והנה אדם זה חלה ונטה למות, ובאו חבריו להיפרד ממנו, והוא הרי היה כמו שאמרנו בעל שכל ובעל מעלה חוץ ממדה זו, וראו האנשים שעמדו סביב מטתו שהוא מדבר בלחש והכירו בו שרוצה שישמעו אליו, והטו אזנם ושמעו שאומר רצוני לומר לכם דבר שתלמדו ממני מוסר, כי הנה מרגיש אנוכי כי קרב קצי ועוד מעט ואינני, ובכל זאת אם אחד יתן לי כעת כסף, אני מרגיש בעצמי שלא אמנע מלהושיט את ידי ואקח הכסף ואשים אותו תחת הכר!... עד כדי כך עוד שולט בי מדת חמדת הממון. שמעו וקחו מוסר! ואכן אחרי כרבע שעה יצאה נשמתו והלך לעולמו, נורא ואיום עכ"ד.

ההבדל בין השמח בחלקו לרודף אחר ממונו

כתב בספר אמרי דניאל בפרשת כי תבוא. בספר שרי המאה מסביר הדבר במעשה הבא: שני אחים, שהאחד ישב בצעירותו ושקד על דלתות התורה ולא זו מד' אמות של הלכה, כאשר כל תפילותיו ובקשותיו לא היו אלא "לחם לאכול ובגד ללבוש" ואילו אחיו התאום בחר להתעסק במסחר, ואכן לרגל מסחרו נאלץ להגר למדינה רחוקה, והיה כאחד העשירים, פעם החליט לעשות תחנת ביניים באותה מדינה מקום משכן אחיו התלמיד חכם, שיזה עידן ועידנים שלא ראהו. כשקיבל האח את הודעת אחיו העשיר התגייסו הרב ואשתו לקנות ולערוך כיאה לאורח המכובד, כיד ה' הטובה עליהם, ואף מעל ומעבר ליכולתם. כשהגיע האח השמחה היתה רבה מאד, ובמיוחד בליל שב"ק בעת עומדם מול המפה הצחורה והנרות הדולקים, המארח כולו צוהל ואומר שירה, ואילו האורח העשיר נאנח עמוקות תכופות כשארשת פניו לא מבשרת טוב, לבסוף פנה הרב אל אחיו העשיר כשהוא מודאג ושואל בכובד ראש, אחי יקירי, האם אינך חש בטוב חלילה? חש אני בטוב מגמגם ועונה העשיר, אך האח אינו מרפה וחוזר לשאול כשהוא מודאג מדוע פניך רעים אחי יקירי? עונו? העשיר, אני רואה את מצבך הקשה והעגום והוא שמעיק עלי, ובמיוחד כשאני נזכר בביתי ועושרי, בעת שאני עומד מול פמוטי הזהב, וכלים מכלים שונים המעטרים את שולחני, ורצפת בהט ושש מכסים את ביתי מקיר לקיר, ומנורת רב קנים עשויה מעשה חושב מאירה בעוצמה. ואילו כאן אני מגלה כלי חרס ישנים, והמצב דל ואביון. אחי מפסיקו המארח, אני מאד שמח לשמוע על מצבך, ויהי רצון שיהיה לך עוד כהנה וכהנה, אך אמור נא לי, כיצד הגעת לכל העושר ולרכושך זה? עליך להבין אחי עונה האורח הרי סוחר אני מאז ומתמיד, ואני נודד ממדינה למדינה, ורוב ככל השנה אני נעדר מהבית, ויש עתים שלא מתאפשר לי אף לאכול או לטעום משהו, גם בימות החורף המושלגים עלי לכתת את רגלי מעיר לעיר וממדינה למדינה, אך כך היא דרכם של סוחרים מצליחים. חפנתי מפסיק אותו שוב הרב ואומר: א"כ אני מבין אחי שאתה מעדיף לעמול ולכתת רגלים כשאתה מתרוצץ מחוץ לביתך ובלבד שכספך וזהבך "ינוחו בבית", ואילו אני בחרתי והעדפתי שאני אכן אשאר ואנוח בבית, והכספים הם שיסתובבו להם בגלות ובנכר, ע"ב. מסיפור יזה למדים כי האדם הרודף אחר תענוגות ולהשיג עושר הרי האושר רחוק ממנו אף בלא שירגיש כי נעשה עבד נרצע לכסף ולזהב, ואילו האדם השמח בחלקו הכסף והזהב עבדים לו.

השמח בחלקו זוכה לבנים צדיקים

כתוב בספר אוצר הפתגמים ושיחות. אגדה חסידית מספרת על רבי שבתי כורך ספרים בזמן הבעל שם טוב שהיה עני מדוכא וכל טרחתו במשך ימי השבוע בשביל השבת לא הכניסה לו אלא כדי לקנות לחם ודג מלוח, אבל ר' שבתי היה שמח כל השבת ורקד ריקודים בהתלהבות ובשמחה גדולה לכבוד השבת, הבעל שם טוב ראה את הריקודים

יש לי רב או יש לי כל מידת ההסתפקות

שלו מרחוק ואמר, בזכות הריקודים עתיד זה להוליד בן שיאיר עיני ישראל, ונולד הצדיק ר' ישראל הנודע בשם המגיד מקוזניץ.

ההבדל בין תלמידי אברהם לתלמידי בלעם

וכתב התנא במסכת אבות פרק ה משנה יט כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו מתלמידיו של אברהם אבינו ושלשה דברים מתלמידיו של בלעם הרשע עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה מתלמידיו של אברהם אבינו עין רעה ורוח גבוה ונפש רחבה מתלמידיו של בלעם הרשע מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין בעולם הבא שנאמר (משלי ח') להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר (תהלים נ"ה) ואתה אלהים תורידם לבאר שחת אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם ואני אבטח בך: ופרש"י מסכת אבות פרק ה משנה יט נפש רחבה אם יתן לי בלק מלא ביתו כסף וזהב. וכתב הרמב"ם על משנה מסכת אבות פרק ה משנה יט [יז] כבר בארנו כמה פעמים שעין טובה - ההסתפקות. והשלוש אשר כנגדן הרי הן רדיפת הממון, והיא עין רעה, ורוב התאוה. והוסיף בית הבחירה למאורי מסכת אבות פרק ה ופי' אותם של אברהם אבינו עין טובה ר"ל ששמח בחלקו ואין לבו הומה לממון יותר מדאי עד שמתוך המייתו תהא עינו רעה ויקנא באחרים וזו המידה נתפרסמה לאברהם באומרו אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך. וכו' והפכן בבלעם הרשע עין רעה כו'.

מוסר השכל

עלה בידנו ללמוד מפרשתנו מהנהגת יעקב אבינו כיצד לדעת לשמוח בחלקו ולאמץ את מידת ההסתפקות וזו הדרך לזכות לחיי אושר ושמחה, כאשר האדם מרגיל את עצמו לראות חיובי ולראות את הטוב ממלא את ליבו בשמחה ומוטביציה בעבודת השם, שהיא דרכי אבותנו אברהם יצחק ויעקב למרות כל אשר עברו התברכו במידת יש לי כל לראות תמיד שיש לו כל הנצרך אליו ולדעת להודות עליו, ורק בדרך זה טועם טעמו של גן עדן כאבותינו הקדושים, ולזאת מבקשים בברכת המזון להתברך במידה זו שנתברכו האבות בכל מכל כל המסמלת את השמחה במה שיש ולהיות שמח בחלקו. לעומת האדם אשר כל מאודו ומחשבתו מתמקד בחצי כוס החסרה הרי שגם הטוב שהושפע עליו כאיננו ולא נהנה ממנו ואף לא יועיל כל עצבונו לשנות את מצבו כך שיורש גיהנם כדרכו של עשיר ובלעם, ולזאת החלש יאמר גיבור אני ויעבוד על מידותיו להרגיל את עצמו במידה נפלאה זו ובזה לאושר ועושר שמחה וששון וטוב לבב כל הימים אמן.

החותם בברכת שבת שלום ומבורך.

הצב"י מרדכי מלכא עיה"ק אלעד

מעלת התורה / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין האופן לקיים כל התורה כולה

פרש"י: "גרתי בגימטריא תרי"ג, כלומר, עם לבן הרשע גרתי ותרי"ג מצות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים", עכ"ל.

בזאת אני בוטח

וביאר המהר"ל שהכוונה בזה, שר"ל שע"י ששמר תרי"ג מצות הזכות התורה יעמד לו, "ובזאת אני בוטח". [ואיתא במדרש (ויקרא רבה, כא) שבזאת אני בוטח קאי על זכות התורה].

העוסק בתורה כאילו מקיים אותו מצוה

וכבר עמדו המפרשים והק', שהרי לא יתכן שיעקב אבינו קיים כל תרי"ג מצוות, שיש כמה וכמה מצוות שא"א לקיימם כגון הקמת מלך, ובנין בית המקדש וכדומה. א"כ היתכן שיעקב אבינו קיים כל תרי"ג מצוות? ותי' המפרשים, על פי מה שאמרו חז"ל (מנחות קי). "כל העוסק בתורת קרבנות כאילו הקריב אותם". ה"נ קאמר שעסקתי בתורה בכל המצוות והוי כאילו קיימתי אותם.

יעקב אבינו עסק באמונה

ונראה לענ"ד ליישב הקו' באופן אחר. הנה יעקב אבינו בבית לבן עסק בצאונו. וכתוב (לא, לה): "זה עשרים שנה אנכי עמך רחליך ועזיך לא שכלו ואילי צאנך לא אכלתי. טרפה לא הבאתי אליך אנכי אחטנה מידי תבקשנה גנבתי יום וגנבתי לילה. הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני וגו'". ועי' בפ"י הכלי יקר שכתב וז"ל, "מתחילה הזכיר יעקב את כל אשר עשה הוא עמו, איך היה עושה עמו באמונה, ואחר כך הזכיר את כל אשר עשה לבן לו, לכך אמר מתחילה זה עשרים שנה אנכי עמך, רצה לומר אני עשיתי עמך באמונה, טריפה לא הבאתי אליך וגו', וכל סיפור זה הכל מדבר מאמונתו של יעקב וכו'", עכ"ל. הרי יעקב אבינו עסק באמונה, הגם שלבן היה רמאי, מ"מ יעקב אבינו עסק באמונה.

הנושא ונותן באמונה כאילו קיים כל התורה כולה

ואיתא במדרש (מכילתא שמות טו, כו): "והישר בעיניו תעשה - זה משא ומתן, שכל הנושא ונותן באמונה, ורוח הבריות נוחה הימנו, מעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה כולה", עכ"ל. הרי מיש שעוסק בפרנסה באמונה הרי הוא כאילו מקיים כל התורה כולה. כל תרי"ג מצוות.

וכן האריך הראשונים בענין זה, הריטב"א כתב לבאר דברי הגמ' (סוף מכות) שבא חבקוק והעמידן על אחת וז"ל, "שהמקיים אותה מקיים כל התורה, והיא האמונה בשם

כראוי בקבלת אלהותו ויחודו ועול מלכותו כדרך שנצטוינו בפרשת קריאת שמע שכוללת כל התורה, והיינו דכתיב וצדיק באמונתו יחיה כדרך שנאמר בכל המצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, עכ"ל.

וכ"כ רבינו בחיי (כד הקמח ענין בטחון) וז"ל, "מאחר שאתה מתחבר באמונה נמצא שאין אתה מתבטל מן המעשה הטוב אפי' שעה אחת שהרי אתה מקיים מצות האמונה שאתה כולל בה כל התורה כולה. וכמו שדרשו ז"ל בא חבקוק והעמידן על אחת שנאמר (חבקוק ב, ד): וצדיק באמונתו יחיה, עכ"ל.

האופן שיעקב אבינו קיים כל תרי"ג מצוות

וא"כ י"ל, שיעקב אבינו עסק באמונה, וזהו האופן שקיום כל תרי"ג מצוות כדמבואר מכל הנ"ל. וזהו מה שיעקב אבינו הגיד לעשו, שהרי שיש לו אמונה בהשי"ת, ומי שיש לו אמונה בהשי"ת אי אפשר כלל, לשום אדם לעשות לו איזה פעולה לגרום איזה רעה. וידוע שזהו הסגולה מנפש החיים "אין עוד מלבדו", דמי ששלם במדת האמונה אין שום רעה יכול לשלוט בו, אפילו מבעל בחירה. וז"ל הנפש החיים (שער ג', פרק י"ב) וז"ל, "כשהאדם קובע בלבו לאמר הלא ה' הוא האלקים האמתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט ית"ש. ומבטל בלבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם. ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לארון יחיד ב"ה. כן יספיק הוא יתב' בידו שממילא יתבטלו מעליו כל הכחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל", עכ"ל. הרי, רק אחר שקובע בדעתו, שאין שום כח אחר, רק הכל הוא בהשגחת השי"ת, אז זוכה שאין שום רע יכול לשלוט בו! וא"כ על זה יעקב אבינו היה בטוח מן עשו, שלא היה ביכלתו לעשות לו איזה רעה.

ויאבק איש עמו

קודם שיעקב אבינו פגע בעשו, נפגע בו שר של עשו. וכתיב: ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר. וירא כי לא יכל לו ויגע בכף ירכו ותקע כף ירך יעקב בהאבקו עמו וגו' וביאר הספורנו וז"ל, "לא יכל לו - לרוב דבקותו תמיד באל יתברך במחשבה ובדיבור. ויגע - הודיעו החטא העתיד במדריכי עמו, ובדאתו בזה פסק הדיבור, ותקע כף ירכו בהאבקו. על כן לא יאכלו בני ישראל - כדי שיהיה ההזיק אשר הורה בנגעת כף הירך, היזק בדבר בלתי נחשב אצלנו", עכ"ל. ומבואר מדבריו יסוד גדול, שהטעם שלא היה השר של עשו יכול לגרום איזה נזק ליעקב אבינו היה משום שהיה דבוק בהקב"ה. והשר של עשו ידע שכל זמן שיעקב אבינו היה דבוק בהקב"ה אין שום דבר רע יכול לשלוט בו. ומה שרצה השר של עשו לעשות היינו לפסוק אותו דבקות, שהיה יעקב אבינו דבוק להשי"ת. והפסיק יעקב אבינו אותו דביקות, ומיד ותקע בכף יריכו. וא"כ יש לומר דזהו הטעם מדוע אין אנו אוכלין את הגיד נשנה, להורות על ענין הזה, דמי שהוא דבוק להשי"ת אין שום רע יכול לשלוט בו.

מי אלה לך

ועל פי זה יש לפרש השו"ט בין עשו ויעקב. דעשו שאל יעקב על ילדיו "מי אלה לך"? ויעקב ענה לו "הילדים אשר חנן אלקים את עבדך". ונראה דעשו ידע שכל זמן שיעקב דבק להשי"ת אין שום רעה יכול לשלוט בו, וע"כ כוונת עשו היתה לפסוק אותו דביקות בהשי"ת, ואם יענה לו שהילדים שלי משום "כוחי ועוצם ידי" - שעבדתי את לבן כמה שנים, ויגע, וכולם שלו משום שמסר נפשי על הילדים, ר"ל שכוחו ועצם ידו עשה לו החיל הזה. אם יענה זה עשו יכול לשלוט בו רע. אבל מה ענה יעקב אבינו, שכל מה שיש לו היינו רק משום שהקב"ה חנן לו, והיינו דלא פסיק אותו דביקות בהשי"ת. וכיון שראה עשו שיעקב אינו מפסיק הדביקות בהשי"ת מיד הודה לו על הברכות ולא ביקש לעשות לו כלום.

אין עוד מלבדו

וזהו לימוד נפלא, דמי שהוא דבוק בהשי"ת אין שום רע יכול לשלוט בו, אפילו אם אחד פנים אל פנים אם מי שרוצה להרגו, ורוצה לעשות כל רעה שבעולם, כל זמן שדבוק להשי"ת אין שום רע יכול לשלוט בו. וזהו הסגולה הידוע מאת הנפש החיים "אין עוד מלבדו", וידוע כמה וכמה סיפורים ברבותינו ז"ל, שהשתמשו במדה זה והיו ניצלים מכמה וכמה צרות. יה"ר שנזכה לזה אכי"ר!

לתגובות: adebstein@gmail.com

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני בית המדרש להלכה בהתיישבות

פדיון מעשר שני על בקר

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לְאֹדְנֵי לַעֲשׂוֹ פֹה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גִּרְתִּי וְאַחַר עַד עָתָה. וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וְאֶשְׁלָחָה לְהַגִּיד לְאֹדְנֵי לְמִצְאָ חֵן בְּעֵינֶיךָ (לב, ה-ו)

גרתי - לא נעשיתי שר וחשוב אלא גר, אינך כדאי לשנוא אותי על ברכות אביך שברכני "הוה גביר לאחריך" שהרי לא נתקיימה בי. ויהי לי שור וחמור - אבא אמר לי מטל השמים ומשמני הארץ. זו אינה לא מן השמים ולא מן הארץ.

שהרי בעלי חיים אינם מן הארץ. הקשה הרא"ם הרי גמרא ערוכה בכמה מסכתות שגם בעלי חיים מיקרי גידולי הארץ.

איתא בעירובין (כו, ב) לעניין פדיון פירות מעשר שני: ונתתה הכסף בכל אשר תאודה נפשך ריבה בבקר ובצאן וביין ובשכר מיעט ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וריבה, ריבה ומיעט וריבה ריבה הכל... ומה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע אף כל פרי מפרי וגידולי קרקע... אלא אמר רבינא עופות איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע הני נמי גידולי קרקע נינהו.

פשוט לגמ' שעופות גידולי קרקע נינהו. אף שאינם יוצאים מן הארץ הם ניוונים ממנה. ותמוה מה שאמר יעקב לעשיו שזו אינה מן הארץ. בתוס' ובראשונים שם הביאו שהוא הדין גם לעניין מלאכות שבת כמו דש מעמר זורה ובורר, אכילת פועלים, הענקה ועוד. וצ"ע.

על מנת ליישב הסוגיא בעירובין יש להקדים המשנה בסוכה, כל שאין גידולו מן הארץ אין מסככים בו וכל שגידולו מן הארץ מסככין בו. ובגמ' שם (יא, ב): מה"מ אמר ריש לקיש אמר קרא (בראשית ב, ו) ואד יעלה מן הארץ מה אד דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אף סוכה דבר שאין מקבל טומאה וגידולו מן הארץ... כי אתא רב דימי א"ר יוחנן אמר קרא (דברים טז, יג) חג הסוכות תעשה לך מקיש סוכה לחגיגה מה חגיגה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ אף סוכה דבר שאינו מקבל טומאה וגידולו מן הארץ... אי מה חגיגה בעלי חיים אף סוכה נמי בעלי חיים וכו'. ופירש רש"י שם שאף שגבי מעשר שני קרינן להו לבהמות גידולי קרקע... עורות בהמה נהי דגידולי הארץ איקרי מן הארץ לא איקרי. עכ"ל. וצ"ב.

במאירי (שם ד"ה הדלה) שיטת רש"י מבוארת יותר, וז"ל: ואע"פ שלענין מעשר שני אמרו מה הפרט מפורש פרי מפרי וגידולי קרקע, אלמא בקר וצאן גידולי קרקע הם, מ"מ גידולי קרקע לחוד וגידולו מן הארץ לחוד... בהמה אינה בכלל גידולו מן הארץ אע"פ

קריאת שם במעשר

שהיא בכלל גידולי קרקע... ומה שאמרו מה חגיגה גידולו מן הארץ פירשוה גדולי הרבנים שמאחר שנדחית נדחית גם לענין שאינה נקראת גידולו מן הארץ אלא גידולי קרקע.

הרי שלפי תירוץ הגמ' בעלי חיים אינם גידולו מן הארץ, שלא כפי שסברה הגמ' בהו"א. ואמנם המאירי דעת יחידאה הוא בביאור הגמ' ופירוש רש"י באופן זה, אבל כך פסק הרא"ש שם (סי' כג): והלכתא אין מסככין אלא בדבר הגדל מן הארץ, אבל לא בעורות, דגידולי קרקע מיקרו אבל לא מיקרו גידולו מן הארץ כמו פסולת גורן ויקב. ע"כ. ברורה שיטתו שלמסקנת הגמ' יש לחלק בין גידולי ארץ לגידולי קרקע.

מעתה אפשר ליישב בפשיטות קושיית המזרחי. רש"י כתב על שור וחמור שאינם מן הארץ. לשיטתו אזיל שבעלי חיים אינם מן הארץ הגם שהם גידולי קרקע.

אולי אפשר גם ששאר המפרשים בפרשה לא הביאו את המדרש הזה מכיון שהם למדו בסוגיא בסוכה כמו שאר הראשונים, שהכלל שבעלי חיים גידולי הארץ מיקרי, שעמד בבסיס היישוב הראשון, בתחילת השקלא וטריא של הגמ', קאי גם בסופה, כפי שהניח המזרחי בקושייתו. וכמו שכתב האבודרהם (ברייתא דרבי ישמעאל מידה שישית) בדיני מעשר שני: ויש לשאול היכן מצינו שהבקר והצאן הם גידולי קרקע, יש לומר ממה שכתוב תוצא הארץ נפש חיה למינה בהמה ורמש וחיתו ארץ וגו', או יש לומר שהן גדלות על ידי גידולי קרקע שהם העשבים. עכ"ל. אבל רש"י לשיטתו שפיר הביא דברי המדרש.

*

קריאת שם במעשר

וַיִּקַּן אֶת חֶלְקֵת הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר נָטָה שָׁם אֶהְלוּ, מִיַּד בְּנֵי חָמוֹר אֲבֵי שְׁכֶם, בְּמֵאָה קִשְׁיָטָה. וַיֵּצֵב שָׁם, מִזֵּבַח, וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל (לג, יט-כ)

רש"י פירש כפשוטו. יעקב קרא למזבח בשם ה'. והוקשה לו איך קוראים בשם ה'. לכן הוסיף כאן פירוש על פי הדרש. ומקורו בגמ' מגילה (יח, א). המפרשים נתחבטו בשאלה זו, גם כאן וגם להלן בפרשת בשלח, בפסוק ויקרא לו ה' ניסי.

אלא שיש כאן פירוש נוסף, אף הוא על פי הפשט. ומשום מה לא הובא על ידי האחרונים.

העיר הספורנו, שיעקב הקים את המזבח כבר בשכם, בדרכו לאביו, לבאר שבע, אף על פי שעדיין לא הגיע לבית אביו, כבר התחיל לקיים את נדרו. בצאתו קיבל קבלה שכאשר יגיע לבית אביו יקיים את הנדר: וידר יעקב נדר לאמר אם יהיה אלהים עמדי ושמרני בדרך הזה אשר אנכי הולך ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש: **ושבתי בשלום אל בית אבי** והיה יהוה לי לאלהים: והאבן הזאת אשר שמת מצבה יהיה בית אלהים וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך. והרי עדיין לא הגיע לבית אביו. וע"ש מש"כ לתרץ. ומ"מ קשה, אם כוונתו כשיגיע לא"י – מדוע המתין עד בואו לשכם.

קריאת שם במעשר

ואפשר לפרש הכתוב כפשוטו. יעקב רצה לקיים נדרו מייד בכניסתו לארץ. אכן, לא היתה לו שעת הכושר, כי לא היתה לו קרקע להקים עליה מזבח ולא שדה להפריש מעשר מן הגידולים. מייד כאשר קנה את השדה הציב שם מזבח. ואחר כך, אחרי הקציר או הקטיף, כשהיו לו פירות קרא להם שם. כמו ששנינו (תוספתא תרומות ג, ב) אין בהם קדושה עד שיקרא להם שם. ובוה קיים נדרו לה' אלוהי ישראל.

לכאורה כך פירש תרגום יונתן כאן. וז"ל: וְאָקִים תָּמַן מִדְּבָחָא וְתָמַן יְהִיב מַעֲשְׂרֵיא דְאַפְרִישׁ מִן כָּל דִּילִיָּה קְדָם אֵ-ל א-לְהָא דִּישְׂרָאֵל.

לתגובות: Rachel.hvcpa@gmail.com

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, מודיעין עילית

שיחות עם הנפש

עם לָבֵן גִּרְתִּי (לב, ה)

היה פעם אדם, שהטיל את חיתתו – על העולם כולו. שמו היה נישא ברטט, בהערצה מהולה באימת מוות.

היה לו כח על-טבעי. הוא היה אומר מילה – ואנשים היו מתים. מילה נוספת – ומלחמה היתה מוכרעת לטובת מי ששילם לו יותר.

עולם שלם רעד ממנו. והיה לזה על מה להתבסס. היו עדויות מהימנות על כוחות אופל שהוא משתמש בהם – ומצליח ב'מלאכתו'.

קראו לו – בלעם בן בעור. 'את אשר תברך – מבורך. ואשר תאור, יואר'.

ולאותו רב-מכשפים אימתני, היה – 'רבה'. היה מי שלימד אותו את כל מה שהוא ידע.

היה זה – הסבא שלו:

– לבן הארמי.

הוא היה ה'מקור'.

וגם העוצמה האדירה שלו – היתה ידועה בכל העולם דאז. כולם רעדו ממנו. 'כולי עלמא הוו מסתפי מלבן ומחרשו' (זוה"ק וישלח קסו ע"ב. עיי"ש).

לא היה מי שהעז 'להתחיל' עם לבן. לא היה מי שעמד בפני כישופיו הנוראים. בכמה מילים, היה לבן נוטל את חייו של אותו אומלל שלא בא לו טוב בעין'.

אז רק נחשוב, איך זה 'מרגיש' – לחיות בתוככי הבית של לבן.

– חרדת מוות תמידית.

ויעקב אבינו – חי שם. לא יום, וגם לא יומים. וגם לא חודש. אפילו לא שנה.

– עשרים שנה!

אולי עכשיו נקרא אחרת את המילים 'יש לאל ידי לעשות עמכם רע'. 'רע'. ועוד איזה.

וגם ההמשך: 'אלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב'. אל 'תדבר'. המילים שלך – קטלניות.

אולי עכשיו, נבין גם – את גודל העימות שהיה בין יעקב אבינו ללבן. יעקב היה צריך להעמיד את עם ה' – בצילו של אותו מלאך-חבלה מטיל אימה.

מלחמת עולם. לא פחות.

ומי ה'לוחם'?

– 'ולא נתנו אלוקים להרע עימדי'.

שיחות שלום

בסופו של דבר, יעקב אבינו נחלץ מהבית הנורא הזה. בדרך כלל מוסיפים 'בעור שיניו'. הפעם, זה ממש לא נכון. רחוק מזה.

נשים, ילדים. צאן ובקר. רכוש רב מאוד – 'יש לי כל'.

ואז, יש מלחמה חדשה. עשו, בא לקראתו. עם ארבע מאות איש.

ויעקב – נערך לקראתה.

הוא שולח מלאכים. דע לך, עשו 'אחי היקר'. יש אחד, קוראים אותו – 'לבן'. בטח קראת עליו בעיתונים. התמונה שלו 'רצה ברשתות'. תעשה חיפוש 'לבן', תראה איזה 'רקורד' עשיר. ה'גנגסטר' הכי חזק שיש. תבדוק.

ואצל ה'מחבל' הזה, אני גרתי. כן. ממש. בתוך הבית שלו.

ואולי תחשוב – שהוכיתי בכישוף נורא, ושאני שולח אליך צוואה. שאני או-טו-טו משיב את נשמת המיוסרת ליוצרה, ורק מספר לך שלא כדאי להתחיל עם לבן.

אז זהו, שממש לא. אני בא בעצמי. בריא ושלם. לגמרי.

ועוד עם נשים, ואפילו ילדים. וגם צאן ובקר ועבד ושפחה.

תשאל איך יצאתי בשלום, ועוד עם כזה רכוש – עדיף שלא תשאל. אני שולט בכוחות גדולים פי כמה ממנו. 'ויהי לי שור וחמור' (עיי"ש).

זהו.

עשו, הבין מיד.

לבן הארמי, האיש החזק בעולם – הוכרע. הובס. ועוד לפני – יעקב. זה התמים, האברך משי, שיושב כל היום וממלמל מילים בלתי מובנות, מתוך כתבים עבריים עתיקים. אולי יש שם איזו נוסחא.

אז צריך להיערך אחרת. זו מלחמה מסוג אחר לגמרי.

– סוג כזה, שצד אחד מתעסק עם כמה כתבים עתיקים, והצד השני – על כל צבאו וכוחותיו – בורח לכל רוח אפשרית. כל עוד נפשו עדיין בו. ובלי להיות בטוח שהבריחה תועיל במשהו.

או – אפשרות אחרת:

– לעשות 'שיחות שלום'.

לנסות – 'להשלים' איתו. סוג של שילוב אינטרסים. כנהוג במקומותינו. אבל שם, צד אחד הגיע מ'עמדת כח'. ועוד איזה כח. יכולות על-טבעיות. הכי חזקות שיש.

הר געש פעיל

אז מנסים – 'לעשות שלום'.

עשו בא – עם רצון להתפייס. להשלים. הוא יהיה חייב להיות נחמד, ללחוץ ידיים, ולהצטלם מחויך עם יעקב. למחרת זה יופיע בכל הכותרות הראשיות. לא נעים, אבל אין ברירה.

והוא מצפה ליעקב אחיו. אבל לא האח שהוא הכיר. הוא בטח 'גדל' שם. מכל הכיוונים. הגשמיים, כמובן. הוא מדמיין לעצמו איש אדנותי, בעל מבט יהיר ומתנשא. מלווה בפמליא של 'מקררים מהלכים', תפוחי שרירים, חמושים בכלי משחית מקצועיים.

ואז הוא רואה את יעקב. והוא, לתדהמתו, נותר אותו אברך משי. צנוע ועניו. קדוש וטהור. בלי מקררים, ובלי שרירים.

ואותו 'תם', במקום לשדר כח ועוצמה, הוא לא פחות ולא יותר – משתחווה!

ולא פעם אחת, וגם לא פעמיים.

– שבע פעמים!

ועשו – כולו תמהון. איפה העוצמות. איפה הכח. הוא מחפש, בודק. לא. אין שם איזה שומר ראש 'סמוי'. אין מישהו מה'סוג שלו'. של עשו, כמובן. רק צדיקים וצדיקות.

ואז, הוא 'מחשב מסלול מחדש'. אם הוא כל כך חזק, למה הוא משתחווה. למה הוא כל כך נכנע.

סימן – שהוא לא באמת כל כך חזק. אפשר להירגע. לנשום עמוק. עשו המוכר והידוע, לשימצה כמובן, חוזר לעצמו. מתאושש. אין סיבה לפחד.

וכנהוג אצל כל ה'עשויים' למיניהם – הוא גם 'מרים את האף'. וגבוה. כמו שרק עשו יודע.

הכעס הישן, חוזר. הוא נזכר במה ש'יעקב עשה לו'. וזה 'גואה' לו בפנים. הר געש פעיל. לבה רותחת. ההתפוצצות קרובה.

הוא כבר מתכנן את צחצוחי החרבות. יעקב אינו יודע מה מצפה לו.

אבל – כאן הוא נעצר. ההשתחוויות האלו. זה עושה לו משהו. הוא פתאום מרגיש, שהכעס – מתפוגג לו. הגעש שוכך, אט אט. הכניעה של יעקב, נגעה עמוק מאוד ב'אגו' של עשו. היא 'ניפחה' אותו, עד כדי פקיעה.

ואז – הוא נרגע. לגמרי. לא צריך להילחם. זה מספיק. האגו קיבל את שלו, ועוד עם 'ריבית'.

ככה זה עובד.

גאווה מרגיעה

אז באמת – ככה זה עובד.

כל אחד מאיתנו, וה'עשו' הפרטי שלו.

האדם מרגיש – רצון. משיכה. הוא רוצה משהו, שאסור לרצות אותו. ואז – יש מלחמה. זה אסור. זה לא נכון. התורה לא מרשה. ומהצד השני – 'אבל אני רוצה'. דחף. לפעמים זה ממש אש בוערת. לבה רותחת, רועשת וגועשת.

ויש בזה שני חלקים.

יש – היצר הרע. הוא תמיד מנסה למשוך אותנו. 'יורד ומסית'. והמטרה – 'נוטל נשמה'. זו מלחמה – על החיים עצמם.

אבל, יש עוד משהו. יש לנו – נפש. נמוכה. כזו שיש לה רצונות 'נמוכים'. והיא זו שמושכת אותנו 'למטה'.

הנפש הזו – אינה 'רע'. היא כמו ילד קטן, שצריך לדעת כיצד להתמודד איתו.

ופעמים רבות, שה'רצון' הנ"ל, אינו היצר הרע' בהתגלמותו. הוא רק – ה'תינוק' הזה. הוא רוצה, וגם בוכה וצורח ומנדנד – כמו שכל תינוק יודע לעשות, באופן ה'מקצועי' ביותר.

ואז מתקיים 'דו שיח'. די. אסור. תפסיק. תיזהר. יש גהינום. גם כאן וגם שם. ובעצם, זה ממש לא 'דו שיח'. זה רק 'חד שיח'. נתבונן.

כשהתינוק שלך רוצה משהו, אתה לא אומר לו 'אסור'. 'תפסיק'. 'בום'. אתה עושה – 'שמאל דוחה, וימין מקרבת'. זה לא 'חד צדדי'. זה 'דו צדדי'.

גם הנפש. עלינו – לשוחח עם הנפש שלנו. הנשמה – השכל, משוחחת – עם הנפש. החלק הנמוך שבנו. נשאל אותה – למה היא זקוקה. מה חסר לה. אולי יש משהו שהיא רוצה, מהרצונות המותרים, והיא באמת זקוקה לו, ואנחנו מונעים אותו ממנה.

נכון. יש מידת ה'פרישות'. אבל – היא רק לאחר ה'נקיות'. כך הוא הסדר בברייתא דרפב"י. ונקיות, זה שאתה – צדיק גמור. כשאתה 'נקי לגמרי מכל מדה רעה ומכל חטא'. וגם אם מישהו ירצה בדוקא להתחיל קודם (וגם לזה יש אסמכתות ואכמ"ל), יהיה עליו לברר קודם – מהי אותה 'פרישות'.

הרמח"ל, מבאר לנו הכל. בפרוטרוט. אפשר לעיין שם. כאן נצטט רק קטע אחד:

הפרישות הרע הוא כדרך הסכלים אשר לא די שאינם לוקחים מן העולם מה שאין להם הכרח בו, אלא שכבר ימנעו מעצמם גם את המוכרח וייסרו גופם ביסורין ודברים זרים אשר לא חפץ בהם ה' כלל... וכל מה שהוא מוכרח לו מאיזה טעם שיהיה כיון שהוא מוכרח לו, אם הוא פורש ממנו הרי זה חוטא.

אז יש 'מוכרח לו'. וזה לא רק כדי קיום הגוף, אלא – 'מאיזה טעם שיהיה'.

וה'מכריח' של המוכרח הזה, זו הנפש הנמוכה שלנו. שם נמצאים הרצונות.

וכשאנחנו מתעלמים מהם – אז היא 'קופצת'. ואז האדם מלא בתאוות שהוא בקושי מצליח להתגבר עליהן, או בדיכאון. הלא הנפש 'בוכה'. וכן על זה הדרך.

עשו, היה מלא בכעס איום ונורא. חמת רצח – כפשוטו ממש.

וכשיעקב השתחוה – הוא נרגע. הוא התמלא ב'גאווה'.

גאווה, זה לא מה שאנחנו מכירים היום. גאווה אמיתית, זה 'מלאות'. הוא הרגיש – מלא. לגמרי. הוא לא זקוק למאומה. הוא ה'ראש', החזק, הגיבור. והוא לא צריך 'אישור' לזה מאף אחד.

גאווה, זה שהאדם בטוח שהוא המרן רשכבה"ג שליט"א, ולא צריך שיכירו בכך – כי זו אמת, גם אם לא מכירים (שמענו בשם רבי אליהו לופיאן זצוק"ל, שהוא – בזמנו – הכיר רק שלשה בעלי גאווה אמיתיים. יש הרבה 'נפוחים'. אבל גאווה אמיתית – כמעט ואין היום).

זה שאדם זקוק נואשות לאישור מהסביבה על כך שהוא צדיק תמים, כנהוג במקומותינו, זו אינה גאווה. זו רק – שפלות.

וכשיעקב אבינו נכנע, עשו התמלא בגאווה. ואז, הוא כבר לא היה זקוק למאומה. וכל ה'מידות' הרעות והנוראות, שהתעוררו אצלו קודם לכן – נרגעו. לגמרי.

וכל כך למה?

כי הוא קיבל את מה שהוא היה זקוק לו. הוא 'התמלא'. היה לו תחושה טובה. זהו. זה מספיק.

אנחנו, יכולים – וצריכים, ללמוד מזה. להעניק לנפש את מה שהיא צריכה.

עלינו – לפעמים – 'להשתחוות' לנפש שלנו. לכבד אותה. להקשיב לה. לשוחח איתה. השכל מחד, והנפש מאידך. לפעמים מספיק שנשמע אותה. שהיא תאמר מה חסר לה, ואנחנו ניתן לזה מקום. ויהיה עלינו גם להעניק לה חלק מרצונותיה המותרים – תחת שליטת השכל.

בדיוק כמו ילד קטן, שאביו מנהל אותו. מקשיב לרצונותיו, ומעניק – לפי דעתו הגדולה של האב.

אם נעשה את זה, הרבה מאוד יצרים – יירגעו. הרבה 'הרי געש', יתגלו כעורבא פרח.

היצר הרע עצמו, יישאר. הוא לא יוצא לחופשה. אבל התמודדויות רבות מאוד – נחסוך לעצמנו.

חתונה

גם 'עם לבן גרתי', הכניע את עשו.

וגם אצלנו – זה יכול 'למלא' את הנפש הנמוכה.

עלינו לתאר, באוזני עצמנו כמובן, כמה אנחנו חשובים. כמה אנחנו בעלי כח ועוצמה. אז ננסה.

אחד המאורעות המשמעותיים ביותר, והמרגשים ביותר, בחיי האדם – הוא יום חתונתו.

וזה באמת – אירוע.

החופה. הטבעת. השבע ברכות. השירים והתזמורת. פעם היתה גם 'עטרות' לחתן ולכלה. הכל מבטא את החשיבות, את השמחה הגדולה. בית חדש שנבנה.

אירוע של פעם בחיים. לפחות אמור להיות.

פעם בחיים. האמנם?

ממש לא. אתה, למשל, מתחתן – בכל יום. ליתר דיוק – בכל בוקר. גם אני.

– נו, באמת...

– כן! באמת!

הלא כך כתוב: 'מקדש עמו ישראל על ידי חופה וקידושין'.

– אה, זה. אבל זה היה פעם אחת – בהר סיני, או משהו כזה. מה זה 'בכל בוקר'?

– בכל בוקר. ממש ככה.

אתה מתעטף בטלית. הרי לך – חופה.

ברכות קריאת שמע, אם תספור – תגיע לשבע. שלש בשחרית, ארבע בערבית.

– שבע ברכות.

תפילין של ראש – עטרה לחתן.

תפילין של יד, הכריכות – אף הן שבע ברכות. 'מעשה' של שבע ברכות. חוץ מה'דיבור'.

והרצועות על האצבע – זו הטבעת.

ואם אתה חייב גם שירים, אז גם זה יש: פסוקי דזימרא.

הכל יש כאן. חתונה – לתפארת. עם כל ה'מרכיבים'.

יש גם חתן: קודשא בריך הוא.

והכלה – השכינה הקדושה (עי' בכ"ז בזוה"ק ח"ג רע"מ דף רל ע"ב, וביהל אור שם).

– אז מה הקשר אלי??

– זה קשור רק אליך. רק כך זה מתקיים. רק כך – יש ייחוד. אתה רואה, התפילין – עליך. הטבעת – על האצבע שלך!

הלא אתה אחד ה'איברים' – של השכינה הקדושה. אתה – 'עמו ישראל', שה' מקדש 'על ידי חופה וקידושין'.

ממש חתונה. והרבה יותר מחתונה רגילה.

זה האירוע המשמעותי ביותר שמתקיים בכל המציאות. המטרה של הכל. 'ייחוד קודשא בריך הוא – ושכינתיה'.

וזה בלתי נתפס. עלינו לחזור על זה שוב ושוב, כדי שתהיה לנו איזו 'אחיזה' בזה.

ועד כמה שאנחנו חוזרים על זה, ומודעים לזה, אז הנפש שלנו גם היא – מקבלת את זה. והיא – מתרוממת.

ועוד איזו רוממות. תראו מי אני.

– סוג של 'עם לבן גרתי'.

וככה, הנפש הנמוכה שלנו – יכולה 'להשלים' איתנו.

עלינו לערוך איתה 'שיחות שלום'. להסביר לה. לתאר. להאריך בתיאור. כמו שאתה מסביר לילד קטן.

ואז – גם היא תירתם למטרה הקדושה. ויותר נכון – הקדושה, 'תחלחל' אליה. עד אליה ממש.

וזו המטרה האמיתית שלנו. לתקן – את הנפש הזו. להביא את השכינה הקדושה – עד למטה, עד הנפש שלנו.

וכמו שכותב אדוננו הגר"א: 'וזו כל התכלית של הבריאה – לתקן הנפש, שלא תהא נכרתת, ותעשה מרכבה' וכו' (ביאור הגר"א לתיקון"ז, תחילת תיקון כ"א, ד"ה א"ל ר').

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ע"ד שבני יעקב לא הרגו את הנשים

פרק לד פסוק כה. וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִיּוֹתָם פְּאֻבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְנֵי יַעֲקֹב שְׁמַעוֹן וְלוֹי אֶחָיו דִּינָה אִישׁ חָרְבוּ וַיָּבֵאוּ עַל הָעִיר בְּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר: פסוק כט. וְאֵת כָּל חַיִּלָּם וְאֵת כָּל טָפְסָם וְאֵת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבִזוּ וְאֵת כָּל אֲשֶׁר בְּבֵית:

רבינו הרוג'ובער זצ"ל במכתבו על דבר בחירות לנשים. כותב שאין לנשים דעה בזה ואין עליהם דין למנות עליהם דינים, כמבאור בסנהדרין דף נ"ז ע"ב דאשה בת נח אינה מצווה על הדין אף שבי נח נצטוו על הדינים. ומוסיף שעל פי זה מבואר מפני מה בשכם לא הרגו שמעון ולוי את הנשים. כיון שהרמב"ם בהל' מלכים פ"ט הי"ד כותב: ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו. ע"כ. וכיון שנשים לא נצטוו על זה לכן לא הרגום שמעון ולוי^{מיה}. [מקור: שו"ת צ"פ החדשות ח"ב סימן קי"ד].

החילוק בין בני עשיו לבני קטורה לענין מילה

פרק לו פסוק א. וְאֵלֶּה תִּלְדוֹת יַעֲקֹב הוּא אָדָם:

איתא בסנהדרין דף נ"ט ע"ב. [לגבי חיוב מילה בזרע אברהם] בני עשו לחייבו ביצחק ולא כל יצחק מתקיף לה רב אושעיא אלא מעתה בני קטורה לא לחייבו האמר ר' יוסי בר אבין ואיתימא ר' יוסי בר חנינא (בראשית יז-יד) את בריתי הפר לרבות בני קטורה.

כותב על כך רבינו הרוג'ובער זצ"ל: "והטעם דפשוט דעשיו הוה ישראל גמור ונתממר, כמבואר קידושין דף י"ח ע"א ונשא נכריות ואזל זרעו בתרה ונעשו כולם בני נח, ולא שייך בהם דין מילה, אבל בני קטורה באמת הוה בני נח, רק זה דין חדש דהם חייבים במילה כו'. [מקור: צ"פ סנהדרין דף נ"ט ע"ב].

לתגובות ומסירה או הודעה על חומרים כתבים אגרות תולדות מסמכים/תמונות הקשורים לרבינו יוסף ראזין - הרוג'ובער זצ"ל: tp089744873@gmail.com

^{מיה} ועיין עוד בספר משך חכמה וישלח ל"ד כ"ט ד"ה ואת וכן באבי עזרי ובספר המפתח על הרמב"ם.
^{מיו} רב חייא בר אבין א"ר יוחנן עובד כוכבים יורש את אביו דבר תורה דכתיב {דברים ב-ה} כי ירושה לעשו נתתי את הר שער ודלמא ישראל מומר שאני.

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

**וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ.
ההבדל שבין יעקב לעשו- יעקב תורה ועשו חכמה**

וַיֵּצֵאוּ אֹתָם לֵאמֹר פֶּה תֵּאמְרוּן לְאֲדֹנָי לְעֲשׂוֹ פֶה אָמַר עֲבָדְךָ יַעֲקֹב עִם לְבָן גְּרָתִי וְאַחַר עַד
עָתָה. וּבְרַשׁ"י, עִם לְבָן גְּרָתִי, וְתַרְי"ג מִצְוֹת שְׁמַרְתִּי וְלֹא לְמַדְתִּי מִמַּעֲשֵׂי הָרַעִים.

וצריך לבאר מה היתה כוונת יעקב אבינו ע"ה לספר לעשו על מה שהי' אצל לבן ושמר
תרי"ג מצוות ולא למד ממעשיו הרעים. ומדוע זה אמור לעניין את עשו.

ויתכן לפרש דמאחר שאמר יצחק לעשו, והיה כאשר תריד, שמשמעו כאשר יעקב ירד
בשמירת התורה, ופרקת עולו מעל צוואריך, על זה אמר לו יעקב, שלא הגיע זמן זה,
שהרי, "תרי"ג מצוות שמרתני".

והנה בספר עובדיה כתיב, וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּהּ וּבֵית עֲשׂוֹ לְקֵשׁ. והיינו
שבכח האש של בית יעקב והלהבה של בית יוסף, ישרף הקש דבית עשו, וצריך להבין
המשל בזה, שבודאי יש בו משמעות מיוחדת, ולא לחינם כינה הכתוב מלחמה זו שבין
בית יעקב ובית יוסף כנגד בית עשו, מלחמת אש ולהבה שכנגד הקש, וכל כה"ג ודאי בא
ללמדנו, וצריך להטות אוזן לשמוע בלימודים.

ונראה שורש הדברים, דהנה יעקב אבינו היה עמוד התורה כידוע, ובתורה כתיב הלא
כה דברי כאש נאום ד', ואם כן מובן היטב שבית יעקב יש לו כח האש, דהיינו כח התורה
שהיא כאש.

ויש בנותן ענין להעתיק בזה מדברי קדוש ד' הרמח"ל בספרו דרך עץ חיים שנדפס בסוף
ספר מסילת ישרים וזה לשונו:

כי שנים הם בתכונה אחת נבראו: שכל האדם, והתורה המשכלת אותו.

על התורה נאמר (ירמיה כג כט): "הלוא כה דברי כאש נאם ה'". והודיענו בזה, כי אמת
הדבר, שהתורה היא ממש אור אחד ניתן לישראל לאור בו.

כי לא כחכמות הנכריות וידיעות החול, שאינן אלא ידיעת דבר מה אשר ישיג השכל
בטרחו - אך התורה הנה קודש ה', אשר לה מציאות גבוהה בגבהי מרומים. וכאשר יעסוק
בה האדם למטה - אור היא אשר תאיר בנשמתו להגיע אותו אל גנזי מרומים, גנזי הבורא
יתברך שמו, בדרך הארה ופעולה חזקה אשר היא פועלת בה:

והוא דבר החכם (משליו ו כג): "ותורה אור" - אור ממש, ולא חכמה לבד, ולא שמראה אור בדרך דמיון, אלא אור ממש, כי זו מציאותה למעלה, ובהיכנסה בנשמה יכנס אור בה, כאשר יכנס ניצוץ השמש באחד הבתים.

ואף גם זאת, הנה בדקדוק גדול נמשלה לאש ובהשוואה מדוקדקת, כי כאשר תראה הגחלת שאינה מלובה, השלהבת היא בתוכה כמוסה וסגורה, אשר בהפיח בה אז תתפשט ותתלהב ותצא מתרחבת והולכת, ובשלהבת ההיא נראים כמה מיני גוונים, מה שלא נראה בתחילה בגחלת, והכל מן הגחלת יוצא:

הנה כי כן למדנו מדברי הרמח"ל, שדברי התורה הם כאש, והיינו אור רוחני המאיר בנשמה כאשר יאיר אור השמש כאשר יכנס באחד הבתים. וזה באמת היה כוחו של יעקב אבינו עליו השלום, ובזה היה נלחם בודאי עם עשו.

והנה יעוין שם בדרך עץ חיים בהמשך דבריו שכתב, שמתחילה התורה היא כגחלת, שהיא עמומה, אבל כאשר האדם משתדל להבין וקורא וחוזר וקורא ומתחזק להתבונן היא הופכת לשלהבת. ובאמת כל לומד תורה יכול לחוש ענין זה, שכך אמנם היא דרכה של תורה, תחילתה גחלת וסופה אש שלהבת קה, עד שאפילו מים רבים לא יוכלו לכבות אהבתה ונהרות לא ישטפוה.

והנה יש בזה שני ענינים, כי קודם כל כאשר הגחלת הופכת לשלהבת, הרי אור הנשמה גובר שבעתים כאור החמה, ועוד ששלהבת זו מסייעת להאדם לעמוד בנסיונות החיים, כי מים רבים לא יוכלו לכבות את אהבתה של תורה ונהרות לא ישטפוה.

ולפי זה י"ל שכאשר יעקב אבינו עליו השלום חנך את בנו יוסף הצדיק, שהיה בן זקונים ובר חכים, עד כדי כך שהיה בכוחו לעמוד בנסיונות קשים שהוא עבר במצרים, זהו לאות שחינוכו של יעקב הפך אצל יוסף ללהבה, וזהו שטנו של עשו, ועל כן בית יוסף בדווקא הוא להבה.

ומצינו עוד שכאשר עמד יוסף בנסיון עם אשת פוטיפר, היה זה ע"י דמות דיוקנו של אביו, וע"כ זכה לכוח זה שיוכל להלחם עם עשו. וזהו שאמר יעקב לעשו עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי ולא למדתי ממעשיו הרעים. והיינו שבכח זה שעמד בנסיונות אצל לבן הארמי, יוכל להלחם עם עשו הרשע ויוכל לו.

והנה שמעתי לדקדק מהו כפל הלשון ולא למדתי ממעשיו הרעים הרי כבר אמר ותרי"ג מצוות שמרתי, וא"כ ודאי שלא למד ממעשיו הרעים.

אמנם יתכן, שאף שאדם שומר תרי"ג מצוות מכל מקום יש והוא משתדל ללמוד גם כן מלבן - עד כמה שזה לא סותר כמובן לתרי"ג מצוות - ואולי הוא יכול לחשוב שיש גם דברים טובים אצל לבן, ולא צריך להיות כל כך סגור - כי אם להיפך - יש כאלו שרוצים להיות פתוח - ללבן - ואזי יש ללבן כבר השפעה מסוימת, ויתכן שמעתה עשו כבר יוכל לשלוט ביעקב, וזהו שאמר, ולא למדתי ממעשיו הרעים, כי כל מעשיו בחזקת רעים.

והנה פרשה זו מלמדת כיצד יש לעם ישראל לנהוג בגלות, ולמרות שישנם החושבים שזהו דווקא כאשר נמצאים בין הגוים והם עושים צרות אזי צריך דורון תפילה ומלחמה, אבל כיום שאנו בארץ ישראל בין יהודים, ואין מלחמה ואין פגע בס"ד שאנו צריכים להלחם בה, ואזי אין משהו מיוחד ללמוד מהפרשה, אמנם נהפוך יש ויש לימודים נפלאים לדורינו אנו בפרשה זו, שההגנה של יעקב תלוי בשמירת המצוות, וגם בהתבדלות מן הרשעים, ממעשיהם הרעים. כי כל מעשיהם רעים לד' מאד. וכמה רואים זאת בדורינו, ד' ישמרינו.

והנה יש להתבונן עוד בהאי קרא דבית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש.

דהנה אמרו בקידושין בראתי יצה"ר בראתי תורה תבלין לו, וכבר כתב המסילת ישרים דהקב"ה שהוא ברא היצה"ר הוא יודע התבלין שמועיל כנגדו, והוא יודע שאין שום דבר אחר מועיל חוץ מתבלין זה. ויש להבין ענין זה דהתורה בדווקא היא התבלין ליצר הרע.

והנה בסוגיא דסוף מסכת קידושין רואים שהיצה"ר דומה לאש, וע"כ אמר ר' עמרם שם, נורא בי ר' עמרם, ועי' מ"ש המהרש"א שם, דלא לחנם היה מוציא ר' עמרם חסידא דבר שקר מפיו. עי' שם. ואם כן בודאי היצר הרע הוא סכנה גדולה לכל אדם באשר הוא, ואם כן מה תקותינו מה כוחינו מה גבורתינו, וכיצד נעמוד בפני היצר הרע.

אלא שהתורה גם היא נמשלה לאש, ואמנם התורה היא אש של הקב"ה, והכתוב אומר כי ד' א' אש אוכלה אש ותורה דיליה אוכלת להיצה"ר שהוא כאש, כן י"ל.

ולזה אמר יעקב לעשו, עם לבן גרתי ותרי"ג מצוות שמרתי, ולא זו בלבד, אלא שאף לא למדתי ממעשיו הרעים. ובזה הי' יעקב אבינו מוכיח לעשו שאין לו ולא יהיה לו שום שליטה עליו.

והנה אמרו במדרש שוחר טוב שקלסתר פניו של עשו דומה לקלסתר פניו של יעקב, ופירש המהר"ל בחידושי אגדות סוטה פרק ראשון, דהענין הוא שיעקב ועשו שוין זה לזה מצד הנגלה ומתנגדים זה לזה מצד הנסתר.

ויש לפרש הכוונה, דלאדם מן הצד היה דומה שיעקב ועשו דומים זה לזה, כי היה דמיון חיצוני ביניהם, אולם מצד הנסתר, כלומר במהותם, הם היו שונים לגמרי.

והנה כתיב בעובדיה, והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, ואמרו ע"ז במדרש אם יאמר לך אדם חכמה בגוים תאמין, תורה בגוים אל תאמין.

ונראה שכאן טמון ההבדל היסודי בין שני האחים יעקב ועשו, כי יעקב הוא סמל התורה, ועשו סמל החכמה, וע"כ היו דומים מצד הנגלה, אולם מצד הנסתר הם מתנגדים, כי יעקב תורה ועשו חכמה, ואין דרך להנצל מן היצה"ר רק על ידי תורה ולא ע"י חכמה.

ולכן מצינו שיעקב ובניו עמדו בנסיונות החיים, ועשו נופל מידי יום ביומו, עד שעיפה נפשו להורגים. כי רק על ידי כח התורה שהיא כאש, ניתן להינצל מיצר הרע.

תורה מחכימה פתי- מצילה מפיתויים

והנה ברצוני להזכיר את השיחה האחרונה ששמעתי בשנת תשנ"ט מפי מו"ר מרן הגרי"ד פוברסקי זצוק"ל, והיה זה לעת זקנתו המופלגת כידוע. שדיבר על התופעה שרואים שאדם הלומד תורה הוא מתנדנד תוך כדי לימודו, והוא מתנגן, ולא מצינו כך באדם שלומד חכמה או פילוסופיה. ואמר שהלומד תורה לומד עם הקב"ה כביכול, ולכן הנשמה מתנועעת ומתנגנת.

והנה המהר"ל כתב בנצח ישראל פרק ל"א, יש לך לדעת כי החכמות הם שתיים בעולם החכמה האחת היא חכמת התורה והם דרכי השם אשר חכמה זאת לא הוריש לשום אדם, כי היא שכל האלקי כמו שהוא ידוע כי התורה בפרט הוא שכל אלקי, ולא ניתן זה כי אם לישראל אשר צוה להם חוקים ומשפטים והחכמה הזאת היא מן השם יתברך אשר נתן תורה לישראל, החכמה השני' היא חכמה אנושית וזאת החכמה היא בעו"ג, אמרו במדרש אם יאמר לך אדם יש תורה בעו"ג אל תאמין שנאמר בגוים אין תורה, אם יאמר לך יש חכמה באומות תאמין שנאמר והאבדתי חכמה מאדום וגו' א"כ אית בהו. עי' בדבריו.

והנה צריך לדעת כי התורה מלמדת לאדם להתרחק מכל הפיתויים, כי כתיב פתי יאמין לכל דבר, והתורה מחכימת פתי, והיינו ע"י שמלמדת אותו להתרחק מן הרשעים, וממעשיהם הרעים.

עקבי חז"ל / הרב אברהם יעקב גולדמינץ, מח"ס בדמיך חיי, שבילי דירחא, ושא"ס

שמיטה - שיעור פתיחה

פתיחה

לבקשת כמה מהמשתתפים, הכנתי כמה מילים בנושא שמיטה, בעיקר במה שנוגע אלינו - אנשי העיר, כצרכני שמיטה, איזו סחורה תהיה בחנויות בשנת השמיטה. יש הרבה אנשים שיש להם גינה קטנה, וזה נושא לסידרת שיעורים בפני עצמה. לא הבאתי חידושים מיוחדים, אלא סדר של הנושא שנועד למי שלא למד הלכות שמיטה.

גְּבֵרֵי כַח

שומרי שביעית נקראו גְּבֵרֵי כַח עֲשֵׂי דְבָרוֹ לְשִׁמְעַ בְּקוֹל דְּבָרוֹ (תהלים קג, כ). ויקרא רבה (ה, ז). זו מצוה קשה עד מאוד, צריך גבורה ואומץ לב בשביל לעמוד בה. כולנו ראינו את הקשיים של בעלי העסקים בתקופת הקורונה, כמה אנשים פשטו את הרגל, כמה עסקים נסגרו. לשאלה אם עדיף לספוג או לסגור יש כובד משקל, חינוכי וכלכלי.

בתחילת הקורונה אמר מו"ר הגאון רבי גבריאל יוסף לוי שליט"א, ראש ישיבת באר התורה, אנחנו יודעים שלכל דבר יש מחיר, וככל שהמחיר גבוה יותר, כך המוצר אמור להיות בעל ערך. אם הקב"ה הביא כזו צרה לעולם, כזה מחיר, זה אומר שהתוצאה שנקבל אחר כך אמורה להיות מיוחדת, בעלת ערך ביותר. ועדיין לא זכינו לראות.

מורי ורבי ראש ישיבת מיר, הגאון רבי אליעזר יהודה פינקל שליט"א, אמר בסגר הראשון, שאם אחרי הקורונה לא נגיע לעולם זך וטהור יותר, איבדנו את המטרה.

כנראה גם השמיטה מביאה אותנו למשהוא גדול מאוד. קשה לי להסביר או להצביע על משהוא מסויים, אבל ודאי שזה כך. וְצִוִּיתִי אֶת בְּרַכְתִּי לָכֶם (ויקרא כה, כא) נאמר לשומרי שביעית, זו הבטחה שכתובה בתורה הקדושה, הבטחה של בעל הברכות והשפע לעולם, בלי אמצעים ושליחים העומדים בדרך, בלי סיוע של צדיקים וקדושים. העולם הגשמי הוא בבואה של העולם הרוחני, איזה שכר ואיזו ברכה ממתינה לשומרי השביעית בעולם הבא, בחלומות הכי טובים איננו מסוגלים לתאר.

זכות ומחוייבות, המותר והאסור

צריך לדעת שלא הכל מותר ולא הכל אסור, צריך ללמוד טוב טוב מה מותר ומה אסור. ידידי הותיק רבי אהרן מרצבך שליט"א, הרב של קיבוץ שעלבים, אמר לי שבדברים העדינים והמסובכים הוא לא סומך על ההבנה של החקלאים, אלא מלווה אותם באופן פיזי בזמן העבודה, ומצביע להם על המותר והאסור. במסגרת זו ובשלב זה אני רוצה להתמקד בצד של הצרכנים, מה אני מוצא בסופר. המותר והאסור בעבודת הגינה זה נושא לסידרת שיעורים בפני עצמה.

נקודת המוצא הינה ששמירה על קדושת שביעית בפירות היא זכות גדולה, אבל זה גם כן דורש ומחייב, וצריך לדעת כיצד. ויש גם דברים האסורים באכילה מפני קדושת שביעית, וזה שמור ונעבד, פירות וירקות שחיללו בעבורם את השמיטה, וכן איסור ספיחין.

בעזרת ה' בשיעור זה אני מקווה להכיר את סוגי הפירות והירקות שישנם בשוק, ולהכיר את הדינים שלהם. ובהמשך, ללמוד כיצד צריך לנהוג עם פירות שביעית.

א. אין מסורת

אין מסורת

אני ניגש לחנות הירקות, ומוצא רשימה של קטגוריות. ביום פלוני ירק זה מוגדר 'יבול נכרי' וירק זה 'חול', 'שישית', 'אוצר בית דין', ו'מצע מנותק'. מה זה אומר לי, כצרכן מהדרין יש חמש קטגוריות, וצריך להבין מה כל קטגוריה אומרת.

בדרך כלל אני רגיל לסמוך על הכשרות, ברגע שאני רואה שלט 'כשר', באותה רמת כשרות שאני מחפש, אז אני יודע שקיבלתי את מבוקשי. אבל כאן, אחרי הכשרות, אחרי שאני יודע שזה מפוקח ברמה סבירה ולא נתון לגחמות של זה או אחר, עדיין זה נשאר לא ברור. מדוע?

אמר מורי ורבי הגאון רבי יצחק אליעזר יאקאב שליט"א, מהמומחים שבדור לכשרות הבשר, כי כאשר יש מחלוקת בין הראשונים, אז יש לנו את השו"ע ודברי הפוסקים שהכריעו כיצד צריך לנהוג. אני באופן פרטי לא יכול להחליט מי צודק או כיצד נפסקה ההלכה, מי אני שאומר מילה במחלוקת רש"י ורמב"ם, במחלוקת תוס' ורשב"א או רמב"ן. אני מסוגל אולי להסביר את דעותיהם, וגם זה בלי להגיע לעומק ורוחב דעתם. וכיצד אהיה בנפשי לומר מילה של החלטה או עדיפות על צד זה או אחר.

כאשר השו"ע פסק, או הפוסקים הקדמונים, אז אני יודע כיצד לנהוג. אמנם הדעה השנייה גם כן חשובה עד מאוד, נלמד אותה בכל המרץ, אבל השו"ע אמר לנהוג כך אז מה אני יכול לעשות. אבל, כאשר אין לנו מסורת כיצד לנהוג, מי אני שאומר משהוא בנושא.

וזה בדיוק הנקודה במצות שמיטה. כל הדורות לא זכינו לקיים את המצוה, והפוסקים הקדמונים לא הכריעו בין השיטות. אז גם הרב המומחה לכשרות שאחראי על מערכת הכשרות אינו יכול להחליט אם עדיף יבול נכרי או אוצר בית דין. ויש בזה גישות שונות בין מערכות הכשרות, הן מצד עדיפות הלכתית, והן לפי הנסיון הפרקטי שלהם.

אחת הדרכים להחליט כיצד לנהוג היא 'פוק חזי מאי עמא דבר' (ברכות מה, א). עירובין יד, ב) - לראות את מנהג הציבור, וכך לדעת על מה להקפיד יותר ועל מה פחות. וגם את זה שמעתי בשם רב קהילה לגבי שמיטה, אבל גם זה לא לגמרי ברור.

גם בפסח הכשרות נותנת לי שירותי פיקוח ולא החלטה של מנהג אבותי, קטניות או מצה שרויה. ההבדל הוא הידיעה שלי, בפסח אני מכיר את מנהג אבותי, ובשמיטה לא היה מנהג ברור שמחייב אותי באופן אישי. העדה החרדית הולכים אחרי מנהג הישוב הישן, והחזון איש טען שזה לא מחייב את הישוב החדש. אז אין מנהג אבותי, ובאמת נשארתי מבולבל ואני לא יודע כיצד לנהוג.

צורת הלימוד

האמת שגם בעצם לימוד ההלכות בנושא זה מעורר קושי גדול, מפני שהקדמונים לא עסקו בו ולא סידרו לנו את הנושא, מלבד כמה בודדים במשך הדורות. אין תלמוד בבלי על סדר זרעים, ואין טור וש"ע בהל' שמיטה. מי שחידש את הלימוד בנושא זה הינו החזון איש זצ"ל, שעסק והעמיק למד וליבן את ההלכות לפרטי פרטים. ויש עוד ספרים מיחידי סגולה שעסקו בנושאים אלו, אבל החזון איש היה כמעט הראשון שעסק בזה כאשר השאלות התעוררו להלכה ולמעשה.

סיפר לי ידידי הרב דוד היימן שליט"א שמי שעורר את החזון איש להרבה שאלות הוא סבו המפורסם הרב קלמן כהנא זצ"ל, הרב של קיבוץ חפץ חיים. ובהמשך לסיפור זה אני יכול להזכיר את קרוב משפחתי הרב זאב פאטשינו זצ"ל, שכאשר הוא התמנה לרב של קיבוץ חפץ חיים, הוא רצה לשמש בקודש וללמוד מדרכי הוראתו של מו"ר הגאון רבי משה הלברשטאם זצ"ל. וזה הפריע לכמה אנשים סביב הרב זצ"ל, והוא השיב להם בחביבות האופיינית לו, כי הוא הרב של קיבוץ חפץ חיים - ובזכותם יש שמירת שמיטה בארץ, וצריך להכיר להם טובה על כך. הרב קלמן כהנא היה רבו הראשון של קיבוץ חפץ חיים.

ב. רמת הכשרות

כשרות מהדרין

מה זה 'מהדרין'. פירוש המילה מהדרין הינה מחפשים, אנשים שמחפשים לעשות את הכל ברמה המקסימלית, בלי פשרות. אני משלם יותר, מפני שאני רוצה פיקוח הדוק יותר, ופסיקת הלכה מחמירה, באוכל שאני צורך. בניגוד לכשרות רגילה, האומרת שזה לא טרף, עם פיקוח ברמה נמוכה יותר, מה שעלול לגרום לזליגה של איסורים לתוך המערכת.

כמו ברפואה, יש רופא קופת חולים ששייך למימסד, לדוגמא חבר שלי בעל תשובה לא עסק ברפואת שיניים כחמש עשרה שנה, וכאשר הגיע השלב והזמן במשפחה שלו, שהוא היה זקוק ליותר כסף, אז הוא קיבל הצעת עבודה מקופת חולים. האחריות האישית שלו אמרה לו להשתלם שוב אצל רופא מומחה, ורק אחר כך להתחיל בעבודה מעשית. ישנם רופאים מעולים, ויש רופאים שעדיף לא ליפול לידיים שלהם. ובדברים מסובכים יותר, ניתוח מורכב או מחלה מסוכנת, אני אברר לפני כן ואקח רופא פרטי המומחה לבעיה שלי. כך, כאשר באמת איכפת לי משמירת ההלכה, לא אוותר על כשרות מהדרין.

וכאשר יש חוסר ברירה, גם בהלכה יש היתרים בשעת הדחק או במקום הפסד מרובה, שאני לא מעוניין לצרוך אותם, ולכן אני משלם יותר על כשרות מהדרין. ואני זוכר משפט שאמר לפי פעם רופא בעת בירור על מומחה לסוג מסויים של בעיית לב: תגיד למטופל שלך, זה הלב שלך לא שלי ולא של אף אחד אחר, אז בשביל מה אתה מתווכח, תעשה מה שאתה רוצה ותיקח את האחריות האישית.

כמו שבתרופות צריך יותר פיקוח מאשר ויטמינים, ועוד יותר מאשר פלאפל. כך כשרות צריכה פיקוח הדוק, למי שמתייחס לצרכי הכשרות ברצינות הראויה. והוא צרכן מהדרין.

הרב בן ציון אבא שאול זצ"ל אמר שצריך לדעת שלא תמיד יש אספקה בשמיטה, וצריך להיות מוכנים לזה. אישית, לפעמים יש אספקה אבל מידאי ביוקר, ואני לא קונה בגלל המחיר. אגב, בזמנו היה הרבה יותר קשה להביא מחו"ל.

וכמובן, כמו בכל תחום, אם יש איזור עם פיקוח הדוק, אז כל הסחורה האסורה נדחקת לשוק הפתוח. ואז, גם אם באופן כללי יש אחוז נמוך של סחורה אסורה או פסולה, האחוז שלה באופן יחסי בשוק הפתוח הוא יותר גבוה. פשלה של היקב לא תגיע לחנות יינות משובחת, ואני רואה מידי פעם בקבוקים עם שמות מפוצצים, כאשר באותיות הקטנות - למי שיוודע לקרוא בין השורות, מדובר על פשלה של היקב. ולכן, במכולת השכונתית אחוז היינות האלו יהיה יותר גבוה. ולכן, אם נניח שיש 2 אחוז של סחורה פגומה, אז במכולת יש בערך 7 אחוז. ואם אני שולח ילד למכולת, אני לוקח בחשבון שאקבל יין לא איכותי, 'תירוש צלצלים' או משהוא דומה [בהלכה זה נקרא 'מיעוט המצוי']. לדוגמא, ערלה לא תגיע לכשרות מהדרין, אז בשוק הכללי יש יותר אחוזי ערלה. וכן בסחורה האסורה שביעית, ספיחין או שמור ונעבד ר"ל.

צרכן מהדרין

כצרכן מהדרין אני מוצא בחנות כמה הגדרות, יש שלט על כל ירק לאיזו הגדרה הוא שייך. כאמור לעיל, זה מקשה עלי, מפני שאני לא תמיד יודע להחליט, הרבה יותר קל לשמוע את הרב אומר זה כשר וזה לא, ולסמוך על הכשרות בעיניים עצומות. וכאן לא מאפשרים לי את זה.

א. **שישית**, הפרישו תרו"מ. זה הפירות בעונה זו של השנה, הפירות שגדלו בשנה שעברה, והם אינם קדושים בקדושת שביעית. אחרי שהפרישו מהם תרומות ומעשרות הם מותרים באכילה. בחורף שנה הבאה יגיעו פירות שביעית הפטורים מתרו"מ.

ב. **חו"ל**. פירות וירקות שגדלו מחוץ לגבולות ארץ ישראל, אין בהם קדושה וגם לא הפרישו מהם תרומות ומעשרות, מפני שמצוה זו אינה נוהגת בחוץ לארץ.

ג. **'ערבה דרומית'**. גבולות הארץ ההלכתיים מסתיימים בקו מסויים, ומה שגדל דרומית משם דינו כחוץ לארץ. יש הבדל בין גורמי הכשרות בקביעת הקו המדוייק של גבול הארץ, וגם בזה יש מקום להקל ולהחמיר.

ד. **יבול נכרי**. גוי אינו חייב במצות שביעית, ומותר לו לגדל בקרקע שלו מה שהוא רוצה. השאלה מה קורה אחרי שהוא גידל, האם בפירות אלו יש קדושה, ומתי הקדושה חלה. הגישה של ה"בד"ץ העדה החרדית, ויסודה עוד מתקופת הבית יוסף ולמעלה בקודש הרמב"ם, שאין בהם קדושה כלל. לעומת זאת הגישה של החזון איש, וכך נוהג רוב הציבור הליטאי, הינה שיש בהם קדושה. אם יש בהם קדושה, מתי היא חלה, האם הם קדושים מרגע גדילתם, ואז אסור לקנות אותם, או רק כאשר הם מגיעים לרשותו של ישראל, נקנים על ידי יהודי, ואז מתחילה שאלה של מסחר בפירות שביעית אצל הירקן, או כיון שהירקן נוהג כדעת ה"בד"ץ ומותר לו לנהוג כמנהג רבותיו, אז אני חייב בקדושת שביעית רק אחרי שקניתי את הפירות והירקות.

השאלה מתחילה בסוגיית הגמרא איזה קנין יש לגוי בארץ ישראל, או קדושת הארץ עד מתי היא קדושה. זה ברור שקדושת בית המקדש הראשון בטלה, השאלה אם הקדושה השניה תלויה בבנין בית המקדש ונוכחות יהודים בארץ ישראל, או שהיא קידשה לשעתה וקידשה לעתיד לבוא.

ה. **אוצר בית דין**. כעיקרון פירות שביעית הם הפקר ומותר לכל אחד לקטוף אותם. אבל אם אני אצטרך לנסוע כל שבוע לסיבוב קטיף, זה לא משתלם ולא פרקטי. מותר לי לשלוח שליח לקטוף עבורי, אבל בעל השדה לא יכול להחליט שהוא שליח שלי, רק אם אני מבקש ממנו. [סיפור על עגבניות].

לבית דין יש סמכות להחליט שהם שליחים של הציבור, הם ממונים מטעם הציבור. וכאן יש גישות שונות עד כמה מותר לבית דין לדרוש מאנשים הוצאות על השליחות שלהם, שזה יוצא ביוקר, ועד כמה מותר להם לדאוג לגדילה טובה, בגבולות המותרים של הלכות שביעית. המקילים ביותר אומרים שלבי"ד יש סמכות למנוע מאחרים לקטוף בלי לשלם הוצאות, כמעט שמור ונעבד. והמחמירים ביותר אומרים שאסור לבי"ד לגבות יותר ביוקר מכל שנה, וכן אסור למכור את זה בחנויות רגילות, רק בתחנות חלוקה מיוחדות, עם מחיר לפי משקל בלי קשר לאיכות הסחורה, ורק כאשר המחיר יוצא יותר זול מאשר כל שנה. ובסופו של דבר זה לא יוצא.

מבחינה פרקטית, בגלל שלא מעבדים את השדה כמו כל שנה, רק קצת פעולות המותרות, הסחורה יוצאת פחות איכותית, וכן יש פחות תוצרת, ובסופו של דבר זה יוצא יותר יקר. ר' ניסים קרליץ היה המיקל ביותר באוצר בי"ד, וה"בד"ץ העדה החרדית הם מחמירים ביותר, ויש גישות שונות באמצע.

נקודה נוספת באוצר בית דין היא שסוף כל סוף יש קצת פרנסה לשומרי שביעית, בי"ד משתמשים בהם כשליחים בשכר, וכך אפשר לחזק את ידיהם. וזה חשוב מאוד, הרי מספיק קשה להם עם סגירת העסק לשנה שלמה. אגב, קרן השביעית נועדה רק למי שעושה הפקר גמור, ולא לאוצר בית דין. אוצר בית דין יכול להיות רק בפירות, כאשר העצים קיימים כמה שנים, ולא בירקות שצריך לזרוע אותם כל שנה.

לפני שבע שנים קוממיות עשו אוצר בית דין של ירקות שנשתלו לפני תחילת השמיטה, וגדלו מספיק כך שיהיו מותרים לאשכנזים (לפי הר"ש משאנץ, ולא לפי הרמב"ם לספרדים), ושיווקו אותם במסגרת אוצר בית דין עד אמצע החורף בערך.

ו. **מצע מנותק.** יש גידולים מבוססי מים ללא אדמה, ולפעמים עם קלקר. עם הזמן זה חודר יותר ויותר, בסוגי הירקות שאפשר לגדל אותם כך. ועושים את זה בתוך חממה. ההלכה היא שביתת השדה, ולא מה שבתוך הבית, בתנאים המתאימים. האם זה נקרא שדה או בית, והרי סוף סוף לא גידלתי את זה באדמה, הקרקע שבתה. מצב ביניים הוא גידול בעציצים המנותקים מהאדמה, בתוך חממה שהיא כמו בית.

כל אחד מהסוגים הנ"ל הוא נושא בפני עצמו, ויש מקום לתת עליו סידרת שיעורים. למסגרת הזו לכאורה זה מספיק.

ז. יש נושא נוסף, שלא נמצא בכשרות מהדרין, ואני לא לגמרי יודע כיצד להתייחס אליו במסגרת זו, מפני שבציבור החרדי אוסרים אותו באופן מוחלט, ובציבור הכללי הגר"ע יוסף התיר אותו לעם שבשדות ולא לבני תורה, והגר"צ אבא שאול ועוד הרבה גדולים אסרו אותו לגמרי. וגדולי האשכנזים כעסו על הרב עובדיה על פירסום ההיתר הזה. וזה **היתר או איסור המכירה.**

לפני שבע שנים קיבלתי במשלוח מנות יין של היתר מכירה, ולא ידעתי מה לעשות איתו. אם היה מדובר על ירקות, היה ברור לי שהם אסורים משום שמור ונעבד, לפי הוראת רבותי האוסרים היתר מכירה באופן מוחלט.

פירות בעצם לא נאסרים, מפני שהם היו גדלים גם ללא הטיפול. ורק יש שאלה בשמירה על הפירות ומניעת ההפקר, וכן השיווק שגורם לכך שגם הכסף נתפס בקדושת שביעית. וגם, סחורה אסורה לגמרי זולגת לשווקים הפחות מפוקחים, דהיינו כשרות לא מהדרין. וזה כולל ערלה, ושמור ונעבד.

עץ הגפן ייחודי בכך שהוא צריך קצת טיפול בשביל לקבל יבול טוב, ובשמיטה לא עושים את זה. ואם אותו היתר מכירה עשה את זה, אז הענבים הם שמור ונעבד, וממילא היין אסור. אבל סוף סוף הגר"ע יוסף התיר את זה לעם שבשדות, אז אולי יש כאן קדושה ואסור לאבד את זה.

לפני שבע שנים, אחרי שהרב שטרן נכנס לכהן כרב הראשי לירושלים, היו הרבה חנויות בכשרות ירושלים מהדרין עם פתק בכניסה - אצלינו לא מכניסים היתר מכירה. הרב שטרן, בהשקפת עולם הכניס היתר מכירה בשביל לעודד את החקלאות הישראלית, ובישיבה קראו לו 'היתר מכירה להכעיס', כעין מומר להכעיס. עד אז הציבור החרדי סמך על ירושלים מהדרין, ובשמיטה הזו בעצם הרבנות ירושלים מבחינה שיווקית הפכה לכשרות רגילה ולא מהדרין, גם כאשר רשום 'בד"ץ מהדרין ירושלים'.

אכילה ושמירה

וְהִיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לְכֶם לְאֹכְלָהּ (ויקרא כה, ו). מהמילה לְאֹכְלָהּ דרשו חז"ל הרבה הלכות בפירות הקדושים בקדושת שביעית. לאכלה ולא לאבד ולהפסד, לאכלה ולא לסחורה. אסור לקלקל פירות שביעית, אסור לזרוק אותם לפח. ולכן, שאריות של פירות שביעית שומרים בצד עד שהם מתקלקלים, ורק אז זורקים אותם. וזה נקרא פח שביעית. איסור שמור ונעבד, מפני שזה היה צריך להיות מופקר.

אם היתר מכירה דינו שמור ונעבד, זה אסור באכילה, אבל כיון שיש לו קדושת שביעית אז אסור לקלקל את זה. את היין שהוא קברתי, אבל התרתי לעצמי לעשות חריץ קטן בפקק (וקברתי אותו ישר, בלי לשפוך אותו בידיים), בשביל שעם הזמן הוא יתקלקל בגרמא ולא בפעולה ישירה. אחרת הוא היה מונח ותופס מקום בבית עד שיבוא אליהו, חבל על המקום בבית, וגם מישהוא עלול להיכשל.

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

הרחק משכן רע

הַצִּילְנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֲשׂו (לב, יב)

המפרשים התקשו מדוע נכתבו כאן הדברים בכפל לשון: "מיד אחי מיד עשו" ? ידוע שאין בתורה מילה אחת מיותרת, ואם התורה משתמשת בלשון כזו, הדברים אמורים ללמד אותנו משהו.

מה אם כן עומד מאחרי כפל הלשון הלזה.

מתרץ בית הלוי שכאשר שמע יעקב, שעשו בא לקראתו, הבין שעשו יתנהג עמו באחד משני האופנים: או שילחם עמו במטרה להורגו, או שיתפייס עמו ויבקש שישובו יחדיו בשלום.

יעקב פחד משתי האפשרויות גם יחד. ליהרג בודאי שלא רצה, אך גם טובתו ואהבתו של עשו לא היו רצויות לו. לכן נאמר כפל לשון נוסף: "וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיִּצְרֵ לּוֹ" (לב, ח). "וַיִּירָא" שמא יהרגנו עשו. "וַיִּצְרֵ" שמא יתקרב אליו כאח.

זהו גם פשר כפילות הלשון בתפלתו: "הַצִּילְנִי נָא מִיַּד אָחִי" שרוצה להתנהג עמי בידידות כאח. "מִיַּד עֲשׂו" הרשע שרוצה להרגני.

בהקדימו בתפלתו את: הַצִּילְנִי נָא מִיַּד אָחִי, מלמדנו יעקב שסכנת ההתקרבות של האח הרשע, גדולה יותר מאשר סכנת ההריגה. וטעם הדבר – כי בעוד עשו הרשע מהווה סכנה לגוף, עשו האוהב מהווה סכנה לנפש, שמא התקרבותו תשפיע על יעקב הצדיק ומעשיו, וזה גרוע מאוד.

יעקב מפחד מפוגרום ומטִבָּח, אך יותר מפחד משייבה משותפת עם עשו ליד שולחן אחד... לכן הוא מבקש כי יציל אותו הקב"ה מאחווותו של עשו שהיא מלכודת מוות רוחנית לו ולצאצאיו. כאמור דאגה זו גברה על חששו מפני ידו שופכת הדמים של עשו, וכפי שהורונו חז"ל (מדרש תנחומא, פינחס ג): רַבִּי שְׁמַעוֹן אָמַר, מִנֵּיִן אָתָּה אֹמֵר, שְׁכָל הַמַּחֲטִיא אֶת חֲבֵרוֹ קָשָׁה מִן הַהוֹרֵגוֹ, שְׁהַהוֹרֵגוֹ, בְּעוֹלָם הַזֶּה, יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא. וְהַמַּחֲטִיא, הוֹרֵגוֹ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְלְעוֹלָם הַבָּא.

ואכן עשו מתפייס מהר מאוד, ואפילו דוחה באדיבות את מתנתו של יעקב ואומר "יש לי רב אחי יהי לך אשר לך" (לג, ט), ולמורת רוחו של יעקב, מיד מציע לו עשו הצעה ממנה חשש יעקב ומאוד לא נעמה לו: "נְסַעָה וְנִלְכָּה וְאֵלְכָה לְנֶגְדְךָ" (לג, יב), נסיעה משותפת לארץ כנען.

אין ליעקב מפלט. הוא מוכרח עד כמה שאפשר לדחות בעדינות ובנימוס את הצעת עשו. מפני דרכי שלום הוא צריך למצוא את המילים הנכונות כדי להסביר למה אינו יכול

הרחק משכן רע

לקבל את הצעתו. כאמור, כל זה מפני החשש שההתקרבות לעשו טומנת בחובה סכנה לעתידה הרוחני של משפחתו.

הוא מחפש נימוק שיתקבל כתירוץ מוצלח המתיישב על הלב, ולכן אומר: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲדֹנָי יִדְעֵ כִּי הַיְלָדִים רַפִּים וְהַצֵּאן וְהַבֶּקֶר עֵלוֹת עָלַי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וּמָתוּ כָּל הַצֵּאָן". ומציע: "יַעֲבֹר נָא אֲדֹנָי לְפָנַי עֲבָדוּ וְאֲנִי אֶתְנַהֵלָה לְאַטִּי לְרַגְלֵי הַמְּלֶאכֶה אֲשֶׁר לְפָנָי וּלְרַגְלֵי הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר אָבֹא אֶל אֲדֹנָי שְׁעִירָה" (לג, יג-יד).

עשו לא מבין מה עומד במסתרי התנגדות עדינה זו, ולכן מציע לו עזרה, ואומר: "אַצִּיגָה נָא עִמָּךְ מִן הָעַם אֲשֶׁר אִתִּי". תגובת יעקב: "לָמָּה זֶה אֲמַצָּא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנָי" (לג, טו).

אצה הדרך ליעקב להפרד מעשו מוקדם ככל האפשר. הוא מבקש לנתק מיד כל ישיבה משותפת איתו.

רעיון זה נמצא גם בדברי רש"י. כאשר לבן רדף אחרי יעקב, הקב"ה מתגלה לו בחלום הלילה ואומר לו: "הַשְּׁמֶר לְךָ פֶּן תִּדְבַּר עִם יַעֲקֹב מִטּוֹב עַד רָע" (לא, כד). הדבר מובן שלא ידבר עמו דברים רעים, אך מדוע הוא מוזהר שלא לדבר איתו גם טוב?

עונה על כך הגמרא (יבמות קג: מובא ברש"י בראשית לא, כד) במילים קצרות וברורות: כל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים.

לכן לבן מוזהר לא רק מלפגוע ביעקב לרעה, אלא גם מלבקש טובתו, חברתו וקרבתו. תפילת יעקב אכן מתקבלת, ומיד נאמר: "וַיֵּשֶׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדֶרֶכּוֹ שְׁעִירָה" (לג, טז). עוד באותו יום חזר עשו לארצו.

דבר זה מזכיר לנו את דברי חז"ל (שבת קד.): הבא ליטהר מסייעין אותו.

ואכן רק לאחר נסיעת עשו לשעיר, נאמר: "וַיַּעֲקֹב נָסַע סִכְתָּה וַיִּבֶן לוֹ בַּיִת" (לג, יז). זו לא סמיכות ארועים מקרית. באמת יעקב אבינו אינו יכול לבנות לעצמו בית יהודי מקורי, כאשר עשו נמצא בשכנותו.

בית כזה הוא בבחינת מה שדרשו חז"ל (שיר השירים רבה א, ג) על הפסוק: "לְרִיחַ שְׁמֵנֶיךָ טוֹבִים" (שיר השירים א, ג): מָה הַשְּׁמֵן הַזֶּה אֵין מִתְעַרֵּב בְּשֶׁאֵר מְשֻׁקִין, כִּךָּ יִשְׂרָאֵל אֵין מִתְעַרְבִים בְּאַמוֹת הָעוֹלָם, דְּכִתִּיב (דברים ז, ג): "וְלֹא תִתְחַתֵּן בָּם".

ואכן בעל בית הלוי, בתחילת פרשת שמות מאריך להוכיח ולהראות שברגע שישראל מקרבים עצמם חלילה לאומות העולם, הקב"ה מחדש שנאה בלב האומות כלפי עם ישראל, כדי להבדיל את ישראל מהם, וכל זה לטובתן של ישראל כדי שלא יתערבו ביניהם.

בתקופת השואה, הגרמנים ימ"ש חיפשו וביררו ובדקו ביוחסין של צאצאי המשומדים מלפני ארבעה וחמשה דורות, וכל מי שמצאו שאבות אבותיו היו מישראל, דנו אותם להשמדה כשאר אחיהם בני ישראל הכשרים. אותם אנשים בכלל לא זכרו את מוצאם היהודי.

הרחק משכך רע

כדברים הללו כותב בית הלוי (שם) ונצטט את לשונו: אחרי שעשו ישראל מעשה ותחבולה להסתיר [את] ההבדל שנתן הקב"ה ביניהם ובין המצריים ורצו להתקרב להם, אזי הבדילם הקב"ה על ידי זה שחידש והוסיף שנאה בלב המצריים עליהם וכו', וזהו שאמר במדרש 'כיון שהפירו ברית מילה, הפך ליבם לשנוא עמו' וכו', וזהו מה שאנו רואים בחוש אשר בגלות הארוך הזה במדינת הגר ומדינת ראמניע אשר בכל יום מתרבית השנאה ונתוספת יותר משלפניו וכו', והסיבה האמיתית לזה הוא כמו שנתבאר דכל מה שישראל ממעטים בהבדלה שנתנה להם התורה הקדושה על ידי קיום התורה והמצוות, הקב"ה מוסיף שנאה בליבם.

חסד עשה עמנו אלקינו באומרו: "וְאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי" (ויקרא כ, כו).

החתם סופר (מובא ב'לקח טוב', וישלח עמוד ר') המשיל על כך משל על השמש והרוח שהתערבו ביניהם מי משניהם יצליח להוריד את מעיל הפרווה מעל ההלך המשתרך בדרכים. הרוח נשבה והתקיפה במלוא עוצמתה, אבל להוריד את המעיל לא הצליחה. אדרבא, ההלך התקרבל עוד יותר באדרתו והצמידה לגופו. אחר כך ניסתה השמש את מזלה, יצאה מנרתיקה ושלחה גלי חום לוחט על עוטה מעיל הפרווה. ההלך התמלא זיעה, וקימעא קימעא החל משתחרר מאדרתו עד שהשליכה כליל.

הנמשל מובן. רדיפת הדת רק חישלה את נאמנות היהודים לתורה. הסכנה צרורה לעומת זאת ב"חֶסֶד לְאֲמִים חֲטָאֵת" (משלי יד, לד). חסד לאומים מדומה, עלול להמיט עלינו את החטאת ופריקת עול שמים. לפיכך חייבים אנו לשמור בכל כוחנו על ההבדל בינינו לעמים, ואז לא נזדקק לאמצעים אחרים שיבואו בכפיה, כגזירות ופרעות וכדומה, כדי לקיים את הפסוק "וְאַבְדֵּל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לְהִיּוֹת לִי" (ויקרא כ, כו).

רעיון דומה מצאנו בעת ששרה ראתה את ישמעאל מצחק עם יצחק, כדברי רש"י (בראשית כא ט): מצחק, לשון עבודת אלילים, כמו שנאמר ויקומו לצחק (שמות לב, ו). דבר אחר לשון גילוי עריות, כמה דתימא לצחק בי. דבר אחר לשון רציחה, כמה דתימא יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו וגו' (שמואל-ב ב, יג).

שרה נאלצה להורות לאברהם: **גֵרֶשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת וְאֵת בְּנָהּ (בראשית כא, י).**

שרה אמנו נטלה חלק בכל מעשי החסד של אברהם אבינו, חסד בלי גבול וקצבה, אבל כשהדברים הגיעו לחינוך ולהשפעה רעה, כאשר חששה שישמעאל משחית את נפש בנה, התגברה כארי ולא ויתרה.

והלא על ברכי אברהם אבינו גדל בנה, ובהכוונתה, ובצל ניסים מופלאים, ענן על האוהל וברכה בעיסה ונר הדולק מערב שבת לערב שבת. הלא הרמב"ן כתב (בהקדמת ספר שמות) שהשראת השכינה במשכן היתה מעין השראת השכינה באוהל האבות, ומלאכים היו אורחים שכיחים.

אך כל זה לא יעמוד בעת שמגיע חבר רע!

חבר רע אחד, יקלקל הכל!

ובמיוחד, בימי הנעורים.

הלא נראה: עשיו נשא את נשותיו בהיותו בן ארבעים, והיו מורת רוח ליצחק ולרבקה. ליצחק יותר מלרבקה, וכל כך למה? כי רבקה היתה רגילה באביה ואחיה שהיו עובדי אלילים (שפתי חיים בראשית כו, לה).

הבה נתבונן: רבקה ילדה את עשיו בהיותה בת עשרים ושלוש (רש"י בראשית כה, כו) ובת שישים ושלוש כשנשא את נשותיו. בת שלוש היתה, כשעזבה את בית אביה ונישאה ליצחק (רש"י בראשית כה, כ). וכשראתה עבודה זרה – אחרי שישים שנה במחיצת יצחק אבינו עמוד היראה – לא הזדעזעה כל כך!

ועוד, לפני פטירתו אמר משה רבינו: "כי אתם ידעתם את אשר ישבנו בארץ מצרים... ותיראו את שיקוציהם ואת גילוליהם – פן יש בכם איש או אשה או משפחה או שבט אשר לבבו פונה היום מעם ה' אלקינו ללכת לעבוד את אלהי הגוים ההם" (דברים כט, טו).

הגע בעצמך: ראו, מתי? לפני ארבעים שנה. וראו גם כיצד עשה ה' שפטים בהם ובאלהיהם. והאלילים לא הצילו לא את עמם ולא את ארצם – ובינתיים עברו ארבעים שנה, והראיה לא נמחקה!

הציווי "כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו" (ויקרא יח, ג) נאמר לדור נוחלי הארץ, שלפני ארבעים שנה היו במצרים, פחותים מבני עשרים – ישבתם והושפעתם! (אור החיים שם)

בשעתו, הועלתה הצעה להקים בעיר חדרה ישיבה ברוח נובהרדוק. שטחו את ההצעה בפני החזון איש, עם הסתייגות: "חדרה, הרי אינה מקום שלנו"...

הקפיד ה"חזון איש" והגיב: "כל הארץ שלנו היא! הם גזלוה מאתנו, ואנו משיבים את שלנו!"

ליותר, לא נזקקו. הפור נפל. יסדו את הישיבה והתגוררו רבניה במקום, כדי להיות בסמיכות לתלמידים. הילדות היו אז צעירות, וחיפשו גן ילדים מתאים בעבורן. לא היה גן 'מסורתי', הגנת פושרת, והילדים מבתים חילוניים. נסעו אל ה"חזון איש". להפתעתם לא התייחס לבתי הילדים, ללבושם או לגנתם. רק בדבר אחד התמקד: אילו תמונות תלויות על הקיר?

התשובה היתה: חיות וגמדים.

אמר: "אם הגנת תסכים להחליפם בתמונות של רבנים, תוכלו לרשום אותן לגן".

הגנת סירבה, וחלק מרבני הישיבה עברו לגור בבני ברק. אך למדו והשכילו כמה יכולה ראייה להשפיע...

הרחק משכך רע

אני מכיר שכונה מסויימת אשר רובם המכריע של תושביה הם אנשים החרדים ויראים לדבר ה' ומקפידים על קלה כעל חמורה ועוסקים בתורה יומם ולילה. באותה שכונה מתגוררים גם אנשים אשר מגדירים את עצמם כדתיים למחצה, ועוסקים כל היום בעיסוקים שונים לפרנסתם.

למרבה הפלא, קיימת בשכונה זו תופעה מעניינת – כל אחד מהעוסקים למחייתם, כמעט בלי יוצא מן הכלל, כאשר פורש לגימלאות, מחפש ומוצא לעצמו מסגרת לימודים המיועדת לגימלאים, במקום זה או אחר, ועוסק בתורה כל היום במסגרת כזו או אחרת.

כשנשאל אחד מתלמידי החכמים לפרש התופעה – הגיב מיד – הם רואים את לומדי התורה כל היום מול העיניים, אין כל ספק שזה משפיע עליהם – ואלה התוצאות הברוכות!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

פרשה למעשה – בירור הלכתי בפרשת השבוע / הרב יאיר רינמן, מו"צ בבית הוראה 'נאות שמחה', מודיעין עילית

עניני שנת השמיטה, פרחים בשמיטה (קדושת שביעית, ספיחין ואיסורים נוספים)

ענף א – קדושת שביעית בפרחים^{מז} העומדים לריח

תניא בירושלמי ריש פרק ז' משביעית (דף י"ח ע"ב), 'בשמים מהו שיהא עליהן קדושת שביעית נשמיענא מן הדא הפרח לבן והאורז אין עליהן קדושת שביעית חבריאי אמרי דרבי שמעון היא דרבי שמעון אמר אין לקטף שביעית מפני שאינו פרי רבי שמואל בשם רבי אבהו תפתר דברי הכל היא בהדא נסורתא'.

ומצינו במפרשים שני ביאורים בהסבר ספקו של הירושלמי,

א. הר"ש סירליאו פירש, דדוקא באכילת אדם, אכילת בהמה, צביעה והדלקה איכא בהו קדושת שביעית – דהנאתו וביעורו שוה, אבל הנאת ריח – שאינו מתבער בשעת הנאתו, אין בהו קדושת שביעית. ועי' בקהילות יעקב (קנייבסקי) שביעית סי' י"ט אות ב', שהבין בדברי הרש"ס שהספק הוא האם נוהג קדושת שביעית בדבר שהנאתו קודם ביעורו, דהא ההנאה מהעשבים קודמת לביעורם.

ב. בחזו"א סי' י"ד ס"ק ט', הבין שספקו של הירושלמי אי ריח של תענוג חשיב דבר השוה לכל, או"ד דהוי כמוגמר – דלא חשיב דבר השוה לכל, ומבואר בגמ' בסוכה דף מ' ע"א בדברי רבי יוסי, 'לְאֶכְלָהּ וְלֹא לְמִלּוּגְמָא ... וּמוֹצִיא אֲנִי אֶת הַמִּלּוּגְמָא שְׁאִינָה שׁוֹה לְכָל אָדָם'.^{מח} וכן פירש בפירוש 'הניר' על הירושלמי.^{מט}

ודו"ק שאף הר"ש סירילאו פירש כן בדפוס ראשון, דדוקא באכילת אדם, אכילת בהמה, צביעה והדלקה איכא בהו קדושת שביעית - כיון דהוי דבר השוה לכל, אך הנאת ריח אינה שוה בכל, אולם במהדו"ב שינה הלשון, וכנ"ל.

^{מז} השלב הקובע לקדושתם הוא, בפרחים חד שנתיים – אזלינן בתר לקיטה, ובצמחים רב שנתיים – בתר חנטה.
^{מח} וכן ביאר בתחילה בקהילות יעקב שם.

^{מט} עי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל"ד, שתמה על סברא זו, דדוקא מלוגמא חשיבא אינה שוה בכל – כיון שאין הכל חולים, ומלוגמא אינה ראויה לבריאים, משא"כ הנאה שיכול כל אדם להינות ממנה, אף שאין הכל צריכים לה – חשיבא כאכילה, דהא ראוי לכל.

והנה הר"ש סיריליאנו כתב בסו"ד דהוי בעיא דלא איפשטא, ושהרמב"ם לא כתב במיני בשמים כלום. ג' אולם עי' בשו"ת אמרי בינה (אויערברך) ח"א סי' י' ד"ה והנה, שדייק מדברי מדברי הרמב"ם פ"ז ה"כ, דס"ל דיש בהם קדושת שביעית. גא

ולפי הסברו של הרש"ס הנ"ל, דהספק הוא בדין הנאתו קודם ביעורו, הנה מצינו בבעל המאור בסוכה שם, דלולב העשוי לכבד את הבית הוי הנאתו קודם לביעורו, וכש"כ הוא מדבר שהנאתו וביעורו שוה. ועי' גם במשנה ראשונה שביעית פ"ז מ"א ד"ה וממין, שכתב בפשיטות דבדבר שהנאתו קודם לביעורו – נוהגת בהם קדושת שביעית.

עיי"ע בדרך אמונה פ"ז הי"ט ד"ה הוורד, דלפי מש"כ בביאור הלכה פ"ה הכ"ב ד"ה הצורך בשם כמה ראשונים, דבהנאתן קודם ביעורם אין קדושת שביעית, א"כ לשיטתם אין קדושת שביעית בבשמים, אלא דאפשר לומר דהנאה בבשמים הוא כשמוללן להריח בהם, ועי' המלילה מתבער קצת – ומיקרי הנאתן וביעורן שוה.

והסכמת הפוסקים דפרחי ריח יש בהם קדושת שביעית, וכ"כ בהלכתא גבירתא (לבעל התפארת ישראל) שביעית פ"ז מ"ו, וכן נראה מסקנת החזו"א שם, ג' וכ"כ בשו"ת שבט הלוי ח"ב סי' ר"ב, וכ"כ בספר השמיטה (טיקצינסקי) פ"ז ענף ד' סעי' ה', וכן הובא במשפטי ארץ פי"ד הע' 10 בשם הגרי"ש אלישיב, וכ"כ בחוט שני פ"ז הכ"א, וכ"כ הגרש"ז אויערבך במנחת שלמה תניינא סי' קכ"ג אות ג', דכיון דנשאר הירושלמי בספק - מסתברא שיש להחמיר.

ומ"מ עיי"ש בחוט שני שכתב, דכיון דהא דמחמירינן הוי מספק (דהא הוה בעיא דלא איפשטא), ע"כ צריך הבעלים להפקירן, ומ"מ יכול לומר שאם צריך להפקיר – הרי הוא מפקיר, וממילא אחרים לא יוכלו לקחתם ולכות בהם, דהוי ספק גזל. ג' וכ"כ במשנת הגרי"ש (דיני פירות שביעית) פ"ב הכ"א.

ענף ב – קדושת שביעית בפרחים העומדים לנוי

עי' במנחת שלמה תניינא סי' קכ"ג אות ג', שדן בענין שושנים המשמשים לנוי – אי יש בהם קדושת שביעית, דהא אין נהנים מעצמיותם, ובסו"ד מסיק שאין בהם קדושה. וכ"כ במנחת שלמה קמא סי' נ"א סעי' כ"ג.

¹ עיי"ע בדרך אמונה דלהלן, דיתכן דהירושלמי לית ליה סברא של הנאתו וביעורו שוה, וע"כ הסתפק בדין הבשמים, אבל לבבלי דבעי הנאתו וביעורו שוה, (אי נימא דחשיב אין הנאתו ובעורו שוה – כיון דהוי הנאתו קודם לביעורו), אכן אין בבשמים קדושת שביעית, ולכן השמיטו הרמב"ם.

² מדכתב שם דבאילן סרק, אף היוצא מן העלים ומן העיקרים – יש להם שביעית, א"כ ק"ו דבושם העומד לריח יש בו קדושת שביעית.

³ ודלא כמש"כ המשנת יוסף עמ"ס שביעית פ"ז מ"ו, דדעת החזו"א להלכה – דאין בהם קדושת שביעית (שו"ת שבט הלוי דלהלן).

⁴ כעין המבואר בחזו"א סי' ז' ס"ק י"ד, גבי אתרוגים שחנטו בשישית ונלקטו אחר ראש השנה של שביעית, דאף שאנו מחמירים כשיטת הרמב"ם – וע"כ הבעלים מצוּוה להפקירם מספק, מ"מ אסור לאחריים לקחתם בלא רשות הבעלים, שמא אינם הפקר – והוי ספק גזל.

עיי"ע במנחת שלמה קמא שם, דכיון שבזמנינו אין הדסים עומדים לריח, ע"כ אינם קדושים.

אולם במשפטי ארץ שם הביאו בשם הגרי"ש אלישיב, שפרחים שיש להם ריח, דינם כבשמים - שיש בהם קדושת שביעית. וכ"כ במשנת הגרי"ש פכ"א הכ"ב, וביאר שם בהערה ס"ד, דכהיום שמגדלים את הפרחים לעוקרם ולהעמידם בבתים להתענג על מראיהם, שפיר יתכן שאף שאין בהם ריח - יש בהם חשיבות, וממילא יתכן שנוהג בהם קדושת שביעית.^{נד}

ועי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל"ד, שתמה על יסוד זה,^{נה} דהגם דפרחי נוי בזמנינו חשובים הם, ומגדלים אותם במשקים במיוחד למכירה ונמכרים ביוקר, מ"מ היכן מצינו שחשיבות נותנת לצמח קדושת שביעית. והא דמסתפק הירושלמי, היינו שכיון שחשוב הוא - אינו בטל לעץ, אך לא מצינו שחשיבות עושה 'חלות' של קדושת שביעית.

ענף ג - איסור ספיחין בפרחים

פרחים העומדים לריח, דנתבאר לעיל שנקטינן לחומרא בספיקא דהירושלמי, ממילא שייך בהו איסור ספיחין,^{נו} וכן מבואר בחזו"א סי' י"ד ס"ק ט', וכ"כ בדרך אמונה פ"ד צה"ל ס"ק לב' בשם הגר"ח ברלין.

אולם בפרחי נוי, (לשיטת הגרי"ש אלישיב די ש בהם קדושת שביעית, ממילא אית בהו נמי איסור ספיחין, אולם) לשיטת שאר הפוסקים דס"ל דאין בהם קדושת שביעית, יש לדון האם בכ"ז שייך בהו איסור ספיחין.

והנה החזו"א שביעית סי' י ס"ק י"ב, מביא דזהו ספקו של הירושלמי פ"ה ממעשרות ה"ג (דף כ"ו ע"א), דאזהה דתנן התם 'שום בעל בכי ובצל של רכפא וגריסים הקילקין ועדשין המצריות ... פטורים מן המעשרות ונלקחין מכל אדם בשביעית', תני התם 'רבי ירמיה בעי כרכמין מהו שיהו מותרין משום ספיחין', ופירש החזו"א דהאי כרכמין, אינו ראוי לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה - וע"כ אין בו קדושת שביעית, ומיבעיא ליה לרבי ירמיה, האם שייך איסור ספיחין - בדבר שאין בו קדושת שביעית,

^{נד} עי' בגליון הליכות שדה גליון 125, שהביא את דעתו של הגר"ש אלישיב ביתר ביאור, וז"ל 'אף שנתבאר בירושלמי שפרחים שאין בהם ריח - אין בהם קדושת שביעית מחמת העדר חשיבותם, מ"מ יתכן וכל זה בזמנם שלא היה דרכם לגדל פרחים אך ורק לנוי בעלמא, וממילא כל פרח שאין לו ריח - לא היתה לו חשיבות כלל, (ואף השרים שהיו מגדלים בגינותיהם לא היו לוקטים אותם ומעמידים אותם בבתים, אלא מתענגים על מראיהם בטיוולם בגינה), אך כהיום שמגדלים הפרחים לעוקרם ולהעמידם בבתים להתענג על מראיהם, שפיר יתכן דאף שאין בהם ריח - יש בהם חשיבות, ולכן יתכן ויש קדושת שביעית'.

^{נה} שהעלה שם רבה של קוממיות, הגר"ב מנדלזון.

^{נו} איסור ספיחין שייך רק על ירק או פרח חד שנתי, אך בצמחים רב שנתיים לא שייך בהו איסור ספיחין, וכ"כ בספר ברית עולם סי' ג' אות ט"ז, דאין איסור ספיחין בוורדים, כיון דמתקיימים הם משנה לשנה.

והנה נחלקו הדעות במסקנת שיטת החזו"א, דהא מדבריו דלעיל משמע דהוי איבעיא דלא איפשטא, ואילו במעשרות סי' א' ס"ק י"ט כתב החזו"א, שהוא מחלוקת בירושלמי.

ועי' בדרך אמונה פ"ד צה"ל ס"ק כ"ח, דס"ל דדעתו של החזו"א למסקנה להקל בזה, ושכן כתב החזו"א באגרת כת"י,¹² מאידך בשו"ת משנת יוסף ח"ב סי' ל"ג כתב, שהחזו"א לא הכריע בדבר, ודעתו היתה נוטה להקל, אלא שחשש גם לדעת האוסרים, וא"כ המחמיר תבא עליו ברכה, והמיקל בספיחין דרבנן בשעת הדחק ובשעת הצורך – יש לו על מה לסמוך.

והנה בספר ברית עולם (זילבר) הל' שביעית פ"ג סעי' י"ז, מבואר דנקט בזה לחומרא, שכתב 'פרחים שקונים בחנויות לשם קישוט, נראה שאסור משום ספיחין ... ונראה די' להחמיר באיסור ספיחין גם בדבר שאינו קדוש קדושת שביעית, כגון פרחים שאינם מריחים – שזורעים ומגדלים אותם למוכרם בחנויות'. ובהערה שם כתב לדייק מדברי החזו"א שביעית דנקט בזה לחומרא, שכתב בסי' כ"ז ס"ק ב' דזרעוני גינה אין בהם חשש ספיחין, כיון דלא חיישינן שיזרעו בשביל זרעוני גינה, ומבואר דבדבר שיש חשש שיזרעו עבורו - אסור משום ספיחין, אף דהוי כזרעוני גינה – שאין בהם קדושת שביעית, וכ"כ בסי' ט' ס"ק ד' ד"ה והא דתנן, 'די"ל דאיסור ספיחין גזרו חכמים על הצומחים – אף דבר שאין שביעית נוהג בהן'.

עיי"ע בדבריו בשו"ת או נדברו ח"ד סי' ה',¹³ שכתב לדייק מדברי הרמב"ם דס"ל כן, דכתב בפ"ד הכ"ט 'עכו"ם שקנה קרקע בארץ ישראל וזרעה בשביעית פירותיה מותרין שלא גזרו על הספיחין אלא מפני עוברי עבירה והעכו"ם אינן מצווין על השביעית כדי שנגזור עליהם', ולפי הפאת השלחן דס"ל דשיטת הרמב"ם דאין קדושת שביעית בפירות עכו"ם¹⁴, קשה למה היה צריך הרמב"ם לטעם דהעכו"ם אינם עוברי עבירה – כיון שאינם מצווים על כך, הרי כיון שאין בפירותיהם קדושת שביעית – ממילא אין בהו איסור ספיחין, אלא מוכח דס"ל דאיסור ספיחין אינו תלוי בקדושת שביעית.

ועיי"ע בדבריו בסי' ג', דמדכתב הרמב"ם שם ה"ב, לפיכך אסרו כל הספיחין הצומחים בשביעית, ולא הזכיר שהאיסור גם על פירות – כשם בשאר מקומות, משמע דס"ל דשייך איסור ספיחין אף על דבר שאינו עומד לאכילה (ומשום כך אין בו קדושת שביעית).

¹² מכתבי החזו"א בסוף הדרך אמונה, מכתב י"ט (י"ג).

¹³ ורמז לזה גם בברית עולם הנ"ל.

¹⁴ וכדכתב הכסף משנה שם, ומשמע מדבריו דמשום הכי אין בהם איסור ספיחין.

וכן מבואר בפאת השלחן סי' ט' סעי' י"ד, דאין לוקחים כרכום מהחשוד על השביעית – משום איסור ספיחין, ומבואר דנקט כשיטת ר' תנחום בירושלמי, לאסור ספיחין גם בדבר שאין בו קדושת שביעית.

אולם הגרש"ז אויערבך במעדני ארץ (סי' ג' סוף אות ט', קובץ הערות סי' ח' סוף אות י"א) נקט דאין איסור ספיחין בדבר שאין בו קדושת שביעית, ומדייק כן מדברי הרמב"ם שכתב בפ"ד הט"ו, 'עבר וזרעו בשביעית ויצא לשמינית אם זרעו לזרע בין זרעו בין ירקו אסור במוצאי שביעית כשאר הספיחים ואם זרעו לירק הואיל ונלקט בשמינית בין ירקו בין זרעו מותר', מבואר דאיסור ספיחין תלוי בקדושת שביעית.

ואף שגזירת חז"ל דגזרו חכמים איסור ספיחין משום עוברי עבירה - שייכת אף בדבר שאין בו קדושת שביעית, דסו"ס הלא נטעו באיסור, מ"מ כיון דאיתא בתורת כהנים בהר פרשה א', 'אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר מִיִּכְן סַמְכוֹ חֲכָמִים עַל הַסְּפָחִים שִׁיהוּ אֲסוּרִים בַּשְּׁבִיעִית', וכיון דאסמכוה רבנן לאיסור ספיחין על איסור קצירה, ע"כ איכא למימר דכמו שאיסור קצירה תלוי דוקא בקדושת שביעית, הכא נמי גם איסור ספיחין.

ועי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל"ד, שדן בענין ספיחין בפרחי נוי, וכתב דתלוי במחלוקת הגרש"ז א והברית עולם הנ"ל, האם יש ספיחין בדבר שאין בו קדושת שביעית. ושכן מדויק בספר הלכות שביעית^{סא} ח"א סי' ג' הע' ל', מהערת הגר"ח ברלין לספר השמיטה (פ"ו סעי' ד'), כי פרחים אסורים משום ספיחין.

אלא שאף אי נימא דפרחים בכלל איסור ספיחין, מ"מ הלא נחלקו הפוסקים בעיקר דין ספיחין, האם הם אסורים דוקא באכילה, או"ד שאסורים גם בהנאה.

דמלשון הרמב"ם פ"ד ה"ב, משמע שאסורים הם רק באכילה, שכתב 'ומדברי סופרים שיהיו כל הספיחין אסורים באכילה', ומשמע דאינם אסורים בהנאה,^{סב} וכן דייק השער המלך (ע"ד הרמב"ם הנ"ל) בשיטת הרמב"ם^{סג} ועוד ראשונים.

ועי' בחזו"א סי' י"ג אות ט"ז, שכתב 'דאין ספיחין איסורי הנאה, אלא אסרו אכילתן ושאר תשמישין', ומשמע דדעתו דכל דבר שדרכו להשתמש בו – הרי הוא נאסר, וכן מבואר בדבריו בסי' י"א ס"ק ו', דאסור לצבוע בספיחין.

^ס עי' שו"ת משנת יוסף ח"ב סי' ל"ג אות ד', דאין כוונתו לפרח הכרכום, אלא ליכרכמין דהירושלמי במעשרות הנ"ל, שהרי ציין למקור דבריו את הירושלמי הנ"ל.

^{סא} הלא הוא מגר"ב זילבר – מח"ס ברית עולם הנ"ל.

^{סב} עיי"ש בדברי הדרך אמונה, שכתב שאפשר לומר בדעת הרמב"ם, דאף הנאה אסורה מספיחין, אך דוקא הנאה של כילוי. ומ"מ אף לדבריו יהיה מותר להינות מפרחים בראיה וכדו', כיון דלא הוי הנאה של כילוי.

^{סג} עי' בשו"ת מנחת שלמה תניינא סי' כ"ג ס"ק ז', דיש לדחות את ראיית שער המלך, משום דאיהו קאי בשיטת רבי עקיבא דאוסר ספיחין מן התורה, אבל לדידין דטעם האיסור הוא משום עוברי עבירה, אפשר דאסרו שפיר גם בהנאה.

וכן מבואר בדברי הגרש"ז אויערבך בשו"ת מנחת שלמה סי' נ"א ס"ק י"א, דספיחין איסורים בכל הנאה שהם עומדים להם.

ועי' בהערה בברית עולם הנ"ל, דאי נקטינן דיש איסור ספיחין על עשבי נוי, א"כ י"ל דקישוט הבית חשיב כתשמיש של הגוף – האסור בספיחין, וגם י"ל דלא בעינן הנאת ותשמיש הגוף ממש, אלא כל דבר העומד לזה – הוי כאכילה, ואסור בספיחין.

ענף ד - קניית פרחים מחשוד (מסייע ונעבד)

א. קניה מהעובר על איסורי שביעית.

תנן בבכורות פ"ד מ"ח, 'החשוד על השביעית אין לוקחין ממנו פשתן ואפילו סרוק אבל לוקחין מהם טוי ואריג', וכ"פ הרמב"ם פ"ח הי"ד, 'מי שהוא חשוד לעשות סחורה בפירות שביעית או לשמור פירותיו ולמכור מהן אין לוקחין ממנו דבר שיש עליו זיקת שביעית כלל ואין לוקחין ממנו פשתן אפילו סרוק אבל לוקחין ממנו טוי ושזור'.

ועי' בחזו"א סי' י ס"ק י"ב ד"ה ירושלמי מעשרות, שדייק מדברי הרמב"ם הללו, דכל הנצמחים שיש בהם זיקת שביעית לענין לזרעם ולעבדם בשביעית – בכלל איסור זה, אע"ג שאין בהם קדושת שביעית ואיסור ספיחין!

ועיי"ע שם ד"ה ומסקינן, דדברים האסורים בזריעה, אין לוקחים מהם – אפילו בידוע שבפירות אלו לא נעשה בהם איסור, כיון שבמין זה עביד איסורא, ואפילו אינו חשוד רק על שמירה וסחורה – ולא על הזריעה, מ"מ אסור כל דבר זריעה (דלא פלוג רבנן).

וכ"כ החוט שני שם, 'שאסור לקנות מן החשוד על השביעית, אף פרחים שאין בהם ריח ואינו מאכל בהמה, אף שאין בהם איסור ספיחין ואין בהם קדושת שביעית, מ"מ אסור לקנות מהם משום שהוא חשוד לזרוע'.

בהמשך דבריו כתב, 'ונראה דפירות שיש בהם חשש שנעבדו באיסור שביעית, חשיב זיקת שביעית, דמשמע דבכל זיקה לשביעית אסור – אפילו רק משום נעבד ... פרחים אעפ"י שאין בהם ריח ואין בהם קדושת שביעית, הרי הם בכלל זיקת שביעית'.

ועי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל"ד, דאף הנוהגים עפ"י ה'היתר מכירה', ס"ד מ"מ אין להם שום היתר לענין פרחים, ומשום דלא הותקן ה'היתר מכירה' כדי לגדל פרחי נוי.

אולם עיי"ש בחזו"א, דכל האיסור ב'זיקת שביעית', הוא לקנות ממנו – ומשום קנס, אך בדיעבד שכבר קנה ממנו – מותר להשתמש בהם, ואצ"ל דיכול לכתחילה לקבלם במתנה.

ב. נעבד.

לעיל סי' י"ד, נתבאר בארוכה דין פירות שביעית שנעבדה בהם עבודה אסורה בשביעית – 'נעבד', ומנהג ירושלים להחמיר בשמור ונעבד, ולאוסרם באכילה, ודעת החזו"א דיש להתירם (לכה"פ בשעת הדחק).

אולם כבר כתב בספר מצוות הארץ (כהנא) פנ"ד הע' כ"ה, דהא דמקילינן בנעבד, היינו דווקא במידי דאכילה ומשום חיי נפש, אך פרחים אינם בכלל חיי נפש, וע"כ אין להקל בהם ב'נעבד' בשביעית. וכע"ז כתב הדרך אמונה פ"א ס"ק נ"ו בשם חמיו הגרי"ש אלישיב, ס"ה 'אסור לקנות עציץ עם צמח שנשתל בשביעית באיסור, ואף לקבל מתנה אסור'.

ג. טעמים נוספים לאסור הנאה מפרחים.

עי' בשו"ת משנת יוסף ח"א סי' ל"ד, דישנם עוד שני טעמים לאסור את ההנאה מפרחים אלו, א דכשמימם בביתו לקישוט - יש בזה משום מראית העין, שהרואים יחשדוהו שקנה אותם והחזיק ידי עוברי עבירה. ב שיטת כמה מהראשונים והפוסקים, ס"י דפירות עבירה שנתגדלו ע"י זריעה בשביעית, אסורים משום לא תאכל כל תועבה, וע"כ גם בפרחים שהנאתם רק למראה בעלמא, מ"מ כיון שלצורך כך נזרעו ונמכרו, יש לאוסרם גם משום נזרע באיסור.

העולה מהדברים:

- א. הסכמת הפוסקים, דפרחים העומדים לריח יש בהם קדושת שביעית, ויש בהם גם איסור ספיחין.
- ב. דעת רוב הפוסקים, שפרחים העומדים לנוי אין בהם קדושת שביעית, ודעת הגרי"ש אלישיב דאף בהו איכא קדושת שביעית.
- אף לשיטות הפוסקים שאין בהם קדושת שביעית, מ"מ תלוי הוא במחלוקת הפוסקים, האם שייך איסור ספיחין – בדבר שאין בו קדושת שביעית.¹⁰
- ג. האיסור לקנות מהחשוד על השביעית כל דבר שיש בו זיקת שביעית, כולל אף פרחי ריח ונוי (אף לשיטות שאין בהם קדושת שביעית).
- ד. כו"ע מודו דאין להקל באיסור 'נעבד' בפרחים, (אף לשיטות שאין בהם קדושת שביעית), וע"כ האיסור להינות – אף בלא קניה.

¹⁰ תודעת השמיטה סעי' ל"ח.

¹⁰ עי' במשנת יוסף עמ"ס שביעית (ח"א) פ"ב מ"ו, ע"ד המשנה שם 'אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית פחות משלשים יום לפני ר"ה ואם נטע או הבריך או הרכיב יעקור', שהאריך בזה בשיטת הראב"ד בתמים דעים, הפרישה בחו"מ סי' קמ"א סעי' י"ג, ובסמ"ע שם ס"ק י"ח, ובנתיבות המשפט שם, הערוך לנר ביבמות דף קכ"ב, ומהר"ם שיק מצוה שכ"ט.
ועיי"ע ברידב"ז ע"ד פאת השולחן סי' ג' סעי' א', שהאריך לאסור מטעם דלא הוי מן השבות, ובהערת הגרא"מ אייזען שם.

¹⁰ והנאת הנוי חשובה הנאה האסורה בספיחין.

ה. י"א דיש בשימוש בפרחים, איסור של מראית העין.

ו. שיטת כמה מהראשונים והפוסקים, דיש איסור להינות מדבר שנזרע באיסור.

לתגובות: YR4295@gmail.com

רגע חושבים / הרב בנימין טאובה, קרית ספר

מאבק הטוב והרע

בפרשה זו, בה מגיעה לשיאה מלחמת יעקב ועשיו, שהיתה שורש לכל המלחמות המתנהלות עד היום הזה, דומני שאפשר להתבונן בשורש השורשים, וכוונתי לבריאת הטוב והרע ומקור כל הכוחות הנלחמים זה בזה ללא הרף.

והסיבה שבה עסקתי לאחרונה בנושא הזה, הוא משום ששמעתי שני יהודים יקרים מדברים ביניהם ומנסים לסדר לעצמם את הנושאים היסודיים האלו, מסברא, בלא ידע מספיק, תוך השמעת מושכל ראשון ששורשו כמדומני מהנצרות (שכל עבודתינו היא לתקן את חטא אדם הראשון) ולדעתם התיקון היחיד הוא להתנצר כמובן ר"ל. ולכן ישבתי איתם והסברתי בקצרה את הידוע לי, ואח"כ ישבתי עם עצמי ולמדתי שוב את הדברים שלציבור כנראה הדברים פשוטים, ואקוה שיהיו דברים מדויקים.

והנה השאלה הראשונה הנשאלת היא, למה ברא הקב"ה את העולם. ועל זה ענה הגר"נ קפלן שליט"א "את זה אנחנו לא יודעים", וביאר את דבריו, שכל מה שאנו יודעים על חוק הטוב להיטיב ועל כך שהוא ברא את העולם כדי שנתענג על השם, זה אינו עונה על השאלה "למה ה' ברא את העולם" אלא על השאלה "מהי מטרת העולם", וע"כ אנו עונים שהמטרה היא שנגיע לעוה"ב ונתענג על קרבת ה'.

אך על השאלה "למה ה' את העולם" אין לנו אפשרות לענות, משום שזה עוסק בהקב"ה בכבודו ובעצמו, כלומר, השאלה היא מה גרם להקב"ה להחליט "יום אחד" לברוא עולם חדש. הרי בורא העולם הוא קדמון. וזה אומר שהוא תמיד היה ללא כל נקודת התחלה (וזה דבר בלתי נתפס בשכלנו הגשמי שבו כל דבר מתחיל מנקודת זמן מסוימת) ופתאום ה' החליט לברוא עולם, למה? זוהי שאלה העוסקת בהקב"ה בעצמו ואין לנו שום אפשרות לענות על זה משום שהנברא לעולם לא יבין את מהות הבורא, וכמעט כל מה שיש לנו בתנ"ך ובחז"ל אינו מדבר על הקב"ה בעצמו אלא על הנהגותיו או נבראיו. למשל כשכתוב שהקב"ה שמח או כועס, אין זה מדבר על הבורא בעצמו, אלא שהקב"ה מתנהג כמו אדם שמח שמחלק לכולם מתנות או מתנהג כאדם כועס שמצמצם את השפעתו, ומעניש את נשוא כעסו.

וע"ז רגיל הגר"ש ברויאר שליט"א לצטט את דברי ר' יהודה הלוי שאמר "אילו ידעתיו – הייתיו" כלומר, אילו הייתי מבין אותו, הייתי הוא בעצמו, כי כל עוד אני נברא אני לא יכול לדעת ולהבין כלום בבורא עצמו. ולא זו בלבד, אלא כל תשובה שנענה תטען לחסרון בבורא עצמו ח"ו למשל אם נאמר שהקב"ה רצה להיטיב ולכן הוא ברא נבראים, בזה בעצם אנו מודים שהיה חסר להקב"ה את ההטבה ח"ו, וזה לא יתכן כי הקב"ה שלם בכל מיני שלמות ואין בו שום חסרון, וזה כלול ב"אני מאמין" הרביעי שהוא אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל.

אבל מה שכן אפשר לשאול זה "בשביל מה הוא ברא את העולם, ומהי מטרת העולם". ועל זה באה התשובה הנמצאת בראש ספר מסילת ישרים שהעולם לא נברא אלא להתענג על ה' וליהנות מזיו שכינתו. ובשביל זה ברא הקב"ה חוק חדש והוא חוק הטוב להיטיב (דע"ת סי' י"ח ועי"ש עיונים 2) כלומר שהקב"ה, שההנהגה שלו היא טוב, יש לו חוק שהוא מייטיב וזוהי ההטבה השלמה של להתענג על ה'. אמנם גם חוק זה בבריאה הוא, ודומה לשאר חוקי הבריאה שהקב"ה חידש בבריאת העולם (כגון כוח המשיכה וכד') וברצונו הוא יכול לפעול נגד החוק הזה, כיוון שהוא כל יכול, ואפי' חוקיו שלו אינם מגבילים אותו, ולפעולה זו אנו קוראים נס.

ובחכמתו הוא הבין שההטבה השלימה היא הדבקות בו יתברך, אך כדי להידבק בו צריך להיות דומה לו (כמו שקע ותקע) ולכן זה ברור שא"א להידבק בהקב"ה מי שאיננו רוחני וטהור לחלוטין. אך אם זה היה התנאי היחיד, הקב"ה היה יכול לברוא מלאכים טהורים והם ידבקו בו לנצח נצחים, אלא שזה איננו מספיק כיוון שכדי להדמות לבורא צריך להיות מישוהו שהוא "בעלים" על הטהרה שלו, בלי שהוא יקבל אותה מאחרים, בדיוק כמו שהבורא הוא טהור וקדוש בעצמו והוא לא קיבל את זה מאחרים. (דרך ה' ח"א, פ"ב, ב')

וכאן נכנס הנושא המפורסם של נהמא דכיסופא, שהקב"ה נתן לנו את הבחירה כדי שאנו נבחר בטוב ונזכה לדביקות בו ע"י עבודתינו ולא במתנה.

וזכורני שכבחורים שאלנו את מו"ר הג"ר שלמה כהן זצ"ל (משגיח בישיבת בית מתתיהו) שלכאורה אם לא נזכה להיות מהצדיקים הגדולים, היה שווה לנו שהקב"ה יתן לנו בנהמא דכיסופא שכר גדול, ולא לקבל ע"י עבודתינו שכר קטן. וכששמע זאת חיך הגר"ש את חיוכו ואמר אז מוכח מכאן שהשכר הגדול ביותר שניתן בחינם, לא מגיע לשכר הקטן ביותר הניתן עפ"י המעשים. וביאור דבריו הוא כנ"ל שכדי להיות דומה לבורא, צריך להיות בעל השלימות בעצמו, שהשלמות תיווצר ע"י עבודת האדם ולא שתנתן מאחר, וכך יהיה דומה לבורא שהוא גם בעל שלימותו בעצמו.

ולכן יצר הקב"ה כוח טוב וכוח רע, וממנו נבראו הגוף והנשמה, הגוף נוצר מכל הכוחות הרעים, והנשמה מכל הכוחות הטובים כמ"ש בנפח"ש, וזו היתה צורת בריאתו של אדם הראשון שהיה באיזון מדויק בין הגוף והנשמה, והיתה לו האפשרות לתקן במהירות את גופו ולזככו ולטהרו עד שבכניסת השבת היה נכנס לעולם הבא ונח שם לנצח נצחים.

וא"כ מהות עבודתנו כבר היתה לפני חטא אדם הראשון, כיון שהקב"ה רצה לתת מקום לבחירה, ולכן ברא את כוחות הרע והטיל עלינו את העבודה לטהר את העולם מהרע שהוא בחר. ובאמת שהנסיון היה לאדה"ר היה נסיון עצום שכן נשמתו שהיתה כלולה מכל הנשמות שהתפזרו על פני ששת אלפים שנה, היתה אמורה לעבוד ולטהר בתוך שעות ספורות את כל העולם מהטומאה שנבראה בו.

ומאחר שחטא אדה"ר, הנה במקום שיהיה הוא בעל השלימות, נעשה הוא בעל החסרונות ומכאן והלאה מוטל עליו ועלינו לטהר את העולם גם מהטומאה שנוצרה בידי אדם וגם מהטומאה שנבראה בבריאת העולם, והתפרטה העבודה לנשמות כל המין האנושי על פני שית אלפי שנים ובסופם אנו אמורים להגיע לאותה נקודה שאדה"ר היה אמור להגיע - לתקן עולם במלכות שכי.

ואף שוודאי אין בכוח האנושות לטהר את הכל, מ"מ הטיל הקב"ה עלינו את המעט שאכן יש בכוחינו, וכשהקב"ה יראה שאנו עושים את המוטל עלינו, הוא ישלים בבת אחת את הכל וכמאמר חז"ל על הפסוק בהושע (י"ד ב') כי כשלת בעוונך (ילקוט סו"ס תקל"ב הובא בדע"ת סי' צ"ו) "אמר ר' סימאי, משל לצור גבוה שהיה עומד על פרשת דרכים ובני אדם נכשלים בה. אמר המלך: סתתוהו קמעא קמעא, עד שתבוא השעה ואני מעבירו מן העולם". במהרה בימינו אמן.

לתגובות: bztaube@gmail.com

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער

למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

איתא בגמ' תענית (ד.) "אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים השיבוהו כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאל בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו' יכול אפילו חגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונודמנה לו רבקה".

ובתוס' שם שאל "תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאל בסמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה, אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי".

והגאון בעל שאגת אריה בספרו גבורת ארי הביא דברי תוס' הללו וכתב עליהם "ואני אומר חלילה לומר כן שיצחק ואברהם אביו לא דקו באשה האסורה להו, חס לאבות העולם מלומר כן עליהם".

ונלענ"ד לפרש כוונת תוס' לפי מאמר חז"ל (שבת לג.) "אמר רב אושעיא כל הממרק עצמו לעבירה חבורות ופצעין יוצאין בו שנאמר חבורות פצע תמרוק ברע, ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן שנאמר ומכות חדרי בטן, אמר רב נחמן בר יצחק סימן לעבירה הדרוקן".

וכתב רבינו בחיי (שמות כח, טו) "כל מי שחטאו משבט שמעון בבנות מואב הוריקו פניהם, וכן דרשו חז"ל (שבת לג.) סימן לעבירה הדרוקן". ובספר שפתי צדיקים מהרה"ק ר' ישעיה מדינוויץ זי"ע ביאר בזה דברי יעקב אבינו "ראה פניך לא פללתי" (בראשית מח, יא) "אפילו אחר שנודע לי שאתה בחיים לא חשבתי לראותך בפנים יפות כמו שאנו רואה אותך כעת, כי אמרתי אולי נפסלת בעבירה ח"ו וסימן לבעלי עבירה הדרוקן". ואחר שראה פניו המבהיקות של יוסף ידע שהוא נשאר בצדקו.

ובשו"ע (יו"ד ס' יח, ט) נפסק שהשוחט צריך לבדוק הסכין על בשרו דהיינו שמוליכה ומביאה על בשר אצבעו עיי"ש, והאור החיים הק' בספרו פרי תואר (שם) העלה "והאדינא דלא מרגשי בה אינשי מסתברא דהוי משום דאגשים גשמייהו... ובימי האמוראים היה להם בשר חי וטהור איבעית אימא לצד טהרת נפשם היה בשרם כזכוכית לבנה ואיבעית אימא מפני שעדיין לא האריכו כל כך בגלות ולא שבעו מי רוש היגונות והצרות ולזה בשרם מפונק".

הרי דמחמת טהרת נפשם זכו לא רק לנשמה קדושה וטהורה אלא גם לגוף טהור ומזוכך בכל מיני זיכוך, ובדרך זה כתב הרה"ק ר' צדוק הכהן זי"ע בספרו תקנת השבין (אות י) לפרש מאמרם (ב"מ פד.) "שופריה דרבי יוחנן דאשתייר משפירי ירושלים" וכתב הרה"ק ר' צדוק: "והוא היופי לצדיקים שומרי הברית כענין 'יוסף יפה תאר ויפה מראה' (בראשית

למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

לט, ו), כי לא דיברה תורה במתים מיפי הדמיון של עולם הזה, ומי שעינים לו יראה שהוא תכלית הכיעור וכבני הכושיים (וע"ע אריכות בזה בספרו ישראל קדושים אות ו), ואין יופי בבשר הגוף אלא בבשר קודש דזרע ישראל והם תשעה קבין יופי שנטלה ירושלים מעשרה קבין שירדו לעולם (קידושין מט:). היינו מה שנקרא יופי על דרך האמת.

(ואכן רבא אמר (ר"ה יז.) על "שפירי מבני מחוזא" שהם בני גיהנם "ופניהם דומין לשולי קדירה" וביאר המהרש"א "שהם שמענגים עצמם ביותר מתאוות עוה"ז ותחת יופי פניהם שהיה להם בעוה"ז הושחרו לעוה"ב בגיהנם" ולעומת זה דרש ר' יהודה ב"ר סימון (סנהדרין ק.) "כל המשחיר פניו על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה מבהיק זיויו לעוה"ב").

ומילתא בטעמא להביא כאן דבריו הנפלאים של הגה"צ ר' בנימין זאב יעקבזון זצ"ל בספרו אשא דעי למרחוק, במאמר אודות זקני אדמו"ר הק' מהר"י מטשארטקוב זי"ע שיומא דהילולא חל הלילה (י"ג כסלו), שהביא דברי המשנה (אבות פרק ו) "רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה וכו' נאה לצדיקים ונאה לעולם", וכתב ע"ז הגרב"ז יעקבזון: "לפני עינינו השכליות עומדת התמונה במלוא תפארתה כולה עוז והדר, היא תמונת דיוקנו של הרבי מטשארטקוב זצ"ל כמו שראינוה בפעם האחרונה זמן קצר לפני הסתלקותו וכפי שראינוה בפעם הראשונה לפני שנות רבות, הנוי הפנימי, הנוי שמקורו היא הנפש, הנוי וחוט החן שמשוך על הפנים ועל כל הצורה. זהו הנוי שאליו התכוין רבי שמעון בר יוחאי בפרק קנין תורה".

הרי שיש מין יופי רוחני שמאיר מפנימיות נשמת האדם עד שגופו מבריק ומזהיר באור שהוא לא מעלמא הדין, ובזה נבין עומק דברי חז"ל שאמרו "בזמן שצדיק בעיר הוא זיוה הוא הודה הוא הדרה, יצאה צדיק מן העיר פנה זויה פנה הודה פנה הדרה" (הובא ברש"י בראשית כח י). וביאר העץ יוסף (רות ב יב) "הוא הודה על דרך שאמר הכתוב 'ונתת מהדרך עליו' והיא ניכרת בפנים וכמו שאמרו חז"ל מהיכן זכה משה לקרני ההוד, הרי שלזוהר פניו קראו הוד".

ועוד מצינו ענין הזיו שניכר בפנים, ממה דאיתא בגמרא נדה (לא.) "שלשה שותפין יש באדם, הקב"ה אביו ואמו, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים" וכתב שם רש"י קלסתר פנים "זיו". הרי שזהו דבר אלקי כמו הרוח והנשמה, ואינה בא בתולדה מאביו ואמו, אלא מהקב"ה למי שזכה לכך וכמו דכתיב "יראה אל עבדך פעלך והדרך על בניהם" (תהלים צ, טז). (וע"ע בדרש משה ח"א ריש פר' ויצא).

ומהענין להביא כמה קטעים מהספד "נשמה מעולם האצילות" שהעלה על הכתב אחד מתושבי וינה, אחר פטירת רבינו מטשארטקוב, ובו מבכה מרה על האי שופרא דבלי בארעא, וכה כתב "הנה קדוש ישראל הלך מאתנו ואיננו. מדוע לא יודו העמים כולם כי גם לנו חוש של יופי, לא מיפת בלבד נלמוד דיני היופי והלכותיו, רק מישראל! מהרבי ר' ישראל מטשארטקוב נלמוד דיני היופי והחן והנמוס וההדר החיצוני והפנימי. היופי – לא נחלת יון הוא כי גם נחלת יעקב אש תם יושב באהלי תורה. היה סמל היופי, מעודי לא

למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

ראיתי יופי כזו המבריקה דרך שתי עינים יפות כחלק מן הבריאה הנאדרה בקודש. על פניו הוד קודש, בגדיו הטהורים הארוכים והיפים מסודרים באיזה נקיון וסדר כולם רומזים כי על איזה אדם נקי הדעת וזך הרעיון הם מונחים, ובגאון ובהוד. **בן אדם! קדש עצמך במותר לך, אז היופי האלקי עליך יחול ותבין גם סוד יפיו של הצדיק הזה.**

ובזה מובן דרשת חז"ל (חגיגה ג.) עה"פ (שיה"ש ז, ב) "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולים לרגל" שחז"ל רצו ללמד אותנו יסוד זה דיופי האמיתי היא בשעה שיהודים מקיימים תורה ומצוות ואז הם זוכים להשראה מיוחדת עד שגם מנעליהם מבריקות ומאירות ביופי מיוחדת. וכן אנו אומרים בכל בוקר "אשרינו מה טוב חלקינו ומה נאים גורלנו מה יפה ירושתינו" (עיי"ש בפ"י דובר שלום) ואל הכרה זו הגיעו בני ישראל בסיום עבודתם בחג הסוכות, וכדאיתא במשנה (סוכה מה. וע' ערוך לנר שם) "ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים, בשעת פטירתן מה הן אומרים, **יופי לך מזבח יופי לך מזבח.**"

ומעתה מבואר דברי תוס' דאם רבקה נולדה בעבירה לא היתה שייך שהיא תהיה בתכלית היופי ומיושב תמיהת הגבורת ארי.

שלהבת התורה / הרב שלמה משי זהב, מח"ס מחשבת שלמה, מחיית עמלק

האם יהיה איסור גיד הנשה לעתיד לבוא

עַל פֶּן לֹא יֵאָכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנֶּשֶׁה אֲשֶׁר עַל פֶּה הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה פִּי נִגַע בְּכַף
יָרֵךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנֶּשֶׁה (לב, לג)

ביאור הגמ' דגיד הנשה פשט איסורו בישראל.

בגמ' [חולין צ"א ע"א] אמר רבי יוסי בר' חנינא מאי דכתיב דבר שלח ביעקב ונפל בישראל, זה גיד הנשה שפשט איסורו בכל ישראל, והקשה המהרש"א דהרי מצוה מפורשת היא בתורה, ולמה מתייחס ליעקב אבינו, וכן צ"ב מה נשתנה מצוה זו לומר עליה שפשטה בכל ישראל עיי"ש.

ונראה ליישב, המשנה באבות [א, ב], על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, ובמפרשי המשנה מבואר שזה כנגד שלושת האבות, על התורה כנגד יעקב, על העבודה כנגד יצחק, ועל החסד כנגד אברהם.

יעקב אבינו עמוד התורה, מבואר בחז"ל, אין לך אדם שהתייגע בתורה כיעקב אבינו, יוצא מבית מדרשו של שם, והולך לבית מדרשו של אברהם (תנחומא ב וישלח ט), בכל מקום שהיה יעקב יושב ועוסק בתורה (בראשית רבה צה ג), ארבע עשרה שנה שהיה יעקב בישיבת שם ועבר, בדרכו לחרן, לא טעם טעם שינה, אלא היה יושב והוגה בתורה (רש"י בראשית כח יא), ויעקב איש תם יושב אהלים [בראשית כה, כז].

איסור גיד הנשה משום שפגע בתמכין דאורייתא.

ובזוהר הק' [וישלח קעא ע"א] ותקע כף ירך יעקב שנגע בסמכין דאורייתא והיינו וירא כי לא יכול לו, דשרו של עשיו ראה שאינו יכול לשלוט בתלמידי חכמים עצמם, לכן נגע בכף ירך יעקב שנגע בסמכין דאורייתא, לכן נאסר לאכול גיד הנשה לעולם להזכיר ולהתחזק להיות מתמכין דאורייתא.

קיי"ל [חולין צ"ט ע"ב] אין בגידין בנותן טעם, וכתב רש"י [פסחים כ"ב ע"ב] למ"ד אין בגידין בנותן טעם, עץ בעלמא הוא והתורה אסרתו, וכך נפסק בשו"ע יור"ד [סי' סה, ס"ט] גופו של גיד אינו אלא כעץ שאין בו טעם ואעפ"י כן אסרתו תורה, ועל דרך הדרש י"ל לפי הזוהר הנ"ל דגיד הנשה רומז לסמכין דאורייתא, דאפילו אם הם אנשים פשוטין שאינם בנותן טעם, שאין בהם טעם תורה, טעם מצוות, מ"מ הם בכלל.

וממילא מבואר הגמ' בחולין שמבאר הפסוק דבר שלח ביעקב ונפל בישראל, זה גיד הנשה שפשט איסורו בכל ישראל, היינו דאע"ג דעמוד התורה הם התלמידי חכמים בחינת יעקב, מ"מ גם הפשוטי עם הם בכלל אם הם תמכין דאורייתא, וזהו שפשטה בכל ישראל.

האם איסור גיד הנשה יתבטל לעתיד לבוא.

ויש להוסיף עוד, עי' שו"ת בניין שלמה [להג"ר שלמה הכהן ז"ל מווילנא בעל חשק שלמה, בהקדמה שניה לפ' וישלח] הביא מהזוהר [פ' וישלח קע ע"ב] שס"ה גידין יש באדם כנגד שס"ה ימים שבשנות החמה, וגיד הנשה מכוון כנגד יום תשעה באב, ולכן ע"י שנגע בגיד הנשה היה לו לאדם שליטה להחריב הבית ביום תשעה באב^ט.

וכתב שם חידוש גדול, "לולא דמסתפינא" שלעתיד לבוא יחזור איסור גיד הנשה להיתרו, ואפילו למ"ד דאין מצות בטילות לעתיד לבוא, מ"מ גיד הנשה בודאי יבטל, דכיון דכל עיקר הטעם שנאסר הוא משום שנגע המלאך בכף ירך יעקב, ועי"ז ניתן כח לזרעו של עשיו להחריב בית המקדש, הדעת נותן דלעתיד לבוא כשיבנה בית המקדש יתבטל האיסור ג"כ עיי"ש [והובאו דבריו בשדי חמד מער' ג' כלל עו, וחולק עליו וס"ל דלעתיד לבוא יהי' אסור גיד הנשה]^ט.

לעתיד לבוא לא יהי' צורך בתמכין דאורייתא.

חידוש גדול חידש הבניין שלמה דאיסור גיד הנשה יתבטל לעתיד לבוא, וטעמו כנ"ל, ויש לבאר בדרך אחרת למה יתבטל איסור גיד הנשה לעתיד לבוא, והוא עפ"י הזוהר הנ"ל דאיסור גיד הנשה הוא משום שהמלאך פגע בתמכין דאורייתא.

הנה לעתיד לבוא מבואר במדרשי חז"ל שיהיה שפע גדול בכדי שישראל יוכלו לעסוק בתורה במנוחת הנפש, עתידין כל אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות [כתובות קיא, ע"ב], עתידה ארץ ישראל שתוציא פת אפויה וכתונת פסים [ספורנו בראשית ג, כא], עתידה חיטה שתתמר כדקל ועולה בראש ההרים, והקב"ה מביא רוח מבית גנזיו, ומנשבה עליה, ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא פיסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו [שם], עתידה חיטה שתהיה כשתי כליות של שור הגדול [שם].

בפסיקתא רבה [א, ג] בעולם הזה אדם חייב לחברו, הולכים אצל דיין, פעמים שהוא עושה שלום ביניהם ופעמים שאינו עושה שלום ביניהם, אבל בימות המשיח, אדם חייב לחברו והוא אומר לו בוא ונלך ונדון לפני מלך המשיח, כיון שמגיעים לגבול ירושלים, מוצאין אותו שהוא מלא אבנים טובות ומרגליות, ונוטל אבן טובה אחת ונותנה לו ואומר לו, כלום אני חייב לך יותר מדמים של זו.

^ט ויש לרמוז לפי הזוהר איסור אכילה בתשעה באב "על כן לא יאכלו בני ישראל" הוא מכוון נגד יום תשעה באב.
^ט וכדברי הבניין שלמה כתב ג"כ הגה"ק רבי צדוק הכהן מלובלין [קומץ המנחה ח"ב אות פ] דמה דכתיב בגיד הנשה עד היום הזה, רמז "הזה" יאמר על דבר שהוא בגלוי וניכר לנוכח עיניו, וכמו שאמרו חז"ל [מכילתא בשלח ג'] זה אלי ואנוהו, [שמות טו, ב] ראתה שפחה וכו', ועולם הבא נקרא בנביאים בכל מקום יום ההוא, והיה ביום ההוא וגו', והיינו דעולם הבא נעלם כמו שנאמר [תהלים לא, כ] אשר צפנת ליראיך, ואין מקום לאיסור גיד אלא בעולם הזה, אבל לעתיד לבוא יכלה זרעו של עשו ויבוער יצר הרע מהעולם, ותסתלק הנגיעה בכף ירך יעקב, וכמו שמובא בתיקונים [תיקון ח"י דף כ"ה ע"ב] ע"ש.

ועי' בס' ויקם עדות ביעקב [להגאון הריעב"ץ דף מח ע"ב] שכתב על שי' ש"צ ימש"ו שהי' נוהג היתר בחלבו של גיד הנשה, וחשב זה לתיקון גדול, והיינו משום עפ"י שיטתו כבר בא משיח ונתקן ירך יעקב.

בילקוט שמעוני [רמז תצט] מתואר כבודם של עם ישראל באותם ימים, כיוון שכל אומות העולם יגיעו ויתחננו להיות עבדים לישראל, עד כדי כך שלכל אחד מישראל יהיו אלפיים ושמונה מאות עבדים.

וא"כ לעתיד לבוא לא יהיה צורך בתמכין דאורייתא, אלא יהי' ומלאה הארץ דעה את ה' [ישעיהו יא, ט], כולם יהי' בעצמם בר אוריין, ולכל אחד ואחד יהי' שפע גדול מאוד, וממילא יתבטל איסור גיד הנשה, כיון דמבואר בזהר דאיסור גיד הנשה הוא שהמלאך פגע בתמכין דאורייתא, וברגע שיתבטל הצורך בתמכין דאורייתא, הרי בטל איסורו.

*

להצלחת נישואי בתי עב"ג הרב המופלג יצחק אהרן ברנשטיין נ"ו שהזיווג יעלה יפה ובניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.

לע"נ אבי ר' משה בן הר"ר מנחם מנדל ז"ל : לע"נ ר' אברהם בן הר"ר בן ציון ז"ל

לע"נ מנחם מנדל בן הר"ר חיים דוד ז"ל : לע"נ שרה זיסל בת הר"ר יוסף ז"ל

תבונות שורש – הארות בפרשה על פי שורשי התיבות / הרב אשר זאב שרייבר, מח"ס תבונות כפיו, תבונות מועד

כיצד זוכים להיות 'איש ימיני' | ביאור שורשי: 'און' 'ימן' 'חוש' 'חש'

וַיְהִי בְּצֵאת נִפְשָׁהּ כִּי מָתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא לוֹ בְּנִימִין (לה, יח). וַיְהִיו בְּנֵי אֱלִיפֹז תִּימָן אוֹמְרֵי צְפוּ וְגַעְתֶּם וּקְנֹזוּ (לו, יא). וַיִּמְלֶךְ תַּחְתָּיו חָשֶׁם מֶאֱרֶץ הַתִּימָנִי (לו, לד) וַחֲתָנוּ גְבוּרֵיךָ תִּימָן (הפטורה עובדיה א, ט)

יש לבאר את המחלוקת בין רחל ליעקב בענין קריאת השם של הבן הנולד בעת צאת נפשה, ולמה למעשה נקרא הוא בשם 'בנימין' שנתן לו אביו, ובפרט שרש"י בפרשת פינחס (במדבר כו, כד) כתב: "...חמש משפחות חסרו מבניו של בנימין, כאן נתקיימה מקצת נבואת אמו שקראתו בן אוני - בן אנינותי, ובפלגש בגבעה נתקיימה כולה", ומבואר שהענין של 'בן-אוני' היה משהו האמור להמשך עתידו, ולא רק זכר למה שהיה בשעת לידתו.

צער או אנינות

והנה על 'בן-אוני' פירש רש"י 'בן צערי', מלשון אונן המצטער על מתו, וצריך לדעת שהמושג 'צער' לא מוזכר בתנ"ך אלא בדברי חז"ל, [השורש 'צער' עוסק במשהו 'קטן' או 'צעיר' וככתוב 'הלא מצער היא'], בתנ"ך מצינו רק לשון 'מכאוב' או 'כאב', ונראה ש'כאב' הוא על נקודת ההפרעה או התחושה הבלתי-רצויה על הגוף או על הנפש, אולם 'צער' הוא התסבוכת הנמשכת מכך, שאדם רוצה להיפטר מהכאב, ומוטרד במחשבות כיצד להיפטר מכך, או שעסוק במחשבות מטרידות 'למה אירע לו כך', ולמה לא עשה השתדלות פלונית שהיתה יכולה למנוע את הכאב, ועד שלא סובל את כל המחשבות הללו, ומחליט להיכנע ולהסכים שזהו המצב, אך הנה עוברים כמה רגעים או שעות ושוב מוצא את עצמו במחשבות המנסות להילחם עם הכניעה הקודמת... כל התסבוך הזה הוא המכונה 'צער' –

וכבר ביארנו מלפנים את ענין שורש 'און' שאין זה דוקא ענין של צער ובכי, שהרי מצינו את זה גם לענין של 'כח', כמו 'פועלי און' ראשית אוני, אלא ענין השורש הזה עוסק במצב של אדם הכבוש כל כולו תחת רצון אחד, כאילו שאין לו כעת בחירה ויכולת להתעלם לרגעים מהמצב הזה ולעסוק במשהו אחר, וכאשר זה נעשה מתוך התעוררות חמדה לדבר איסור, זהו 'פועלי און' וכיוצא בהם, אך כאשר זה נעשה מתוך הסדר הטבעי, זהו רצון ה', ולכן 'אונן' שהטבע גורם לו לחשוב רק על ענין המת שלפניו, שייך הוא לשורש זה, אולם לכאורה אין הכרח שהמחשבות שלו יעסקו בתיסבוך של הצער

הנוכח לעיל, אלא אדרבא, על זה עליו לקבל גזרת שמים ולברך 'דן האמת' בשמחה כשם שמברך על הטובה, ואת המחשבות שלו לגבי המת עליו למקד בהתעסקות אחת ויחידה בצרכי קבורתו, אלא שבכל זאת עצם ההתמודדות הזו לקבל בשמחה – גם היא מטרידה את המחשבה, ואפשר להגדיר את המתאונן כמצטער.

מסירות נפש עד היכן?

והנה מובא מהמקובלים שלא היה לבנימין מקור לרוח חיים, ורחל נתנה לו את החיים שלה, לכן מתה בלידתו, ולפי זה לכאורה אין צריך לומר ש'בן-אוני' הכונה ל'בן-צערי' ממש, אלא הכוונה לזה שהיא משמחת את עצמה בויתור על כל חייה וכוחותיה, למען חיי בנה, כל המחשבה שלה עסוקה במחשבה לקבור את חיי העבר ולשמוח בחיים העתידיים, כמחשבות הרצויות של ה'אונן'.

והמסירות נפש הזו ליוותה את ענין שבט בנימין, שהרי הוא ידיד ה', יסוד המזבח היה בחלקו, המקום שבו שואפת הארציות למסור את כל כולה לגבוה, למהוי קמי מלכא, להיבטל לרצון ה', וכמרומו בדברי חז"ל (מגילה כו א): "...ורצועה היתה יוצאת מחלקו של יהודה ונכנסת בחלקו של בנימין, ובה מזבח בנוי, והיה בנימין הצדיק מצטער עליה בכל יום לבולעה, שנאמר חפף עליו כל היום", רואים שהענין של המזבח היה אצלו משהו שמצטער עליו, רצה לברוח מכל טרדות עולם הזה אל שמחת הדבקות בה'.

ונשאלת השאלה למה באמת לא היה כל המזבח בחלקו [רק היסודות], וצריך לומר, שה' רוצה שהאדם יהיה מצוי גם בעולם הזה, ולא יהא רק כמתהלך בשמים, ואדרבא, כל הענין של גילוי 'מסירות נפש' הוא כאשר מבוטאת בו איזה 'מסירות', וכאשר אין האדם חפץ כלל בעולם הזה, אין כאן 'מסירות'!

וזה היה עומק הטענה של יעקב אבינו ע"ה, אשר קרא לו 'בנימין', כי טען שאמנם בשעה שרחל נתנה לו את השם 'בן-אוני' היתה במצב של מסירות נפש מוחלטת, אבל לא זה מה שצריך ללוות אותו במשך החיים, צריך רק לקחת את ההשראה הזו ולהשתמש בה במקומה הראוי לה, וזה נרמז בשם 'בן-ימין' –

כי הנה הענין של 'ימין' הוא הצד הזריז והחזק של האדם, וממילא כאשר צריך להשתמש ביד אחת – מוצא את עצמו משתמש בצד הזה, לא עולה בדעתו כלל להשתמש ביד האחרת, אין לו בזה עסק של 'בחירה'.

אך בכל זאת, כאשר זקוק לסיוע או לעשות בדרך אגב עוד איזה השתמשות, משתמש לענין היותר קל ביד שמאל, ובוה שנתן ה' לאדם שני ידים שאחת מיומנת ואחת שמאלית – רמז ה' לאדם, שאמנם צריך אדם לעסוק בעיקר בענין שמוכשר בו ונוח לו, אבל אין זה סיבה שיתן לעסק את זה את כל כולו, כמו אונן, אלא ימצא מהצד מקום גם לעיסוקים אחרים 'שמאליים'.

גם מזה אל תנח ירך

ובזה השלים יעקב אבינו והעמיד על המקום הנכון את השם שנתנה רחל 'בן-אוני', כי מצד השם הזה היתה הוראה לבן-אוני לעזוב כליל את העולם הזה, להיות כל כולו רק מסירות נפש לגבוה, אבל לאחר התיקון של יעקב, יש אמנם ענינים ימניים עיקריים, ואותם עושה מתוך מסירות נפש לה', מבין ומכיר שזהו תפקידו ושליחותו, ומוותר על כל ההשגות האחרות, אך בד בבד מכיר את מקומו ואינו מתחמק מעיסוקים אחרים שמחוייב בהם או שמוכן מצד הישר והטוב שעליו להשתדל בהם, ואדרבא כמה שלא יתחמק מאותם עיסוקים וישיג גם בהם הצלחות – כך יגדל יותר ענין המסירות נפש שלו כלפי שליחותו המיוחדת, ויבטא על ידה כי הוא 'ידיד ה'".

[והיות שכך קבע ה' לסדר ניהול עולמו, ממילא מי שמתכחש לכך, עלול לבסוף למצוא את עצמו נופל לתוך העולם הזה, ואולי זהו מה שאירע בפילגש בגבעה].

ונרמז הענין הזה גם בברכת יעקב לבנימין באומרו: 'בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל', כי בבוקר שהוא זמן הפעולה העיקרי, אז יאכל ויקבל שביעה מהענין שמוסר נפשו אליו, הענין אשר רוצה להגיע 'עד' עליו, ובכל זאת בשעות של 'ערב' יתן לערב בחייו עוד עיסוקים והצלחות, גם הם יהיו חלק מהשלל שלו בעולמו.

סערות תימן – הריב על שני עולמות

כמו שהשם 'בן-אוני' זקוק ל'בן-ימין' כך גם להיפך השם 'בן-ימין' זקוק ל'בן אוני', כי בלא זאת יכול הימין להיות מזוייף!

ולהבנת הדברים נקדים שהשורש של 'ימין' מוזכר כמה פעמים בפרשה, כי בנו בכורו של אליפז בן עשו הוא 'תימן', 'אלוף תימן', וכן אחד המלכים שמלכו בארץ אדום הוא 'חשם מארץ התימני', ומבואר במפרשים ש'תימן' הכונה לצד דרום, שהוא הצד הימני של העולם כאשר אדם עומד עם פניו כלפי מזרח שמש, ואשר הזה צד שמאל לצפונו וימין לדרומו, וזהו שכתוב 'צפון וימין אתה בראתם', גם רש"י על 'בנימין' כתב שגולד בצד ימין – צד הנגב להבא מארם נהרים.

ועל כל פנים רואים שאצל עשו מוזכר כמה פעמים הענין של תימן, ובכלל, מקומו של עשו הוא בדרומה של ארץ ישראל, ועל הנקמה בו נאמר 'וה' אלקים בשופר יתקע והלך בסערות תימן', ובהפטורת הפרשה נאמר 'וְחִתּוֹ גְבוּרֵיךָ תִימָן', ורואים שתקפו וגבורתו של עשו שייך לענין של 'תימן-ימין', וצריך להבין טעם הדבר, גם צריך להבין מהו 'חשם מארץ התימני' היה לו לומר 'חשם מארץ תימן'.

ונראה שהנה יעקב ועשו היו מריבים על נחלת שני עולמות, והעומק בזה הוא שיעקב העיקר אצלו עולם-הבא אך צריך את העולם הזה לצורך העבודה המנחלת את עולם-הבא, ולעומתו עשו צריך את העולם הזה, אך היות שכאשר אדם יודע את העונש שמצפה לו בעולם-הבא – זה מפריע לו לשלמות ההנאה בעולם-הזה, לכן היה צריך למצוא מהלך שיבטיח לו גם עולם-הבא, שהעולם-הבא ישרת את העולם-הזה, ומשום

כך היה צריך לעשות עצמו כצדיק וכחפץ בטוב, ולמצוא הוראות היתר לכל חטאותיו, ולצבוע את החטאים למצוות, כדרכו של הס"מ הצובע עבירות למצוות כידוע מהבעש"ט זי"ע.

והנה כל ההתגברות הזו מטרתה כדי שיוכל לעשות את חטאותיו בקלילות ורוגע נפשי, כאילו משתמש ביד ימין, ללא רפיון המצוי בצד שמאל, ולכן קבע את מקומו הארצי בימן-תימן, והמלך 'חשם' היה 'מארץ התימני', הענין שלו היה להדגיש את הקנין הארצי של עשו התימני – אשר בחר לו את ארץ תימן מחמת הרמז שבה, כי מבואר מהאריז"ל ש'חשם' רומז מדת הגבורה אשר לפני בריאת העולם התחזקה ורצתה לכלול בתוכה גם את מדת החסד וכל המדות, רצתה לשלוט על כולם [עד שנשברה ומתה], וזהו הענין שאדם מתגבר לעשות משהו שאינו ישר עם מצפון נפשו, ובכל זאת מחמת שרואה שם איזה נקודה טובה כגון שבעקיפין יוצא איזה טוב – אומר שהמעשה הזה שייך לצד החסד וההטבה, וכאילו אין כאן התגברות על צד אחר, וכאשר ינקום ה' את נקמתו מאדום, יהא 'וחתו גבוריך תימן' – שהגבורים הללו יבחינו בשקר הצבוע שלהם, יתפסו שלא היו ימניים אלא התגברו על צד הימין האמתי, והפחד הזה ישבור את גבורתם.

'חוש' ו'חושם'

ונרמז ענין זה גם בשם 'חשם', כי שורש 'חוש' מצינו לגבי ענין של מהירות כמו 'חושה לעזרתי', ומצינו בחז"ל גם ענין של 'חשש', אולם גם ל'חשש' יש שני משמעויות כי יש ענין של 'חושש' שהוא מישהו הנמנע מעשיה מחמת שמפחד מתוצאה לא רצויה, אבל ברוב מקומות רואים ש'חשש' הכונה לאדם העושה מעשה כדי למנוע את הצד המפחיד, וכמו 'אין חוששין שמא גיררה חולדה' שהכוונה שאין עושין מעשה בדיקה מחמת הספק הזה, ואילו היו כן בודקין היה זה מוגדר כ'חוש'.

וכל זה מתקשר לענין המהירות של 'חוש', כי הסיבה שאדם אינו ממהר הוא כי חושש מתקלות וכיוצא בזה, עסוק גם בהקשבה לצדדים אחרים, ומי שכן 'חש' זה מפני שאינו חושש אלא עושה, מבטל את החשש.

ובזמנינו משתמשים הרבה במושג 'תחושה' כלפי הרגשות מיוחדות או פנימיות, וכמדומני שיש לזה מקורות בחז"ל ותרגומים כמו 'חש בראשו' [והוא שורש 'חש' או 'חשש' בארמית], וגם זה מתקשר לענין של 'חוש', כי מדובר באדם ששם לב ל'תחושה' הזו, אינו מתעלם ממנה, נותן לה לעורר חשש, ואולי גם ל'חוש' ולעשות מעשה בעקבות התחושה.

ולפי זה 'חשם' מארץ התימני הינו מישהו שבטבע הוא ישר, הוא 'חש' את האמת, היא גורמת לו ספיקות, אך בכל זאת מתגבר ו'אינו חושש', אומר על השקר שזהו הימין האמת והטוב.

ולעומתו מצינו אצל דן בן יעקב שהיה לו בן יחיד 'חשים', כי 'דן – ידין עמו', ועליו לדון דין אמת, ועל כן צריך הוא את ה'חוש' צריך לחוש את כל הצדדים והחששות, לא להסתנור אחר השקר.

נר חנוכה משמאל

וכעת נחזור לענין של 'בנימין' שהוא היה 'בן-ימין', הימין שלו היה אמת, אבל הכל היה מחמת שבשורש היה גם 'בן-אוני', מוכן לחוש צער של הקרבה ומסירות, ויודע גם לשמוח עם זה, דן דין אמת, לא החליט שרק מה שמושך אותו זהו הימין והאמת, הימין מעדיף ובוחר בעולם הבא, אבל אינו שוכח שיש גם עולם הזה ונותן לו את השמאל, מקשיב לכל התחושות הן החזקות והן הקלושות [וזהו מגיע מכוחו של 'יעקב' המקשיב לתחושות העקב כמו שביארנו בפרשת תולדות].

[ובדרך אגב נבאר כאן פסוק תמוה בדברי הימים א' (ז, יב) שאחר שמזכיר את תולדות בנימין והגבורים שלהם, מסיים ואומר 'חשם בני אחר' והמפרשים התחבטו שם בביאור הפסוק, ולפי המבואר אפשר לומר שאחד מהגבורות של בני בנימין הוא שהיו 'בני אחר' שבכל שאלה הקשיבו גם לצד האחר הקלוש, היו חשים אותו בחושיהם וחוששים לו].

והיות ואנו עומדים בהכנה לימי חנוכה, נוסיף מענין לענין שהנה 'חשם' הוא ראשי תיבות 'חדש שבת מילה' [ומופיעים גם ב'חשמ'נאי] שהם הגזירות שגזרו עליהם מלכות יון הרשעה, שהמצוות הללו מסוגלות לעורר את החוששים האמתיים, כי 'חדש' אומר ליהודי לא להתיישן ולהצדיק את מה שהורגל, אלא תמיד להתקדש יותר, להקשיב ל'מקראי קודש' 'חדשים' המזמינים אותו אל הקודש. ו'שבת' אומרת לו לא להיות במרוצה אחר עולם המעשה שלו, לעצור, לזכור שכל פעלו הוא בשליחות ה', צריך להקשיב למשלח. ו'מילה' הינה להוריד את 'חרפת הערלה' [כמבואר בפרשה], שהוא ענין שאדם כל כך מקשיב לצרכי בשרו ואנוכיותו, עד שנעשה עטוף בזה, אינו רואה משהו אחר, וזה גורם ל'ערלת הלב' שאין לו כלל תחושה לענינים המורגשים במצפון הלב, ואת החרפה הזו צריך להסיר, צריך להילחם עם קליפת יון הזו להדליק נר חנוכה משמאל – להאיר את השמאל, להקשיב גם לצדדים הנדחקים ונדחים במהירות הימין.

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

ישראל יהיה שמך!

תיירים עשירים מחו"ל באו לחזות באימוני חיילים. ראו כיצד הם רצים בחום היום במעלה ההר, כשהם נושאים על שכמם מטען כבד. תוך כדי הריצה נדרשו להתגבר על מכשולים שהושמו בדרכם. פנה אחד המבקרים אל המפקד ואמר "אני מרחם מאד על החיילים המסכנים. הא לך צ'ק לצורך מימון סלילת כביש על ההר הזה, כביש שלא יהיה תלול כל כך ובלי מכשולים, כדי להקל על החיילים". השיבו המפקד "הצעתך הנדיבה תפגע בכושרם של החיילים. כל המטרה שלנו היא ללמד אותם להתמודד עם הקשיים, לכן בכוונה תחילה בחרנו בתנאים הקשים הקיימים כאן".

אנחנו קרויים 'ישראל' כשמו של בחיר האבות. ומה מיוחד בשם זה? הרי 'אחד היה אברהם'? מדוע נבחר דווקא יעקב מבין האבות? דרשו הקדמונים שהשם 'ישראל' מורה על עמידה מול קשיים ומאבק מול אתגרים. יעקב זכה בשם זה לאחר שעמד מול שרו של עשיו "פִּי שְׁרִיטָה עִם אֱלֹהִים וְעַם אֲנָשִׁים וְתוֹכֵל". ישראל הוא תוארם של האבות כולם, כי שלשתם סימלו עמידה והתמודדות. 'עשרה ניסיונות נתנסה אברהם ועמד בכולם'. עמד זקוף קומה. לא בנפש כפופה ושבורה, אלא איתן ברוחו ומחוזק. כך בניו יצחק ויעקב, וכך בניהם לדורות 'עם ישראל' - עם שנאבק.

מלמד ניצב מול מגוון רחב של תלמידים. מהם 'מוצלחים' בכישרונותיהם, בהרגלי למידה, ברמה משפחתית, במעמד חברתי, בהופעה מרשימה, הדרך בתלמוד תורה צְלִיחָה להם בס"ד. אך אחרים 'תקועים' מול מהמורות וקשיים. לנו, אנשי החינוך אתגר כפול: לעמוד לימינם ולהיות להם לעזר ככל שניתן. ואף גם זאת: לאמץ את רוחם במילות עידוד, למען ידעו כי הקב"ה בחר בהם כשהעניק להם אתגרים! נאמין שזה רצון ה', ובכך נשקיע בעזרתם ובעידודם.

בחור ישיבה נכנס ובא לפני רבינו ה'פני מנחם' מגור. בראש שפוף התאונן על מר גורלו שהינו מתקשה בהבנת הגמרא, ועד שזוכה להבין הוא שוכח מהר. 'קשה לשמוע ומהר לאבד' (אבות פרק ה). הביט בו רבינו בעיניו העמוקות מלאות חמלה, נתן עיניו ולבו להיות מיצר עמו - שהרי על מידה זו אמרו חז"ל (שם) 'זה חלק רע', ואמר "כמה אני מקנא בך! מאז ילדותי אני מבין את לימודי במהירות, קולט ואף זוכר. אני מתאמץ ואיני שוכח. כל ימי אני מצטער על שאין לי חלק ונחלה במעלת 'עמלי התורה', הלומדים ביגיעה. ואילו אתה, יקירי, אשריך! מה רב טובך! הנך נמנה על מקבלי שכר מיוחד על העמל - ללא קשר לתוצאה... אוי! כמה היו 'הלבבות קרובים!' 'שפתי צדיק ידעון רצון'!

ישראל יהיה שמך!

הזכרנו את עמידתו של יעקב אבינו מול שרו של עשיו שנאבק עמו בלילה. כך אמנם דרשו רבותינו זכרונם לברכה. אך **הרשב"ם** (הדב"ק בפשוטו של מקרא, ראה מש"כ ריש פר' וישב) פירש וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמוֹ, שזה היה מלאך שבא למנוע מיעקב לברוח! יעקב חשב לנוס מפני עשיו, אך מלאך נאבק עמו "שלא יוכל לברוח, ויראה בקיום הבטחתו של הקב"ה".

אין לברוח מאתגרים! מאחוריהם מסתתרות הבטחות של הקב"ה ואוצרותיו הברוכים. הן בתורה והן בענייני דעלמא. חז"ל שיבחו תורה שלמדו מתוך הדחק. שמעתי כי גם אילי ההון הרואים ברכה בממונם, התמודדו מול קשיים ויגעו, עד שראו סימן ברכה, בשונה מ'יורשים' ו'זוכים בפייס' שמתקשים לשמור על נחלתם שבאה בניקל.

חז"ל מספרים שלפני פטירתו של רבי אבהו הראו לו משמים י"ג נהרות אפרסמון שבהם הוא זוכה. בכה ואמר "וְאֲנִי אֶמְרָתִי לְרִיק יִגְעָתִי, לְתַהוֹ וְהֶבֶל פְּחִי כְּלִיתִי" (ישעיה מט ד). וכי מה חשב רבי אבהו? הלוא תגמול שכר טוב לעושי רצון השם הרי הוא מי"ג עיקרי האמונה! אלא, רבי אבהו הופתע לדעת שיש שכר עצום גם על **עצם היגיעה וכלו הכוח!**

מלמד יקר! מניסיוני בשדה החינוך אציע לך: 'קח לך פרויקט' ואמץ לליבך תלמיד **מתמודד**. תקדיש לו זמן לעזרה לימודית וחברתית, תקדיש לו לב ונפש לעזרה רגשית. האדם דומה לאבן חן, בלי ליטוש לא יבטא את הברק שבו. כך האדם, כדי להגיע למימוש עליו להתגבר על הקשיים שבדרך. תזכה להיות שותף ליגיעתו, ובהמשך – להצלחתו.

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ'

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ שאלות בפרשת וישלח

- א. מנין ש"האבות הן המרכבה" (עי רש"י לעיל יז, כב)?
- ב. מאיזו הנהגה בפרשה למד עובדיה הנביא (סנהדרין לט:)?
- ג. היכן מצאנו לשון "ממון" (2, עי' רמב"ן שמות לו, ו)? ולשון "הקדמה" (פסחים קיט:)? לשון "רוגז"? ולשון "הנהגה" (עי' רש"י להלן מז, יז)?
- ד. היכן מצאנו ה' תיבות רצופות המסתיימות ביו"ד? ובנו"ן סופית? והיכן מצאנו ו' תיבות רצופות המסתיימות במ"ם סופית?
- ה. איזו ברכה נאמרה הן לישראל בפרשה, והן לישמעאל? ומנין שאסור למנות את ישראל (עי' רש"י שמואל א טו, ד)?

חדוותא דאפטרותא וישלח (עובדיה א)

- ו. איזה דבר האמור על המלאכים נאמר בהפטרה על ישראל (עי' שמות רבה טו, ו)?
- ז. שמו של איזה מאבות הנזיקין נלמד (לדעה אחת) מפסוק בהפטרה?
תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לפרשת ויצא

- א. אלו דברים המוזכרים בפרשה הובטחו לגרים, והם משל למקרא למשנה ולגמרא (שבת קכ:)?
יעקב אבינו בקש (כח, כ) "לָחֶם לְאֹכַל וּבִגְד לְלַבֵּשׁ"
והגרים הובטחו (דברים י, יח): "וְאָהַב גֵּר לְתַת לוֹ לָחֶם וְשִׁמְלָה" ופירש"י ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. ודבר חשוב הוא זה, שכל עצמו של יעקב אבינו על זה התפלל, ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש (בראשית כח, כ).
ואמרו חז"ל (שבת קכ:): "ישעיה ג-ז) 'יֵשָׂא בַיּוֹם הַהוּא לְאֹמֶר לֹא אֶהְיֶה חֹבֵשׁ וּבְבֵיתִי אֵין לָחֶם וְאֵין שִׁמְלָה לֹא תִשְׁיַמְנֵי קְצִין עִם', אֵין יֵשָׂא אֵלֶּא לְשׁוֹן שְׁבוּעָה וְכֵן הוּא אֹמֵר לֹא

תשא את שם ה', לא אהיה חובש לא אהיה מחובשי עצמן בבית המדרש ובביתי אין לחם ואין שמלה שאין בידי לא מקרא ולא משנה ולא גמרא".

ב. אימתי נפקדה רחל (ר"ה יא.)?

"בראש השנה נפקדה שרה רחל וחנה. מנלן, א"ר אלעזר אתיא פקידה פקידה, אתיא זכירה זכירה, כתיב ברחל (בראשית ל-כב) ויזכור אלהים את רחל, וכתיב בחנה (שמואל א א-יט) ויזכרה ה', ואתיא זכירה זכירה מראש השנה דכתיב (ויקרא כג-כד) שבתון זכרון תרועה".

ג. היכן מצאנו לשון "חלק" (2)?

1. (כ) וַתֹּאמֶר לְאָה וְבְדַנִּי אֱלֹהִים אֲתִי זָבַד טוֹב וְכוּ' ופירש"י זבד טוב. כתרגומו נִיָּהב ה' יתה לי חלק טב]:

2. (לא, יד) וַתַּעַן רַחֵל וְלֹאָה וַתֹּאמְרָנָה לּוֹ הַעוֹד לָנוּ חֶלֶק וְנַחֲלָה בְּבֵית אָבִינוּ:

ולשון "איחור"?

(ל, מב) וּבַהֲעֵטִיף הֵצֵאן לֹא יִשִּׁים וְהִיָּה הָעֵטָפִים לְלֶבֶן וְהַקְּשָׁרִים לִיעֶקֶב: ופירש"י ובהעטיפה. לשון איחור, כתרגומו ובלקשות.

לשון "חוזק" (2)?

1. (כח, יד) וְהִיָּה זֶרַעְךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ וּפְרִצְתָּ יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה וְנִבְרָכֻי בְּךָ כָּל מִשְׁפָּחַת הָאֲדָמָה וּבְזֶרַעְךָ: ופירש"י ופרצת. וחזקת, כמו וכן יפרוץ:

2. (לא, כט) יֵשׁ לְאֵל יְדֵי לַעֲשׂוֹת עִמָּכֶם רַע וְאֱלֹהֵי אָבִיכֶם אָמַשׁ אָמַר אֵלַי לֵאמֹר הַשָּׁמַר לְךָ מִדַּבֵּר עִם יַעֲקֹב מְטוֹב עַד רַע: ופירש"י יש לאל ידי. יש כח וחיל בידי לעשות עמכם רע. וכל אל שהוא לשון קדש, על שם עוזו ורוב אונים הוא:

ולשון "עזיבה" (2)?

1. (כח, טו) וְהִנֵּה אָנֹכִי עִמָּךְ וְשִׁמְרֹתֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתֶיךָ אֶל הָאֲדָמָה הַזֹּאת כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לְךָ:

2. (לא, כח) וְלֹא נִטְשָׁתָנִי לְנִשְׁק לְבָנִי וְלִבְנֹתַי וְהִתְרַגּוּם וְלֹא שִׁבְקַתָּנִי שֶׁהוּא הִתְרַגּוּם אִף לְלִשׁוֹן "עִזִּיבָה".

ד. היכן מצאנו לשון "רדיפה"?

ע וכע"ז מצאנו בחז"ל (במדבר רבה ח, ט) "עקילס הגר נכנס אצל רבי אליעזר אמר לו הרי כל שבחו של גר ואהב גר לתת לו לחם ושמלה, אמר לו וכי קלה היא בעיניך דבר שנתחבט עליו אותו זקן (בראשית כח, כ): ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבוש, ובא זה והושיטה לו בקנה, נכנס אצל רבי יהושע התחיל מנחמו בדברים, לחם זו תורה, שנאמר (משלי ט, ה): לכו לחמו בלחמי. שמלה זו טלית, זכה אדם לתורה זכה למצוות, ולא עוד אלא שמשאיין בנותיהם לפהנה ויהיו בני בניהם מקריבים עולות על גבי המזבח. לחם זה לחם הפנים, ושמלה אלו בגדי כהונה גדולה. הרי במקדש, בגבולים מניין, לחם זו חלה, ושמלה זו ראשית הגז, לכך נאמר: ואיש את קדשיו לו יהיו בפרשת הגר".

תשובות לפרשת ויצא

(לא, לו) וַיִּחַר לַיַּעֲקֹב וַיָּרֶב בְּלִבָּן וַיַּעַן יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר לְלִבָּן מַה פָּשַׁעִי מַה חָטָאתִי כִּי דָלַקְתָּ אַחֲרָי: ופירש"י דלקת. רדפת, כמו על ההרים דלקונו (איכה ד, יט.), וכמו מדליק אחרי פלשתים (שמואל-א יז, נג.):

ולשון "בירור"?

(לא, לז) כִּי מִשְׁשַׁתָּ אֶת כָּל כְּלִי מַה מִּצְאָתָּ מִכָּל כְּלִי בֵּיתְךָ שִׁים כֹּה נִגַּד אַחֵי וְאַחֲרֶיךָ וַיִּזְכְּחוּ בֵּין שְׁנֵינוּ: ופירש"י ויזכחו. ויבררו עם מי הדין, אפרובי"ר בלע"ז:

לשון "תוכחה"?

(לא, מב) אֶת עֲנֵי וְאֶת יָגִיעַ כַּפֵּי רָאָה אֱלֹהִים וַיִּזְכַּח אֲמֹשׁ: ופירש"י ויזכח. לשון תוכחה הוא, ולא לשון הוכחה הוא:

ולשון "ראיה" (3)?

1. השורש ר.א.ה. נמצא פעמים רבות כגון (כט, ב) וַיִּרְא וְהִנֵּה בָּאֵר בַּשָּׂדֶה, (כט, י) וַיִּהְיֶה כַּאֲשֶׁר רָאָה יַעֲקֹב אֶת רַחֵל וכו'.

2. (ל, לז) וַיִּקַּח לוֹ יַעֲקֹב מִקָּל לְבָנָה לַח וְלוֹז וְעֶרְמוֹן וַיַּפְצֵל בָּהֶן פְּצָלוֹת לְבָנוֹת מִחֹשֶׁף הַלָּבָן אֲשֶׁר עַל הַמְּקָלוֹת: ופירש"י מחשף הלבן. גלוי לובן של מקל, כשהיה קולפו, היה נראה ונגלה לובן שלו במקום הקלוף:

3. (לא, מט) וְהִמְצַפָּה אֲשֶׁר אָמַר יִצְחָק ה' בֵּינִי וּבֵינֶךָ כִּי נִסְתַּר אִישׁ מִרְעֵהוּ: ופירש"י והמצפה אשר אמר וגו'. והמצפה אשר בהר הגלעד, וכמו שנאמר ויעבר את מצפה גלעד (שופטים יא, כט.), ולמה נקרא שמה מצפה, לפי שאמר כל אחד מהם לחברו, יצף ה' ביני ובינך אם תעבור את הברית:

ה. איזו פעולה המוזכרת בפרשה היא לאו בפרשת קדושים, מוזכרת בברכותיו של בלעם, ויוסף הצדיק ייחסה לעצמו?

לשון "ניחוש".

בפרשתנו נאמר (ל, כז) וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹ לָבָן אִם נָא מִצְאָתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ נִחְשָׁתִי וַיְבָרְכֵנִי ה' בְּגִלְלָךְ:

לאו בפרשת קדושים (ויקרא יט, כו) לא תִּנְחָשׁוּ.

מוזכרת בברכותיו של בלעם (במדבר כג, כג): כִּי לֹא נִחַשׁ בַּיַּעֲקֹב וְלֹא קָסַם בְּיִשְׂרָאֵל וכו' ויוסף ייחסה לעצמו (בראשית מד, טו) וַיֹּאמֶר לָהֶם יוֹסֵף מַה הִמְעַשָּׂה הַזֶּה אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם הֲלוֹא יָדַעְתֶּם כִּי נִחַשׁ יִנְחַשׁ אִישׁ אֲשֶׁר כְּמִנִּי:

ואיזו לשון נמצא בפרשת תולדות, בפרשתנו, בקללות שבפרשת כי תבוא, ולדעה אחת ברש"י - במכת חשך?

לשון "מישוש".

בפרשתנו נאמר (לא, לד) וַיִּמְשַׁשׁ לָבָן אֶת כָּל הָאֵהָל וְלֹא מָצָא:

בקללות שבכי תבוא נאמר (דברים כח, כט) וְהָיִיתָ מִמִּשְׁשׁ בְּצַהָרִים כַּאֲשֶׁר יִמְשֵׁשׁ הָעוֹר בְּאֶפְלָה וכו'.

ובמכת חשך נאמר (שמות י, כא) וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה נְטֵה יָדְךָ עַל הַשָּׁמַיִם וַיְהִי חֹשֶׁךְ עַל אֶרֶץ מִצְרָיִם וַיִּמַּשׁ חֹשֶׁךְ: ופירש"י: וימש. ומדרש אגדה פותרו, לשון ממשש בצהרים (דברים כח, כט), שהיה כפול ומכופל ועב עד שהיה בו ממש:

חדוותא דאפטרותא ויצא למנהג אשכנז (הושע יב - יד)

ו. איזו לשון שנאמר על אדם בהפטרה, נאמר כלפי סבתו בהפטרת ראש השנה?
הלשון "תמרורים"

נאמר על אפרים בהפטרה (יב, טו) "הִכְעִיס אֶפְרַיִם תְּמַרּוּרִים" (אמנם כוונת הכתוב אינה לאפרים אלא לבני שבטו).

ונאמר על סבתו רחל בהפטרת יום ב' דראש השנה (ירמיה לא, יד) כֹּה אָמַר ה' קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תְּמַרּוּרִים רָחֵל מִבְּכָה עַל בְּנֵיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחִים וּגו',
ז. ע"י מה נפרע הקב"ה מן הרשעים (עי' רש"י שמות יד, כא)?

ע"י רוח קדים, כאמור (טו) כִּי הוּא בֵּן אֲחִים יִפְרִיא יָבּוּא קָדִים רוּחַ ה' מִמִּדְבָּר עֹלָה וַיִּבּוֹשׁ מְקוֹרוֹ וַיִּחָרַב מְעֵינּוֹ הוּא יִשָּׁסָה אוֹצַר כָּל כְּלֵי חֲמֻדָּה:

ובקריעת ים סוף נאמר (כא) וַיִּט מֹשֶׁה אֶת יָדוֹ עַל הַיָּם וַיּוֹלֶךְ ה' אֶת הַיָּם בְּרוּחַ קָדִים עֲזָה כָּל הַלַּיְלָה וַיִּשָּׂם אֶת הַיָּם לְחַרְבָּה וַיִּבְקְעוּ הַמַּיִם: ופירש"י ברוח קדים עזה. ברוח קדים שהיא עזה שברוחות, הוא הרוח שהקב"ה נפרע בה מן הרשעים, שנאמר ברוח קדים אפיצם (ירמיה יח, יז), יבא קדים רוח ה' (הושע יג, טו), רוח הקדים שברך בלב ימים (יחזקאל כז, כו), הגה ברוחו הקשה ביום קדים (ישעיה כז, ח):

חדוותא דאפטרותא ויצא לעדות המזרח (הושע יא - יב)

ח. איזה לשון בהפטרה נדרש כלפי אליעזר עבד אברהם (בראשית רבה נט, ט)?

"וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הָעֶבֶד (בראשית כד, ה), הֲדָא הוּא דְכַתִּיב (הושע יב, ח): כְּנָעַן בְּיָדוֹ מֵאֲזִנֵי מְרֵמָה לְעֶשֶׂק אָהֵב. כְּנָעַן זֶה אֱלִיעֶזֶר. בְּיָדוֹ מֵאֲזִנֵי מְרֵמָה, שְׁהִיָּה יוֹשֵׁב וּמִשְׁקִיל אֶת בֵּיתוֹ, רְאוּיָה הִיא אוֹ אֵינָה רְאוּיָה. לְעֶשֶׂק אָהֵב, לְעֶשֶׂק אֲהוּבוֹ שֶׁל עוֹלָם, זֶה יִצְחָק, אָמַר: אוֹלֵי לֹא תֵאבְדָה, וְאֶתָּן לוֹ אֶת בֵּיתִי. אָמַר לוֹ אֶתָּה אָרוּר וּבְנֵי בְרוּךְ וְאֵין אָרוּר מִתְדַבֵּק בְּבְרוּךְ".

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת וישלח

הקימו בין עשרה לעשרים,
ותוך שלושה, לשבעה עקורים.
זהירות מאוצר אם לא מתרים,
ותחת עליון השאירו ציורים.
הזהרו בשעל גב סדורים,
וברוח שלושה, וארבע קמורים.
וכל זאת למען דעת דרים.
אך בשיבחנו לעתיד אחרים,
על קל, ברגלם יהיו שוברים,
ויראי שמו ישכנו בין סנפירים.
נח בורח מול עיר מזהרים,
ורבוי בדרך למעשה שעירים.
קוצים וברקנים דשו שרים,
במקום עשות למקנה מגורים.
יזכנו ה' אלוקי העברים,
ושמחה גדולה מאור לנו ירים,
כשם שעשה בהקבץ הפזורים.

*

פיתרון כתב החידה לפרשת תולדות: 'עור'

קרבו ללמד תורה בני ישראל יכלו ללמוד עם משה תורה
עם מסוה ללא חששה רק לאחר ששם את המסווה כי קרן עור פניו (שמות לד, כט)
זוג ראשונים נטשו אורה לאדם וחווה היה כותנות אור
ובגירושין קבלו בבושה ולאחר החטא, כשגורשו מגן עדן, קבלו כותנות עור (בראשית ג,
כא)

מי הוא זה עם חגורה שליחי אחוזה תיארו את אליהו כאיש עם אזור עור
בעל שער אך לא מהפרשה ובעל שיער ואין זה עשיו מהפרשה (מלכים ב א, ח)

לְקַיֵּם מִצְוָה בְּסֵתֶם בְּשָׂרָה ע"י עור בהמה עושים סת"ם

וּלְהַכִּין כָּל צְרָכֵי קִדְשָׁה

לא תוכל הסר חֲבֻרָה היהפוך כושי עורו נמר חברבורותיו

כְּכוֹשֵׁי, רַע מְדָה הַשְׁתַּרְשָׁה כך כביכול גם ישראל אין יכולים להשתנות ממידותיהם
הרעות (ירמיהו יג, כג)

כְּסוּי מִשְׁפָּן הַהֶקְטָרָה כיסוי שהיה מעורות תחש ואילים מאדמים (שמות כו, יד)

שְׁתֵּי מִי"ג שָׁם הַקְדְּשָׁה והם היו חלק מי"ג התרומות למשכן (שמות כה, ה)

מְקַרְבָּנוֹת הַכִּיִּן בְּגִזְרָה יעקב הכין בגזרת אמו עורות מגדיי עיזים ששחט לקרבן פסח
וחגיגה (בראשית כז, טז)

מִפְּחַד קָלְלָה לְמִשְׁשָׁה כי פחד שאביו ימשש אותו

מִזְהָר עַד בָּקָר לְהַחְזִירָה הנושה מוזהר להחזיר בבוקר

עָנוּשׁ יַעֲנֵשׁ כִּי שְׂמֵלָה נָשָׂה כי היא שמלתו לעורו.. והיה כי יצעק אלי ושמעתי (שמות
כב, כו)

וְהָיָה אִם תִּפְרַח הַמֵּאֲרָה פרוח תפרח הצרעת בעור (ויקרא יג, יב)

בְּדִיקָה תַעֲבֹר וְכִהֵן יִפְרִישָׁה

אֶת הַצָּרָה לְשֹׁשׁוֹן בְּמַהֲרָה ימי הצומות יהפכו לשמחה

יִהְיֶה ה' וּבְרָגַל תִּלְבָּשָׁה ונוכל ללבוש בהם נעלי עור

מלה צפונה / הרב יוסף שפר

חידה לפרשת וישלח

עמוד יתנשא ואורו יזריח
ובכנפיו ימהר ויפריח
ולשקף כמותו שאלתי אשיח
וקם בנגינה לקדמו יטריח
בו יואצו מוצלים להבריח
ובין לילה ייבש בו השיח
ואיש בריבו עם אדם לא יצליח
עד עת יחלה תת להשליח
אודה על חסדי הבורא ומשגיח
מלביש ומנעיל מתיר ומפקיח
אצפה לישועה קימעא תגיח
וכהדסה אשווע ולא אניח
ואז בביקוע רפואה יצמיח
וישוב תמיד בניחווחו להריח

*

פתרון חידת 'מלה צפונה'

הפתרון: שחר

עמוד יתנשא ואורו יזריח- עמוד השחר

ובכנפיו ימהר ויפריח- אשא כנפי שחר

ולשקף כמותו שאלתי אשיח-מי זאת הנשקפה כמו שחר

וקם בנגינה לקדמו יטריח- עורה הנבל וכינור אעירה שחר

בו יואצו מוצלים להבריח- וכמו השחר עלה ויאיצו המלאכים בלוט

ובין לילה ייבש בו השיח-וימן האלוקים תולעת בעלות השחר למחרת ותך את הקיקיון

וייבש

ואיש בריבו עם אדם לא יצליח-ויאבק איש עמו עד עלות השחר

עד עת יחלה תת להשליח- שלחני כי עלה השחר

אודה על חסדי הבורא ומשגיח

מלביש ומנעיל מתיר ומפקיח- ברכות השחר

אצפה לישועה קימעא תגיח- אילת השחר (עי' שהש"ר ו')

וכהדסה אשווע ולא אניח- למנצח על אילת השחר

ואז בביקוע רפואה יצמיח- אז יבקע כשחר אורך וארוכתך מהרה תצמח

וישוב תמיד בניחוחו להריח-תמיד של שחר

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת הנלמדת

הרב אריה גלינסקי מח"ס בירורים וביאורים

דף לא.

בגמ' 'וקמיפלגי בדרב קטינא דאמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב שנאמר ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, אביי אמר תרי חרוב שנאמר יחיינו מימים', תמוה לכאן' שהרי בלשון הברייתא מבואר טעם אחר, שהרי הלשון 'אמר רבי נחמיה מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו', משמע שהוא תמיהה מצד עצמו שלמה צריך לחלק בין הפרקים, ולכאן' למה שלא נאמר שהוא באמת עיקר הטעם, ולמה צריך לומר שבעצם כו"ע מודו שהיה ראוי לחלק בין הפרקים, ורק מטעם אחר אי אפשר בכך, וצ"ע.

*

תוספות ד"ה וביקש ר"א להפקירו לעניים 'וא"ת ואם לא קדשה מה היו מרויחים עניים הרי לא יוכלו לאכול בירושלים אם בטלה קדושתה, ויש לומר דיכולין לחלל שוה מנה על שוה פרוטה כדאמרינן (ב"מ דף נו.) הקדש שוה מנה שחללו על שוה פרוטה מחולל, ואף על גב דבפרק הזהב (שם) פליגי בשחללו אי דיעבד או לכתחילה הא מסקינן בסוף המקדיש שדהו (ערכין דף כט.) דבזמן הזה אפילו לכתחילה, ומיהו אין ראייה מהקדש למעשר שני וכרם רבעי דפ' התקבל (גיטין דף סה.) גבי מערימין על מעשר שני דמשני הכא במאי עסקינן במעשר שני בזמן הזה דרבנן ופריך ואמה העבריה בזמן הזה מי איכא הוה ל' לאקשוויי ממעשר שני בזמן הזה מה הערמה צריך והלא על שוה פרוטה יכול לחלל הכל קרן וחומש, ומיהו בהלכות גדולות ובשאלתות דרב אחאי פסקו דבמעשר שני ובכרם רבעי יכול לחלל שוה מנה על שוה פרוטה וההיא דהתקבל שפיר הוה מצי פריך עלה', ומבואר שצריכים ראייה לא לחלק בין מע"ש להקדש, ולכאן' צ"ע מה טעם יש לחלק ביניהם, [ואמנם ייתכן שטעמייהו דהתו' הוא מחמת הראייה מסוגיא דגיטין, אבל אכתי טעמא בעי, דאם אין בזה שום טעם, בהכרח צריך לדחות כמו שדחו התו' אח"כ], ואולי יש לחלק בין הקדש שהוא כעין קניה ושייך לקנות פחות מהמחיר, שעדיין יש ע"ז שם של מקח וממכר, לכן כשאין פסידא אין בעיה בעצם צורת הפדיה, משא"כ מע"ש שהוא ענין חילול וסדייה י"ל דפדיה צורתה שוה בשוה לכן אף שבדיעבד חל לכתחילה מצוה לעשות פדיה רגילה, ואכתי צ"ע.

*

דף לב.

בגמ' 'מאי שנא שני מתקיע משום דברב עם הדרת מלך', תמוה לכאן' מפני מה יש יותר אנשים במוסף מבשחרית, אטו יש יותר אנשים שמתפללים מוסף מאנשים שמתפללים שחרית, ודוחק גדול לומר שאנשים קמים מאוחר ומתפללים שחרית ביחידות, ומגיעים

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער - למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

רק למוסף, ובפרט שנשמע שזה נכון גם לגבי ראש השנה, והרי בראש השנה מבואר [בע"ז דף ד ע"ב] שאין להתפלל ביחידות שלא בשעה שהציבור מתפללים, ואם כבר עומד להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, למה שלא יבוא להתפלל עמהם, וא"כ מהו המיאות הזו שבמוסף יש יותר אנשים מבשחרית, וצ"ב.

*

דף לג.

תוספות ד"ה תניא נמי הכי מתעסקים בהם 'ופי' בקונטרס שהגיע לחינוך מתעסקים בהן עד שילמדו וכ"ש שאין מעכבים ודבר תימה הוא האיך יכול לומר דבקטן שהגיע לחינוך מתעסקים ואפילו בשבת והלא אין מצות היום בשופר ועוד דגבי קטן שלא הגיע לחינוך קתני אין מעכבים מלתקוע בשבת אבל לכתחילה לא אמאי הא אפילו בהגיע לחינוך שרי להתעסק בו כדי שילמדו, לכאוי' י"ל בפשיטות בשיטת רש"י שעניין החינוך הוא לאו דווקא ליום זה, שהרי אדרבא היום אינו מחוייב עדיין, אלא העיקר להרגילו כשיהיה גדול, וא"כ מה לי בכך שאין היום מצוות שופר, סו"ס מצוה לחנכו, וממילא זה דוחה את איסור התקיעה, משא"כ בלא הגיע לחינוך שאין בזה כלל מצוה, וצ"ע.

*

תוספות ד"ה שיעור תרועה כשלש יבבות - פירש בקונטרס שלשה קולות בעלמא כל שהוא וכו', וריב"א והר"י בן הר"ר מאיר מפרשים דיבבא היא שלש כחות של כל שהוא נמצאת תרועה תשע כחות, תמוה קצת מהו המקור לדבר זה ששיעור יבבא הוא ג' קולות, ולכאוי' צ"ל שהיה קבלה בידם, אבל פלא שאין רמוז לזה בשום מקום בגמ', וצ"ע.

*

דף לד.

בגמ' 'ומצוה בתוקעין יותר מן המברכין כיצד שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין, פשיטא הא דאורייתא הא דרבנן, לא צריכא דאף על גב דהא ודאי והא ספק', מבואר שפשוט לגמ' שאמירת הברכות של מלכויות זכרונות ושופרות הוא דרבנן, ולכאוי' תמוה מאוד דלעיל [דף לב ע"א] הלשון הוא רחמנא אמר תקעו, ולכאוי' פשטות לשון זה נשמע שהוא דאורייתא, ובפרט שאין דרך הגמ' להאריך באסמכתא כמבואר בתו' בסוטה [דף לב ע"ב] ואולי הכוונה שידע לומר ענין מלכויות זכרונות ושופרות שזה הדאוי' ורק את הברכה עם כל הפסוקים לא יודע, ואכתי צ"ע.

*

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער - למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

איתא בגמ' תענית (ד.) "אמר רבי יונתן שלשה שאלו שלא כהוגן לשנים השיבוהו כהוגן לאחד השיבוהו שלא כהוגן ואלו הן אליעזר עבד אברהם ושאל בן קיש ויפתח הגלעדי אליעזר עבד אברהם דכתיב והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך וגו' יכול אפילו חיגרת אפילו סומא השיבו כהוגן ונודמנה לו רבקה".

ובתוס' שם שאל "תימה אמאי לא נקט הכא גבי אליעזר עבד אברהם כמו דקאמר גבי שאל בסמוך יכול אפי' ממזרת או שפחה וכו' ואמר רש"י משום דגבי אליעזר לא שייך עדיין ממזרת דהא לא נתנה תורה, אי נמי דגבי אשה לא דייק עלמא אלא ליופי".

והגאון בעל שאגת אריה בספרו גבורת ארי הביא דברי תוס' הללו וכתב עליהם "ואני אומר חלילה לומר כן שיצחק ואברהם אביו לא דקו באשה האסורה להו, חס לאבות העולם מלומר כן עליהם".

ונלענ"ד לפרש כוונת תוס' לפי מאמר חז"ל (שבת לג.) "אמר רב אושעיא כל הממרק עצמו לעבירה חבורות ופצעין יוצאין בו שנאמר חבורות פצע תמרוק ברע, ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן שנאמר ומכות חדרי בטן, אמר רב נחמן בר יצחק סימן לעבירה הדרוקן".

וכתב רבינו בחיי (שמות כח, טו) "כל מי שחטאו משבט שמעון בבנות מואב הוריקו פניהם, וכן דרשו חז"ל (שבת לג.) סימן לעבירה הדרוקן". ובספר שפתי צדיקים מהרה"ק ר' ישעיה מדינוויץ זי"ע ביאר בזה דברי יעקב אבינו "ראה פניך לא פללתי" (בראשית מח, יא) "אפילו אחר שנודע לי שאתה בחיים לא חשבתי לראותך בפנים יפות כמו שאנו רואה אותך כעת, כי אמרתי אולי נפסלת בעבירה ח"ו וסימן לבעלי עבירה הדרוקן". ואחר שראה פניו המבהיקות של יוסף ידע שהוא נשאר בצדקו.

ובשו"ע (יו"ד ס' יח, ט) נפסק שהשוחט צריך לבדוק הסכין על בשרו דהיינו שמוליכה ומביאה על בשר אצבעו עיי"ש, והאור החיים הק' בספרו פרי תואר (שם) העלה "והאדינא דלא מרגשי בה אינשי מסתברא דהוי משום דאגשים גשמייהו... ובימי האמוראים היה להם בשר חי וטהור איבעית אימא לצד טהרת נפשם היה בשרם כזכוכית לבנה ואיבעית אימא מפני שעדיין לא האריכו כל כך בגלות ולא שבעו מי רוש היגונות והצרות ולזה בשרם מפונק".

הרי דמחמת טהרת נפשם זכו לא רק לנשמה קדושה וטהורה אלא גם לגוף טהור ומזוכך בכל מיני זיכוך, ובדרך זה כתב הרה"ק ר' צדוק הכהן זי"ע בספרו תקנת השבין (אות י) לפרש מאמרם (ב"מ פד.) "שופריה דרבי יוחנן דאשתייר משפירי ירושלים" וכתב הרה"ק ר' צדוק: "והוא היופי לצדיקים שומרי הברית כענין 'יוסף יפה תאר ויפה מראה' (בראשית

הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מאנשעסטער - למה לא חשש אליעזר ברבקה לחשש ממזרות

לט, ו), כי לא דיברה תורה במתים מיפי הדמיון של עולם הזה, ומי שעינים לו יראה שהוא תכלית הכיעור וכבני הכושיים (וע"ע אריכות בזה בספרו ישראל קדושים אות ו), ואין יופי בבשר הגוף אלא בבשר קודש דזרע ישראל והם תשעה קבין יופי שנטלה ירושלים מעשרה קבין שירדו לעולם (קידושין מט:): היינו מה שנקרא יופי על דרך האמת". (ואכן רבא אמר (ר"ה יז.) על "שפירי מבני מחוזא" שהם בני גיהנם "ופניהם דומין לשולי קדירה" וביאר המהרש"א "שהם שמענגים עצמם ביותר מתאוות עוה"ז ותחת יופי פניהם שהיה להם בעוה"ז הושחרו לעוה"ב בגיהנם" ולעומת זה דרש ר' יהודה ב"ר סימון (סנהדרין ק.) "כל המשחיר פניו על דברי תורה בעוה"ז הקב"ה מבהיק זיויו לעוה"ב").

ומילתא בטעמא להביא כאן דבריו הנפלאים של הגה"צ ר' בנימין זאב יעקבזון זצ"ל בספרו אשא דעי למרחוק, במאמר אודות זקני אדמו"ר הק' מהר"י מטשארטקוב זי"ע שיומא דהילולא חל הלילה (י"ג כסלו), שהביא דברי המשנה (אבות פרק ו) "רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון בן יוחאי אומר, הנוי והכח והעושר והכבוד והחכמה וכו' נאה לצדיקים ונאה לעולם", וכתב ע"ז הגרב"ז יעקבזון: "לפני עינינו השכליות עומדת התמונה במלוא תפארתה כולה עוז והדר, היא תמונת דיוקנו של הרבי מטשארטקוב זצ"ל כמו שראינוה בפעם האחרונה זמן קצר לפני הסתלקותו וכפי שראינוה בפעם הראשונה לפני שנות רבות, הנוי הפנימי, הנוי שמקורו היא הנפש, הנוי וחוט החן שמשוך על הפנים ועל כל הצורה. זהו הנוי שאליו התכוין רבי שמעון בר יוחאי בפרק קנין תורה".

הרי שיש מין יופי רוחני שמאיר מפנימיות נשמת האדם עד שגופו מבריק ומזהיר באור שהוא לא מעלמא הדין, ובזה נבין עומק דברי חז"ל שאמרו "בזמן שצדיק בעיר הוא זיוה הוא הודה הוא הדרה, יצאה צדיק מן העיר פנה זויה פנה הודה פנה הדרה" (הובא ברש"י בראשית כח י). וביאר העץ יוסף (רות ב יב) "הוא הודה על דרך שאמר הכתוב 'ונתת מהודך עליו' והיא ניכרת בפנים וכמו שאמרו חז"ל מהיכן זכה משה לקרני ההוד, הרי שלזוהר פניו קראו הוד".

ועוד מצינו ענין הזיו שניכר בפנים, ממה דאיתא בגמרא נדה (לא.) "שלשה שותפין יש באדם, הקב"ה אביו ואמו, והקב"ה נותן בו רוח ונשמה וקלסתר פנים" וכתב שם רש"י קלסתר פנים "זיו". הרי שזהו דבר אלקי כמו הרוח והנשמה, ואינה בא בתולדה מאביו ואמו, אלא מהקב"ה למי שזכה לכך וכמו דכתיב "יראה אל עבדך פעלך והדרך על בניהם" (תהלים צ, טז). (וע"ע בדרש משה ח"א ריש פר' ויצא).

ומהענין להביא כמה קטעים מהספד "נשמה מעולם האצילות" שהעלה על הכתב אחד מתושבי וינה, אחר פטירת רבינו מטשארטקוב, ובו מבכה מרה על האי שופרא דבלי בארעא, וכה כתב "הנה קדוש ישראל הלך מאתנו ואיננו. מדוע לא יודו העמים כולם כי גם לנו חוש של יופי, לא מיפת בלבד נלמוד דיני היופי והלכותיו, רק מישראל! מהרבי ר' ישראל מטשארטקוב נלמוד דיני היופי והחן והנמוס וההדר החיצוני והפנימי. היופי - לא נחלת יון הוא כי גם נחלת יעקב אש תם יושב באהלי תורה. היה סמל היופי, מעודי לא

ראיתי יופי כזו המבריקה דרך שתי עינים יפות כחלק מן הבריאה הנאדרה בקודש. על פניו הוד קודש, בגדיו הטהורים הארוכים והיפים מסודרים באיזה נקיון וסדר כולם רומזים כי על איזה אדם נקי הדעת וזך הרעיון הם מונחים, ובגאון ובהוד. **בן אדם! קדש עצמך במותר לך, אז היופי האלקי עליך יחול ותבין גם סוד יפיו של הצדיק הזה.**

ובזה מובן דרשת חז"ל (חגיגה ג.) עה"פ (שיה"ש ז, ב) "מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, כמה נאין רגליהם של ישראל בשעה שעולים לרגל" שחז"ל רצו ללמד אותנו יסוד זה דיופי האמיתי היא בשעה שיהודים מקיימים תורה ומצוות ואז הם זוכים להשראה מיוחדת עד שגם מנעליהם מבריקות ומאירות ביופי מיוחדת. וכן אנו אומרים בכל בוקר "אשרינו מה טוב חלקינו ומה נאים גורלנו מה יפה ירושתינו" (עיי"ש בפ"י דובר שלום) ואל הכרה זו הגיעו בני ישראל בסיום עבודתם בחג הסוכות, וכדאיתא במשנה (סוכה מה. וע' ערוך לנר שם) "ואותו היום מקיפין את המזבח שבע פעמים, בשעת פטירתן מה הן אומרים, **יופי לך מזבח יופי לך מזבח.**"

ומעתה מבואר דברי תוס' דאם רבקה נולדה בעבירה לא היתה שייך שהיא תהיה בתכלית היופי ומיושב תמיהת הגבורת ארי.

הרב שמואל דוד בערקאוויטש

ראש השנה לב.

רש"י ד"ה כנגד עשרת הדברות - דכתיב בהו נמי שופר "ולא שמעתיה אלא ראיתיה" ביסוד רבינו יצחק בן יהודה

מה כוונת רש"י בזה?

החותם בכבוד רב,

שמואל דוד בערקאוויטש

א"ה

ראה רש"י לעיל כח. התוקע לשיר. לשורר ולזמר כך שמעתי מפי מורי הזקן וביסודו של מורי רבי יצחק בן יהודה ראיתי התוקע לשד להבריח רוח רעה מעליו

סיפור

אחרי במדבר / הרב נח גדליה קוצקוב

וכי ידיו של משה עושות מלחמה?!

הלוחמים החלו לפשוט על העמק שלמרגלות הגבעה. לראשונה היה עליהם להתרגל לאחר כמה שבועות לאור השמש ולרוח המדבר. מזה זמן רב הם עטופים ומוגנים בחממת העננים, חשים את מזג האויר הנעים והממוזג השורר בתוכם, ושואפים את אוירת הקדושה המפעימה בתוך המחנה.

כעת, הם מאיצים את רגליהם על החול הזהוב, מסתערים על מחנה העמלקים המזנב בשולי המחנה. שם מאחורי העננים, מנסים העמלקים למשוך ולהכות בנפלים, לשם פניהם מועדות. למרבה הפלא, הם שמים לב, כי על אף שבמלחמה הטבע האנושי מפנה את העינים נכחם, או משפיל אותם אל האדמה, תוך בילוש ורחרוח אחר מארב מתוכנן, או צלף מסתתר. כעת, עיניהם מתרוממות מאליהן אל עבר ראש הגבעה, הם תולים את עיניהם במשה היושב על האבן כאשר אהרן וחור תומכים בידיו. הם לא מסוגלים להתבונן באויב, הם נלחמים תוך כעיניהם מכוונות אל על וידיהם עושות במלאכת המלחמה (חתם סופר).

להפתעתם, הם מרגישים שינויים בלתי פוסקים במצב המלחמה. יש ררגעים בבהם נופלים חללים מצד בני ישראל לפני האויב העמלקי. ישנם רגעים בהם מתהפך הכל, וברגע אחד נופלים עשרות עמלקים לפני בני ישראל. התבוננות קצרה והערכת מצב, הובילה למסקנה, כי כל עוד וידיו של משה מורמות אל על, מצב המלחמה נוטה יותר לצד בני ישראל, וכמשמיט משה ידיו אל מטה לצדי גופו גובר עמלק, אפשר לקבוע זאת בבירור, אמר צפניהו בעודו משליך את חניתו אל עמלקי גברתן שהודקר אל מול פניו מאחורי הסלע, אני מתבונן ללא הרף בדמותן המאירה של משה, ואני יכול לומר כי **פְּאֶשֶׁר יָרִים מֹשֶׁה יָדוֹ וְגָבַר יִשְׂרָאֵל, וּכְפֶּאֶשֶׁר יָנִיחַ יָדוֹ וְגָבַר עַמְלֵק!**... מתוך ההתבוננות הזו, שאני מתבונן גם במשה וגם בחברי הלוחמים שלצדי, אני יכול לקבוע בבירור, כי העינים פועלים כגלגל. ברגע שאני שומע רפיון באמונה ובבטחון מאת הלוחמים, כשקול התפילה נפסק לרגע מפיותיהם, מיד ידיו הכבודות של משה נשמטות מאליהן לצדדיו, ואז מתחילה הנסיגה בכוחנו, וכאשר קולות התפילה הבטחון והאמונה נשמעים מפי חברינו הלוחמים והם **מִשְׁעַבְדִּים אֶת לַבָּם לְאֲבֵיהֶם שְׁבַשְׁמַיִם**, גם משה מחזיק את ידיו בבטחון ואנו קוצרים בעמלקים חללים רבים. הוי אומר, כי לא הרמת ידיו של משה היא הגורמת לנו לנצח במלחמה, אלא האמונה והתפילה שלנו, גורמים למשה שיוכל להרים את ידיו וננצח במלחמה (הון עשיר ר"ה ג, ח; יום תרועה ר"ה כט, א; אמרי פנחס קו; שפת אמת זכור תר"ג).

כשאני מתעמק יותר, הוסיף צפניהו, אני רואה שיש כאן שני צדדים. מצד אחד כמו שאמרתי, ידיו של משה תלויות בנו, באמונתנו ותפילותנו. מצד שני, גם אנו תלויים

בידיו. כי כשאנו רואים את גודל הכבודות של ידי משה, 'יְדֵי מֹשֶׁה פְּבַדִּים', ועם כל הכבודות הזו שנגרמת בגללנו ובגלל רפיון אמונתנו, משה לא מתייחס ומנסה בכל כוחו להרים את ידיו כלפי מעלה, הדבר מעורר אותנו להתאמץ עוד קצת, לראות את מעשהו העצום ואת גודל מאמציו למעננו, כך גם אנו משתדלים ללכת בדרכיו ולהתאמץ עוד קצת, להאמין יותר, לבטוח יותר ולהתפלל יותר... (מחשבות חרוץ)

אם אני שם לב, ענהו זביהו, בעודו מזנק אל עמלקי חמקן שזחל מאחורי השיח המדברי, אני רואה, כי יש גם שינוי בהצלחת המלחמה באופי התפילה שלנו. אין זה די להתפלל, אלא השאלה על מה מתפללים. הרי המלחמה של עמלק היא לא בנו, היא בקדוש ברוך הוא שאנו המייצגים שלו בעולם הזה. כך שאם הוא ינצח במלחמה יהיה חילול ה' איום ונורא בכל העולם. אם מה שכואב לנו בעת התפילה, הוא שלא יתחלל שמו של הקדוש ברוך הוא בעולמו, ובזה אנחנו 'מְסַתְּפְלִים פְּלִפִּי מֵעֲלָה' ומראים אכפתיות לכבוד שמים שלא יתחלל, אנו מנצחים. אבל אם התפילה היא על עצמנו, שנעבור את המלחמה בשלום ונשוב לבתינו בריאים ושלמים, כאשר כבוד שמים לא עומד בראש מעיננו וכפסגת שאיפתנו. מיד אנו מפסידים בקרב. אי אפשר לנצח אם נחשוב על עצמנו ולא על כבוד בוראנו! (נפש החיים ב, יא. וראה כתב סופר ד"ה 'כתוב זאת')

שמתי לב לדבר נוסף בכוחות הנפש שלי שלא הכרתי עד עתה. הבחנתי, כי למרבה הפלא, כולנו לכמה רגעים משעבדים את לבנו לאבינו שבשמים, ולאחר זמן מועט שוב כבדים ידיו של משה, שוב התרופפה המחשבה וההשתעבדות שלנו לאבינו שבשמים. תהיתי לעצמי, כיצד זה יתכן, הרי אנו רואים את התוצאות בעינים, אנו יודעים ומבינים שהמחשבה שלנו מחזיקה את הידים של משה, איך אנחנו מתרפים תוך כדי מלחמה. אלא שכך הוא הכח האנושי, אדם הולך עם מטרה מוצהרת וברורה לעשות מעשה מסוים, הוא בטוח שהוא הולך עכשיו לפרנס את בני ביתו לשם שמים ועשות עמהם חסד, הוא הולך לקיים מצוה. לאחר כמה רגעים הוא מתמקח על איזו פרוטה ועובר על גזל גמור, עבירה לכל דבר. איפה המצוה אותה הוא החל לעשות?... אלא הזכרון שלנו לזכור מטרות, מוגבל ומצומצם מאוד. לפעמים כהרף עין יכול לחלוף מזמן הצהרת הכוונות בלב שלם ובנפש חפצה, עד הסחת הדעת והשכחה בפועל. אני מקבל על עצמי, כעת, באמצע המלחמה, לקחת לתשומת ליבי את התגלית הזו, ולהתחיל להתאמן, ללאמן את מחשבותי כיצד לא להסיח דעת תוך כדי המעשים שאני עושה מהכוונה והמטרה שלשמן התחלתי את המעשים ההם. אחרת, אראה כפי שאנו נראים בזמן שידי משה כבדות חלילה (ימלא פי תהלתך ב' עמ' תריד).

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיית ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק פ”ח ”הצלופחים”

סקירה קצרה:

חיים שלום פינקלשטיין בורח מהצבא בשל החשדות שמוטלות עליו בשל מעורבות בפרשייה פלילית. החשדות תופסות מקום, במקביל יש מישהו שמעודד אותו לברוח כי אם לא, מצבו יורע שבעתיים, חיים שלום בורח ומרגע זה הוא נתון למעקב של המשטרה הצבאית.

בהתחלה הוא מצליח לברוח למקום שאין להם כל מידע עליו, כך הוא מצליח להתחבא משך חודש וחצי בבית כנסת ”אוהל יוסף” בקצה בני ברק, עד שהסוד נודע, אליהו ברוכין יהודי תימהוני נכה צה”ל שמקרב אותו בוגד בו, לאחר ביקור שערך בתל אביב הוא מגלה שרח”ל מסייע לעריק מהצבא שלנו. מודעות מגלות את זהותו של היצור המסתורי שמצא חסות בביתו כסגן מולי פלד שחשוד בביצוע עבירה פלילית נוספת, הוא מחליט להסגיר אותו לידי הצבא.

חיים שלום חושד בו ונעלם מבית הכנסת, הוא מחפש את כתובתו של עידו דיסנצ’יק ידידו מימי האצ”ל, הוא שואל את אחד ממתפללי בית הכנסת ואינו יודע שבזה הסגיר את סודו, אותו אדם מדליף לאליהו ברוכין שמיד מצלצל לקצין העיר ומוסר את הכתובת של עידו דיסנצ’יק, שלושה חוקרים בלבוש אזרחי באים לערוך חיפוש בביתו, עידו מחביא את חיים שלום במחסן, הוא לא מיידע את אשתו שהכניס אורח, היא מתקיפה את החוקרים שמחליטים להגמיש את הבדיקה, הם מעלים חרס בידם ויוצאים מהבית בהרגשות מעורבות, מאור לוי ראש הצוות חושד בעידו שמעלים פרטים מאשתו ומחליט על דעת עצמו יחד עם עוד עמית בשם אריק שגיא לעשות מעקב עצמאי.

עידו מזהיר את חיים שלום שעליו לעזוב את המחסן בשל החשדות, הוא מציע לו עזרה רצינית ומצייד אותו עם שלוש מערכות תלבושות כדי להסתיר את זהותו, באישון לילה הם יוצאים לכיון רחוב הרב קוק, שם ממתינה לחיים שלום מכונית ישנה אבל במצב טוב, הוא יוצא לדרך לכיון ירושלים.

בפרק שלפנינו נראה איך עוברת עליו הדרך, האם יצליח להערים על מאור לוי וחברו, שני אנשי צייד בעלי קבלות או שיפול לידם כפרי בשל.

*

מאור לוי היה אמן בתחומו, לא בחינם בחרו אותו להיות בצוות העוקבים אחרי פושעים פליליים, הוא עשה חייל בתחומו וכמעט לא היו לו מתחרים. במוחו זמזם כל העת שיש לעידו דיסנצ'יק קשר עם אותו עריק, הצורה בה ניסה עידו, בקיצוניות פנטית, להתעלם מהם לא מצאה חן בעיניו, את התנהגות אשתו קיבל בצורה טבעית, אבל התעלמות עידו לא הייתה נראית לו טבעית, נראה שיש לו סוד אותו הוא מסתיר אף מאשתו.

במוחו הבריק החשד שיש לעידו איזשהו מחסן באזור, בו הוא מסתיר את מולי העריק בלא ידיעת אשתו וילדיו. הוא עשה בירור קצר שהעלה שיש למשפחת דיסנצ'יק מחסן קטן בבניין שמשמש אותם לכל מיני שמונצעס, זה מתאים להחביא חייל עריק למספר ימים, הוא החליט לשתף את אריק שגיא חבר שהיה איתו בפעילויות אחרות לו יש ראש פתוח והוא חושב תמיד מחוץ לקופסא, הם היו מתואמים בתחומים שונים ועשו חייל, שניהם אוהבים אתגרים ולא פועלים תמיד לפי הנחיות, הם החליטו לעקוב בתורנות.

כשיצא עידו בלילה בשעה מאוחרת מאד, נזקפו עיני מאור, הוא הבחין בו ממכוניתו שחנתה לא הרחק, עדיין זה לא אומר כלום, אבל צריכים להיות דרוכים, הוא אותה לרעהו להיות מוכנים לכל התפתחות.

לאחר כשתי דקות הבחין מאור בעוד דמות שיוצאת מהבניין עם מזוודה קטנה, הדמות עוררה את סקרנותו, הלבוש הלא שגרתי לעיר בני ברק הדליקו אצלו נורות אדומות, מאור לוי אינו בור בענייני הלבוש החרדי, כירושלמי לשעבר (מאיר לעווי) הוא מומחה גדול בכל סגנונות הלבוש החרדי, הוא יודע איזה מלבוש מתאים לבני ברק ואיזה לירושלים, חיישני המערכת שלו נכנסו לפעילות בדחיפות, יש סבירות גבוהה שהחברמן הזה הוא המבוקש.

הוא אותה לחברו אריק שגיא שהיה בצדה השני של המדרכה, לצאת ראשון אחרי השניים, ואילו הוא יצא אחריו בהפרש זמן קצר כדי שלא יבחינו בעיקוב, הם סיכמו על איתותים מסוימים שיתנו תמונה עדכנית, כך התמשך העיקוב עד לרחוב הרב קוק, הם ראו את הרמיזות הקלושות שהתנהלו בין עידו לירושלמי, מאור קלט שעידו סימן לו על מכונית מסוימת שניצבה לא הרחק וחיים שלום הניע את ראשו בחטיפה, לאחר רגע קט פתח את המכונית במפתח שהיה ברשותו ויצא לאטו את הרחוב, עידו עמד דקה נוספת ואחרי זה פנה לאחד הרחובות ונעלם במהירות. אריק שהיה קרוב למקום החל ראשון את המעקב אחרי המכונית הזעירה שנסעה לה בניחותא, כדי שלא לעורר חשד.

חיים שלום יצא את בני ברק באיטיות מעצבנת, הוא פעל בזהירות שלא יראה שהוא נוסע ישירות לירושלים, רק לאחר שהרגיש עצמו בביטחון פנה לכיוון רחוב ז'בוטינסקי כשמגמת פניו לעיר הקודש ירושלים. אריק רמו למאור לחלוף על פניו כדי שלא יראה שהוא ”נוסע מתמיד” אחרי האובייקט.

המעקב היה מעולה, חיים שלום לא התחיל לחשוד שמאור ואריק מקדימים אותו בצעד אחד, הם ידעו את מלאכתם נאמנה, כך לא יכול היה לחלום שיש מאחוריו שני זנבות. הם עקבו אחריו בהפרש ניכר, מפעם לפעם החליפו מיקומים, כדי שלא יעלה בדעתו שעוקבים אחריו.

ברם הסיפור לא ארך זמן רב, חיים שלום פיתח במשך תקופה ארוכה (בשל מעקבי בנגיי ושות') חושים של חיה נרדפת וכבר בתחילת הדרך החליט שהוא נתון תחת מעקב צמוד. הוא ניסה מספר פעמים להוריד את העוקבים ממסלולו, בכך נתן לעוקבים אחריו מענה ברור, כי החברמן הוא לא קטלא קניא, הוא יודע היטב את מלאכת הבריחה, הוא מאותת להם כי הוא נתון תחת מעקב.

אם היה למאור ספק כל שהוא, אם האובייקט אחריו הם עוקבים הוא המבוקש או שהם חושדים באדם חף מפשע, מעתה היה ברור שעלו על העריק, צורת התנהגותו בכביש הוכיחה להם כי הוא המבוקש, רק קצין שנמלט מעריקות מתנהג בנרדפות כזו.

מאור ואריק התלבטו אם לקטוע כבר עתה את המשחק, מכוניותיהם מהירות מאד, אין להם כל קושי לעקוף את המכונית של מולי, הם יגשו אליו ויעצרו אותו על אם הדרך, אם יתעכבו עלולים הם לאבד זמן רב, במאה שערים יוכל מולי להתחבא ביתר קלות, לא תהיה להם את האפשרות לעצור אותו בנקל בלי להשתמש בכוחות רבים, דבר שמאד לא מומלץ באזור רגיש כל כך.

לאחר שיקול דעת נוסף החליטו לערוך איתו את משחק “החתול והעכבר” [שהתפתח אצלם משך השנים של מרדפים רבים] ברצונם לראות את היכולות של חיים שלום - מולי עד כמה יוכל לתמרן מולם, הם האמינו בעצמם מאד, לרגע לא חששו שיד מולי תהיה על העליונה, מאור אותת לאריק לעשות תנועת מלקחיים כדי להכניס את מולי ללחץ אימים, כאן יצטרך למיומנויות אדירות לגבור עליהם.

היה בזה שבירת כללי המשחק, הם כבר לא מנסים להחביא את המעקב.

חיים שלום תפס מיד את העוקץ, יש לו שני עוקבים מיומנים שמנסים לתפוס אותו בכל מחיר. הם כבר לא מסתירים את המגמה שלהם, פחד אימים השתלט עליו, הוא הבין שהמשחק נגמר, אין משוואה בין הטרנטה שלו לרכבים המוצלחים שברשותם, זו רק שאלה של זמן עד שיעצרו את רכבו ויעלו אותו אל רכבם.

אבל לאחר רגע קט החליט לעשות את כל אשר ביכולתו לחמוק, אין לו יותר אפשרויות, אם יתפס גמר עם כל עתידו, הוא יוקע על עמוד הקלון, יותר לא יוכל להיראות בקהל, מי יודע כמה שנים ישב בכלא עד שיצא לחירות, הוא קרא על אנשים שישבו בכלא בשל חשדות שוא, הם שרפו שנים רבות עד שהצליחו להוכיח את חפותם. עליו א”כ ללחום על חירותו בכל מחיר.

הוא הגביר את המהירות המקסימלית שברשותו, הוא תר אחרי כבישים צדדיים דרכם יוכל לחמוק אל אחד מהמושבים שזרועים היו בצידו הדרכים, לפתע נצנץ מול עיניו שלט

זעיר, היה זה השלט שהכריז על מושב "בית מאיר" שניצב כעת על אם הדרך, אור נדלק בעיניו, נראה לו שכאן מקום טוב לחמוק מהרודפים, היה לו שם קרוב משפחה מצד אמו, רב יוסף ברילנט, אולי הוא יעזור לו לחמוק מידיהם.

נראה היה שהעוקבים אחריו אינם ממהרים להניח עליו את ידיהם, הם מעוניינים לענות אותו על הדרך, החתול נהנה מאד כשהצייד אחרי העכבר מתארך. הם ראו את הניסיונות של חיים שלום לשרוד, מרגע לרגע התחזקה הערכתם כלפיו, הוא לא נואש אלא לוחם על חייו כגיבור אמיתי, הוא מנסה כל רגע אמצעי התחמקות מהם, הם שקלו ביניהם, אם להגביר כעת את תנועת המלקחיים ובוזה לסיים את המלחמה הנואשת.

אך תוך כדי שהם עורכים התייעצות איתותית ביניהם, מצא חיים שלום את הדרך לבית מאיר, הוא מיהר לנצל את היסח הדעת שלהם ונכנס לבית מאיר, למרות שבמושב אסור לנוע במהירות לא ציית לכללים, עליו למצוא את בית דודו לפני שיעלו עליו, הוא זכר את הבית היטב, הוא היה מוחבא בין הרבה עצי זית.

הוא ניצל את מבוכתם מהטרף שחמק לפתע בין כמה כבישים זעירים, הוא עשה פרסה מהירה ובאמצע הדרך החנה את הרכב בין עצים עבותים שלא יבלוט, הוא מיהר להוריד את בגדיו כדי שלא יתפסו אותו, היו ברשותו שלוש מערכות בגדים [שצייד אותו עידון] הוא בחר בתלבושת עני המחזור על הפתחים, את זקנו החדש שינה כשהכניס בו משחה שהדביקה את השערות, הוא הפך להיות הטיפוס של האביון מדורי דורות, מאז נאמר הפסוק "אפס כי לא יחדל ממך אביון".

את המזוודה לקח עמו, הוא חייב אותה לכל מקרה, הוא רץ בכל כוחותיו לחפש מניין, לשמחתו ראה שבית הכנסת פתוח, ישנם משכימי קום שעומדים להתפלל מניין ותיקין, הוא נכנס בזריזות לבש את התפילין ונעמד להתפלל, הוא עמד במקום צדדי כדי שלא למשוך את לב הבריות, הוא שמח על מזלו, אבל ידע שהשמחה מוקדמת מאד, הם ימצאו אותו על נקל.

*

מאור לוי וחברו היו המומים מההתחמקות הזריזה של מולי פלד, היו להם שתי אפשרויות היכן פנה, שתיהן שוות, זה אמר להם שבטיפשותם איבדו את עקבותיו, בפרק הזמן שיסרקו את המושבים הבחור יחגוג, הוא יגיע בנקל לירושלים ויטמע בשכונת מאה שערים, הם התלבטו אם יש טעם להכריז ברבים שהם מחפשים עריק ולבקש את עזרת התושבים להצטרף למאבק.

באותם ימים דעת רוב התושבים בארץ הייתה נלהבת מהישגי הצבא הישראלי, יתכן מאד שאם ידעו שבקרובם מסתתר עריק מהצבא ימהרו לעזור להם כדי לסלק חרפה זו מעליהם. אך בשיקול שני הסירו זאת, הם אמונים על מבצעים חשאיים, הם לא אוהבים לפעול בפרהסיה, זה גם מסלק את אלמוניותם, חלק חשוב מהמערכת, גם לא תמיד

יצליחו, למולי יש רכב לא כל כך גרוע, הוא יכול לחמוק מהמקום במהירות ומה טעם בהזעקת התושבים.

*

באותה שעה התפלל חיים שלום לבורא בשיברון לב, באותה תפילה חש כי חרב חדה מונחת על צווארו, הפעם היה שבור ורצוף מאד, הוא ראה את נחישות אנשי המשטרה הצבאית להובילו לכלא הישראלי, הם מנהלים איתו מאבק איתנים, אמנם לא הרגיש זאת עד לימים האחרונים, אולם ברגע שגילו אותו, הסיפור נעשה סבוך לחלוטין. הם לא יתנו לו יום מנוחה אחד, עליו לנצל את היום הזה כדי לברוח מהמקום.

הוא התלבט אם לפגוש את קרוב משפחתו יוסף ברלינט, לא היו לו קשרים עמו זמן רב, הפעם האחרונה שראהו היה לפני עשר שנים, מה הוא יודע עליו? אולי הוא איננו שומר סוד? מעטים הם שומרי הסוד.

הנה בשל פליטת פה לאדם אלמוני הוא סובל כעת, דווקא אדם שלא חשד בו כלל שהוא דברן, הוא ראה אותו בבית הכנסת לא אחת ולא שתיים, הוא היה נראה בן אדם שלא מסוגל להוציא מילה מהפה, הוא לא היה איש סודו שבגד בו, סך הכל שאל אותו לכתובתו של עידו, דברים של מה בכך, הוא לא סיפר לו בשל מה הוא מחפש אותו, אבל בשל חוסר זהירות דלף סודו שהוא חושב להימלט לביתו של עידו, בכך איבד את אלמוניותו, הלה לא היסס להסגיר אותו לידי הצבא או שעזר לאליהו ברוכין, הוי אומר שאין לבטוח בטחון מוחלט באיש אפילו מי שנראה מופנם ושקט ביותר, לא כל שכן אדם שמגלה את קרובו שלא ראהו כעשר שנים ושמעות רבות נפוצו עליו, לך תדע מה יעשה אם ידלוף הסוד שלו.

יש לו ב"ה אוכל לכמה ימים, עידו צייד אותו מכל טוב, כרגע הוא צריך לעשות את הכל כדי לצאת מכאן.

*

חיפוש נקי ומדוקדק גילה את הרכב של חיים שלום מוסתר בין עצי זית חסונים במושב בית מאיר, מאור לוי ואריק ידעו שהם כעת בדרך הנכונה, העכבר יצוץ בקרוב, הם העמידו שמירה שקטה מרחוק, מצפים לראות את חיים שלום מגיע לרכבו.

כאשר הגיעה שעת דמדומים הבינו שחיים שלום -מולי פלד שיטה בהם, לרגע קט לא חשב להשתמש יותר ברכב, הוא סיכם עם עידו שאם יאלץ לנטוש את הרכב יעשה זאת במקום שמור שלא ייגנב, ברגע שיגיע למקום מסתור חדש יעדכן אותו, לעידו היה שכן עם טלפון, הוא קיווה שהמחפשים לא יגררו את הרכב ובכך יסבכו את מיטיבו.

חיים שלום יצא מבית הכנסת, עיניו הערניות בדקו היכן ימצא איזה רכב שנוסע לכיוון ירושלים, תחנה חבוטה רמוזה שיש קשר עם העולם החיצוני, לאחר המתנה של קרוב לשעה מלאה בפחדים שמא יתפס בשעת מעשה, עצר לו רכב מיושן מאד של חברת

"אגד" חורק ונושם בכבדות (מי שזוכר את האוטובוסים של פעם "אגד" "דן" ו"המקשר" יודע שהייתה זו שעת "חילוץ עצמות", לנסוע ברכב שלהם יותר מעשר דקות הצריך פיזיותרפיסט) הרכב עצר בתחנה, חיים שלום עלה תוך שהוא שולף ממטפחתו מספר מטבעות וביד רועדת שילם לנהג, לרואה מהצד היה נראה שהעני האומלל שילם לנהג ממיטב הפרוטות שאסף ביישובי הסביבה. הוא התיישב על אחד המושבים הנוקשים ליד מרוקאי זקן שלא פסק מלמלמל משניות בעל פה.

הנסיעה ארכה כשעה, האוטובוס הזקן חרק בכל עיקול של כביש, נראה היה בכל רגע שהוא עומד לגמור את מסכת חייו העשירה באמצע הנסיעה. אבל למרבה הפלא ולשמחתו הרבה הגיע האוטובוס לירושלים כשהוא שלם בגופו ובממונו, הוא עצר לו בתחנה המרכזית הישנה.

חיים שלום ירד כולו נוטף זיעה מותש בכל חלקי גופו, הוא דידה את הדרך כזקן מופלג, הימים הרבים בהם היה ספון בבית הכנסת בלי לעשות דבר ניוונו את גופו וגרמו לחולשתו הרבה, הוא חיזק את עצמו שאם ימהר ויגיע למאה שערים הוא עבר את השלב הקשה ביותר.

אך כשהגיע למאה שערים קיבל פיק ברכיים, הוא נזכר בכל הצדיקים'לאך שהציקו לו בעבר, הטראומה הייתה טבועה בו כל כך עמוק עד שלא היה מסוגל להניח את רגלו באחת מסמטאות השכונה המיוחדת שכמעט כל גדולי התורה גרו בה, הוא פחד מכמה שטינקרים שאולי יזהו אותו ויסגירו אותו לידי האויב.

לאחר מחשבה קצרה החליט להתנחל ב"ישיבת מיר" יש שם הרבה אנשים שיושבים ולומדים במשך כל שעות היום, לא כולם הם אנשי הישיבה, כמעט כל מי שרוצה מגיע ולומד ואיש לא בודק בציציות. כך יסד הגאון הקדוש מרן רבי אליעזר יהודה פינקל זצוק"ל שנטע את הישיבה בשכונת "בית ישראל" שהוא לא יסרב לבחור שחשקו בתורה.

לצורך זה הייתה לו תחפושת שלישית, כבחור ישיבה אמריקאי בחליפה ארוכה וכובע קטיפה, הוא השתדל להיראות כאמריקאי מושלם, שפתו האנגלית הייתה ללא דופי, גם השפה האידישאית אנגלית (כגון: פליז קרוס מיך דעם סטריט און באגלייט מיך צום קארנער ווייז מיך וואו איז דעם סטאַר א.ד.ג.) הוא ידע את כל הניואנסים וידע לדבר בהיגוי אמריקאי כבד, הוא אמריקאי חסידי שבא ללמוד בישיבה מויאלמסבורג, "א'שטיקל סאטמער חסיד" הוא התיישב ללמוד לבד את מסכת בבא בתרא.

הצצה חטופה גילתה שבישיבה לומדים את מסכת יבמות, חיים שלום לא מתקשה להסב את לימודו ליבמות, ראשו הטוב יתעורר גם שם, בפרט שצרות הוא מכיר מקרוב, אפילו צרי צרות, הוא למד את יבמות בריכוז רב, עושה סדר בסוגיות הקשות.

לא עברו יומיים שלושה ואיזה אמריקאי שאל אותו אם הוא מוכן ללמוד איתו בחברותא, חיים שלום נעתר ברצון והחל ללמוד עם אותו בחור שהציג את עצמו בשם

אליעזר שטיינבאק, לאחר סדר שלם של לימוד יצא הלה מגדרו בקריאת התפעלות, "מעולם לא נפגש עם כזה למדן משופשף".

הוא שח בהתפעלות רבה לכמה חברים על הלמדן החדש שהגיע מוויאלימסבורג שבניו יורק וממש הוא מדבר כליטאי למדן משהו שלא יאומן. לא עוברים כמה ימים וחיים שלום שעבר לשם "פסח הירשוביץ" נעשה נושא ונותן לפני קבוצה שלימה של אמריקאים.

*

"הוא שד משחת ולא אדם, אנחנו חייבים להשים עליו את היד בכל מחיר" לחש מאור לוי לחברו אריק שגיא בתסכול, הוא שם את כל עתידו על נעילת האזיקים על ידי החצוף והנה הוא ככספית החומקת ככל שמתקרבים אליה, אבל אין יאוש בעולם, דבר ראשון גררו את הרכב לחניון צבאי, כך לא יאבדו מוצג חשוב שיוכל לקדם בחקירה, מאור שלח בקשה לאגף המבצעים של המוסד לברר את זהות בעל הרכב כדי לעלות על עקבות הצלופח.

לאחר שבוע קיבל את זהות בעל הרכב, משה סוויסה מבני ברק רחוב הרב קוק. עוד באותו ערב באו מאור ואריק לעשות אצלו ביקור נימוסין, משה קיבל אותם בחביבות, אבל גילה שהאורחים המכובדים לא באו לעשות לו הנחות, הם ביקשו לדעת על הרכב שנעלם וביקשו לברר אם הגיש תלונה על כך לאחד הגופים הנוגעים בדבר, משה הבהיר שאכן הגיש בקשה לחברת הביטוח שיבררו בדבר היעלמות רכבו, אבל איש לא ידע לספר על הרכב שהתאדה ונעלם כאילו באיזה משפך.

"ואם נאמר לך שהרכב שלך נמצא בחניון של הצבא, האם תוכל לספר לי מה הוא עושה שם? איך הגיע בדיוק לחניון זה?" הטיח מאור במשה שהיה המום לשמוע את הבשורה.

"מצטער אין לי מושג, מה שמסתבר לי, מישהו גנב את הרכב ונטש את זה באמצע הדרך כדי להימלט על נפשו, אולי הוא היה מעורב עם הצבא באיזה הקשר, לכן היה מי שדאג להעביר את זה לחניון הצבאי. לי על כל פנים אין כל מושג לאן רכבי נעלם, מישהו הרים לי את זה באמצע הלילה, אני מוכן להתחייב לכם בכל מה שתמצאו שאין לי כל מושג מה קרה למכונית שלי".

מאור ניסה את כל הדרכים כדי להפעיל לחצים על אותו משה סוויסה, אבל אותו משה היה עקשן, הוא אינו יודע מה קרה לרכב שלו ולא עוד הוא ביקש שיביאו לו חזרה את הרכב, הוא לא חייב לשלם על הגרירה מהחניון הצבאי.

מאור חש שידיו כבולות, לא היו לא ראיות כל שהן כדי לקשור את סוויסה כמשתף פעולה, יתכן מאד שעידו שסייע למולי פלד עשה מעשה פלילי הוא לקח את הרכב בלי רשותו, סיפור אמנם מוזר מאד, לא מתאים לחרדי כמוהו, אבל אסור לדלג על האופציה הזו, ניתן לבדוק את הנושא יותר לעומק עם עידו עצמו, הפעם לא יוותרו לו, הם חייבים

לפצח את התעלומה, מי הוא עידו, אדם תמים או תחבולן? אין להם ספק שעידו סייע למולי בבריחה, על זה לבד צריכים לאזוק אותו, אבל אין להם הוכחות מוחצות כדי לעשות כן, חייבים להפעיל שרירים, כדי לפתח את האגוז הקשה.

בירור קצר העלה שעידו לומד יומם ולילה בכולל של שקדנים מיוחדים בבני ברק, עידו נחשב השקדן הגדול ביותר בכולל, זה עורר אצל מאור פליאה, האם עידו מכיל כמה אישיות שונות (שסעת)? מאור התלבש כאדם חרדי, הוא נכנס לכולל בעת שעידו בירר סוגיא עם החברותא שלו, הוא ביקש מעידו מחילה אם הוא יכול לנהל איתו שיחה בחוץ.

"אין לי כרגע זמן, אני עסוק בסוגיא קשה ביותר, אבל תבוא אלי בשעות הצהריות, בעת שאני אוכל את ארוחתי בחדר הצדדי של הכולל, באותו זמן אני יושב לבד, אם זו שיחה דחופה אני מוכן להקדיש לך כמה דקות".

"איזו שעה זו?"

"בין אחת וחצי לשתיים ורבע" סגר עידו בקצרה נושא..

"טוב מאד אגיע בשעה ההיא, אשמח מאד אם תוכל לברר איתי עניין חשוב".

"אין בעיה, אם הדבר מאד חשוב אשמח לשוחח איתך, אבל אין לך צורך לבוא בתחפושת חרדית, אתה יכול לבוא בצורה רגילה כפי שבאת אלי לביתי לפני מספר ימים".

מאור היה המום לחלוטין, עידו הקדימו בצעד, עכשיו קלט כי עידו הוא באמת אישיות מאתגרת, לא איזה אברך בני ברק רגיל, עליו א"כ להיזהר איתו בעת החקירה. הוא חייב לפצח את החידה הזו, כבר זמן רב לא היה אתגר מעניין כפי עכשיו.

בשעה 2 הגיע מאור לכולל, באותה שעה הוא היה כמעט ריק לחלוטין, מספר אברכים שקדו על לימודם גם בשעה זו, אבל איש מהם לא הרים את ראשו לבדוק את מאור. הוא ניגש לחדר הצדדי בו היה אמור עידו להיות, הוא פגש אותו אוכל תוך כדי עיון בספר. לקח למאור שלוש דקות של תיפוף על גבי השולחן, כדי לגרום לעידו לזקוף את עינו מהספר.

"או, שלום עליכם, ר' יהודי מה ברצונך ממני? הבה ניגש ישירות לעניין בלי לסרב ולסחוב ממני זמן יקר".

"עידו טוב שאתה מדבר איתי ישירות ולא מנסה להתחמק, אם כן הבה ניגש לפואנטה, שיקרת לי בעזות מצח שלא החבאת את העריק מולי פלד, כיום יש לי ידיעה ברורה שיש לך מחסן בקומה התחתונה, שם שיכנת אותו עד למחרת בערב, יצאתם בשעה 12:30 שעת לילה מאוחרת שאנשים לומדים כמוך כבר לא מסתובבים ברחובות, אבל אתה יצאת מהבית כשמאחוריך לאחר כשתי דקות יוצא אדם מחופש כירושלמי, אני מכיר תחפושות ויודע שההוא היה מחופש ולא אחד שלבוש כן.

עקבתי אחריך, ראיתי אותך הולך עד לרחוב הרב קוק, הירושלמי הלך אחריך, הוא שמר על מרחק סביר, כדי שלא יראו שאתם הולכים יחד, זה היה בשבילי סימן טוב שאני נמצא אחרי האובייקט הנכון, ברחוב הרב קוק סימנת מרחוק לחברך על מכונית מסוימת, החבר שלך ניכנס למכונית ונסע איתה, עקבנו אחרי, היה לי צוות שלם שניהל את העיקוב, הוא הגיע לאחד המושבים שם נטש את הרכב, לא לפני שהסתיר את הרכב בצורה מעולה שמתאימה רק לקצין צבא מוכשר כמו מולי, מישהו אחר לא היה מצליח לחמוק מהמעקבים שלנו, בפרט לא איזה ירושלמי ממאה שערים.

מכאן והילך איבדנו קצה חוט, אבל אנו יודעים שהרכב שאתה שידכת לאותו מולי היה של אדם בשם משה סויסה, אני מאמין שסיכמת עם אותו משה סויסה קודם לכן, לא נראה שאתה מסוגל לקחת רכב בלי הסכמת הבעלים לזה קוראים "שואל שלא מדעת גולן" למדתי משהו בחיידר לפני שעזבתי, החרמנו לעת עתה את הרכב, עד שתבוא הודאה מאחד משניכם ששיתפתם פעולה עם מולי, אני חייב את זה, אחרת לא תצאו שניכם נקיים מהסיפור."

אם חשב מאור שהצליח להפתיע את עידו ולהביאו לידי שבירה או הלם, טעה לחלוטין, עידו היה מוצק מפלדה. הוא לא הראה סימני שבירה כל שהן, כל הנאמר עד עתה נוגע לאחרים ולא לו. הוא נעץ מבט חד מאד במאור שהרגיש שאינו מסוגל מול אדם חזק זה.

"יפה, הפעם חשפת את הקלפים שלך לפני, אתה באת לאיים עלי, ובכן אתה יכול לאיים כמה שאתה רוצה, אני לא חייב לך תשובה על שום דבר. לא הבאת הוכחות מצולמות בהם אתה כורך אותי לסיפור שלך, אני לא מתכוון לשתף איתך פעולה על שום מילה שאמרת."

"מי אמר לך שאין הוכחות מצולמות, יש לנו צילומים על הכל, אם כי לא באיכות גבוהה, אבל ניתן לפענח אותך בתמונות כשאתה צועד באותו לילה עד לרחוב הרב קוק ואחריך הולך אותו ירושלמי."

ואז?? זו היא הוכחה קבילה בבית המשפט! אם לזה יש ערך תוכל לצלם כל מיני אנשים ברחוב ולהאשימם בכל עוון פלילי, בזה נגמר העולם, תוכלו להשליט כאן בארץ משטר קומוניסטי למופת. בינתיים הם עוד לא שולטים בארץ, כל עו"ד מתחיל יפריך את מוצקות הראיות שלכם, זה כמו שתקליטו את המחשבות שלי. אני מבקש את הוד מעלתך להפסיק לאיים עלי, עדיף שתרד מהסולם הגבוה אותו הצבת בשביל לצוד אנשים."

"עידו נראה לך שאין לי עוד דרכים, כדי להביא את הודאתך על פשע חמור להושיט סיוע לקצין שערק מהצבא ולא עוד הוא חשוד בעבירה חמורה ביותר, דע לך שלסייע לקצין עברייך שכזה זה פשע פלילי שיכול להושיב אותך מאחורי סוגר ובריה".

"אם אתה הולך בדרכים כאלו, אומר לך שלא מצאת את הכתובת הנכונה, אגלה לך סוד שכנראה אינך יודע, אני הייתי בעבר הקצין האסטרטגי של פלוגות המח"ץ (פלמ"ח)

הייתי מקורב ביותר לקליינציק בוימל ואם אין לך מושג מיהו אומר לך שמדובר בח"כ משה סנה, הוא מהכוחות המרכזיים של הציוניים הכלליים (לאחר מיכן עבר למפ"ם וממקימי מק"י הקומוניסטית) הוא אדם חזק מאד, הוא מרושת בכל מקום, יש לו כוח עצום עד עתה גם בצבא, עד היום הוא מאד בידידות איתי, שיחה אחת איתו ואתה סוגר בסטה".

מאור לוי חש איך החבל נשמט מהיד שלו, הוא גילה אויב חזק ביותר שלא נכנע לכל המשחקים שלו, הוא הכיר את כוחו של משה סנה והבין שאין לו סיכוי להוביל את עידו לפלונטר משפטי כדי לסחוט ממנו הודאה שתעזור לפצח את התעלומה של מולי פלד.

מאור לא מיהר לסגת, הוא ניסה להראות שליטה בשטח, אבל עידו שחש שהוא שולט היטב במצב, תמרן את מאור לסגור את השיחה, הוא חייב כעת לנוח מעט כדי שיוכל ללמוד אחה"צ בכוחות מחודשים.

לראשונה חש מאור את התבוסה, מעולם לא הייתה לו תחושה כזו, עידו הוא אדם חכם במיוחד, הוא לא הודה בכלום ולמרות שכל הסימנים הראו שהוא שיתף פעולה עם מולי, לא היה לו קצה הוכחה כדי לפתוח תיק כנגדו, הוא גם לא רצה להסתבך עם משה סנה שהיה באותם שנים אישיות חזקה מאד, גם מפלגת מפא"י ששלטה בארץ התחשבה בדעתו מאד.

סיפור / נמסר לזיכוי הרבים ע"י ידיד אספקלריא

איזהו עשיר

מעשה שהובא בספר עוד יוסף חי מרבי יוסף חיים זצוק"ל.

מעשה בחוטב עצים שזאת היא מלאכתו מיום שפתח עינו, לחטוב עצים מהיער בכל יום מעלות השחר עד הצהריים, וישאם הבילות על כתפו להביאם העירה למכור אותם ומדמיהם היתה פרנסתו ופרנסת אשתו ובניו בכל יום, וזו היתה מלאכת אבותיו ואבות אבותיו.

והנה יום מן הימים וזה היה בתקופת תמוז שהחום קשה מנשוא, והוא היה חוטב עצים כדרכו ביער, מרוב החום והעיפות רפו ידיו וכשלו ברכיו, וקודם שנשא את החבילות על כתפו ישב על הארץ לנוח מעט ליד החבילות שהיו מוכנות, כי כשל כחו.

כשהביט בעמלו ויגיע כפו התחמץ לבבו, ונאנח במר רוחו באומרו, למה איש כמוני לעמל יולד לא נחתי ולא שקטתי מדי יום-יום לכרות עצים חזקים וגבוהים, ומאכלי תמיד לחם עם ירק השדה או בצלים, ומעודי לא טעמתי בשר עוף ובהמה, ומימי לא תפסתי בידי מטבע זהב, ורק פרוטות כסף ונחושת מחיר חבילותי אשר אביא ביגיע כפי, ומדוע לא ינתן לי זהב כמו העשירים והשרים והמלכים וגם מיטות יקרות לשכב ולנוח עליהם? ומדוע לא ניתן לפני שולחן מלכים ושרים מלא וגדוש קערות זהב וכסף מלאים מיני מאכלים וממתקים, וכזאת וכזאת הוא פורט והולך מכל הדברים היקרים בעולם, ועיניו זולגות דמעות, ומרוב בכייתו ואנחותיו נרדם ושכב במקומו ליד חבילת העצים.

ויחלום והנה לקראתו נער נחמד ויפה עינים ופניו מאירות כמו כוכבי השמים, ובידו שרביט זהב.

אמר לו שמע השם יתברך קול אנחותיך, וראה את דמעותיך, ועתה שלחני אליך לומר לך שאלה אחת תבקש ממני ואמלא שאלתך.

ענה ואמר לו זאת שאלתי ואבקשנה, כל דבר אשר אגע בו בידי או בכל אבר מאברי, יהפך לזהב.

ענה הנער ואמר כדברייך כן יהיה.

ויגע בו בשרביט הזהב שבידו, צחק, ותיכף ומיד נעלם מעיניו. אז הבין כי מלאך שלוח מהשמים אליו.

ויושט ידו ויקח עץ אחד מחבילתו אשר כרת בזיעת אפו, ויהפך העץ לזהב בכפו, וישמח שמחה גדולה.

אמר בלבו עתה מלאכתי זו תהיה נחלה לאנשים אחרים לחטוב עצים ולשאת על כתפם משאות כבדים, ואני אהיה רם ועליון על כל העשירים והנכבדים, וגם על כל הנסיכים והמלכים.

איזהו עשיר

עתה אגע בעצים ובאבנים ואהפכם לזהב, ואמכרם ואבנה בהם ארמון גדול כמושב מלכים, ותוכו מיטות וכסאות כראוי, ואחר כך אכנס בו ואגע בו בידי ואהפכם לזהב, ואמלא אוצרותיו עפר ואשים ידי עליהם ויהיו לזהב.

היש בעולם מלך יושב בארמון אשר כל עציו ואבניו ורצפתו זהב וכל אוצרותיו הגדולים מלאים זהב? אם כן לי הזהב, לי הזהב ולא לאחר, ובהיותו שמח ועליו בחלומו בכל הדברים האלה אשר צייר ברעיונו, הרגיש בחלום כי הוא צמא מחום היום, ויושט ידו בחלום ויקח את הכד שהיה מלא מים מונח מראשותיו כדי לשתות מים ממנו, ותיכף ומיד בנוגעו בו נהפך החרס לזהב, והנה כד זהב נוצץ לעומתו, ותגדל שמחתו, אך המים שבתוכו נשארו מים, כי לא נגע בשרו בהם עדיין, וכאשר הניח הכד על שפתיו כדי לשתות, גם המים נהפכו לזהב, ולא נזלו המים לפיו, כי בנוגעם בשפתיו שהם אבר מאבריו נהפכו המים ונעשו זהב.

אז אותה שעה הרגיש האיש בסכלותו בתאווה אשר התאווה בשאלתו, ויצעק בחלומו בקול מר ואמר: מה עשיתי הלא שאלתי היא לרעתי, כי כל הנוגע בבשר איברי יתהפך לזהב, מה אוכל ומה אשתה, הלא כל מאבל ומשקה שיבוא לידי בנוגעו בשפתי או בלשוני יהפך לזהב, עתה הבין למה צחק הנער לשאלתי, אם כן ודאי אמות בצמא וברעב, כי איך אוכל ואשתה זהב.

ויבך בחלומו ויתמרמר על רוע מזלו.

אמר בלבבו: מרוב התאווה היא סיבת הרעה שבאה עלי, והנה הוא בבכייתו הקיץ משנתו והנה חלום, וכד המים מונח אצלו וחבילת העצים בשלמותה.

ואז נפקחו עיניו ושכלו להתבונן במראה החלום ללמוד ממנו מוסר והשכל.

אמר בלבו: הנה החלום הראני כי לא טוב כי התרעמתי על חלקי ועמלי.

וגם לא טוב באשר הסתכלתי באחרים וברכושם, ולא טובה התאווה אשר הרהבתי בעצמי להתאוות אליה, ויורוני מן השמים טוב בחלומי, להיות תמיד שמח בחלקי, בי כל תאות האדם בעולם הגשמי הבל וריק המה, ומראה החלום הזהב לי לנחמה שלימה.

על כן כתוב: איזהו עשיר, השמח בחלקו.

(מתוך מדור 'מעדני מלך', אספקלריא)